کُلیات
مولوی صدیق اللہ

شرح
و
ترتیب

محی الدین حاجنی

جموں اینڈ کشمیر اکیڈمی آف آرٹ کلچر اینڈ لینگویجز سرینگر

پرنٹر، پبلشر
سیکریٹری جموں اینڈ کشمیر اکیڈیمی آف آرٹ کلچر اینڈ لینگویجز
سرینگر کشمیر
•
چھاپ
جے کے آفسیٹ پریس دہلی
•
کتابت
جی۔ حسن
•
مول

اِنتساب

کٲشِرِ ہِندِ تِمَن پُرخلوص عالِمَن ہِندِ
ناوٕ، یِمو ماوضنہٕ یا شوہرتھ ژھانڈنہٕ ورأے
لاعلمی ہٕندِ دورَن اَندر دُنیہِچ بے لاگ خدمت کٔر۔

ترتیب

عرضِ ناشر

حاجن کام چھُ وۄنہٕ تہٕنٛدِس پیٚٹھ اَکِس سرسبز جایہ واقع تہٕ ژوداپاری چھِس
زرخیز ماداں۔ یِمن منٛز آسیہ ظاہر اپنٛتو مس زمانس منٛز واریاہ کاسہٕ دو بیدان تہٕ تۆرے کرٕ
یہٕ حکمرانو پننہ رسالہ فوج چھاونی مُقرر۔ یٚتہٕ شاندار گرو یَسلہ آسان امنی۔ حاجنُک ناو
آو اَمی آگر۔ مگر کنُو ہمہ صدی منٛز بنیوو یہ گام اَکھ بوڑ بارٕ علمی مرکز۔ یِتھۍ پیٚٹھ یِنۍ مین
صدین منٛز بدایون منبُوحت اوس۔ اَتہٕ گے صدیق اللہؒ وہاب پرے تہٕ اسعد پرے ہیوۍ ادیب
عالم تہٕ شاعر پاد۔ کلچرل اکادمی چھُ یہ فخر حاصل زِ اَمہ چھُ وہاب پرے تہٕ اسعد پرے سُنٛد
کلامہ گوڈنیچہ لٹہ مکمل صورتس منٛز شایع کرِتھ شایع کوٚرمُت۔ اَز چھُ اَمہ ترٛچہ ہٕنٛد تیاکھ
نیپہٕ نیپہٕ کرُن نارکھ ییمہ کتابہ ذریعہ کاشرِس ادبس منٛز طلوع گژھان۔ مولوی صدیق اللہؒ سُنٛد
کلام ہرگاہ ناتمام تہٕ نامکمل صورتس منٛز بانٛنے چھاپس کھوتمُت چھُ۔ مگر تٔمۍ سُنٛد کاتھہ کلیات
اوسنہٕ بدس تہٕ تۆرے چھُ عبدالاحد آزاد ہیوِس تحقیق نگارس سُہ مُشتبہ گوٚمُت۔ مولوی صابٕن
ہرگاہ سکندرنامہ ہِشِ مثنوی کاشرِ اَدبس چھِنے، مگر تٔمۍ سُنٛد اصل ماداں چھُ مذہبیات تہٕ خاص
پاٹھۍ تذکرۂ رسالت۔ مذہب چھُ انسانہٕ سٕنٛدِن بُنیادی یرژھن تہٕ پرژھن ہٕنٛد مرکز۔ اَکھ
چھُ زبان سازی تہٕ زبان پھہلاونُک عمل تہٕ اَمہ کیسے دامنس پیٚٹھ دایمتہ آسان۔ یہ چھِنہ
لسانی تحریکن ہٕنٛزے یوت کنتھ۔ قومی تحریکن تہٕ چھُ گوڈ مذہبی رنگے غالب آسان۔ ہندوستانس
اَکھنے کشیرِ منٛز قومی تحریکہ چھےٚ اَمیچ شہادت۔ انگریزی زبانۍ واش کڈنس منٛز ییٚس حصہ انجیل
مُقدس کیو ترجمو تہٕ عربی زبانۍ بوش کھالنس منٛز ییٚس حصہ قرآن مقدسکو پھہلاون انجام
دیتمُت، سُہ چھُ ماکارٕ۔ کاشرِ وِہیلہ یَسلہ پاٹھۍ اسلام قبول کوٚر، تمہ ورِ کیٚہ گوڈ یہ لسانی تہٕ
تہذیبی صنوٚر ورتھ حضرت شیخ العالمؒ سنٛدِ کلامن پیٚٹھ۔ مولوی صدیق اللہ چھُ زبان سازی
ہٕنٛدِس اَتھ پہلوس منٛز اَکھ سیٹھا اہم ناو۔ بیچنیک انداز یہ کلیات پرٕن والین آسانی

ساں سید مولوی صاۄبن چھُ آنحضورن صؐ ہٕنٛز زندگی تہٕ شکل و شمائل کین موضوعن پیٹھ
قلم تُلمُت۔ یہ اَس سیٹھاہ اوچ تہٕ ذمہ وارۍ ہٕنٛز کٲم یگر مولوی صاۄبنٛ عٔلمن تہٕ تخٔیلکہ حسن
چھُ تِمن اَتھ پُلِ صراطس تار دیُتمُت تہٕ اَتھی سٟتۍ چھہٕ کأشر زبان تہٕ تذکرۂ رسالت صؐ کہ
خوشبوہ سٟتۍ مالامال سپٕزمٕژ۔ خوش قسمتی چھےٚ یہ زِ مولوی صاۄبس چھُ کُلیات ترتیب
دِنہٕ خاطرٕ ہُنٛد کامہ بوج پروفیسر محی الدین حاجنی باگہ آمُت۔ پروفیسر صاۄب چھہٕ مولوی صدیق
اللہ ہٕنٛز معنوی وارث تہٕ۔ تِمن چھےٚ کأشرس ادبس اسلامیاتس تہٕ جدید علومن پیٹھ زبردست نظر
تۆے چھہٕ یِمہٕ کُلیاتہٕ کِس پرتھ صفحس پیٹھ تِہنٛز نوکتہٕ دانی ہٕنٛدۍ نقش زوتان۔ باسان
چھُ زِ تِہٕ قوہ درتن محی الدین حاجنی اَمی کامہ خاطرٕ رٔٹ چھمُت تہٕ ژھرمُت اوس۔ تِہنٛدیو
عالمانہٕ تہٕ بصیرت افروز حاشیو سٟتۍ چھُ کتابہ ہُنٛد معنوی سٟمُقر کیتہٕ کورو تمت۔ اَتھ چھُنہٕ
کانہہ شک زِ حاجنی صاۄبن چھُ یِنیہ نوکتہٕ آفرینی تہٕ مِحنتہٕ سٟتۍ کأشرس تہٕ شوٗبہ وُن گُلہ دیوکھ
کوٚرمُت تہٕ مولوی صدیق اللہ ہس تہٕ تُربت شیہل اوٚمژ۔ یہ کتھ ونہٕ گژھیہ شاید بے محل
زِ یتھ زمانس منز پروفیسر صاۄبن یہ کُلیات ترتیب دیُت، تتھ منز اوس تِمن اَچھ گاش
کم گژھنُک مسلہ درپیش مگر امہ بصارتُک گاٹہ چھُ بصیرتُک نفع یِنہ کتابہ کاشہٕ ہُلم
بران۔ پروفیسر صاۄبن چھُ کینژو ورۍ یوٚت پیٹھ پنُن قلم وسیع کشیرِ تہٕ وسیع ترٕ دُنیا یامہ نیشہٕ اَلگ
گٔنڈِتھ حاجنُک معدن گوہر نوٚن کڈنہٕ خاطرٕ ورتو وُمت۔ کینژہ لوکھ ہرگاہ اَتھ یہ تاثیر کڈن
زِ تِمو چھہٕ پننۍ زیٹھ راد ژھوٹ راومٕژ، شرف کراومٕژ مگر شاید چھُ پانہٕ پروفیسر صاۄبن
نقطۂ نظر غالبس سٟتۍ رلان۔ ع

قطرہ میں دجلہ دکھائی نہ دے اور جزو میں کل
کھیل بچوں کا ہوا دیدۂ بینا نہ ہوا

محمد یوسف ٹینگ
سیکریٹری

سرینگر
اول فروری سنہ ۱۹۸۳ء

گوڈٕ کتھ

(۱) کٲشُر زبانۍ مُتعلق بوٚسہٕ لاپرواہی ہیٚتہٕ واد وۅرۍ یوٚ پیٹھٕ مقامی
حدٕ کھۅنہٕ تہٕ کتابن) ہیٚنٛدِ یوٚ ادب، ناشناس "امانت دارو" ورتاوِ مژھ چھِ یمیُک
اندازٕ کرُن) چھُ اَکھ کریہہٕ کام۔ تہٕ کیاز شِتھ کنٛہہ شیندِ وقتہٕ پیٹھٕ ۱۹۴۷ء مس
تام چھُنہٕ تہٕ پیٚے کٔڈِتھ تہٕ سہل زِ کمہِ عہدٕ کٲژاہ کٲشِر تخلیقہٕ آیہ ہنایہٕ کرنہٕ
اَدا یہ زِ تِمَن تخلیقَن اَندر کوتاہ علم و ادب اوس۔ اَمہِ غلژِ ہیٚنٛد یوٚد
ہیٚشوٗ سبب چھُ یہِ زِ سانیو دربنہٕ واد مورِ نوٗ چھِنہٕ کُنہٕ عہدٕچ ادبی تخلیق قلمبند
کرِ مژ۔ اَز یٔیلہِ اَسہِ کٲشِر زبانۍ ہیٚنٛد پرُون علمی تہٕ ادبی سرمایہ ژھانڈٕ
درِ کیاہ نہ کانٛہہ عالِم یا شاعِر لبان چھِنہٕ اَسہِ چھُ یہِ وُچھِتھ حسرت گژھان
زِ ڈرِ یاد سیٚدِ متین وارہن عالِمَن تہٕ شاعِرَن ہیٚنٛدیوٚ تخلیقی کارنامو
منٛزٕ تہٕ چھُ اَسہِ نِش سیٹھاہ کم حِصہ وونٛمُت۔ اگر اَکہِ طرفہٕ کاتبَن ہٕنٛز
نااہلیت، امانت دارَن ہٕنٛز لاپرواہی تہٕ کنجوسی ساٚنٛز علمی تہٕ ادبی وراثت
نادانستہ یا ژٕ عنایہ کرنیک ذمہ وار روٗدی۔ دوٚیمہِ طرفہٕ چھِ ناگہانی بلایہ (زلزلہٕ
سیلاب تہٕ ناراگ) اَتھ سانہِ قومک یہ ثقافتی میراث تلف کرنس برونٛہہ برونٛہہ
روٗدی منٛز۔ خوش نصیب چھِ ساٚنۍ تِم بزرگ یِمو کیٛنہہ کلامہٕ کُنہٕ طریقہ
ژٕ ژھرِتھ روٗد تہٕ اَسہِ نِش ووت۔ مولوی عبداللہ تہٕ چھِ یِمو ویٚے خوش قسمتو
منٛزٕ اَکھ بزرگ یِہُند شہٕ کٲشُر تخلیقہٕ اَسہِ نِش واژ۔ یمو منٛزٕ سِکندر نامہ تہٕ مغازی

اوّ گرِ تھوو گرِتھ ۱۹۱۵ عیسوی برونہہ چھپاونہٕ آمُت چھُے۔ یمَن یِتہٕ زٕ کِتابہٕ (بدایع منظوم تہٕ ردِ وہابیت) وارِیہس خدٕس تام جان پأٹھۍ چھاپ چھےٚ کرنہٕ آمژٕ۔ باقےٚ زٕ کِتابہٕ (شکل و شمایل آنحضرت صلعم تہٕ معجزات از رسول صلعم چھہٕ وُنہٕ قلمی نسخہٕ) قیاس چھُ یہٕ زٕ یِمو آسہ ہےٚ بیٚیہٕ تہٕ کینہہ لیۍکھمٕت، ییٚمیُک کُنہہ پےٚ پتاہ چھُنہٕ لگان۔ چنانچہ یِیلہٕ اَسہ صرف یِمن شَن کتابن ہُند مُطالعہٕ کران چھہٕ، اَسہ چھہٕ وُچھان زٕ مولوی صاب چھہٕ مذہبی تہٕ اخلأقی شاعری منٛز پننُ اَکھ منفرد مقام تھاوان تہٕ یِہنٛزِ شاعری چھےٚ سانِس اَدبس منٛز اَکھ قابلِ قدر برٛزر کران۔

(۲) کأشُر یو شیٚیو کتابو علاوٕ چھہٕ مولوی صأبن ژور فارسی منظوم کتابہٕ تہٕ لیچھمٕژ (۱) الفرایض المنظومہ (۲) انہار اربعہ (۳) العقاید الوصایہ پییہ پوٗرٕ پأٹھۍ دستیاب نہٕ سپدٕ تہٕ سیٚیہ بیٚیہ فارسی نظمہٕ منٛز آسنہٕ سبب کُلیات صدیق اللہ ہس منٛز درج آیہٕ نہٕ کرنہٕ۔۔۔۔۔۔

(۳) یہ چھُےٚ تعجبس لایق کتھ زِ اگرچہ مولوی صأبنہ ترٛےٚ ژور کتابہٕ اَز برونٛہہ دۄن ہتھن ورین تہٕ پیاٚ چھےٚ چھاپ گمژہٕ۔ مگر تذکرہ نگارو چھُ یِہنٛد ناو تہٕ کُنہ جایہ ہیٚوتُمُت۔ خدٕ چھُ یہ زٕ عبدالاحد آزادن تہٕ چھُنہٕ کُنہ جایہ صدیق اللہ ہُن تذکرٕ کوٚرمُت۔ یوٚتام ۱۹۵۳ء ووت یِیلہٕ مےٚ رسالہ گُلریزس اندر کھوٚڈیچہ لٕٹہ یِہنٛزِ زندگی تہٕ علمی کارنامن متعلق اُردوس منٛز اَکھ مقالہ لیوٚکھ اہم پتہٕ چھُ مےٚ مشاہیرِ کٔشیر کِتابہٕ منٛز یِمن متعلق "علماءِ کشیر" عنوانس تَل بیا کھ مضمون تہٕ لیۍکھمُت۔

حال حالے چھُ پروفیسر شادن مولوی صأبنہ رزمیہ شأیری متعلق رسالہ شیرازہ کِس جنگ نامہ نمبرس منٛز اَکھ مضمون لیوٚکھمُت۔ یتھ اندر شادن پیٚنٛس قلمس کشش کڈان کڈان یۍتام تہٕ چھُنہٕ وچھیچھ مۄکلُمُت زٕ مولوی صاب چھُ

دوٚیُم گۅ کتاب مغازالنبیؐ تہٕ چھےٚ رزمیہ شاعری منٛز یوان تہٕ سنہٕ ۱۹۰۷ء پٲٹھۍ مسلسل چھاپ سپٕز ہِش۔ سکندر نامس تام نظر گرِتھ تہٕ چھُنہٕ شاد صابن مولوی صابس سیٖتۍ انصاف کوٚرمُت۔ تہٕ نہ یہ وُچھمُت زِ مطبوعہ سکندر نامہ منٛز کوتاہ حصہ چھُ ناشرن اصلہٕ منٛز بہتر ترٲوِمُت تہٕ کاتباہ یہٕ وِنی ناو چھےٚ کاتبن چھاپ گامتس سکندر نامس کرِ ہش۔

(۴) اسہ سارۍ چھِ کلچرل اکیڈمی ہندۍ ممنون، ییٚمہ چہ ادب اُزی ستیہ مولوی صابن کاشُر کلام گٔکن نشی دانہٕ۔ یہ سوروٗےٚ نظر تَل تھاوِتھ ہیٚکہ پرٛتھ کانٛہہ نقاد مولوی صابس سیٖتۍ پوٗرٕ انصاف کرِتھ۔

(۵) کُلیاتس ترتیب دِوان تہٕ شرح لیکھان آیہ میٚے وار یاہ اتھ نقاطن ہُندٕ خیال تھاونہٕ (ل) ییٚلہِ میٚے موٗحسوس گوٚو زِ ناشرن چھِ اصلہٕ اندرٕ کیٛنٛہہ شار یِتھٕ ترٲوِی متۍ۔ تِتھۍ تھوٚوِ میٚے ڈاٹ لاین۔

(ب) مطبوعہ کتابہٕ زھانڈنس لوٚگ اکہِ طرفہٕ وار یاہ وقت۔ تہٕ مخطوطاتن ہُند زدی خط اُنکہٕ وُنس آیہ ہیٚکہِ طرفہٕ سیٚٹھاہ مشکل درپیش

(ج) مطبوعہ کتابن منٛز چھِ وار یاہن جاین اڑ کرِ کیٛنٛہہ شار چھیٚتھ ییمہ میٚے پانہٕ بادزن بناوِنۍ پیٚیہ۔

(د) چھاپس اندر چھ ناواقف کاتبو کُنہ کُنہ جایہ ادلہ بدل لفظ لیکھمٕتۍ ہِتھ۔ ییمہ میٚے سیاق وسباق موٗجب بدلاوِنۍ پیٚیہ۔

یہ کُلیات اندواتہٕ ناونس چھُس بہٕ پننہٕ کور (حلیمہؐ) ممنون، ییمہ حوالہ ژھانڈنس، نٹ نوٹ لیکھنس تہٕ املا یچ کام انجام دِنس منٛز میٚے کٲفی مدد کوٚر۔ آخرس پیٚٹھ چھُس بہٕ عزیزی محمد احسن احسنؔ شکر گذار یُتھ ییٚمہ کتابہ منٛز پروف ریڈنگ۔ راجن۔ ۲۱۔ اپریل سنہٕ ۱۹۷۹ء

زان

مولوی صدیق اللہ حاجنی

نسب: محمد صدیق اللہ بن عبدالفتاح بن حافظ بن مقصود بن مراد بن عبداللہ۔

ولادت: ۱۵ ربیع الاول ۱۲۴۸ھ مطابق ۱۲ اگست ۱۸۳۲ء (آکھورہ)

وصال: ۵ اشعبان المعظم ۱۳۱۸ھ مطابق ۸ دسمبر ۱۹۰۰ء (بڈہ دار)

تخلیقات: (ا) کأشر منظوم (۱) سکندر نامہ (۲) مغازی النبیؐ (۳) بدائع منظوم (۴) شکل و شمائل آنحضرتؐ (۵) ردِ وہابیہ (۶) معجزاتِ رسولؐ۔

(ب) فارسی منظوم (۱) الفرائض المنظومہ (۲) الوصایا (۳) العقاید (۴) انہارِ اربعہ

(نمبر ۳ تہٕ نمبر ۴ چھہ نایاب تہٕ بیٛیہٕ کُلیاتس اندر چھپے صرف کأشرٕ کِتابہٕ اندٕ ہ آمژٕ)۔

ماحول: کُنوہیمہ صدی منز اوس کشیر تختہٕ بیٛ بوٗج راجس تل ژُہ ہرٕ۔ یِمیُک نوٗمونہٕ خال خالے سائنس زارِکس اندر نظرِ گژھان چھُ۔ ۱۸۱۹ء تام پٹھانن تل، ۱۸۴۶ء تام سکھن ہندِس پنجس تل تہٕ امہٕ پتہٕ بیعہ نامہ امرتسرٕ مطابق ڈوگرن ماتحت لگنہٕ سببہٕ اوسہٕ کشیر گشینوٗمٕ تہٕ روٗدی ہیتو۔ سِکھ راجس منز اوس کأشرِن سارِوِے کھوتہٕ بڈ رچھوٗت تہٕ عیاش گورنر (ناظم) شیر سنگھ باگہٕ آمُت (۱۸۳۶-۱۸۳۳) یُس ہندو کارندو

شیٖن پوٲنی ہیوٚہرُد تام نہٕ مرٕز اَچھ آسہِ لوٗکن وٹان باج ناٗوِد "ماہوار"
موٚرچن کیشرٕژن اندر یتھ ڈراگ ستہٕ دوٚن طرفہٕ پٕتھ۔ تباہ گو فصیل سالِم تہٕ
زٕنٕ ژُچھ زیٚے صرف شُر باشندٕ ژُچھو اَتھو ہندو ناٗدی مُطابق وُنیہٕ میٚنٛدر
پنجاب میتھ کیٚسیتھ اَکھن زوٗ ژٕلی تیٚتہٕ چھ بٕہ چھ بٕہ یاگٕ ژُچھ شُیہ باقے۔ رٔوِدی
مولوی گرِ سٕندِ عبدالفتاح مولوی زاو نکھِ وٕرٕہیس ہٕنٛدِس بدحالی انتہائی اَتھو
بیچ خانقاہ حاجن تام اوٚت اوس جمیل مُلا بوے صاٗبن عبدالفتاح۔ اللہ صدیق
لوٗکھے سوٗسب جماژ سٕبہ ڈراگہ یٚیلہِ اَپوٗز اَکھ۔ چلاوان اوذق پیپھٹ اِماٗمتٕ
تام نمازہٕ جمعہ کٔرِتھ حاجنہٕ۔ زٕد ناٗو (بروایتِ وہاب) ژٕول جمیل مُلا تہٕ رٔوِدی
یا پالِنہٕ صاحب مولوی آسے گٕنٛو کیٚنٛہہ شُرٕ عالمس ہٕنٛدِس چارٕگی بے اَتھٕ۔ یَنٛد
تاٗلیم نے صاحبہ بابہٕ ہیٚکن آسہِ نٕہ زٕ ہیٚ چھُ قیاس۔ تام وُنیکُس ہیٚے وونیہ۔ پرٕناوِنہٕ
مکتبو پرایویٹ ژیکشرٕد اندر کشیرِ نٕہ اوس زمانہٕ تمہٕ کیاز تہٕ۔ ہیچھ ناوی پرٕ
مدرسہٕ کانٛہہ کُنہِ (سوا

پیاکھ کٔشیر آو تام تہٕ ویٚہری پنٛداہ صرف صاحب مولوی آسو وُنہٕ
بٕھیٚمہ تہٕ کھکھی ژاے علاقہٕ فوجہِ ڈوگرٕ۔ کینہٕ ڈوگرن تہٕ آیہ کٔشیر مُصیبتھ
تہٕ پُلیس کُنہِ اوس تہٕ وقتہٕ اَمہٕ۔ لوٗٹنہ کٔشیر ہلہٕ دمہٕ قبیلہٕ تھٕکیل زٕ ناوی
دوگ پٕتھ اوس مہاراج سنٛگہ گُلاب پانہٕ زٕ ییٚ اوس حد لوٗکٕ کُٹ۔ عدالت نٕہ
درخاستس روپے اَکھ سائلس خاطرٕ ہٕنٛدِ اَسی داد 'چھیپران علاقہٕ پیٚتہٕ علاقہٕ
نِہم شاہسے تھٕکِتھ کٔرِ جمع روپیہ ہیچھٕ تور زٕ گنٛز پیٚتھے مس دمہٕ تہٕ۔ ہیوان
مزید صاحب مولوی آسے اندر وقتس لوٗٹ بیش اَتھی۔ کران جٕنٛزِ نارٕ دوشاس
صاحب مولوی اَسہِ اکثر تہٕ۔ نایاب آسہِ کتابہٕ۔ زٕنہٕ سوز پنٛگہٕ مر خاطرٕ ہٕنٛدِ تعلیمہ
مانے اَمیٚک فرشہ ساڈن وہ تام گُن پیٚتہٕ تمہٕ تہٕ بیکھان کتابہٕ پانے گوڈٕ

پرٛژھان۔ چنانچہٕ اَز تہٕ چھےٚ یِہنٛدِ قلمہٕ کیٛنٛہہ لۄکٕٹ پایہٕ کِتابہٕ یِہنٛدِین وارِثن نِش حاجِینہٕ موجوٗد، یِمَن مَنٛز تِہِنٛد تٲرِیخِ کِتابت تہٕ دٔرج چھُ۔

کنزالدقائق مرقومہ ۱۷ محرم الحرام سنہ ۱۲۷۹ھ۔ شرحِ فقہ اکبر مرقومہ ۶ ذی القعدہ سنہ ۱۲۸۰ھ عین العلم مرقومہ ۵ جمادی الثانی سنہ ۱۲۸۱ھ یِمو علاوٕ چھےٚ الاشباہ والنواظر۔ زاد الیقین تہٕ شرح الصدور ناوٕچ کِتابہٕ تہٕ اَمی عہدٕ لیکھنہٕ آمٕژ۔ یِمہٕ ساریٚے کِتابہٕ چھےٚ فنِ کتابتُک اعلا نۄمونہٕ ہاوان۔ دَپان اَتھی وَقتَس اَندر وٲتی مولوی صاحب عِلم ژھانٛڈان ژھانٛڈان کرالہٕ پوٗر۔ یٚیِتہٕ اَتھ منحوٗس وَقتَس اَندر اَکھ معیٲری اِسلٲمی مکتب اوس یُس یِمکہ سربراہ پیر علی صاحب ٲسی۔ تٲلیمی دوٗر ختم کرنہٕ پَتہٕ چھِ مولوی صاحب زِندگی ہَنٛز تام جہَن وِرین اِمام، مفتی، مترجم، مُصنِف تہٕ مبلغ دین رُودی مِتی۔ ...... ترجمہ کرِمٕژن کِتابَن علاوٕ یِہنٛدِین سارِنے عِلمی کارنامَن مُتعلِق چھُ مۄکھتصر سپدان زِ یِہنٛدِ رحمتِ حق گژھنہٕ پَتہٕ چھُ یِہنٛد کیٛنٛہہ کلامہٕ رووُمت۔ تہٕ اَز برٛونٛہہ شیٚہہ سَتَتھ وَری پَتہٕ چھےٚ مَرٛژن کِتابَن اَندر تہٕ چھُپنہٕ تہٕ سورُے چھاپ کرنہٕ آمُت یہٕ یِہنٛدِ قلمہٕ دٕرامُت اوس بِالخصوص سکندر نامس تہٕ مغازی النبیؐ کِتابہٕ چھِ چھاپ خانہٕ وٲلو دارِیاہ شار پَتَھر ترٲوی مِتی۔ سکندر نامُک مُسوٗدٕ چھُپنہٕ اَز کُنہٕ۔ لہٰذا یُس خلاصہ کلام اَمہٕ نِش چھپیتھ دوٗت تی چھُ دٔرِس۔ باقی ماندٕ حِصہ گوٚ مُنتقِل پَتھ رٲوِتھ۔ تاہم چھُ شُکر زِ یہٕ کینٛژھا اَمہٕ نِش دوٗت تہٕ چھُ سائنس شٔدری اَدبس اَندر قٲبلِ یادگار اِضافہ بَتھ سٔمیتھ مُتعلِق چھُ سپدان زِ مولوی صاحب ٲسی لۄکٕٹ پایِکی عالِم، ماہِر، مترجم تہٕ پُرخلوص مبلغ تہٕ کٲشرِ مسلمانَن چھےٚ فخر زِ یِہنٛز مینَتہٕ زِ نتوٕ لُکھوٕ تِمہٕ عہدِ اِسلامُک شمعِ علم

پۆزلوٗن ہیٚلہٕ ژورٕ وپانژٕوٕ عالمو سوٚ ییٚمتہٕ پۆژھ طرفہٕ اَتہٕ گوٚٹ اوس۔

سکندرنامہ : یہ رزمیہ چھےٚ حضرت نظامی گنجوی منٛزٕ پانژٕ شوہرتٕے آفاق مثنوی یو منٛزٕ اَکھ۔ مشرقی مُلکن اندر چھُ پنج گنج نظامی اَزتہٕ فارسی اَدبُک شاہکار مانٛنہٕ یوان۔ تہٕ ہمتہٕ بدلو وزیو یو پیٚمژٕ چھےٚ یہ کتھ تسلیم آمژ کرنہٕ زِ پنج گنج ہیٚچھن وول چھُ فارسی اَدبس اندر فارغ تحصیل طالب علم مانٛنہٕ یوان۔ اَمہٕ عہدٕ اُس فارسی زبان وُنہٕ تہٕ سرکاری درجہ حاصیل کرِتھ ییٚمہ سببہٕ پۆژھ طالب علمس فارسی ہیٚچھن اوس پیوان۔ حضرت نظامین اوس کیٚنژن مُفسِرن ہنٛز پیتہٕ بوٗزمُت زِ سکندرِ اعظم چھُ سُے عظیم فاتح یُس قرآن مجیدس اندر ذوالقرنین وَننہٕ چھُ آمُت۔ مولوی صاحبؔ تہٕ اُسی یہ عقیدٕ مانان ییٚتھ کِنٛ تِمو "رَدِ وہابیت" کِتابہٕ اندرتہٕ چھُ یہ وَنِتھ اِشارٕ کوٗرمُت ؎

پس اعینو سکندرن تہٕ ووٚنُن لوٗط ژھانڈان پناہ قبیلس کُن

حالانکہ ییٚمہٕ صدی ہنٛدِ تحقیقاتہٕ موجُب چھُ وَننہٕ یوان زِ ذوالقرنین چھُ یا تہٕ ایرانی شہنشاہ دارا اول (بیان القران مولانا محمد علی) نتہٕ ہمنُک اَکھ بادشاہ (تفہیم القران۔ مولانا ابوالاعلیٰ مودودی)

سیٚتی چھےٚ ییٚتھ مانٛنہٕ آمژ زِ سکندر فیلقوسی اوس ینٛہ عہدٕ عظیم فاتح آسنہٕ سببہٕ نہ صرف اَکھ فوق البشر فاتح آمُت مانٛنہٕ بلکہ تس اَندی اَندی اوس اَکھ اساطیری جامہ وَلنہٕ آمُت (سکندر تہٕ مشرق وسطیٰ مصنف اے، آر، برن ۱۹۷۳ء وکٹوریہ۔ آسٹریلیا) حضرت نظامیس پیٚروی کران اوس مولوی صدیق اللہ ہس یہ عقیدٕ بنیومُت زِ سکندر فیلقوسی چھُ ذوالقرنین۔ لہٰذا اَکھ موٗحِدا بوٚہ سیٹھا تاریخی حقیقت چھےٚ۔

سکندرِ اعظمس پیٹھ یوسہ اَخری تہٕ جدید ترین کتاب مسٹر اےؔ آر برن

سنہ ۱۹۷۳ عیس اندر تصنیف چھےٚ کرٕمٕژ۔ یہ پَرِتھ چھُ ماکار پأٹھۍ نشان ز

سکندر چھُ اوسمُت یُٹ پرس۔ ییٚمہِ وجہہ کوجوٗب شہ صاحب وُحی تسلیم

ہیٚیہ نہٕ کرٕنہٕ۔ لہٰذا چھہٕ اَسہِ مجبوٗر زِ ذوالقرنین گژھہ بہرحال سکندرس ورأے

کأنٛہہ بادشاہ آسُن۔ دارا اول اُسہِ تِنَ یا بہمنہٕ ورأے ہیٚیہ کُنہٕ مُلکُک حکمران۔

اوٚرکنہِ ہیٚلِہ تِموٗ لوٚکچار ہسے اندر سکندر نامُک ترجمہ کرُن ہیٚوٗت۔ تِمن

آسہ ہیٚ یہ غالب گمانہٕ ز تِم چھہٕ اَکھ اسلأمی ہیرو کأشرِس اَدبس اندر

ثاران۔ مگر ژُنہٕ اوس تِموٗ بِتنگ برٕدرٕ ہس تامے منظوم خلاصہ لیوٗکھمُت

تہٕ تام شروٗو کھۍ یہ کلام اَڈوٕتی، یوٚت تام اَڈ درٕ گژھِ ھتھ یارہ دوستو تِم یہٕ

ترجمہ اندٕ واتہٕ ناونس پیٹھ مجبوٗر کرٕی ٥

نہ اُسِہ ھتھ ہنُن قصہ یوٗ ہیٚوٚنُن   تِمَن نوٗرجاہ میٚ بجا ہیوٗ اَنُن

اَمہ کتابہ ہِندِس تمہیدس اندر چھہٕ مولوی صاحبن کینٛہہ شعار

قلمبند کرٕی یمتۍ۔ یِم تِہٕنٛزِ ادبی زندگی ہٕنٛز نشان دِہی چھہٕ کران ٥

طبیعت میٚ دَر کوٗدکی بیہِ اوس   سبٹھا شوق دَر شعرِ کشمیر اوس

اَزبر قصہ تیٚلہِ چھہٕ بورا وُنہِم   کھٕہِم نقش صنعاتِ رنگین وُنہِم

اَنتی لوٚگ بدستِ صغیر و کبیر   کوٗرُس کاتبِ بے وقوفو تغیر

اوٚڈے قصہ تھاوِتھ تہٕ تراوِتھ تُھکُم   نہ یارَن دِتُم تیہ نہ دیارَن گٕنُم

یِم شعار پٕرِتھ چھُ نشان زِ بمبرا مولوی صاحب اُسہ لوٚکچار پیٹھے

شأیری کران۔ ییٚمیُک کانٛہہ بیاکھ نموٗنا میٚ ہیوٚکُنہٕ لبِتھ۔ (۲) تہٕ سکندر نامُک

اوٚڈ حصہ (تا اختتام جنگ برٕدرٕم) اوس آمُت لوکچار سے ہشُن چھپر نہٕ

نمبر ۳۔ تأریخ نایاب آسنہٕ سبب اُسہ نہٕ اوذقہٕ خاطر شأیری کران (شاید چھہٕ

"نہ دیارن گنٛم"۔ لیکھیتھ مولوی صاحب حضرتِ نظامیس کٕن اِشارٕ کران یِمو پنٛنٛ پنٛنٛ نیٛج گنٛج وارِیہٕن سرپرستن مثلن عزیزالدین والیٔ موصل، جلال الدین رخسان، اتابک نصرت الدین وغارن پیش کرِتھ اوذقہٕ ژھونڈ) عاقِ اکھ ابتدائی کوشِشہٕ اندر گوٚ نحن رزمیہ شاعری سیتی تنفر تہٕ حدیث و قرآن کاشرِس منٛز تارنُک شوق ـــ

تنفرٕ ز اشعار و ابیات گوم   تقرر باخبار و آیات گوم

یہ سکندرنامہٕ چھُ اصلُک مختصرترین خُلاصہ یُس تمہِ زمانہٕ فارسی زبانِ ہنٛدین طالب علمن سیٹھا بکار آسہٕ ہے آمُت۔ اکھ ابتدائی ایڈیشن (تاریخِ طباعت نابود) چھُ شام آرٹسٹ پریس دہلی اندر تہٕ بیاکھ ابتدائی ایڈیشن (تاریخ طباعت ۱۹۱۱ء) چھُ حمیدیہ سٹیم پریس لاہور چھاپ سپُدمُت۔ اتھ خُلاصس نہٕ وُ تحت اللفظ یا تحت الشعر ترجمہ نہٕ پوٗرٕ پاٹھی اصلُک قصہ وار پیٛرٕ۔ یہ چھُ اصل سکندر نامُک شیٛٹھم حِصہ تہٕ۔ مولوی صاحبس چھُ سپدان زِ یہ چھُ آمُت یِمہ نیتہٕ نظماونہٕ زِ کاشرین طالب علمن ہنٛدِس اُتھس تَل گژھِ اکھ خُلاصہ واتُن۔ یِمہ سیتی فارسی سکندرنامہ موکلاونہٕ بیٛیہ طالب علمس آمہ کیٚن خاص خاص مضمونن ہنٛز زان کاژی گژھِ۔ اوٚکینو چھِ مولوی صاحبن واریاہ فروعی مضمون خُلاصہ بناونے تراوِ یمُت۔ ..... پننہٕ ادبی مزاجہ موافق نہٕ آسنہٕ سببہٕ اوس مولوی صاحب کوم کلبٕ کِل موکلاونہٕ خاطرٕ یتہٕ ونان زِ ـــ

عجائیب سیٹھا تتھی بظلمات ڈیٛوٚکھ
ونے بُد تہٕ سالِم گژھِ قصہ نیٛوکھ

نوٚ موٚنے کلام چھُ یہ:

جنگ زنگیاں
(دورِ اول)

کمر بستہ یم اُسی دڑا میتی بجنگ — سپینہ خستہٕ از ہیبتِ شاہِ زنگ

تہٕ ڈیشتھ شہٕہن با ارسطو دوٚپُن — چھُ کیاہ چارٕ یتھ سخت فیلاپسُن

دوٚپس تمۍ چھُ یی چارٕ زاگو کھٹتھ — بتھنگی اَنو کھ اکھ زٕ زنگی رٕٹتھ

ژٕ بر تخت روزکھ بیہتھ بادماغ — زٕلے بٕرونہہ کُن تمن واتہٕ نادن بٕداغ

ژٕ وُنی زٕ یکھ اُکس زنگیس سر ژٹو — رٕنیتھ میٚے اَنو یُتھنہٕ پانس رٕچھ

دلیکن ھٗو کھ برونہہ واذس دِیتھ — سرگوسفند سیاہ رَن ژھییتھ

رٕنیتھ یام آنن سرگوسفند — کھینس پیٹھ ژٕ تھتھ تیز ترٕ کرِیو زٕند

شہ ہیتھ دُچھن یام زنگی سوٗتن — بیکبارگی از گرانی لوٗتن

تہٕ لُوز تھ شہن سوٗزی کیشہٕ شیر ترٕ — اُنکھ کیشہٕ زنگی رٕٹتھ تنگ تر

بجلدی اُکس زنگیس سر ژوٗٹکھ — نیبرکُن گڈتھ ڈوٗر بٕا ٹھپن کھوٗٹکھ

تھوٗ وُکھ برونہہ کُن بادشاہس اَنیتھ — کلہٕ سیر کرٕ ہنس کنہٕ ڈیشرٕ ٹٕنیتھ

بحد رغبت و اشتہا کھییہ شہٕن — دوٚپن کیا چھے شیرین عجب نادہٕ ہتن

خبرکرٕ بعدیم یژھ حلاوت چھے یتھ — نتہٕ زٕنگین نیر ہن اکھ زٕ ریتھ

رتمن زٕنگین ہیٔ بتھا بوٗکھ سخت — دُچھت قول و فعل خداوند تخت

پگاہ کے بییش پلٹ کرٕ دوٚ نکھ — پلٹ گرٕ گرفتار ہیٔ بتھ کوٗرکھ

سپینہٕ شست زنگی تہٕ روٗمی دلیر — اَدٕ نکھ حملہٕ بر جنگِ زنگی چُھ شیر

دورِ دوٚیم ؎

در تلاشِ آبِ حیات

شہن حضرت خضرؑ اوٚن برونہہ کُن — پنُن خنگ خُتلی دِتن تس کھسن

دوپُن تس ژنگہ یژو نہہ نظر دار کر ‏ ‏ دریں کار کرِ چارِ چُھکھ چارِ کر

دِنن سِتو تس خاصہ لعلا عجب ‏ ‏ دِیی آب ڈیشِتھ یہ شعلا عجب

بلا ریب و شک آسہ تتھی جایہ آب ‏ ‏ یہ گوہر کری نوّن تتی آب و تاب

پنن پان سیراب و سرشار کر ‏ ‏ پہمو اسہ بجلدی خبردار کر

سپُن پیشوا خضرؑ توّزِ یتھے یہ کتھ ‏ ‏ چپ و راس لارن تہٕ گارن سُہ وتھ

زلشکر شہ یامتھ سیٹھا دور گو ‏ ‏ ازاں لعل نوّن شعلۂ نور گو

وُچھن ناگہ دادا چُھ یک چشمہ نور ‏ ‏ سیٹھا روشن و صاف پاک و طہور

دراں شعلہ چوں ماہ چوں آفتاب ‏ ‏ چُھ سیماب در جنبش و اضطراب

وُچھتھ شاد گو خضر حمداہ پوّرن ‏ ‏ پتھتھ دوّیتھ گڈٕ یتھ جامہ غسلا کوّرن

کوّرس نیت خوش تیوت چُھ تمہ آب ‏ ‏ لبِن زندگی تا بروزِ حساب

گرِس کھوّت دُبارِ پھِرن یام شہ ‏ ‏ لوّگس کرو وتھ ڈیو ٹھن نہ اکھ اتھ

پچہل روز شاہ اوس ژھانڈان آب ‏ ‏ نہ ڈیو ٹھن اچھو آب نے آفتاب

.. ..

چھُ کیاہ دور لارن تہٕ گارن قریب ‏ ‏ نہ کینژھا یہ کینژھا نہ آسی نصیب

ژھٹکھ ید نہ یمن یا ژٹکھ کوہسار ‏ ‏ چھُ یی چھن قسمت پیی تی بکار

سپُن سیر شاہ او عاجز تہٕ زیر ‏ ‏ ہیر آو نیر تھ تہٕ پھیرتھ دلیر

عجائب سیٹھا تمو بظلمات ڈیو ٹھ ‏ ‏ دِتے بوّد نہ سائلم گژھیم قصہ زیوّ ٹھ

پکان اسہ ساری تلاشس اندر ‏ ‏ ادا حیلہ گو وائی تہٕ کاشس اندر

شہ از ظلمات آزاد گو

وچھتھ کاش واشا گڈٕ تھ شاد گو

ساری سے وُہر قرآنِ کریم ، احادیث ، فقہ تہٕ تاریخ اسلامکہ چیند

واقعات کأشرس اندر تارنہٕ وِز اوس مولوی صٲبس اَکھ طرفہٕ یہ احساس زِ یہ

شعرس اندر شریعتکۍ احکام ۔ چھہٕ اِمنہٕ مشکلاوٕ ہنٛز بتمام

تہٕ بییہ کِہ طرفہٕ اوس تیمن روزانہٕ مشاہدٕ زِ یہ

یاد تھاوٕنۍ چھہٕ سہل کأشرہ بأتھو

کأشری بأتھ کأشرِن چھیہٕ ٹاٹھو

اُتھو عقیدس پیٹھہٕ روزِتھ چھہٕ غالبن تیمو سکندر نامہ پتہٕ معاذالنبیؐ

کأشرِ زبأنی منز تأرمُت۔

معاذالنبیؐ

یہ چھہٕ سیرتس تہٕ اسلأمی تأریخس اندر گوڈٕ پیٹھہٕ اَکھ مستقل موضوع روٗدمُت۔ یتھہٕ پیٹھہٕ اسلأمی دُنیاہچن قریبن ساریٕ زبانن اندر منظوم واقعات نگأری کرنہٕ آمٕژ چھےٚ۔ کشیرِ اندر چھےٚ حضرت یعقوب صرفیؒ ہنٛز فارسی معاذالنبیؐ اَکھ شاہکار، مولوی صأبن آسہ ہے یہ ضرور وُچھمٕژ۔ کأشرِ زبأنی منز چھےٚ مولوی صأبس پتہٕ محمد اسمأعیل نأمی صأبن ہنٛز تفصیلہٕ سان معاذالنبیؐ لیچھمٕژ یُس ۱۹۰۵ء برونٛہہ چھےٚ غلام رسول کتب فروش سٕندِ ذریعہ معاذالنبیؐ شایع کرناونہٕ آمٕژ۔ تمہ پتہٕ مرحوم غلام محمد نور محمد صأبنہٕ وساطتہٕ درجنہٕ وادٕ پھِرِ ازتام چھپاونہٕ آمٕژ۔ افسوس چھُ یی زِ یتھہٕ کتابہ منز چھہٕ واریاہ شار پچھنےٚ تھاونہٕ آمٕتۍ۔ یُہٕ ینہٕ وجہ موجب یہ تصنیف واریہن جاین کھسہ لٹھ زدٕ آس گامٕژ۔ مولوی صأبن چھےٚ عزدانو فاضل واقعات منظوم کرنس منز حدٕ کھوتہٕ زیادٕ اختصار پسندی ورتأومٕژ۔ حد چھُ یی زِ صُلح حدیبیہ ہیوٚن تأریخ ساز معاہدس پیٹھہٕ چھےٚ صرف اَکھ شار لیکھنہٕ آمُت۔ کیاہ یہ ہیٚنہ ہو نوٹ مکمل کرتھ پتہٕ انٛز ییٚۍ اصل معاذالنبیؐ ییٚس اَکھ قلمی نسخہ۔ یُس از برونٛہہ قریبن دون ہتھن ورٛی لیکھنہٕ چھہٕ آمُت چنانچہ أمی ہیتھ گُژھے سون کمی پوٗر یوسہ مطبوعہ کتابہ منز آسن ہیٚنٛز مٕژ

اَمیٖکُک انداز بیان چھُ فقیہانہ تہٕ مورخانہٕ ۔ رسولِ مقبول صلی اللہ
علیہ وسلمن ہٕنٛزِ زندگی ہُنٛد اکھ صفوٚروری شعبہ آسنہٕ سٕبَبہٕ ہیٚکہٕ ہے نہٕ
اَتھ اندر [illegible] تہٕ شاعرانہ ہٕنٛز مبالغہ آرائی شٲمِل گژھتھ ۔ توتہٕ چھِے محتاط طریقہٕ
مولوی صاحبن [illegible] بیانی کرِمژ ۔ غزواتو علاوٕ چھہٕ اَتھ اندر [illegible]
کیٚنٛہہ تاریخی واقعات تہٕ موختصر پاٹھۍ منظوم کرِنہٕ آمتۍ ۔ یِمن ہُنٛد تعلُق
شریعتس سیٖتۍ چھُ ۔ یٕہ کتاب پٔرِتھ چھُنہٕ یِوان دول غزوات لبتھ
یٔتۍ زانان ۔ [illegible] نبوی عہدکۍ باقے کیٚنٛہہ اہم واقعات تہٕ ۔ کتاب کُلہُم
ویٚچھِتھ [illegible] چھُ اَتھ اندر حضرت اَکٕ غائب لبنہٕ یِوان ۔ اَتھ اندر چھہٕ
اکثر حضرت رسول کریم ؐ سٕندِ عظیم فاتحہ پیٚش کرِنہٕ آمتۍ ۔ حالانکہ
یہ چھِے اکھ مسلمہ حقیقت زِ تِم رُوٗدۍ سارِنے غزوَن اندر سراسر رحمۃ
اللعالمین تہٕ شاہانہٕ شان وشوکتہٕ نِش دوٗر تہٕ نفرت ۔ چنانچہ ابتدائی
غزوہ بدرس اندر یُس مُشفقانہٕ سُلوٗک تِمو بدترین دُشمنن سیٖتۍ تِمہ
وِز [illegible] تِم جنٛگی قیدی تہندِس قبضس منٛز آسۍ ۔ سُے
رُت برتاو روٗد تہندِس آخری غزوس (یانے مکہ شریف فتح گژھنس
تام) اکی ترایہ چلہٕ وَن [illegible] تِمو اَکہ طرفہ تس ابوسفیانس گرٛ دارالامان
قرار دیُت یُس سارِنے جنگن اندر کُفارَن ہُنٛد کمانڈر انچیف اوس ، بیکہ
طرفہ تمام مخالفن کُن خطاب کرِتھ فرمووٕ "اِذھبوا انتم الطلقاء ..."
گژھیو تُہۍ ساری گیہ آزاد ۔ (اَتھ چھُ الٰہی بخش فیض آبادِیُن فارسی پاٹھۍ
شرح تہٕ لیُوکھمُت) میون زیرِ نظر نسخہ چھُ مطبع نظامی یَس منٛز چھپومُت
تہٕ ناشِر [illegible] محمد عبدالرحمان خان ۔ سنہٕ طباعت نابود ۔
آنحضورؐ ہُنٛد عہد چھہٕ کیٚنٛہہ جنگ تِم تہٕ یِمن منٛز پانہٕ تِمو شرکت

کرنہٕ۔ یِمَن چھِ سراپا (واحد سَرٕپا) وَنان۔ غزواتن تہٕ سرٕیاہن ہُند کُل تعداد چھُ ۸۲ تہٕ بیتھ مغاذالنبیؐ مَنز چھِ کینہہ لٕہ کیٛنژ سرایا تہٕ آمٕتۍ تہٕ کینہہ غزوات متروک الاندراج تہٕ رُودمٕتۍ۔ مثلن (۱) غزوہٕ ذی امر (۲) غزوہٕ قرواۃ (۳) غزوہٕ دومۃ الجندل۔

نوٗمُوٗنہ کلام ؎

مدینس اندر واٗژ یامتھ خبر
نبیؐ صاحبَن کوٗر زِ مکہ سفر

سیٹھے شاد خوشحال پیر و جوان
سٕمِتھ آسہ ترٕتھ طرفہٕ برونٛہ یوان

رہیتھ آسہ یک روز در انتظار
غبادا آسہ پیٚون ناگہان آشکار

وُچھِکھ یام از دوٗر گردِ رسوٗل
تمکھُ شور و غوغا دُعا گو قبوٗل

زن و مرد پیر و جوان ژوٗرٕ ژٕ ڈرامے
اونکھُ در مدینہ رسوٗلِ خدا ؐ

ولیکن نبیؐ گوٚ بسوئے قبا
کرکھُ در قبا مسجدا اکھ بنا

بیٚیلے دوت حضرت علی تیٚلہ رسوٗلؐ
مدینس اندر ژاے باصد قبوٗل

مدینس اندر پٔرکھ صُبحِ نماز
اثرناک خوش طبا پوٗرکھ بانیاز

زِہجرت دوٚیِم سال یامت پیٚون
ز اقصیٰ دوٚیُن سوئے کعبہٕ نمٕون

سٔپُن قبلہٕ خلق بیت الحرام
ز روئے تمنائے خیر الانام

اَمی وٕری یہِ گوٚ فرضِ ماہِ صیام
تِمہ رُت رحمتِ حق چھُ ہر خاص و عام

اَمی وٕری یہِ از حکمِ ربّ بجواد
رسوٗل خُدا ؐ آیہ کرُن ہیبتٕ جہاد

بدائع منظوم

یہِ چھِ رضا علی صابٕنۍ فارسی بدائع منظوم کٕہ شارٕ تہٕ مضموٗن وار کوشُر ترجمہ۔ رضا علی یِتھن ترتیب ہٕتن تہٕ وُہٕمن تُوارت چھِ ۰۰۱ کاشُر ہی

شار بنے میتو۔ تہ یتھاز مولوی صاحبن پچھ کُنہِ جایہ فارسیکو شارا کے کاشرس شارس اندر ترجمہ کرِتھ میتو۔ مثلن

فارسی

شستن روے ز موے پیشانی — فرض در طول تا زنخ دانی

عرض مابین ہر دو نرمو گوش — ز و ہمیںست پیشِ صاحب ہوش

کاشُر

بُتھ چھلُن یاد رٹھ بُتھیک زیچھر — مستہ پیچھ تل ھنگہ تہ کن بُجھر

ورنہ چھُ عام پاٹھو شارس شار ترجمہ مگر لفظی ترجمہ چھُ کاشر روز مرہ بولہ ماتحت نہ زِ فارسی لفظن مثلن ؎

فارسی

ہم بارنج دست ہا شستن — تا شتالنگ ہر دو پا شستن

کاشُر

کھوتہ وَٹہ سان چھل نِرَدو شوے — زنہ نو سان کھورن فرض یم سگے

اَتھ کتابہ اندر چھ نمازہ تہ روزن متعلق تمام فرض۔ واجب۔ سنت مستحب، مکروہات، مفسدات، مباح بیتر مسلن متعلق حنفی مسلکہ مطابق فہرست وار شاد قلمبند سپنہ میتو۔ پتو مین شیٹھن ستہ تن وریین اندر چھپے مرحوم نور محمدن یہ کتاب درجنہ واد پھر چھپاو مژ تہ چھاپس اندر چھنہ اصلہ منز کانہہ شار یتھر تھاونہ آمت۔

نومونہ کلام ترجمہ

کھین، تہ چین تہ کلام کانسا تُر — ہست بروفیِ مذہب نعمان

کرِیس نیت پینہ نماز پھٹر — در نماز ازا کل و شرب ناقص آن

یا مِنگُن حاجتھا تِتھُے ز خدا
آسہِ بندس نِشِن منگُن سُہ روا
نتہٕ آیا پری بقصد جواب
موت بکو زتھ سُہ راجعون بشتاب
ژادِ شرطا نماز یا فرضا

هم کلام ست و هم دعا ز خداست
آن دعا کہ بشر توان درخواست
غیرآن گریہ کر پئے عقبیٰ است
کردن آن عمل کہ هست کثیر
ترکِ شرطے و فرض از تقصیر

معجزاتِ رسولؐ

اُتھ چھُ دوٚیُم ناو تحفۂ رسولیہؐ تہٕ نتھاوتہٕ آمُت. میٚ ژھانجود امیکُ فارسی یا عربی اصل مگر وُنیکُ تام نوٚ لبُم یہٕ، اندرٕ وٕنی شہادت چھےٚ ژینہٕ وُنی دِوان زِ شاید چھُ کمہٕ تام فارسی کتابہ ہُنٛد معجزہُنٛد ترجمہ یتہٕ چھُینہٕ ناممکن زِ "صحاحِ ستہ" تہٕ سیرت نبیؐ پٔرِتھ اسہٕ یہٕ مولوی صاحبن پانے تیار کٔرمُت. تِمی شہادت یِیہِ شایِد پتہٕ چھےٚ نتان بارٕ دِگر کوٚرنےٚ دِلس اِلتماس

معجزہ کیتھہٕ ذکر کرِتھ فِکر کاس

یہٕ چھےٚ مولوی صاحبنہٕ کِتابو منزٕ کُنی کتاب یمیُک تاریخ تصنیف سنہ ۱۳۰۱ھ درج کرنہٕ آمُت چھُ. بیٚیہ چھِ اَمیکو حرفہٕ قلمی نوٚسخہٕ میٚ نِش موجود۔ اَکھ چھُ صاف تہٕ مولوی صاحبنہٕ رحمتِ حق گژھنہٕ پتہٕ حرف سارٕ ہاہی رنٛتو (۲۳ رمضان المبارک سنہ ۱۳۱۶ھ) لیکھنہٕ آمُت تہٕ امیُک لیکھن وول چھُ حاجنکُ اَکھ لکھاری محمد پرست اوسمُت[۱] تہٕ بیاکھ نوٚسخہٕ چھُ بَڑٕ ژدی خطس منزٕ تہٕ اُتھ چھُینہٕ کُنہٕ جایہ کاتبہٕ سُنٛد ناو درج[۲].

اَتھ کِتابہ اَندر چھِ ۳۴ معجزہٕ منظوم کرنہٕ آمتہٕ تہٕ وارہین معجزن

---

[۱] اَمہٕ قلمی نوٚسخہٕ خاطرٕ چھُ (ن-۵) ورتاونہٕ آمُت۔ [۲] اَمہٕ قلمی نوٚسخُک حوالہ دِنہٕ وزِ چھُ (ن-۲) درج کرنہٕ آمُت۔

چھےٚ شرعی سند تہٕ قلمبند کرنہٕ آمژ۔ بیٚیہ چھُ یتھ کتابہ تہٕ مولوی صاٲبنیٚن باقیٚ کتابن ہنٛدری پاٹھۍ یہ امتیاز حاصل زِ حاشیہ آرائی کرنہٕ ورائے تیٚتھۍ وننہٕ آمٕت یوٚت قرآن کریم، احادیث یا سیرتِ نبوی اجازت دِوان چھہٕ۔ کینٛہہ معجزٕ چھہٕ طویل، مثلن معجزہ شق القمر یتھ پیٹھ ژوٚراہ شار لیکھنہٕ آمٕتۍ چھہٕ تہٕ کانٛہہ کانٛہہ چھُ مختصر آیہ مندرج مثلن حضرت ابن مسعودس شُند مرنہٕ پتہٕ تہٕ اقرار رسالت کرُن۔ یُس حرف ترٛین شارن اندر آمُت چھُ۔

نوادہٕ سٕنہ کلام

معجزہ ۳۳

آہ قبادسس تہٕ جنگ احد	تیر آیس اچھہ تہٕ سیٛد دادی لد
کھانکھہ ہیر یتھ تہٕ یتھ پیٹھ پیٚس	غم زِ دۍ گو شکل سیٹھا یچھ گیٚس
گو نبیس نش تہٕ دوٚپس حضرتن	صبر کرکھ یوٚد تہٕ جنت چھےٚ وطن
نورِ دیٚن جنتہٕ کے چھُم نیال	چھم مےٚ زنانہٕ لو کیٚٹ باجمال
یوٚد چھہٕ پزھ شکل مےٚ نفرت گژھیس	دور زِ دل مہر و محبت گژھیس
اچھہ نبیٚن تنٛج تہٕ بدستِ شریف	موٚکھ تتھ اچھ آب لعابِ لطیف

کھانکھس اندر سو لژکھ گیہ بجا

یہ وتھ سو تہٕ تیز نظر خوشنما

بارِ دگر عرض کوٚرن یا رسول	گژھہ مےٚ جنتہٕ تتہٕ یہ چھُس دل ملول
کوٚرہ دعا پادشہن شادگو	ملک تُہُند جنتِ آباد گو

معجزہ ۱۰

حضرت جابر چھہٕ وَنان گوشہید	مول مےٚ دراہِ خدا ابوسعید

اوس تمس قرض سیٹھا بے شمار ۔۔۔ آے قرض دار میٚٹ دۄہہ سخت چار

کھٔژر زِ ترٛشٹے کھار میٚٹ بأژن خوراک ۔۔۔ تِتھمہ بہ از نقد و ہم از جنس پاک

دۄپ میٚٹ تمن کھٔژر نیو دۄپ تمو ۔۔۔ کیا وسہٕ اَمہٕ سیتو نکھ کیا پہ گو

گو اَمی مُشکِلہ کنہو دِل ڈُہم ۔۔۔ آس دۄان پیشِ رسولِ کریم

آو گرٕ بیوان سُہ عالی جناب ۔۔۔ اُسہٕ کھٔژر ڈیرٕ ہنا پیشِ باب

پھیرِ تھٔو تُہند اَندٕ اَندی تہٕ دُوٚپھ کرنہٕ شور ۔۔۔ گژھ ژٕ ییٚمی ڈیرٕ منٛز قرض ہور

وٕزن کرٕتھ کرُو میٚٹ ادا قرضدار ۔۔۔ ڈیر تِتھے پاٹھۍ بیا برقرار

شکل و شمایل آنحضرت صلعم

یہ موضوع چھُ سیرتُک اکھ ضروری جُز ۔ احادیثن اَندر چھےٚ شکل مبارکچ تہٕ سیرتی کتابن اندر تہندین شمایلن ہنٛز باقاعدٕ ذکر آمژٕ کأشرِس اَدبس منٛز چھُ اتھ موضوعس پیٹھ ژورو جادٕ بُزرگو قلم تُلمُت ۔ یمن منٛز چھےٚ شکل و شمایل مولوی حیدر شاہ چرار شریف (مطبوعہ سنہ ۱۳۴۱ھ) شکل و شمایل مصنف عبدالاحد نادم کھویہامی مطبوعہ سنہ ۱۳۴۱ھ تاریخ تصنیف سنہ ۱۳۲۲ھ) تہٕ وہاب حاجنی سُند اکھ غار مطبوعہ شکل و شمایل (مصنفہ ۱۱ محرم الحرام سنہ ۱۳۲۰ء) میٚٚ وُچھمٕژ چھےٚ ۔ مولوی صاحبن چھُ اتھ وقتس اندر یہ موضوع نہایت سادٕ تہٕ پُروقار اسلوبس اندر تورمُت ۔ لفظٕ لفظٕ چھُ اسلأمی روایژن ہنٛز پابندی کرنہٕ آمژٕ ۔ تصنع چھُ قریب قریب نابود تہٕ شاعرانہ فنکأری چھےٚ ترٛٲوتھ برمحل لیکھنہٕ کُنہِ جایہ مبالغہ کوٚنی نظر گژھان ۔

نمونہ کلام

سوٗرخ و سفید حضرتہٕ سُند رنگ آو ۔۔۔ خوش یِوان دِل نیوان یاد تھاو

سرِ مبارک بجر سان اوس — عقلہ بڈ ژھ گنج فراوان اوس

روے مبارک نہ ڈولوم نہ دراز — اَسہ ز رخسار برابر بناز

ڈیکہ وسوٹ اوس رسول کریم — کانسہ ڈیکس وچھنہ ییمن گیسوا قدیم

بوتہ رخن دون کھنز یا ٹینبر — زونہ تہ افتابہ کھوتہ ییژ ٹینبر

پرٹینز تہ ہمین دند برونہیم دور دور — کھتہ کرنکہ دقتہ ہران اوس نور

ریشِ مبارک نبیس شوبہ ون — اوس ڈولوم بجرنہ سیٹھا زیوٹھ گون

ومر دوہ ہر تیہ چھنہ کو سمت — مس رچھن ریشم عرب اوسمت

بابرکت دستِ مبارک نز کھلو — نرم تہ کافور کھوتہ ییژ شیٹلو

اس ہینکس کھوورِ سے شرژیان — مہر نبوت چھ تیتیک یی بیان

رنگ وہ زُل کوترے ٹھوک بجر

کلمۂ توحید لیکھت نشہ اچھر

شمایل

(۱)

میوٹھ تہ ژھوٹ اوس کلام رسول — معنیہ کنہ زیوٹھ دلن شر قبول

پرٹھ کتھ ژھین حرف تہ الفاظ بیون — سیر گرتھ ہان اوسنہ زانہہ بوزون

بوز ونین قول نیچ معتہ زن — یئر نکھ تہ دور ہوے گو کنن

(۲)

خلق و ادب پانہ ییمس ہاد رب — عالم و آدم ہیچھ تس نشہ ادب

بخش خدایئن نبیس عقل کل — تس نشہ محتاج ملک تہ رسل

گوہ ونن ہیون انن ستر کون — یوسف صدیق ہیمن شکلہ مٹے زون

دیوہ دنکہ لسل تدل اہ سنے — چھ بنیم سیتہ خرید اسنے

(۳)

بوہٕ نبیؐ نِشہِ اَمیرَن بیٚہہان — سیتھٕ فقیرَن تہٕ غریبَن بیٚہہان
یُس اَکِس خوفِ خدا زیادٕ ترٕ — اوس تِمے نزدیک نبیؐ معتبر

(۴)

اوس بیٚیلے دوٗرِ مسافر یوان — جاے نِتمیٖس پرٛۆنہہ کٔنہٕ پانسۍ دوان
اوس بِہِتھ مسجدسے اندر نبیؐ — ووت مُسافر نفرا اجنبی
آنگنسے مسجدِ ہٕنٛدِس اندر — بول کوٗرُن بوٗزِ ادب بےخبر
ڈیوٗٹھ صحابو تہٕ مُلکھ شور و شر — لاینے لاریس کہ اسے کاوخرٕ
دوٗپ نبیؐن کیازِ تُلوٗ ہال ہوٗل — بد چھُ کرُن ہردِ مسافر ملول
جاے پچھلو کیا چھُ کرُن شور و شر — خلق نبیؐ اوس چھُ قند و شکر

(۵)

آو غرضمند اکھ اعرابیا — لوگ کرنے حاجتہٕ پے تا عبیا
دوٗپ یَسہٕ صحابو چھُ نبیؐ از ملوٗل — خوش سِیدِ بتھہٕ لی ژکنیتھ کیا دُپن چھُ دُطوٗل
دوٗپ پیٚنہٕ مےٚ تراوِو کرن آخوش نبیؐ — پیش نبیؐ ژاو دوٗپن چھُس غبی
بوٗز مےٚ دجال کرے غلہٕ بند — یُس دیہٕ تَس چھکھ ژٕ خدا انس پسند
غلہٕ دیُس کھیاوِ تیمس آب و نان — یُس نہٕ دیہس تَس چھُ سہ سختی نان
اذن دِتم بہٕ تہٕ فریبا کرس — چھکھ ژٕ خدا کھیتھ ژہ چہ ہن دٕ پچھر زندویس
اوس نبیؐن دوٗپنہٕ تمس وَن ہوز اہ — چھکھ ژٕ خدا آن سوئے حق پناہ
کلمۂ تمجید ژٕ پرٕ وقت کار — بوہ چھُ ژٕ لی چاق کرتھ کھ اُستوار

(۶)

عائشہ صدیقہ روایت کران — اوس نبیؐ سون رعایت کران

رنجہٕ کران اوس نہٕ زانہہ معن دِل — پانہٕ کرٲن کوم گرِتھ مستقل

دود تہٕ ماہوٗن ترٕ وپتہٕ دِوان ژھینٛژ منتس — ہشر تہٕ دِوان نہٕ انہہ نہٕ طلب ٲسی ژِ منتس

زانہہ تہٕ منگن تور تہٕ بےٚ نہٕ غذا — یوٚر یہ درِمہ ہوکھ کھیوان بار غذا

آسہ ہے نہٕ کینٛہہ تہٕ غذا در نہار — ٲسی دِپان روزِ بہ از روزٕ دار

نجوم الشہابیہ رجوم للوہابیہ

. اَتھ کِتابہ چھہ عام پٲٹھۍ ردِ وہابیت وَنان۔ یہ چھےٚ درٲصل سرینگرکی اَکھ عالمِ دین شیخ احمد صٲبن (وفات سنہ ۱۲۹۰ھ) فصیح عربی ہنٛز لیچھمٕژ۔ سرینگرٕ چھہ دوٚن ترٛین پیر صٲبن نِش اَمکی قلمی نوسخہٕ زِیتہٕ تبرُوک موجود تہٕ تِمے چھینہٕ ہم بُزرگ نہ اَتھ کِتابہ چھپاوان نہ عام طور کٲشُرہ مطالہ خٲطرٕ دِوان۔ یِمہٕ کِنہ مےٚ ہیوٚ کِنہٕ اَصلُک تہٕ ترجمس تقابلی مطالہٕ کٔرِتھ۔ نہ چھُ یہ نِشان یہ ماپھےٚ برٛونٛہہ کالہ کٲشُرہ اَکھ چھاپ تہٕ کرٕ مژ۔ زبٲنی زبٲنی تفحص کرنہٕ پتہٕ نِنیوو مےٚ زِ یہ کِتاب چھےٚ غٲلبَن مولوی صٲبن سنہ ۱۳۰۳ھ اندر کٲشرِ ہِن شارَن منز ترٛٲومٕژ۔ مُصنِفَن اوسُس دِیُتمُت ناو نجوم الہدیٰ رجوم لاھل الطغیٰ۔ مولوی صٲبن یُس ترجمہ مےٚ اَز زیرِ نظر چھُ، سُہ چھُ سنہ ۱۳۲۴ھ یس اندر غلام رسول ناوی اَکھ شخصن لاہورکِس مصطفائی پریسس اندر چھپوومُت۔ مرحوم نور محمد صٲبُن دوٗپ اوس زِ اَمہ برٛونٛہہ اوس یہ ترجمہ سرِیہ بلکہ محی الدین مسکین صٲبن پننہٕ حاشیہ آرٲیی ہیٚتھ چھپوومُت۔ پتہٕ اَکھ نوو مشہور بزرگ خلیل صاحب گرٕ نہ بلہ حاجنہ پیٹھ اصل مسودٕ تہٕ چھاپہ نوٚون غلام رسول (بلبل لنکری) ہِنٛدِ ذٔریہ۔ از برٛونٛہہ دوٚن ہتھ وری اوس

اَمہٕ کِتابہٕ ہُنٛد کَرٕ پَتہٕ کَرٕ چَرٕ چِھ تِکیازِ اَکھ وَقتس اَندر اُسہ یِمَن کینٛہہ زٕ غٲر مُقلِد بنے میتۍ۔ یِمَن مقابلہ کَرنہٕ خٲطرٕ آیہ اَمہٕ کِتابہٕ ہٕنٛدۍ وارِیاہ ایڈیشن چھپاونہٕ۔ پَتہٕ اَکھ یِیٹھۍ خوش عقیدٕ کاُشُر ووٚتھ ہیٚتھ۔ اَمہٕ کِتابہٕ ہٕنٛزٕ ہَردلعزیزی ؤچھِتھ پیوو اہلِ حدیث فِرقس تہٕ پَنُن دفاع ژھانڈُن تہٕ مولوی انور شاہ شوپیانی صاحبن لیچھ "الرطب الجنی نی تہٕدِ ھفوات الھاجنی" ناوی تردیدی کتاب۔ یِتھ مضمونس ہیٚکہ نہٕ یِمَن دوٕن کِتابَن ہُنٛد موازنہٕ ہٲتھ۔ ذٲتی طور چھُ مےٚ اَمہٕ تردیدی کِتابہٕ ہٕنٛدِس ناوس سیٚتۍ اختلاف۔ اَول یِمہٕ وجہٕ زِ اگر اصل کتاب شیخ احمد صاحبن لیچھمٕژ اُس تہٕ ترجمہ کار الھاجنی (یانے مولوی صدیق اللّٰہ) کیازِ آو مُلزم زاننہٕ۔ دوٚیِم اگر ردِ وہابیت کِتابہٕ اندر بقولِ معترض صرف ھفوات (یانے بے ہوٗدٕ کَتھ) پیش چھہِ آمژٕ کَرنہٕ۔ یہ ما چھےٚ اصل ماخذن سیٚتۍ گُستاخی۔ تہٕ کیازِ مولوی صاحبن تہٕ شیخ احمد صاحبن چھُ پَنُن سورُے مواد قرآنِ کریم احادیث، سیرت، فقہ تہٕ تاریخ اسلامہٕ منٛزٕ کوڈمُت۔ یِمَن دوٕن بُزرگن ہُنٛد مجموعی اجتہاد کیاہ زِ یِتہٕ ہفوات تہٕ انو. صاحبُن وہابی اندازِ فِکر ثابت ہیوو۔

تاریخِ اسلام چھُ گواہ زِ سانہٕ فرقہ بندی ہُنٛد بوڈ ہیوٗ سبب چھُ اصل پہٕ غلط فہمی۔ اَمہٕ منٛز چھُ پَتہٕ کانٛسہ فِرقس بیہ گیس (غلط فہمی روزان) زِ یِمہٕ آیہ تمہٕ فرقن اسلام پھٕچھون یازون تمہٕ آیہ چھُنہٕ بیٚیہ کانٛسہ اَکس فرقس اسلام فِکرِ نورمُت تہٕ یِتھۍ خوش فہمی چھےٚ تکفیر بازی ہٕنٛزٕ گوڈٕ روٗز میٚژ۔ یِمہٕ سیٚتۍ اسلامی اتحاد چھکلہٕ چھکلہٕ گو۔ یہ چھےٚ پَتہٕ اَکس خبرٕ زِ ہیٚتہٕ داد ورِیو یِیچھ چھےٚ عقیدتمندی اَکھ اجتہادی مسلہ روٗزمژ۔ عقیدتمند چھا یِنہٕ وَتہٕ پَکان کینہٕ غٲر مُقلِد (عقیدتمندن ہُنٛد موٗردس شباً للّٰہ

پٔرُن چھا شرک کِتہٕ غاۓر مُقلِدٕن ہُنٛد زِندٕن نِش اِستمداد کرُن کُفر۔ المختصر
یِمَن دوٚن کتابَن ہُنٛد تقابلی مطالہٕ مقابلہٕ کرنہٕ خاطرٕ گژھہ پوٚرٕ اَکھ رسالہ
ایکھنہٕ یُن یَتھ اَندر فریقینن ہُنٛد اجتہادی نوٚکتہٕ نظر نوٚن کڈنہٕ ییہِ تہٕ
تِمہٕ خاطرٕ چھینہٕ یَتھ کُلیاتس منٛز گنجٲیشی۔ مولوی صٲبَن کوٚر اَحِیل کتابہ
قرٲنَس بَہَن نِشتَن شاۓن اَندر ترجمہ۔ غاۓر مُقلِدٕن ہِنٛدِ ہم قم وادیاہ مسلہٕ (فاتحہ
خلف امام، رفع یدین، آمین بالجہر وغاۓر) چھینہٕ اَکھ کِتابہٕ منٛز تُلِنۍ آمِتۍ۔
تِکیازِ یِمَن مسلَن پیٹھ اجتہادی اختلاف آسنہٕ باوجود چھینہٕ حنفیَن تہٕ
غاۓر مُقلِدٕن تکفیر بازی تام نوبت واتان۔ اما پوٚز باقے مسلَن پیٹھ چھُ
مولوی صٲبَن اَحِیل کِتابہ ہُنٛد پوٚرٕ عکس کاشرس اَندر تارنُک حق ادا کوٚرمُت
میون زیرِ نظر نسخہ چھُ مولوی صٲبنہٕ رحمت حق گژھنہٕ پَتہٕ شیٚیہ
وُہری (سنہ ۱۳۲۴ھ ہس اَندر) چوہدری سونہ جو مٹاسہ سُنٛزِ کوششو سٟتۍ چھپاونہ
آمُت۔ اَتھ چھِ بُہ وُنہم تہٕ پٔنٛژم ترٛٹے ترٛٹے ورق راوی مِتۍ۔ بلکہ زِ نوُسخہٕ کرِ
مےٚ محمد اکبر صٲب سادہ نارہ تہٕ حاجنکس مولوی جاوید صٲبس نِشہٕ وصول۔ گوڈنِکۍ
اوس ساٲلم تہٕ دوٚیم ژھینٛومُت۔ اَتھ سٟتۍ چھےٚ تِمہٕ وقتہٕ کین سارِنے مُقلِد عالمَن
ہُنٛد تقریظ چھپاونہٕ آمِتۍ۔ کِتابہٕ اَندر چھُ گوڈٕ اہلِ حدیثَن ہُنٛد نوٚکتہٕ نظر مختصر
پاٹھۍ منظوم آمُت کرنہٕ۔ تہٕ پَتہٕ تردیدی استدلال پیش آمُت کرنہٕ۔ نموُنہ
کلام چھُ یہِ ؎

ناو عبد النبیؐ کرُن چھُ زان

کُفر تہٕ شرک عبد پیٚیہٕ نادان

عبد گو بندہ تہٕ مُحب وغلام

ہم تیٚیِ مانے چھِ لفظِ عبدس عام

در قرآن مِن عبادکم چھُ عیان

عبد دینار در حدیث بیان

در قرآن معنیٰ عباد غلام

در کلام نبیؐ مُحبّس نام

یم ژِ ماسنے روا چھِ اَکھ ناوُس

ماسنے کُفر اَکھ میزان ژِ بَس

وُچھ ژِ در شرح فقۂ اکبر

قارین دوُپ روا چھُنہ کینژہ خطر

ناو عبد النبی چھُ دینداَن

اوُن گوٗ ڈس تل یہ دِرٛ مختارن

اوس عبد النبی تسند وو ستاد

رأوسۂ نتن صاحب اِرشاد

فاعلُن طعن بمہ آس کران

چھُ گوٗ ناو یُیِتھ گنانہ وُچھ ژِ قرآن

. . . .

. . . .

وُچھ بمشکوٰۃ ناوہاے رِجال

اَسو اصحاب فضل و حفظ و کمال

اَکھ کتابہ ہنز اَسہ مولوی صابن ژھ شتن جاین کینژہ تنیز لفظ استعمال کٔرمِتۍ۔ یم سے محمدّن پننس ژٕ اوٗد۔ یُتھ کٔ تسہ ہنز دل انجی سپدہٕ۔ حالانکہ یہ کٔرنہ سینتھ کیٚہ یم شار اُڈ گژھ۔ مگر تہٕ دُرستی کٔرتھ تہٕ

موں نہٕ کلچرل اکیڈیمی یہٕ کتاب کُلیاتس منز شامِل تھاوِنی۔ حالانکہ وُنی کُتام
چھِہ اَمیُک واریاہ ایڈیشن پرایئویٹ ناشرو چھاپ کرمُت تہٕ کُنہِ طرفہٕ چھُنہٕ
کانٛہہ اعتراض کرنہٕ آمُت۔ مےٚ چھُ چھیپرن زٕ اَتھ کتابہِ شرح لیکھان
یوت مےٚ وَق لوٚگ تیوٚت لوٚگ کُنہِ مےٚ باقی پانٛژو کتابو منز۔ کُنہِ کتابہٕ تہٕ۔ تہٕ
کرِتھ تہٕ وُچھن نہٕ پَزن واٹِلسہ کتاب یِتھ کُلیاتس منز۔

وصایا

یہٕ چھُ فارسی مثنوی منز اَکھ اخلاقی رسالہ اوسمُت۔ یِمہٕ منز حرف
شُنہاٹھ شار مےٚ اَتھ آے یِمن اندر چھہ مولوی صاحب گوڈنچ پنٛنِس فرزند
مولوی احمد اللہ ہس نیمہ نصیحتھ کران۔ یِمن پیٹھ عمل کرنہٕ سیٚتؠ مسلمان
متقی بنہٕ۔ یِمن شارن اندر چھہ کیٚنہہ تھنٛز شار تہٕ یِمن پانٛژ راوِنہٕ سیٚتؠ
واریاہن کیٚتہٕ امانن اودِقہ راو۔ مثلن ؎

بر امامت ز خلق اجرہ مخواہ	اجر جوکے باجر یا بد راہ
گرچہ بر اخذ آں بود فتویٰ	ہست شینِ عظیم در تقویٰ
ہرچہ خواہی بخواہ ازاں معطی	اوست لا مانع لما یعطی
ہیچگہ از کسے سوال مکن	خویش را زار و پائمال مکن

یہٕ چھُنہٕ مولوی صایبُن حرف دعوا یوتُے اوسمُت بٔلکہ یُس یُس
ہم عصر بُڈ مےٚ لوٚکہ چارس اندر تہٕنٛز زندگی ہُندؠ حالاتھ پرزٕدھ تموٚ کوٚر
تصدیق زِ مولوی صاحب اُسو نہٕ زانٛہہ تہٕ پنٛنہٕ خوٚد داری پتھر ترٛاوِتھ ہدیہٕ
ہیتِھ سوم بران۔ خاپے اُسو منبرس کھَسِتھ وعظ پَران، بٔلکہ یِتھ جایہٕ
پانٛژھ داہ انسان جمع وُچھہن تتی اُسی تیمن منز بلا تکلف بیہِتھ دینُک

احکام بیان کران تہٕ (خاص کر بدایع منظوم) زبٲنی یاد کرناوان۔ یتھہٕ کٕنۍ اُسوٕ تمہِ ہنٛز کلام پانہٕ وردناوان۔ کاش مولوی صابنۍ اَزکۍ وارِث ہیکہٕ ہن اَمہِ رسالکۍ باقے ورق لبِتھ۔

الفرائض المنظومہ

یہٕ چھےٚ مشہور عربی رسالہ السراجی ہند فارسی منظوم ترجمہ تہٕ مشکل ترین کاوش۔ اَمہِ کِتابہٕ ہنٛد موضوع چھُ ہانہٕ باگے (علم المیراث) کُل تعداد اشعار چھُ ۶۸۵۔ یہ کتاب چھےٚ وُنہٕ بے چھپنہٕ۔ امیک تاریخ ترجمہ تہٕ چھپنہٕ کنہٕ جایہٕ درج کَرنہٕ آمُت۔ یُس سنہ ۱۹۵۴ء ہس اندر نوِ نسخہٕ میٚ وُچھمُت چھُ تمیک تاریخِ کِتابت اوس سنہ ۱۳۴۰ھ۔ اَمہِ ترجمہٕ سیٚتھ ووت تمہٕ زمانہٕ کین مفتی صابن سیٹھا فائدٕ۔ تہٕ کیازِ نتہٕ وقتس اندر یُس یُس مفتی صاحب اوس سُہ اوس عربی زانان کھۄتہٕ فارسی زبان جاد زانان۔ شاذَن اندر بارِ باگیہ ہنٛدۍ شرعی مسائل تارنہٕ سیٚتھ کوٚر مولوی صابن عربی نہٕ زانن والین مفتی صابن حل مشکل۔ یتھہٕ مشکل کام کرنیچ ہمت چھنہٕ کانٛسہ کاشرس مفتی "اعظمس" سپزمژ۔ توے چھُ مولوی صابس یہ احساس اوسمُت زِ

این نہ علمےست آنچنان اسہل ۔۔۔ کہ کند بے معلمش کس حل

یمن اوس روزانہ تجربہ زِ

دان قواعد کہ خواند از استاد ۔۔۔ کم توان نثر آں گذاشت بیاد

فائدہ نظم این قدر باشد ۔۔۔ حفظِ منظوم سہل تر باشد

بالکلام از زبان فارسی ہم ۔۔۔ ہست اقرب بفہم اہل عجم

نظم این نسخہ شد باین دو مراد ۔۔۔ حق بود معطی سدا دور شاد

انہار اربعۃ العقائد

یِم زٕ کتابہٕ چھِنہٕ وُنیکتام اَکھے آمژٕ۔ خسدا زانہٕ یِم آسا فارسی
پٲٹھۍ لیکھنہٕ کاشرِ پاٹھۍ لیکھنہٕ آمژٕ۔ یِہنٛد عربی ناو آسنہٕ سببہٕ ہیکہٕ نہٕ یِم عربی
یا فارسی پاٹھۍ یِوت قیاس کرِتھ نہٕ کیازِ مولوی صاحبنِن کاشرِ کتابن ہِنٛز
چھِہ عربی ناوے تھاونہٕ آمٕتۍ۔ یِہٕت وٲینِن ہِنٛزِ لاپرواہی سببہٕ چھِنہٕ یِمن ہِنٛد
نقل نہٕ کُنہِ جایہ دٔرِ یاف سپدان۔ مولوی صاحبُن اکھ ذُرِ چھِہ یہ تامت فُنان
ز کوٹھس نیشِن چھُنہٕ الفرائض المنظومہ کتابہ ہِنٛد مسوٗدٕ تام موجوٗد
حالانکہ مے اوس ۱۹۵۳ء ہس اندر مطالعہ کرِتھ یہ رسالہ پاپہٕ یِہنٛد گرٕ
دانتہ وٕتھ۔ یہ زٕ یِہٕتھ نہٕ پادپھار وٕرلیٹھ دٔرٕ اے مولوی صاحب ۵ا شعبان
المعظم ۱۳۱۸ھ اندر دوٕمیس عالمس کُن۔ وہاب پرے ین لیچھو یِمن چھیِ
اکھ اندا انگیز مرثی۔ یِمٕنٛک گوڈ پاٹھ چھُہ یہ ۔

سرِ رہنمایان اہل طریق
شیخ ملا صدیق شیخ عتیق

یِہنٛدِس مقبرس اَنٛدۍ اَنٛدۍ کُٹھ خام سیرٕ ین ہِنٛد دیوار تمہِ وقتہٕ بناونہٕ
اوس آمت۔ سہ اوس ووٕنہٕ ذٕ منہدم سپدمُت نہٕ ۔ اوس مولوی صاحبنِن
اَنٛدۍ کین وارثن اکھ مرمت کرنُک یا کرناونُک کُن توفیق۔

حلقۂ ادب سونا وارِ نٲوی اَدبی انجمنہٕ ییٚلہٕ ۱۹۶۹ء ہس اندر
یومِ صدیق اللہ منوو۔ یہ مقبرٕ آو نوِ سرٕ بٔنٛتھ ووٕ بعدٕ وٕرتی سان تعمیر کرنہٕ۔

اللّٰھم نور قبرہٗ بنور الایمان
برحمتک یا ارحم الراحمین

سکندرنامہ

بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْم

مناجات

خودایا ژٕ چھکھ عالمک بادشاہ | چھ اَسی بندٕ ساری ژٕ نٔے بنش داد خواہ
نوٗن آسمانن نگہدار ژٕے | زمینن سنٛز صاحب کار ژٕے
نیٖنس تاز کور سۄرژو زینتہٕ دِتھ | زمنٛس زیور از ماہِ انور دِتھ
زمینن دِژِتھ شوٗب از مردمان | ژٕ چھکھ خالقِ انس و جان بے گمان
ژٕ حکم کرِتھ آسمان بے ستون | ز اندازۂ عقل و فکرت برون
زمین فرش بر آب کوہ بر زمین | کورُتھ ژٕ بیٛٔے ژٕ نٔے احسن خود رنس آفرین
چھ ساری خردمند صاحب کمال | ز تقریرِ اوصافِ تو گنگ و لال
ژٕ نٔے احسان و الطاف یارس کورُتھ | نمس تاز گلزار نارس کورُتھ
کورُتھ دشمنس نارِ ژٕے آب نیل | سپُن غرق مضطر بغرقاب نیل

زِ بتخانہ اوٚنتھ پدیدار یار | زخارا کوٚڈتھ گوہرِ تابدار
چھےٚ کرگٲشہ مولوٗم نجبرِ ذاتِ توٚ | بعالم زِ آیاتِ صنعاتِ توٚ

۱؎ انصاف ژھانڈوٕنۍ - فریٲدی ۲؎ وُچھن ودل - راٗچھودر - محاٗفظ
۳؎ نورانی نوونہ سیٚتۍ ۴؎ مُرادستی زمین ۵؎ انسان تہٕ دیو
۶؎ ڈکھ وراٗی ۷؎ یمتھ شارس اندر چھُ پرن واٗلِس کُن خطاب توٚمے
چھےٚ علامت مخاطب "ت" فکرت لفظس سیٚتۍ ۸؎ گُلی تہٕ زُری ۹؎ حضرتِ
ابراہیم علیہ السلام نس بیٚیہ خلیل اللہ یا نے خداے سُند یار لقب چھُ . ۱۰؎
فرعونس یُس از بروٚنہہ قریب ۳۳ شیٚتھ ؤری مصرُک شہنشاہ اوس تہٕ یُس
حضرت موسیٰ رضؑ نس تعاقب کران پھوٚٹ ۱۱؎ بیاکھ نوو سخہ "بگرداب" . فرعون
چھُ "بحرِ مرّات" ناوی جایہ پھوٚٹمُت . اَما پوٚز ساٗنی اکثر شاٗیر چھِ زباٗنی ریوایتہ پیٹھہ
ژلٕتھ فرعونس دریاے نیلس اندر پھاٹہٕ ناوان - اَلغرض زمانس اندر اوس بحیرۂ قلزمہ کیس
شماٗلی حصس بحیرۂ فرانس سیٚتۍ واٹھ تہٕ اُتھی جایہ سُپُد فرعون پنُن فوج ہیٚتھ غرق -

صلی اللہ علیہ وسلم

نعت سرور کائنات

شوٗزنھ ہادئ دینِ راہ ھُدیٰ — شہ حضرت محمد رسولِ خدا

تمیٚس جان و دل سون قربان بوٚین — گرفتار عشقش دل و جان بوٚین

شہ چھی از ہمہ آفرینش گزین — حبیب خدا خاتم المرسلین

ز لولاکؐ بر سر دِتھکھ تاج تس — قبا در شب خاص معراج تس

چھُ از دفترِ نعتِ آں مجتبیٰ — کمیش فقرۂ سورۂ والضحیٰ

با صحابہ و اولاد او صد ہزار — تمسن پیٹھ بوٚین رحمت حق نثار

تمو باغِ دین تازہ گُلشن کورُکھ — ز تاریکئ کفر روشن کورُکھ

ابوبکر و فاروق و عثمان علی — گژِھ مشکلات جہان منجلی

ابوبکر بے شک یزِ چ کان اوس — شہ فاروق عدلک دل و جان اوس

حیا پیٹھ عثمان پدیدار گو ۔ علی مشہور[11] شبیر جبار گو

تہندن روز و شب یادِ حق اوس کار ۔ تمو ووکھ قصرِ دین[12] متین[13] استوار

فدا خاکِ پایس دل و جان بیون ۔ مے شے آبرو بس چھہ در ہر دو کون[14]

---

۱ پرنس منز بینہ شُرزگہ" ۲ ہدایت وتھ ۳ کُنُو ہمہ صدری ہِنْدِس آخرس نام اوس "آمین" بدلہ "بوزین" لفظس جاے چلے جاو ۴ "عشقس" لفظس اندر چھہ "ش" ضمیر غائبہ خاطر مطلب "تہندس عشقس" مولوی صابنس عہدس نام اوس بیتھ کینہ فارسی ورناون اکھ عام فیشن ۵ ماری یادِ بیٹھنہ نشبہ ۶ خدا پاک ۷ لولاک لما خلقت الافلاک چھہ حدیث قدسی یانے "اے محمد اگر تہو اسو ہیو نہ مے پادہ کرنی مے آسہن نہ افلاک نہ کائنات پادہ کرکرمتی" ۸ پردہ پاٹھو اشارہ پاٹھو ۹ دور ۱۰ مولوی صابن چھہ "عدل" اکھ مجسم تصور کورمت یمیک دلیل نہ ذو حضرت عمرؓ چھہ۔

۱۱ مست ۱۲ قلعہ ۱۳ استحکام ۱۴ دنیہ تہٕ عاقبت

قصہ آغاز سکندر نامہ میگوید

حضرت نظامیؔ [1] میرِ شاعران — چھُ ونی [2] از سکندر ریوایتھ کران

شہا داد گر اوس در ملک روم [3] — سپُن موت شہ نامی بہر مرز و بوم [4]

رٔژھ اوس ناوا بہ یونان زمین — بمقدونیہ پائے تختس گزین

دپان ناو اوسس ملک فیلقوش [5] — سہ فرمان دِوان روم [6] تا شہر روس [7]

بداد و دہش [8] درجہان طاق اوس — چو حاتم [9] شہ مشہور آفاق اوس

تیتھے عدل کوٚر تمۍ باہلِ جہان — برابر تمیس بوٚز [10] نوشیروان [11]

تمیس پٔٹھ طرف زیرِ فرمان اوس — بعینہ شہ زن باغِ رضوان [12] اوس

---

۱ حضرت نظامی گنجوی مصنف پنج گنج۔ یمن اندر سکندر نامہ بروٚنٹھ اکھ رزمیہ مثنوی چھُ۔ ۲ مطبوعہ "ونی" ۳ یونان ہیتھ بلقان ریاستن اکھ پرانہ زمانہ رومی سلطنت سیتی مُجرا کھوان ۴ پرٚتھ بسٚتی پٔٹھ مٔلکس۔

۵ فیلقوس بادشاہ سکندر اعظم سُند مول۔ ۶ مطبوعہ "از روم" ۷ "ملک روس" بدلہ "شہر روس" ییکھن چھُ بوٚہے غار عالمانہ ہیوٚ باسان۔

۸ انصافس تہٕ سخاوتس اندر ۹ حاتم بُٹس اسلامہ برونٹھ عربس اندر "طائے" ناوک اکہ قبیلک زٕٹھ اوس۔ عربی لوک اُدیس اندر چھِنے یہ ریوایتھ چلہ دِنی روزِ مرزٕ ہاتمس ہیٚوو سخی انسان دوہ بختیہ بلیہ کانٹہہ ۱۰ اوسیہ یہ لفظ چھُ جادہ چھُن کراز سے اندر درتاوِ پوان ۱۱ نوشیروان مشہور ایرانی شہنشاہ، اُمی سُند عدل روٚد مشہور۔

۱۲ جنتک اکھ باغ۔

جہانس اَکس یوٗدٕ تمِس اوس راج — ولیکن دِوان داراہس اوس باج
شہ خوش خلق یُو جنگ جو اوسنہ — پئے سیم و زر زنندہ خواوسنہ
سپُھانس مہ بِسر غولام و کنیز — ازان جملہ آسس کنیزا عزیز
بزُخ آفتابا بقدٕ سرو ناز — گرفتاری دِل بزُلف دراز
زِ ابرو کمان از مزٕہ تیر تس — شپُہنمت دل شاہ نچیر تس
شبا اکھ بنیو نازِ چون نو بہار — شُہ مہ از محبت روٗمُن در کنار
عجب بین کہ از تخمِ آں تاجور — سپُن تازٕ سرو سہی بار ور
ادا یام نو رِیتھ سپنو وقت آو — بوقت از صدف دُرِ شہوار دراو
بشکرانہ شاہنشہن بخشو دیار — غرِیبَن تہ عاجزن کُن بیشمار
سمے اہل تنجیم طالع وُچھکھ — تمِس عالما سور تابع وُچھکھ

ح۱ دارا۔ ایرانی شہنشاہ ح۲ لڑاپہ گوڑ ح۳ بدخصلت۔ تیز مزاج۔
ح۴ ڈاٹھ ح۵ معہ کھ کنھو ح۶ شکار ح۷ سعہ ژون ہش کنیز
ح۸ نالہ منیہ۔
ح۹ او چھہ سہ عجیب واقعہ۔
ح۱۰ میوٕ دار یانے سرو قدٕ یہ کنیز رُوز گوبر کھوٕ ت۔
ح۱۱ ستارن ہُند عِلم زانن والی۔ یونانس، ایرانس تہ ہندُستانس اَندر اُسی ستارِ بٲگیہ پیٹھ سپھاہ پرٛتھ پرٛتھ۔ تہ پیہندو سے گردِشس سیتۍ اُسی تِمہٕ زمانس اندر شُری سُند طالع تہ داٹان۔ ایرانس تہ ہندُستانس منز چھہ وُنہ تہ وارہ پہن لوکن اَمہ عِلمک عقیدٕ۔
ح۱۲ سورُے۔

یوہے عالمس آسہ شاہ جہان | ننہو الغرض مٹی ز رازِ نہان
حساب از مقاماتِ[1] انشتر کوڑ تھ | تمہس ناو سلطان سکندر[2] کوڑ تھ
بشادی شتہن خرچ کرتھ سیم و زر | گدا گے[3] تونگر ز لعل و گہر
دِتنکھ دایہ شہزادہ ارجمند | ہیونکھ دِین تمس شیر شکر تہ قند[4]
بشیر و بشکر سہ سترو سیہی | زِچھکھ با ادب ہے شاہنشہی
ییتھے پاٹھو گئے منقضی[5] یک دو سال | سپن تیتھ سہ طاؤس طوطی[7] مقال
پوان اوس در بزمِ خاص پدر | ہیوان نس اتھن پیٹھہ چہ گل برگ تر[8]
اتھو اندر ییتھے پاٹھو کینہہ کال گو | سہ شہزاد در زیرکی خال[9] گو
ہیچھن تیر تراوِنی تہ پاوِنی شکار | دِرُن[10] در دلیری تہ کرُن کاروزار[11]
بجنگ آوری گو تیتھے تیز چنگ[12] | تمس نش پلنگ[13] اوس روباہ[14] لنگ
تیتھے طاقی گو درہنر ہاے شاق | کہ زالِ[15] جہاں رستمس دیت طلاق
حکیم لقوما[16] جس اوس خسروی | سہ در علم بو بے نظیر رہُن

---

۱ نارکت یہندی مقام ۲ سکندر۔ پہ زاو ۳ غریب
بنیلے امیر ۴ پہ چھ رزم گوئی خاطر یوژ۔ ورنہ واقہ چھ زِ پرانی پادشاہ
آسہ "سیم و زر" تہ "لال وگہر" ژھانڈنہ خاطرے سارے دنیہچ بے ایمانی
کران۔ بیچھر ورنین گیاہ دِہن۔ البتہ پھتھین موقن پیٹھ آسہ غریبن تہ
نادارن ناٹا بتاہ کھیاوِناوان یا کینہہ ٹنکہ دِوان تہ بس۔ ۵ ختم
۶ موری یسنہ بولتھ چھ ہیکان ۷ طوط کتھہ۔ اڈرکِ زبان۔ شرِ
بول بوش ۸ لوو پوشیہ دِ کھشر ۹ نمایاں۔ یکتا۔ جوری روس
۱۰ ثابت قدمی ۱۱ جنگ ۱۲ تیز پنجہ ۱۳ یادر سیہہ ۱۴ لونگ پوژھ لوو۔
۱۵ پہ مصرعہ چھ غلط چھاپ گومت۔ زال اوس رستمن مول ۱۶ ارسطو سند مول

دِتُن بے حد و عد زر و سیم تَس — کرُن درشب و روز تالیم تَس

ہُندُک[۲] زمان شاہ اسکندرُن — تمِس نِش ہیٚچھِن دانش وَرائے فن

سُہ استاد دانا تمِس روز و شب — کران اوس تالیم علم و ادب

وُچھِن طالع تاجدارٕی تمِس — بُکُن جہان شہریارٕی تمِس

دوٚپُن تَس ژٕ ئیٚ چھُکھ بخت و اقبال یار — کرکھ بادشاہی ژٕ دور بہ دیار[۳]

ژٕ ئیٚ بیٚٹھکھ کنہ مشکلہٕ آسہٕ درجہان — میٚ ظاہر سپُن یِی ژٕ رازِ نہان[۴]

ولیکن مُنیٚ اکھ کتھا دارِ بوز — ژٕ سپنکھ[۵] پیٚلیمٕ شاہ گیتی فروز

ژٕ تَس کرِ زِ تالیم و پیوند میون — فراموش کرِ زن نہٕ فرزند میون

بُتھ کیٚہ بدگرٕ ہکھ شاہ آفاق گیر — ارسطوک[۷] خوش گنڈ سے کرِ زن وزیر

تہٕ بوزِتھ قسم ہیٚوٚ اسکندرُن — ارسطو پنُن خاص نائب کرُن

سپُن شاد استاد کوٚرُن تس دُعا — شہنشاہ کونین کرُس نے خدا

سپُن آخرالامر شہزادٕ طاق[۸] — بہر دانش و علم و فن ہٕنٛد مشتاق[۹]

کران عالمس سیتی تہٕ بحث علم — منگن تَس اُمان اُسہ[۱۰] سارٕی علم

---

۱ شمار رُوٗس ۲ کمہٕ سیٚ کالَس ۳ پرُتھ بستی یا پرُتھ ملکس اندر ۴ باطن پٔٹھو ۵ پور دِنہٕ یِہُن کاد تراوُن وول

۶ دنیا دلن وول۔ کتھہٕ وٕن وٕسہٕ وٕن راج کرن وول۔

۷ مشہور فلسفی

۸ یکتا۔ ماہر

۹ مشکل

۱۰ اوس

ییتھے پأٹھو گو کیٛو تٔژ کالا ادا — شہس اِرْجِعِی[1] آو از حق ندا

زِ دُنیاے غدار[2] رحلت[3] کوٗرُن — نشیمن[4] گہ خویش جنت کوٗرُن

بحکم ملک زادہ گو ملک روم — سپھٹا[5] نرم از کودۂ پارۂ موم

لُکھوٗن نِتھ بجا رسم و راہِ پدر — رعیت لُکھوٗن خوش بعدل و ہنر[6]

ارسطو کوٗرُن خاص نائب پنُن — ہٹیوتُن ملک دو زیر فرمان اَمُن

گران اوس شاہی بندبیر دسے — پائین و ترئیین کاوُس کے

---

(۱) یہ چھُ قرآن کریمکس یتھ آیتس کُن اشارہ : اِرْجِعِی اِلٰی رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً .... یانے

"اے روح پھیر پننس پروردگارس کُن خوش خوشحال پأٹھو۔ تہٕ گوژھیر پیٛمہ دُنیہ ہتہٕ پھیر خوداییس کُن دوٗہمیس عالمس منز۔ (۲) دغاباز (۳) سفر آخرت (۴) پنُن اول۔ وطن (۵) موم گھنڈ گھوٚتہٕ نرم (۶) چھُنس لُکھ "بعدل و ہنر" لیکھنہٕ آمُت۔ مہر بھیٛنے احسان (۷) تیڈ (یانے ارسطو سیٛنڈ) تدبیرِ پیٹھ (۸) قدیم ایرانک اکھ مشہور شہنشاہ۔

داد و بیداد نمودن مصریاں

از غارتِ زنگیاں

دوہا اُکھ بنو ادس بر تختہ تاج | بفارغ دلی صاحب تخت و راج
چو خورشید تابان بہ برج قمر | شراب شفق گوں چواں تازہ تر
وزاں اوس بربط دزان اوس عود | بیکجا دف و چنگ و سارنگ و رود
چواں اوس مے ہیچھ کاؤس کے | غلاماں کمر بستہ در گرد وے
باپ عیش و عشرت بیچھ اوس شاہ | جماتھا ہُو بدا سپنہ داد خواہ
کران داد و بیداد و فریاد آے | سپھٹا مار گے وار ہرسون پاے
چھ پیہ سپھٹا پیچھ سپاہانِ زنگ | اُنکھ خلق از مصر تا روم تنگ
نہ ٹھوڈ کہ ٹکن غلہ نہ نہ گلہ | مولٹ کہ لوٹھ ٹکش ڈھنکہ ولولہ
نہ ہن در نوشتن نہ اندر شمار | چواں خونِ مردم چھ وقتِ نہار
کرِنکھ بدمہ داُسہ نہ آزاد گے | نہ نے داد بوز کھہ نہ بوز باد گے
نہ اقربچھ ٹھاوُن نہ مصر و نہ روم | بہر بوم آتن خرابی چو بوم
نہ بوز پچھ دل آزردہ کو شہریار | دزیرس پتہ ڈھن کیا چھ تدبیر کار
دزیرن دوپ شو ونچھ کر کرتی جنگ | توکل علی اللہ کر پچھ بہر جنگ

---

۱ تخت تہ راج عربی واو عاطفہ سیتی رلاوِتھ گیہ دزِ پنج مجبوری ۲ پتہ نزلونن اکھ حصہ ۳ دوزل۔ ارغوانی رنگہ۔ شفق ۴ وڈہ ۵ رود، اکھ قسمک باجہ ۶ تس اندر اندہ ۷ نتیجہ پیری کھیول ۸ از چھ وِنان تنکھ ولولہ ۱۱ لیکھنس اندر ۱۱ دوہلہ ۱۲ فرانس۔ کنہ نکیہ دقتہ پور ہیوپ تہ ۱۳ اجیاے ۱۴ راتہ مو نکہ پتہ شیو پاٹھو ۱۵ اسلاح کنہ

ہم[1] وُچھ کینہہ تہٕ دردستِ خونخیرؤ شر تمِس بُدٕ خوشی آسِنہ بخشیٔ ظفر

بتہ[2] بیر دستورِ[3] دانا تیار سپن دل قوی ڈراو برکارؤ زاد

بر آمدن سکندر بجنگ زنگیان

زمقدونیہ لشکرِ تیغ[4] زن کوڈُن قالبٕ[5] اہل باخویشتن

دیکن گوڈ تمہ قاصدا تیز گام[6] تمن کُن سوزن طوطیا[7] نوش نام

سہ کیکھ[8] دری تیز لوگ لارنے چہ طوطی شہہ سنز شکر لارنے

ڈیپن تس ؤچھتہ اوسے لے شاہ زنگ سکندر بجمد کرو فرہہ جنگ

کرٕ تہ سارے سامانہ جنگکو تیار چوشیرِ سپہ روسے برکار وزار

ون چھُے جان پوٹ پھیراز ملک تیر نہ سخت یکھ تنگ لہ چنگِ شیر

مئے وؤنیہ چھُے بخت[د] اقبال یار بڑھکھ پی مئے وؤنیہ گژھکھ شرمنگار

کنن یاہم گژ شاہ زنگن یہ کتھ کھوٗنس سخت سینگن حرارتھتہ دکھ

دوٗدُس سینہ دردل رؤدُن کینہ تنگ[9] زوٗدُن ہر تمس قاصدس بے درنگ

تشنہ خون چھُ تمی چوشیر نرہ تہ پانھ کوڑتہ تمی آبہ کے غرغرہ

---

[1] تذبذبس منز ہہ روز [2] وزیر اعظم [3] "گردہ" مطبوعہ

[4] شمشیر چلاون وول فوج [5] ڈری یاسے نیلہ کیپن تمِس نام

[6] تیز قدم۔ تیز رفتار [7] حضرت نظامین چھ ناو بناؤ کو میتہ چھ تمہ

اصل چھُنہٕ معلوم [8] کنکوس ہیو پکن وول

[9] "کینہٕ تنگ رٹُن" چھُنہٕ از کانہہ محاورٕ۔ غالبن آسہ ہے از بڑونہہ کتھ

سادہ پنتھ ؤری یہ "سخ اندری کینہ" ژٹس پیچھ ونیہ یوان۔

تمیٚس شینٛتھ یِم اُسی ژم گےٚ وٚدان شہہ سٕ برٛونٛہہ کٔرِن خاک بر سرن
ووٚنِتھ طوطیا نوشہ سُند حال تٔس تہٕ ییٚتھ بوٗز گوٚ تیٖرہ احوال تٔس
کمر بستہٕ یِم اُسی ڈرا ہیتھ جنگ سپٕنہ خستہ از ہیبتِ شاہ زنگ

تدبیر خواستن سکندر از ارسطو

تہٕ ڈٔیشتھ شہن با ارسطو دوٚپُن چھہ کیاہ چارٕ ییٚتھ سخت فیلا سٕپُن
دوپُس تمہ چھےٚ یی چارٕ ناگو کھٔنِتھ بتنٛگی انوٗتھ اکھ زٕ زنگی رٔٹِتھ
تہٕ بر تخت روز تھٕ بیہِتھ باد ماغ زٕ برٛونٛہہ کٔرِن نیمن اتنادن بداغ
تہٕ وُنی زٕ یِتھ اُکس زنگیس سرٕ ژٕٹِتھ رٔنِتھ مے اُنِو پٔتھنہ پانس رٔٹو
ولیکن تھوٚو اکھ برٛونٛہہ وازس ڈٔیتھ سرِ گوسفندٕ سیہ نرن ژھٕیپِتھ
رٔنِتھ یام آنن سرِ گوسفند کھینس پیٚٹھ ژٕ نٔنِتھ تیز تر کرِتھ زنِد
سہ ہیبت وُچھن یام زنگی سوٗتن بیکبارگی از گرانی لٔدِتن
تہٕ بوزِتھ شہن سوزِ کینٛہہ شیرٕ نر اُنِتھ کینٛہہ زنگی رٔٹِتھ تنگ تر
جلدی اُکس زنگیس سرٕ ژٕٹِتھ نیبرٕ کٔرِن گنڈِتھ تٕور پٔتھن کھٕٹِتھ
تھوٚو اکھ برٛونٛہہ کٔرِن پادشاہس اٗنِتھ کلہٕ ہیر کرِ ہینس کٔنہ ستنر رٔنِتھ
بعد رغبت واشتہا کھٔیہِ شہن دوپُن کیا چھےٚ شیرِن عجب نا ہٕمن
خبر کٔر یوہِم بٔنٛز حلاوتھ چھےٚ یِتھ نٔنہ زنگین نیرِ ہٕن اکھ زٕ رٔٹِتھ

---

۱ طوطیا نوش قاصد ما سیٚتھ ۲ تارِیک۔ حال بد
۳ داغ غم لاگی کرِتھ ۴ کرِ ہینس بزٕ ستنر کلہٕ ہیر
۵ کم ہمت گژھن ۶ کبرا بجر ۷ سکندرن
۸ "پٕتھنہ" مطبوعہ ۹ چھاپس منز کھوٗ ۱۰ اُسیم ۱۱ میچھر

نِہمَن زِنگِیَن ہٲبِتھا ہیوٗ ڈ سخت ۔۔ وُچھِتھ قول و فعلِ خودا وند تخت

پگاہ گے ببیش پلٹنگرو[1] ٹنھ ۔۔ پلٹنگر گرفتار ہٲبتھ اوٗنھ

سپنِہ سُستِ[2] زنجی تہٕ رومی دلیر ۔۔ اَنِتھ حملہ برجنگ زنگی چھِ شیر

مصاف کردن سکندر با زنگیاں

بروزِ اوّل

پگاہ دراے سارِی تیاری کرِتھ ۔۔ وُچھو کُس گژھے بخت یاری کرِتھ

سپن شور ز آوازِ کوس[3] و دِراے ۔۔ دِلاور کمر بستہ برجنگ دراے

چو روز قیامت سپن شور و شر ۔۔ زِ صحرا و کوہ درٕ ژٕلی جانور

زِ ہر سو وزان اوس ناقوس و کوس ۔۔ زِوان نالہ کرنا[4] و ے ز رنا[5] ے اوس

گنڈِتھ یام صف دراے از ہر طرف ۔۔ چو شیرانِ نر پہلوان سربکف[6]

گوڈنی لشکرِ زنگ دراو ۔۔ دلیرا نزا چھ تِمس اوس ناو

تشند زیوٗ ٹھ فد زن درختِ چنار[7] ۔۔ سیاہ رو ے بدخوے مردم آزار[8]

وُتھن تراپھ دِتھ لاف وارا دِتن ۔۔ زِ شمشیرِ خود دستِ شیر ما رِنی ہمتِن

بیکدم ستھ زنی اَنن زیرِ تیغ ۔۔ کرن مار یکبارگی بے دریغ

وُچھِتھ رومیو تراس کھیوٗ دوٕ یتھ ۔۔ سپنہ ہم چو شو گرفتارِ لتھ[9]

---

[1] زنگی فوجک کمانڈر [2] کمزور ۔ بے ہمت [3] بگل
[4] آلۂ جنگ [5] شور کران [6] کلہٕ اتھس پیٹھ تھٲیِتھ تامِس
تیٲر رِکھ کرِتھ ۔ [7] بوٗنی [8] مردم آزار (اصل) لوکن اِذا
دِنہٕ وول [9] "گرفتارِ لت" ۔ زدوکوب

نظر کرٕ شہتن تیز کھوٗر وٗچھن ۔۔۔ نِہمَن زلزلہ سخت پیوٗمت دُچھن

کرِٕن رلے ردمی سپہِ سُست پاے ۔۔۔ چھُ کیاہ چپار پَھرٲوِنے دوٚہ نی خوداے

دراں بزم چاپک سواری کرِٕن ۔۔۔ پیےٚ رزم[1] زنگی تیاری کرِٕن

گُڈٕن تیغ چوٚدُن گُرِس ننگ ننگ ۔۔۔ یہ کابس لُزن زنگ لاریو بزنگ[2]

زُراچیِس دوٚنُن روز دوٚہ نی سو زبوز ۔۔۔ زٕ چھکھ خیرہ[3] گوٚمُت کمے تیرہ رو

زٕ نکھہ کوٚت منکھ دوٚہ نی بلکھ کرِ شُنلے[5] ۔۔۔ نمکھ ہیُش بُنجِس گرد جانس تُلے

وٕنِتھ یی بیک ضرب گرٕزِ گران ۔۔۔ کوٚرُن کُشتہ پتھ سر نگون خون ہران

دوٚیم زنگیا آو لاران چو شیر ۔۔۔ بیک ضرب شمشیر شہ گوس سیر

تِہِیم روسیاہ چھہ جارِ سیاہ ۔۔۔ پیکان آو پتھ وادقس گو تباہ

تیتھےَ پاٹھی نارِن سیٹھا شیر دل ۔۔۔ زِ زنگی کم و بیش تاسی[4] وچھل

دوٚیم کانہہ اکھا تاشب از خیلِ زنگ[6] ۔۔۔ مقابل سپن نہ شہس بہر جنگ

سوے ڈیرِ اوٚنُن قدم تیز تر ۔۔۔ پتھر دوٚلکھ زاشقر مُرٕز نتہ کمر

باآرام گاہ بیوٚٹھ باحمد قرار ۔۔۔ کھوٚن چھکھ پیٹھ ہر طرف چوکدار

---

(۱) زنگین ہنٛد جنگہ خاطر (۲) زنگین کُن (۳) بلہ ۔ بے لگام

(۴) سیاہ دوٚہ ۔ بد بختی تہ نحوست آنے

(۵) مراسر (۶) یہ مصرعہ چھُ زیٹھان ۔ خیلِ زنگ = زنگین ہنٛد

ہشکرِ رسالہ (۷) سکندرِ سِنٛدِس گُرِ گشنہ ناو ۔

مصاف کردن سکندر با زنگیان

بروزِ دوئم

صُبحُ یام پھوٗل لوٗگ وٕزنے ڈوٗل[۱] ... سپے پہلوان یک بیک جنگہٕ وٕگل

چوٗ شیر نرٕ زنگی و بربری[۲] ... گرٕتھ تیز دندان[۳] بمردم خوری

سمندن کھسِتھ کش کمندن کڈِتھ ... زوٗن جان ز تن زور ہندن کڈِتھ

نظر یام پیو رومیان گرٕ شہن ... زہ بجِتھ[۴] تمن خوٗشبک کاٗمتو دہن

دگر بار شہ دزاو چوٗن شیر نر ... گوٗ ناڈُن پانہٕ بہ جنگ زنگی کمر

ز زنگی تمس یُس اکھ روٗدو دزاو ... بدر پاے خوٗن تس کرِن غرق ناو

تہٕ ڈپشتھ پلنگہ چہ غران[۵] پلنگ ... گُنڈِتھ دزاو فلحال سامانِ جنگ

کھسِتھ بر سمندے کمندے بکف ... سلاح آو شیرِتھ تہٕ نیرِتھ زصف

کڈِتھ کش ز کش شہ سرکش دلیر ... نیبر دزاو از پردہ چوٗن نرہٕ شیر

بتندی ہیبر تیغ ہندی کڈِتھ ... دوٗیُن پادشاہس کھمو دوہ نی لڈِتھ

وُچھو کس چھہ اقبال یاور تہٕ یار ... غنی وٕنی بنی کیا درین کارو زار

تہٕ بوزِتھ سکندر سیٹھن خشم گیس ... بتندی کڈُن از کمر تیغ کین

کران جنگ تمہ ہم چہ شیر و پلنگ ... بتندی دِتھ زخم کانہہ گوٕ تنگ

---

۱ ڈوٗل ۲ بربر قومکو سپاہ۔ شمالی افریقہس اندر چھہ وُنہِ تہٕ "بربر" قوم موجود۔ ۳ وزن پوٗرہ کرنہٕ خاطرٕ کاشر "دند" لفظ بدل فارسی "دندان" اوٚنمُت۔

۴ بجِتھ جنگ کرنہٕ نیرُن ۵ گرزہٕ وُن۔

کرِتھ حملہ پیٹھ اَکھ اَکس تمہ زِ شیر — دوٚ نوٚے سینہ جُبر کانٛہہ گوٚو زیر

کوٚرُکھ از دَمِ صبح تا شام جنگ — نہ ھیوٚک خسرو روم نہ شاہ زنگ

پلنگر بنینک آو شاہس دوٚپُن — چھُ لازِم[۲] تھوُن ژیرو اِدا اَسیُن

چھُ بہتر گژھن دۄن بآرام گاہ — یہ زور آوری ساز تیری پگاہ

یوٚہے وعدٕ[۳] ھوُکھ تہ ترووُکھ شہر — سپُن یام شب دراے تا وقت سحر[۴]

زِ دستِ شہنشہ سپھٹاوے درنگ — سپیتھ مار از خیلِ سالارِ زنگ

سہ ہیبتھ[۵] وُچھتھ آے زنگی ستوہ[۶] — سکندر وُچھکھ پاے برجا[۷] چو کوہ

پلنگر وُچھتھ جنگ یُتھ تنگ آو — وٕلیکن پتہ چارِ ناچار[۸] دراو

شہن شور ہوٚدُن تہ ترووُن چلو — قضا ہیُن گوٚرُس زور دوٚ پٔنس زلو

تمس وار یاہ زخم لایِن بسر — چہ از گرز و شمشیر و تیر و تبر

[۹] ... ... — ... ...

خلل گو نہ شاہس بیک تارِ موے — کِڈِن تیغ لایِن بآں جنگ جو

---

[۱] از چِھ وَنان "جیرِ یُن" یا "جیرِ اَنُن"

[۲] جان چھُ لژاے بند کرُن

[۳] وعدہ (اصل) کاشُر "وادٕ" کرِ مانے مستعمل

[۴] اصلس اندر "دراے تا وقتِ شہر" پیٹھ کُنہ چھُ شار زیٹھان

[۵] ہیبت (اصل) [۶] تنگ [۷] ثابت قدم۔ ڈیٹھ

[۸] "شور ہوٚدُن" چھُنہ از روزمرہ۔ "شور تُلُن" چھُ از ورتاونہ یوان۔

[۹] یمہ شارِ پتہ چھِ کاشرِن عالمن کینہہ شار اصلہ اندر یتھے ژٔادی منہ۔ دنیا زِ شمشیر جنگس پیٹھ صرف زِ ے شار لیکھتھ چھُ یمن دۄن نوٚو عنوان تھووُنہ آمُت

ظفر یافتن سکندر بر لشکر زنگیان

خودا یادٕ ہیتھ شاہ اسکندرن
اَکی ضربہٕ گوٚرنس جُدا سر زٕ تن

پتٕ زنگیٚن گرفتارٕ حاٰری سپٕن
بزاری حبش زینہاری سپٕن

ز غارت سیٹھا مال و اموال و گنج
بدست آو مردن بجز درد و رنج

بانبار ہا مشک کافور و عود
زرہ ہا و شمشیر و خود و عمود

زر و سیم و لعل و گہر بے شمار
بہ پیش سکندر اُنکھ بار بار

تہٕ ڈیشتھ سپٕن شاد دلٕ پادشاہ
کرٕ کھ پرٕ تھ اَکس تاز بخشایشا

دِتن پرٕ تھ اَکس لعل و دُر و گہر
تونگر سپٕنہ سارٕ لشکر زٕ زر

تحفہ فرستادن سکندر بدارا

ز گنج و گہر یام لشکر بٕرِن
تتے ری پیٹھ شاہ دارا کرِن

کرِن واریاہ تحفہٕ رتی رٕتی رنگین
غلامان ہندی[1] کنیزان چین

سیٹھا سون تہٕ رُپہ واریاہ فرش زر
سیٹھا عنبر و عود و کافور تر

زٕ بیٚتھ[2] کُن تہہ شدر واریاہ اونٹھ بار
سیٹھا دُرِ تر[3] کاسہ بَرِتھ بے شمار

لدِن دارہس[4] با دگر پیشکش
جگر دُدی ہیتس[5] گوٚنہ اَکھ ذرٕ تہٕ خوش

دوٚن تہٕ نیمس فاٸیدس کینہہ جواب
اوٗن شاہ اسکندرس اضطراب

---

(۱) ہندوستانیک غولام تہٕ چینہٕ چہِ کنیزٕ چھےٚ عجیب مُرکب (۲) یہ پوٚرٕ شار نوٚرٕ تہٕ منےٚ فکرٕ. بیٚتھ چھِ ناشرن بیٚیہ کینہہ شار بچھر تراوی منتو (۳) انسان ہیٚسلہ (۴) شہنشاہ داراہس (۵) داراہن اوس بوزمُت زِ سکندرن چھ زنگی فوجس شکست دِتمُت تمہٕ موجوب اوس تس اَزروٗن پادٕ گومُت تہٕ جگرٕ دوٗدمُت. (۶) بیٚین ہیٚتھ.

نہ دۆپنس جوابا نہ لوٗدنس درود [1] — سوزن نور قاصد لدم بارج زود [2]

دوپن قاصدس ڈیٛپزا اسکندرس — غروری گژھی کیا زِ پادا نرس

چھُپے تاج درکار لَد زود باج — نتہ وُنی ہیکے تاج نفاوے خراج

دِژن قاصدس تیلہ پیسا برِتھ — بیُہ ڈونہ گنناہ اکھ [3] تہ [4] ہاؤ گرِتھ

دوپن قاصدس ڈیٛپزِ تس سربسر — بیٛمیٛک صاف [5] ماتے کرِ اے بےخبر

ژ چھکھ شُر گندُن ہاہ شوبی ژندل — سپدِ [6] تس دلا ذرہ گژھ خیال

مہ کر سرکشی چھُے مے دل آتشی — اُنیتھ ننگ جنگہ پلنگ مستشی

اَسنی تیر شکر پیٛیے کار و زار — پھلیت تیلہ کیٛن یوت آسی شمار

سپُن یام تس قاصدس شیچھ وُنیتھ — ھۆن بستہ تہ حال برونہہکن اُنیتھ

... ...

شہنشہ حکم کوٗر تیل چھکریتھ ژ جھنو — جماعتہا ژھُنڈ مُتھ کوترن ہیُنز اُنو

بحکم شہنشہ اُنیتھ جانور — بیک لحظ سورُے کوٗرُکھ مختصر

دوپن قاصدس یُدسہ لشکرانی — سپاہن تہندین مئے نش ہیی بنی

پتُن حال پانے مے تھاوُن بدست — ڈُکن ہیتھ تمس ہال آلس شکست

تمس یہ چھُ در دل تمنائے جنگ — خیمہ جیس کوٗرم کیاہ ابسالا دِنز تمہ

---

[1] مولوی صاحبنہِ وقتہ آسہٕن "نہ لوٗدنس درود" نیک دُعا خاطر بولان [2] "لدُن" مطبوعہ [3] "اکھ" چھُنہ چھاپس اندر [4] "یوٗدتھ" [5] "معنی صاف" مطبوعہ [6] سپدِتس پانے بنہِ نس سپدِنس "یہ چھُم چھاپس اندر نہ پیھتے کنہ آمُت [7] "شیچھ وُنیتھ سپن" چھِ از خال خالے بولنہ یوان [8] پتہ چھِ نا سُر صاحبن کاغذ مچھا ونہ خاطر بیٛمہ کیٛنہہ شعر تھپھر زاوِ میتھ۔ بیٛمہ ... مفہوم چھُ مسخ سپدمُت۔

نامہ نوشتن سکندر بدارا

کوٗرُن مُنشیس حُکم تِتھ قلم
کہ اے شاہ دارا اے باطل خیال
خیالِ شری ترٛاو از سر کڈتھ
ز فضلِ الٰہی عجائب چھُ کیٚاہ
ژٕ یے کس تیتی او نِتھ فوج ادر نگ
ہَرتُل فِتنہ بد بخت چھی صلح کر
اَنِتھ ننگ بد پتھ بجنگ آدی
دِتُن قاصدس خط یکن گو شتاب
دراں خشمہ کی امیرن دوپُن

یہ لیکھن خط بدارا اے گردون حشم
ہرگاہ غرۂ برنش کرمنک و مال
تُلتھ پٔرد پانے کھیمو وُنی لُڈتھ
کرم یُد جہانس اندر پادشاہ
دِتے چھ حاجہ تایا اَنِتھ از پدر
خرابی ہیہ کر زور ملکس اندر
لڑیے نہ کڑے ساَر زور آوری
پٔرتھ خط دِبس دارمس گے کباب
شہ شر کیا ستا یوت غیرہ سپُن

لشکر کشیدن دارا بجنگ سکندر

بتندی کوٗرُن حکم یکبارگی
سپن جمع لشکر کوٗر کھ تتھ شمار
چھُو دریاے جوشان پکن گے بروم
خبر یام لب شاہ اسکندرن
شیے لچھ جمع گے خاصہ خاصہ سوار

گڈو سوے مقدونیہ پارہ گی
شُمارس اندر آے نو لچھ ہزار
خرابی اَنِتھ در ہمہ مرز و بوم
امیرن دوپُن جمع لشکر کرن
کمر بستہ سرمست برکار وزار

ملہ مغرور ملہ خود سر ملہ بُتھو پھیٖرُ ملہ فوج نہ سلاح
ملہ یہ تیداد چھُ بڈو تہ بڈو تہ پکان ژھوٹان زیٹھان نہ ملہ گرٛکہٕ وُنہ
دُرو یا نہ گی پاٹھو شبشو تٔیہ۔

مقابل سپٕن دارہس ہم چُہ شیر
بشیر افگنی چست و مست و دلیر

سپنِو روبرو شورِ محشر تُلکھُ
تبرزین و شمشیر و خنجر تُلکھُ

دلیرانِ ایران چہ شیرانِ نر
کڈِتھ تیغ ہندی بجہد کرِ دز

کوڈکھ جاری از ہر دو میان جوے خون
سیر سرفرازان کیہ کِھ سرنگون

کوڈکھ جنگ شیرآنہ تا وقتِ شام
بہ آرامگاہ آے ژھونڈکھ مقام

سکندر پکان آو در خیمہ بوٗنُھ
دوٗ ہٕن منز لا آو دربیش کرِ وُنُھ

سپہٹھا اوس فکرَن اندر گومُتِ
بنہ ہیر واراہ سہ بو ہٕو مُتِ

عہد بستن سرہنگان با سکندر بر قتلِ دارا

چھُ راوی لیکھان اُسہ نِے چوبدار
تنیمس دارہس خاص خدمت گذار

تہِمے آے شاہس دِ وٗپکھ غم میہ بر
زِ زٕتی دارہ سرائے سہ چھ نزدیک تر

بتنگ آے از جور و بیداد وَے
تنمیس نِش چہ اقبال برگشتہ گے

زِ ژُبو سر تنمیس اُسو ژٹے کاسِوے رنج
بشرطیکہ دِکھ دون زمین پرٕ زِ گنج

کوڈکھ عہد شاہن دِموٗ سیم و زر
برین وعدِ یِدوے گنڈِ تنہو کمر

نہِ بوٗزِتھ سپنِو وارہ تِیم چوبدار
کمربستہ بر خون دارا تیار

---

۱ سپہہ پادشاہس منز۔ ۲ بڈٕن امیرن وزیرن ہندکہ کلہ ۳ بوٕن کٔن ختم ۴ "کرٕ کھ" مطبوعہ ۵ شٕہن ہندکہ پاٹھی ۶ "تہِم آیہ" مطبوعہ ۷ ظلم ۸ تِنٕ ہِنزِ بے انصافی۔ ۹ نذاوری ہندکہ پاٹھو گامس پھیرِتھ

کشتہ شدن دارا از دست دو سرہنگ

پگاہ یام گو گرم بازارِ جنگ — سپہِ مشتعل بیشتر بر کارِ جنگ

ز دارا پراکندہ لشکر سپین — ظفر یاب شاہِ سکندر سپین

تمیس دارِ ہس بوزِ کاہنہ پتھ ژور — مگر ژم نہ زُنی یار بیگانہ خو

حقِ نعمتِ شہ فرامش کورُکھ — ہنن روے از لعنت حق بوژکھ

دِتکھ تس اکہ ضربِ خنجر ہس — کرتھ مارِ بے چار نزاو بچھ ژلس

پیوٗن کہ شوہس نشہ در آن رزمگاہ — دوٗ پتھ گول دشمن باقبالِ شاہ

بیک ضربِ خنجر کڈس جان از تن — ادا کر بخش ووہنی تہ مزدِ محن

نہ بوزِ تھ تمن سینہ دوگو پکان — وُچھن خون ز پہلوے دارا پکان

پتھر پیو ہُتن خار بر خاک و خون — سپہن پتھ کلاہِ سری سرنگون

ژلن سر تمیس تھوٗد کو ٹھس پیٹھ روٗپن — اُچھو کنہ ہرن خون جامہ ژووٗن

بتھندی دوٗ پتھ دار ہن دوٗر باش — مہ کر در مداواے دارا تلاش

گژھی کیا شہ نش تیژ مضطر گومت — جگر خستہ از ضربِ خنجر گومت

نہ بوزِ تھ دوٗ پتھ شاہِ اسکندن — نہ چھس چا کرِ شہر یار زمن

غرض چھمنہ تاجک گو ژھم تاج و زر — پوان چھمنہ تھوہش بر زمین چون صر

ولیکن چھ کیاہ سو دافسوس کھیوٗن — رضا بحتہ قضائس بنا چار دِین

---

۱ پیپر دار ۲ بڑونہہ کنہ یا بحتہ لگہ دِنی ۳ ووہ پز خصلتہ ہندک
۴ فراموش ۔ قاتلن چھ مولوی صاحب حسب عقیدہ تھو دارہ سیٹھہ
طرفہ لعنت ژھنان ۵ بیچنیچ مؤزوری ۶ دارا سیٹھہ
علاجہ خاطرہ ۔ ۸ تھو دانی فاصلس۔

چھُہ کیاہ چارٕ دارا چھُہ گومُت تہٕ کار
کرُن ووہنی دوا کینہہ پیٚیس بکار

دوا ژھانڈان یُس زانہٕ مرگس علاج
بلکہ بدُ فِدا ژٕ نیٚیہ کرِنس تختٕ تاج

زُخم کےٚ وِنِس اسفندیار
نشانا پیٚیس اوس دٲر روزگار

غرض ما چھہ کینہہ دٔر دِل جان شاہ
اُچھو کنہٕ بجا آیہٕ فرمانِ شاہ

دۆیُمِ رِژھم ترٛیٚشہ حاجتہ کرکھ یِد قبول
وَنہٕ چھُم بہارس ییٚتہ ژاُمُت نہٕ بول

اوّل کرو ز تادیب تنبیہہ نہٕ تمَن
ہیمو بے گوناہ خستہ کوٚر ہم بدن

دۆیُم تاج و تخت کیاہ دارٕ چھِہ
خرٲبی کرٕ تاج و تختس چھیٚنہٕ کیٚچھ

ترٛیٚیُم چیز کرٕ زمینہ للہ گذر
بہ سبہٕ پردگی محلہ خانس اندر

صحبزادٕ چھے روشنک میانی کور
تمسند رُخسہ روشن تہٕ از پارہٕ نور

شہ راحت یِہ جان دِل ذٲتی زمین
بعقد نکاح سے درنگ ژٕ زمین

یہ تمیُ دوّن تہٕ شاہن سٕتی کوٚر قبول
دُنہٕ یی دِتُن جان شہ گو ملول

دوّن تہٕ لوّدُن گنبد اتھس زٕر دار
کرُن تتھ دران گنبد زر قبر

---

۱ کے خاندانہٕ کین ایرانی شہنشاہن ہُند موروثی لقب

۲ زوال۔ فنائی

۳ نسکھ۔ انتقام۔ یُتھین چھُنہٕ "تادیب" لفظس ادب ہیٚچھناوُن معنہٕ دِیان۔

۴ منحوس۔ ناکارٕ۔ ۵ گذر کرُن = اژُن۔

۶ "صاحبزادہ" سطبہ ۷ زوک تہٕ دوٚنٹھک آرام۔

آمدن سکندر در شہرِ ایران وکیفیت آں

اوٚنُن پانہٕ درشہرِ ایران قدم | کرٕن راہم گردان ایران بہم [1]
خلائیق وُچھن داد و دین پروری | سیٹھے نہٕ نیٚبے تمہ بفرمان یری
تیمن قاتلن دوٚن دِتُن گنج و زر [2] | کرٕن خار بردار تمہ بد گہر
منادی کرٕن نیرِ ٹیٚس بد نمک [3] | خرابی تمس واتیہ ییٚب تنک
شُرُکن سوے مشکوئے دارا وزیر [4][5] | اُتن دوشنک ہمہ چھ بدرِ ضمیر [6]
بشادی چھا گانہ شہرس کوٚرن | زبخشش ہمہ شہرِ ایران لوٚدن
لیوٚکھن سور ملکِ عجم شہر تس | زہم خوابئے خود دِتن ہیٚر تس [9]
سُوزن بار ارسطوس درشہرِ روم [10] | بفرمان کوٚرن ملکِ ایران چہ موم [11]
کوٚرن تازٕ آئینِ دینِ تمہ بلند [12] | زُوٚلن تہٕ کھوٚتن رسم اِستا و زند [13]

---

[1] پہلوان [2] دوہ یِنہٕ وے وعدہ واٚلِن نکھہ۔ گوڈ دِتنکھ خزانہ تہٕ سوٚن پَتہٕ کھاٚلِن پھکیہ کوٚ بِٹھ [3] نافرمانبردار [4] "سوٚزن" لفظک ژھوٚٹ ادا [5] محل خانہٕ [6] کاہ ژاوہٕ یِنی ژوہ دا ہمہ زوٚن [8] مولوی صاحب چھہ قدیمہ پتہٕ قدیمہ مسلمان تصوٚر کران تہٕ توٚے چھہ تسنٛدِ طرفہٕ "مہر" تہٕ نکاح ناٛمس لیکھناوان [8] امہ بہتر سپدیو چھہ فکرِ ژان ز ذاتِ ہیچ کتھ لیکھنہٕ یِنہٕ کو ناہ احتیاط چھہ مولوی صاحب کران اوسمت [9] حصہ باگے [10] "شہرِ روم تہٕ شہرِ ایران" لیکھنہٕ یِنہٕ چھہ دوہ یِنی جایَن دوٚن ملکَن ہنٛز یِ پایہ ذات مطلب [11] "موم ہیٚو کرٕن چھہ دوہ نی کوشُر محاورہ تہٕ بنیومُت [12] اسکندر سُنٛد مذہب [13] "اوستا و زند" بدلہ "استا و زند"۔ پارسی مذہبچہ مقدس کتابہٕ

رفتن سکندر بملک عرب

بملک عرب، آو سوری عرب — سیٹھن رام تس، تو چھ اَنی بس عجیب

سوئے کعبہ[١] اوٚن قدم تیز تر — گوٚرن حج ہوٚرن داریا سیم و زر

چھونکھ سوٚن مُخرداد و گوہر یمن[٢] — طوافا کرِتھ دٚراو[٣] سوے یمن

رفتن سکندر در شہر انجاز و رام شدن والی

زِ آبادگان[٤] قاصدا ہیچھو باد — پکان آو نظامس دوپن بوزِ داد[٥]

دلیرا در انجاز وٚتھمت چھ سخت — ہیوان باج ملکس زِ تھِتھ تاج و تخت

دوالی چھ تس ناو چھوٚل شیر نر — کنٚدتھ سخت بر کینہ جوئی کمر

دوان اَز مُلکُک باج تس کُن زِ بیم — مے ازہیبتِ او چھ تیثر دل دو نیم

شہس ہوش گوٚش یا ہنتھ گوٚرن — کڈِن تیغ شورِ قیامت گوٚرن

بانجاز شاہ دٚراو چھوٚل شیر نر — نقارس کڈِن دٚنڈ تہ ووتھ شور و شر

تہٚ بوزتھ دوالی بفرمان بری — کمر بستہ تس آو بر جیا گری

سپٚدتھ تو چھ اَنن شہس پیشکش — تمس پیٹھ سپٚن شاہ راضی تہ خوش

بشادی دِوٚن خلعتِ خاص تس — گوٚرن زیٚنتھ بوٚزن تاز اخلاص تس

---

١ مولوی صاحب چھ سکندرس حج تہ کرناوان۔ حالانکہ حضرت نظامی چھ لیکھان زِ سکندرن کرِیو ہندوستان واپس پیٹھ عرب فتح کرِنک ذکر مگر سیتی پیو بیمار تہ موٚد عراقس اندر ٢ "یمن" مطبوعہ۔ منہ داد موجود تہ ٣ آو "مطبوعہ" ٤ آبادگان ناوک چھ اَز کانہہ جاے۔ یہ چھ غالبن شمالی ایرانس اندر او سمت ٥ بمعنی "فریاد" ٦ آرمینیا ٧ گونقارہ ٹاس بوزتھ مون دوا لیٚن۔ ٨ ازونان ہنڈوٚن زیٚنتھ"

تمِس سیتی تا ہفتہ شادی کران
باغجازیان کیقباد[١] ادمی کران

رفتن سکندر در ملک بردع

و دیدن نوشابہ و گفتگو کردن با او

کران عیش و عشرت سیر و شکار
بہ بردع پکان آو جوں نو بہار

پرژھن کس چھ شاہنشہ این مقام
دوہ پوہس زنانا چھ نوشابہ نام

زوٹھ بام در ملک بردع قرار
تمِس تعو حقہ نوشابہ[١] لدکر[٢] بشمار

زنانا چھ داتس نہ کانہہ شیرمرد
چھ دَرلطف[٣] بےمثل و دَرنندل فرد

بحشمت چھ صاحب[٤] کلاہی کران
بمرداننگی پادشاہی کران

شہنشہ پادِ گو شوق دیدار او
چو بشنید اوصافِ[٥] اشیارِ او

بسرعت کوڈن رخت شاہی ژٹن
پکان گو چو قاصد سوئی سیم تن[٦]

بنوشابہ کرِ ڈیڈھ وانو خبر
کوڈن زیورا تاز از سیم و زر

کنیزن کوڈن رختِ شاہانہ تمہ
مئوٹھن غاز زلفن[٨] کوڈن شانہ تمہ

کرِ تھ زیورا بیٹھ بر تختِ زر
ترنجا اَلغنس کیھتھ ہیوٹن ناز تر

ژٹس ژادہ از حکم نوشابہ[٩] او
دلیرانہ نزدیکِ نوشابہ او

اٹن تمہ بحیارسم قاصدِ گری
کوڈن نہ زہر شوہ[١٠] اسکندری

---

[١] تیتھی عائشہ عشرت یتھ شہنشاہ ایران کیقباد اوس کران۔
[١] ملکِ بردعکس حکمران سیتر کوٗر
[٢] "سوٗزی" چھ از جاد وَرتاوس
اندر [٣] احسان۔ فیاضی [٤] پادشاہی [٥] رژکامہ [٦] روپہ تمہ
واجنہ نوشابہ کن [٧] پوڈر [٨] کٔت گنو و آمین [٩] تاجدارنہ
یا نہ سکندر [١٠] تکبر۔ شکرو۔

نظر پام نوشابہ کر سوے شاہ — سپہنو واقف از رنگ از رشتہ شاہ

وچھیتھ حال نوشابہ تاران سپینو — دوپُن حال چھس شاہِ اسکندرنی

چھُ سے پانہ کیا قاصدس گو مجال — پکیا بے ادب پاٹھی درمر خیال

کنیزن کوٗرن حکم کُرسی اُنِو — مُلوٗن عجب خاصہ نیا مُرنا دِیو

اُنکھ کُرسیا ہیوٗنہ تمتھ بیٹھ چو شیر — تھوٗدوٗن بر سرِ تخت شاہِ دلیر

زبان تیز کر قاصدن در سخن — دوپُن تس دوپُچھ شاہ اسکندرن

کہ اسے بانوے ناموری نیک نام — سبب کیا چھُ آیکھتہ بہرِ سلام

خبر چھیتھ از قہرِ اسکندری — نوٗسے ما پھیر گھتھ شرز فرمان بری

وچھیتھ کیا زبونی کیاہ تند خوے — ز دوٗنی بیک لحظہ ہیو گھتہ روٗے

چھُپیے بخت یاور تہ شر کرِ قدم — بخدمت گرہی ان قدم صبحدم

دوپُس تور نوشابہ چھے آفرین — پیٹھہ شیچھ زنان پانہ چھکھ ہم چنین

ونان کیا چھہم از اسکندر خبر — سکندر نہ ژیسہ چھکھ پئن چارہ کر

فرستادہ کر ہیت طاقت آنی — نگستاخ روٗئی سے نش کیتھ ونی

اوٗنکھ صانی بخنن ملازش بستہ دست — شدی رو تہ ہے گر بدی شیر پست

دوپُس قاصدن کیتھ بہ بیہودہ ون — شو بیا زاغ ہرگز بجاسے زغن

چھیہ اسکندرس بہرِ خدمت مدام — ملے ہیو صاحب بدی زر خرید غلام

جوابا ذ کم پوز آپوز گوم زیر — بہ ذکیھ شہ بہ پز سخن چھُس دلیر

---

۱ زنگار رنگ ۲ باعجلی گیتکھ ۳ شکس لدی ۴ کمینگی سببہ
۵ کلہ پیٹھو پکان ڈلہ ۶ گژ گنڈتھ ۷ مس بہ اُسیتھ بنیو کھ
۸ بیہ ژھ لو ۹ کانہ ۱۰ کانہ ۱۱ ہمیشہ

سپنہٕ ژُند نوشابہ دوٗ ینس خموش
مہ کرکالہ دٲمی مہ آسُم بجوش

زِ تصویر پُرٛ اکھ حریرا اوٚنُن
ژٕ ہُن حضور رٹھاہ بادشاہس وۄنُن

چھِیٚ کمہٕ پشترٕ تہٕ حضور رٹھ نظر وارِ کر
چھِیٚ یُد چاٹنی پاسنے پنُن چار کر

چھِنے چاٹنی حضور رٹھ تہٕ سٕید کھ خلاص
دِ سمہٕ سرفرازی تہٕ سوغات خاص

اتھس کیتھ ژھٹہ نسرون گرنظر
بعینی وُچھن شکلہٕ نحود در حضر

دہیبت سپُن زرد تس رنگِ رو
زبان ہیچھ ژٕ تِنہ بیوٚوٹھ از گفتگو

بدآنا ییتیٚ خویش نوشاہ زون
شہ شیٖرِ دونی ہٹن زیر اوٚن

باہستگی تس مدارا کوٚرُن
محبت دِلک آشکارا کوٚرُن

مہ برہم یہ چھُے گفش خانہ پنُن
ولیکن پرِزیاو پٔت باطلی وٚنُن

مہ گژھ ہنے گمانہ چھِ ہا بے خبر
چھمی چھم لیکھتھ شکلِ ہرتا جور

کوٚرُن حکم خوانِ ضیافت انِکھ
دوہس ییم ضیافت ملوٚن انِکھ

اینکھ پادشہس بحد گونہ چیز
شہ نوشابہ استاد ہمچون کنیز

عجایب ضیافت بخدمت تمام
دٕنے کیا تمثیل چھمہ ہو توم نام

وثیقہ لیکھتھ کھیوکھ باہم غذا
ہیوتُن تس دِہم یُتھمہ ناحق ادا

یکان آدشاہ حمد رٔبس دوٚپُن
سپُن شاد، آزاد از غم سپُن

بیرد رع روٚٹُن یک دوہ ہفتہ قرار
کوٚرُن سیتو نوشابہ سیر وشکار

---

۱ کمتر (مطبوعہ) ۲ ہو بہو ۳ بروٚنہہ کنہ ۴ پنٕنی عقلہ
۵ "شہ شیر" چھُے کاشرٕ تہٕ فارسی ترکیب ۶ دوٚشت لفظ
۷ کھوہ بانہٕ نقونکٕ گرٕ ۸ مطبوعہ "ضیافت" ۹ ہتہ رنگہ گردش
۱۰ ہا ہٲی۔

پس انگ تہٕ نوشابہٕ رود خصمت ہیتھ تتھ — بیٚیہ وار بابا حال ونزتس کیتھن

پکن ادس ہر جا چھکن حال و گنج — کران مشکل آسان کاسان رنج

نمتھ تہٕ تزواہ سیہ آسس حکیم — بہر علم واقف بہر فن علیم

ازان جملہ دانا بیناہ اوس — تمنٛدی شہنس جاے تہٕ پاتھ اوس

پرژھان اوس در کارہا چار تس — کران اوس آسان سہ پرمکھ مشکلس

باغانہٕ فرخ یا خیام نیک — کوٚرن رٕٹ تفون جہان نام نیک

ہمیشہ کرن عالمن پیروی — زہرس نین گوشہ در خسروی

چھُہ کیا تس اکس بخت واقبال یار — سر خوٚیش پیٚمی عالمن کوٚر نثار

الٰہی کرم غرق در بحرِ علم — دِتم لذتِ قند در زہرِ علم

چھِہ صدیق از صدق گمرہ گومت — کرس دستگیری چھُہ در چاہ ہمت

دِنس وسعتِ علم و میلِ عمل — کرس دل مُصفا چو برجِ حمل

---

۱ تزوون ۲ اکھ مُشیر ۳ لحاظ ۴ سعید۔ رٕٹ ابتدا

۵ پرژھتھ کانٛسہ نین حکمرانی منز ہال زینتھ ۶ مولوی صابن تخلص تہٕ ناوتہٕ ۷ سوٚنتھ چونکہ تمی دوہ ہی چھُہ شوٗر و گژھان پیٚمہ دوہ یہ اکھ کتابہ چھہ حمل برجس اندر آسان۔ (یہ گو ۲۱ مارچ) اوٚرے چھُہ فارسی ادیب تہٕ شاعر دوا لکھ برجس ستھ صاف و پاک کرینہ خصوصیت تہٕ تصور کرمژ۔ نتیجہ چھہ مولوی صاحب محض اکس تنخیمی قیاسس شاعری اندر آنان۔

کشادن سکندر قلعہ رہزنان

بدعاے زاہد غار نشین

سکندر شہ عالی جہاندار اوس
شب و روز صاحب[1] دِلن یار اوس

رِچھان اوس نیکن تہ صاحب دِلن
تِمی سیٹھو آسان لوٗبن[2] مشکلن

امیرو کوٗرُس عرض اے شہریار
چھہ پرٗتھ جاییہ لشکر کران کارزار

تہ چھُکھ نیک مردن کران دِلدہی
یہ کر آسہٕ[3] آیینِ شاہنشہی

سپہ یِم چھہ جنگی مدار اِمن[4]
کران چھکیہ اِلّا فقیرن لِمن

شہن ہمیشہ تہ دو نکھہ بوز تہ جواب
چھہ بے وقت پاسخ[5] دِنُن ناصواب

گژھن سوے البرز[6] عالی سپاہ
لگِس از گذرگاہ دربند راہ

برٗتھ راہزن اکھ قلا یاو چھُن
سہ خلقن رکتہ بوڈ بلا یاو چھُن

پکان یُس اکھاہ اوس فِلحال تَس
رٕوان آسی گژھ آسہے مال تَس

شہنشاہ عالی تو تحقیق یام وٗنت
تِمن ہانکن پیش شام وٗنت

چہ از مقدم شاہ خبردار[9] گے
گرٗتھ بستہ دروازِ اچار گے

شہُس آو نہ کانہہ اکھاہ بوز نہ کُن
[illegible]

---

[1] رفیقن بُزرگن، اولیاہن [2] "آسان لوٗبن" چھہ از خالے درتاونہٕ یوان [3] مطلب یہ زِ یہ طریقہ چھُہ شہنشاہن ہُند [4] آیینس اندر آمتُ [5] مرُدت۔ دِلاسہ [6] مرٗناونُن، کہند خاطر۔ مطلب [7] پاسخ جواب، [8] ایرانس اندر اکھ مشہور کوہ [9] امی وقتہٕ [10] بُٹ۔ وانُن

نہ ڈ پشِتھ شہن حکم کُو غضبناک — کرِو قلعہ یکسانٌ باتیرہ خاک

بفرمانِ شہ شیر نر گے تیار — کرِتھ تاو گونز ھت مردانزواہ

کرِتھ تا چہل روز شیری چھو شیر — اوٗنکھ نہ انذ اکھ جوانا بزیر

سپُن شاہ عاجز دراں کار وزاہ — امیرن پرژھن کیا چھہ تدبیر کار

دوٗپکھ توہ کینہہ کرنہ شاہا کمی — چھُ مشکل اَتھ آسمان بر زمین

دوٗپکھ پادشہن چھِنے کینہہ خبر — چھہ مانیک مردا دریں دشت و در

دوٗپکھ پادشاہا چھہ اکھ زاہدا — کران در فلان غار یادِ خدا

سپُن شاد شاہ وونکھ یِیھے بوزِ ون — بشادی ہیچو تھ زاہدس کُن پکُن

پکان تیز نر بہ درِ غار آو — زِ خلوت شہ محبوب جبار ڈراو

دوٗپن کیا شنا پیو شہس احتیاج — اتھ یوٗت قدم لوگ گدا ین رواج

... ...

گوہ ڈیکی کو تھ بخشتن سو صاحب دلن — دوٗیم تیغ آہنس دژن عاجزلن

ہے شمشیر سپدن کونہ کم تاز دین — کلید خدا چھُ زمِ دوا آسنین

دُعا کرتہ پیم زُو رگڑ عوتن غراب — پہ بزِ نھتھ دعا زاہدن کو شتاب

دوٗپن پادشاہس پکان نود آو — سپیو زور آدار ہوشند گرتھ

پکان آو شہ موٗنگ اَمان زہر نو — زِ اقبالِ شہ قلعہ آدار کو

نظر کر شہن تہ امیرن دوٗپن — نہمن بنگیین شمشیر گیرن دوٗپن

زمین [illegible] آیہ کینہہ شیر مردی بکار — کرِو تا چہل روز نیکھ کاروزار

---

۱ پھیٹے زیتس [illegible] ۲ ہیو ذاتھ [illegible] ۳ فارسی انذ — زیر انزُ۔ ماحنت کرُن ۵ بزِ کرِ — ۴ تیچہ شیری یا بھو دری — ۶ شمشیر و شمشیرک وران

بیک لحظہ کوٚر نیک مرِدن دُعا
سپینہ بسیل رٕہزن کوٚرکھ التجا

نہِ بوزِ تھ دُعا ساریے کوٚر شہَس
ژِ زانکھ دُچھیتھ نیک بد پیش وس

ژِ چھکھ سایۂ ایزدِ ذوالجلال
نصو داین دِ تےٚ دین داتش کمال

دربیان رفتن سکندر بدیدن تخت و جام کیخسرو

تمن رٕہزنن دُتیتھ جائے گیر خاص
ز غارت سپینہ کاروان ہا خلاص

مکانا عجب اوس پیٹھ تختہ کوہ منز
پسند اوس تیٚوٚت شہ سکے خسروس

تمی اوس کیٚخسرو تخت و جام
نگہبان تمیک بو ٚ "سر سری" ناوم

یہ روداد شاہس دوانکھ خوشن
زیارتھ کرِو ، کُن ایہرن دوٚپن

پکان آیہ سأری وُچھو تخت و جام
سر سری شہس ڈراو بہر سلام

شہس بوٚز تمو تخت کیٚخسروٚن
وُچھیتھ تخت جام جہان بین اوٚنن

سکندر دعا بیوٚ کھوٚت بر تخت شاہ
وُچھن موے جام جہان بین نگاہ

شہ شوکت وُچھیتھ در تحیر تمبن
چھُ دنیا گنڈ پائز پانس وٚپن

مدہ آسن ہوٚلے تخت بے تاجدار
نہ بے مے نہ جام جہان بین کار

دوٚپن کوٚت سنا گوشہ فرخندہ تخت
چھُ بیمو شُند جام جہان بین بکار

مدا لوٚٹہٕ نیشہ نیچے یہ کاروان مدہ۲ از چھہ ونان " پسند گژھن ۔

مدہ۳ جام جہان بین چھُ دراصل جمشید شاہس کُن منسوب یوان کرنہ ۔ ممکن چھُ یہ (یا امثیک نقل) ما آسہے کیٚخسروس تام تہ ووتمت ڈٕ ان اُکھ پیالہ یُس اَسی تمی نقشہ کھنِنہ آمتہ ہمن وُچھیتھ (اُفتادِ مد) جینہ وول بنیم تہ نہم خبر اوس ونان ۔ ایرانی بحر کین قصن اندر چھیہ اکھ وایی قصہ ۔

مدہ۴ حاشیہ ۔

پیٹھ ہیتھ چھِ از مرگِ اُسی بے خبر — چھِ ژھانڈان توٗرے تاج و اورنگ و زر [1]

چھِ کوٗرمُت فراموش پروردگار — چھِ مشغول بہ دنیا یِ ناپایدار

وُچھُن الغرض تخت آں جامِ [2] جم — سوے غارِ کے خسرو [3] اوٗنُن قدم

بلیناس ہیتھ شاہ سوے غار آو — بصد رنج و محنت در آں غار ژاو

چھہا اکھ شہُن وُچھ دراہ غارِ رنگ — کھسَن شعلۂ نار از وے درنگ

بلیناس دوٗلتھ زوٗد از حکمِ شاہ — رسَن [4] بہ کمر بستہ در قعرِ چاہ [5]

وُچھِن کانہہ گندھک سوٗ [6] زندٕ تر — بجلدی کرٕن پادشاہَس خبر

نہ بوٗزیتھ شہن کھوٗل از قعرِ چاہ — دوٗپُن آسہ دوٗدمُت ییتھ اندرٕ شاہ

بر آنش چھکن عطر فاتحہ [9] پوٗرٕن — نیبر نیرنک عزم یامتھ کوٗرُن

وتھاد کانہہ آیہ جائِن پیٹھ — ازاں کار وارہ پریشان پیٹھ

چھِ حضرت نظامی ونان این چنین — گلِس بیٹھ گوہ پھیرِ واریاہ بیو کھشن

---

(۱) جاہ و حشم (۲) ییتھ چھِ صاحب کتابن ونان زِ یہ "جام" چھ جمشید بادشاہ سُندُے اوسمُت (۳) دپان کے خسرو ہوٗد گوہ ییتھ منز (۴) رز

کمرس رز گنڈِتھ ناوِتھ ییتھ زن چھہ ییتھ کانہہ انسان تس چھہ اندر اُکھ رز

بیون کُن دزیتھ دِتھ کھسان (۵) چھہ کنیس ژکس تل (۶) دزِ وُن گندھک

غالبن چھ ییتھ نہ ایرانی پنڈِ لک اکھ منفاہ ادِ ہمند تیپھ حقیقت

حال حالے نام گٹھتھ اُس نہ ییتھ کُن وُچھیتھ حضرت زرتشتہ سُند

ییتھ رضا شہن نام ساری ایرانی مفکر ہے وُلا اُسی کامیتھ مطبوعہ

"کھار" اد ییتھ "عطر چھکیتھ وُنان (۹) مولوی صاحب چھِ سکندرس

شہ فاتحہ" نہ پرناوان یس تس ییتھ قربن ساسہ ویر ہیتھ نازل سِند۔

سرِ غار گو بستہ لاچار گے — سیاہ سر پیٚی خبردار گے

ٹیمتھ وٕتھ کرٕکھ صاف گو لگھ شُہ شینٕ[1] — ٹکان تا سرِ غار پرٕ ٹکُھ زمین

چو لعلِ یمن شہ ازاں سنگ ژٕداو — دو پارٕ[2] بدنیا پیراں شکر آو

سپھٕٹاہ با سر پیٚی محبت کوٗرُن — شہ از مہر بائی منوٗر کوٗرُن

دوان جا ٹمُن ڈیرٕ یکبار گی — سوئے شہرِ غزنین کرٕن بارٕ[3] گی

رفتن سکندر بملک ہندوستان

و مسخر کردنِ کیدِ[4] ہندی را

زغزنین ہندوستان نیوٗن پےٚ — ز آوازِ اش مومن تیٚژ تازٕ گے

بہندوستان صاحبِ تاج ژاو — چو مہتاب[5] اندر شب داٗج ژاو

بیت ... ... — ... ...

دران ملک یا منتھ پدیدار گو — سہ ہندوستان رشکِ گلزار گو

سُزُن قاصد اوتہ دُن سوے کید — کہ تا سازد[6] آں وحشیٔ تند سید

دُپُن قاصدس گرٕ ھ پیکان تیز تر — دٕپس شیرِ نر اوے وٕنی چار کر

---

[1] گوٗرٕھ آشنٕ ڈو لکھہ"۔ [2] "پوٗرُن شکر ڈبارٕ دُنی پیٚھس آو" مطبوعہ [3]
فوج کشی [4] قنوجک راجہ۔ حالانکہ اُمس چھُ پورس ناو اوسمُت (پنجابُک حکمران)
[5] تیٚژٕ شعٕہ ژٕ پیٚنو۔ مولوی صاحب چھِ سکندرس تہٕ تسٕندِ سپہِ ہِن تیٚلہ "مومن"
تصوّر کران۔ یہ مصرعہ چھُ کم جادٕ زیٚھٹان تہٕ۔
[6] زوٗنہٕ ہیٚندی پاٹھو [7] سپھٕٹا سیاہ دالہٕ یِوسہ وٕنڈس مُنز
اُکس خاص ناگہ پٕچس پیٚھ چھےٚ آسان [8] ییٚتھ چھِ اَڈٕ شار راوٕی ہیٚتھ
[9] یٚتھٕ زن شہ تند وحشی شکار بنہٕ۔

چھُے باسکَھِ رِ کرُنہِ کاروزا ۔ کمر بستہٕ چھِی یِتھ جنگی تیار

چھِیہ صُلح لاگُن تمُوٚر کری ز سرتا قدم غرق در زر کری

فرستادہ گو یَک بییک تس دوٗن چُھ بہَندی[2] نہ تندیشہِ[3] ہیبتاوٗن

کرُن عاجزی قاصِدس بیشمار بہ چھا کر سکندر خداوندگار[4]

بہ چھس زر خریدہ تِمَن حلقہ گوش چھُ کیاچا کرَن بیچھ کرُن لوٗت نوشِ[5]

سوز ہم ید غولاما زفیل بواج[6] بزودی کرس پیش کش تخت و تاج

یٖتھِم یُد پییے جنگ اِیں ملک تنگ ژلس ملک تر اوِتھ سے چھاتاب جنگ

چھِہ یدوسے تیمس مدعا باج دِیُن دِمس باج اما گژھ ہیم ناج دیُن

کرُن عہد لوٗت تام چھُس جہان دِیَمہ بچنگال دُشمن نہان[9]

بخدمت کرس پیشکش ژورچیز ژھوٗ نوئے چھِہ ہیم پادشہس عزیز

دِرش[10] اکھ پینہٕ کوٗر یوٗسُف جمال برخ ماہ انور بابرو ھلال

دوٗیم فیلسوفا افلاطون خرد کرِس واقف از راہ بزنیکہٕ[11]

حکیما خردمند لقمان کمال بحکمت دِلس آسہِ کاسان ملال

---

[1]: رچ کری ۔ [2] ہندی راجس ۔ [3] پنیہِ تیزی تہٕ تندی سیتھ ۔

[4] عالِک ۔ آقہِ ۔ خبر مولوی صاٰبَن کیتھہٕ کنُو چھُ یہ لفظ کاشُرس شرکھی آیہ برداشت کوٗرمُت ییٚمہ آیہِ یہ فارسی زبانی منز ورتاونہٕ چھُ یوان ۔

[5] روپہٕ داب ۔ [6] بواج ۔ باج (اصل) ۔ سٕ ییٚم بجایہ گو ژھ "اَنیم" آسُن ۔ نیٚلہِ سمہِہ ہے اُزیکس روزمرس سیتھ ۔

[8] "کرم" مطبوعہ

[9] ژوٗر ژوٗر [10] از چھِہ وَنان "سوزُس"

چہارم یکے جامِ یاقوت[1] نام ۔۔۔ دوٚیُم[2] یِہ ہیمن پانہٕ کاہ چوٚن غولام

تہٕ بوزِتھ فرستادہ کوٚ نازہ رو ۔۔۔ پیکان آو شاہَس وٕڈنی روبرو

شَہَس پٲدٕ گو شوق آن چار چیز ۔۔۔ سپُن محو از ذوقِ آن چار چیز

سوئے کیدِ ہندی بعد کید و فون ۔۔۔ لیٚکھٕن نامہ کاسے شاہِ ہندی زمن

بہ آیاس از ملک ایران و روم ۔۔۔ کرٕتھ عزمِ تاراج این مرز و بوم

بشیری ز شمشیر الماس گون ۔۔۔ کورُن ملکِ ہندوستان غرقِ خون

ولیکن ژٕلے اقبال چھُے چارہ ساز ۔۔۔ ژٕرے آکھ از راہِ عجز و نیاز

چھُو پاکُھتھ آب نارس کرٕتھ عاجزی ۔۔۔ ژٕلے ووٚہ زِ مہربانی تہٕ بخشش بنی

کرٕتھ قاصدس سٟتی شیرین کلام ۔۔۔ خداوندا[3] سیٹھا سپُن چھُے غولام

ژٕلے سپنِتھ کوٚرُم عہد در انجمن[4] ۔۔۔ ژٕلے بیٚیہ عالمگیر پادشاہ یِہ ہمن

دِنکھ یِہ ز ملکِ توٚ یِیہ تار ۔۔۔ تھوٚوتھ ایمن[5] از جنگ و ز جنگجو

ولیکن بشرطیکہ سیمُ ژور چیز ۔۔۔ بخدمت انکھ تحفہٕ زان تہ عزیز

سوٚ شیٚچھی بوٚزِ کیدِ ہندی دیار ۔۔۔ بیٚکبار چھوٚل چوٚن گُلِ نوبہار

بسرعت کرٕن تحفہٕ شاہَس تیار ۔۔۔ تِمو ژورِ چیز و سوا بے شمار

سیٹھا لعل و گوہر سیٹھا سیم و زر ۔۔۔ غولامانِ ہندی کمر بستہ تر

---

[1] یاقوت لالہ کہ رنگہ

[2] "دوٚیُم" لفظُک معنہ ییہ بٕلِتھ "اَمہ علاوہ"

[3] مالک

[4] دربارس اندر۔ امیرن وزیرن برونٹھہٕ کنہ

[5] محفوظ۔ امنس اندر۔

دو صد[1] پیل وصد مرکب تیز گام[2] عراقی نژاداں[3] و تازی[4] خرام

لدِن پادشاہس سپُد شاد شاہ ازیں تحفۂ خانہ آباد شاہ

بشادی پھِرُن یام پیالس شراب ہمہ اہلِ مجلس سپنہ کامیاب[5]

بخدمت اوسُن بعد ازاں فیلسوف لوکُن تازٕ از رازِ پنہاں وقوف

دُچھس تحفہ گو پادشاہ تازہ رُو بآں گنجِ[6] پنہاں کوڈُن آرزو

دُچھس خاصہ گنجا پُرا از سیم ناب دراں گنج سر بستہ دِرِ خوشاب

پہیچھ تحفہ خزانس زِ شہہ وارِ رایچھ گراں از پئے شاہ دینٕدارِ رایچھ

شہنشہ سوئے گنج مِہ تاج گو دراں گنج مشغول تاراج گو

زِ نوٕ دگو تتھے بے خودی سیتھ پیٕ کوڈُن خستہ یاقوت از عقد دُر

نکلن قیمہ جودا رہ یکچ آبدار تمن تل وُچھن جوہرِ آب دار

ز الماس برندہ شاہنشہن کڈِن شُفتہ ناسفتہ لعلِ یمن

بوہے عاش با دلبرِ دلفروز گئِین ننتھ بغار غدلی چندہ روز

زِ ہندوستان ڈیرِ تا متھہ تلن دراں شہر شور قیامت سیتھن

سد۱ زِ ہتھ ہتھ ہشی سد۲ تیز سوار گُری سد۳ یم مُلکِ عراقس منز زامتھ آسی یا یہند نسب عراقی گرن تام واتان چھ سد۴ یم گُری عربی گرن ہندی یا گھُڑی رہوار بچان چھ سد۵ شراب چیتھ سپُن پادشہن مُفت ڈینک۔ اتھ تحفہ گو زِ "فیض یاب" آسن سد۶ شاہِ ہندی سینز کُور یمہِ آس "ذہیبتہِ خزانہ"۔ امہِ پتہٕ اکھ شار چھ بیان وِھِل۔

سد۷ شہ بہ دارکا مہ ہندِ خاطرِ دین دار شاہ سد۸ یہ گو محفوظ وزنٕ شار خاطرٕ بلکہ سکندرس تاریف۔

در بیانِ رفتنِ سکندر بملکِ چین

ز ہندوستان گو[1] تبتس زمین   زِ تبتس زمین آو در ملکِ چین

بصحرا ے چین خیمہ خالی دِتُن   شکارس پتھ کرکھ[2] کام پھیرن ہیوتُن

کوٚرُن تا یکے ماہ[3] سیر و شکار   پتھ از داہ کڈِتھ روُدُن تمی قرار

دبیر[4] اَوُن نامہ لیکھ سہہ[5] گیٖن   پتھ ارژنگ[6] چینی بخاقانِ[7] چین

دبیرن قلم تُل بفرمانِ شاہ   چھوکھ بر رُخ ماہ خالِ سیاہ

گوڈ[8] تی یاد اوُن خداوند پاک   تمی یاد کرکھ آتش و آب خاک

خلیلس تمی نار گلزار کوٚر   تمی آب ہیٚتھ دشمنس[9] نار کوٚر

چھُ سُے وقت[10] بیچارگی دستگیر[11]   تمی یاد کرکھ بادشاہ و فقیر

تمی دیُتُن سُے فرمان دِہی[12]   تمی دیُت سُے اقبالِ شاہنشہی

خدا ین یتمس بخش ملک و حشم   چھُ لازم تمس نِش کرُن پُشتِ خم[13]

بحکمِ خدا آس زا ایران زمین   ولیکن بھمان خاقانِ چین

---

(1) سکندری سندِ ین فاتحانہ سفرن اندر نہ چھُ حضرت نظامین تہٕ نہ مولوی صاحبن تأریخی ترتیب ورتاوِمِژ۔ سکندر چھُنہ تبت گوٚمتُے زانہہ۔
(2) سپہہ سندی پٲٹھۍ (3) اکس ریتس (4) شاہی منشی۔
(5) خوفناک (6) مشہور چینی مُصوّر (7) چینی شہنشاہن ہُند لقب (8) حضرت ابراہیمس (علیہ السلام) (9) فرعونس کُن اشارٕ (10) بے کسی
(11) اتھ رٹن وول - مددگار (12) حُکم آئی (13) کَمرٕ نَومراوُن بسجدہ تعظیم کرُن۔

چھ لاگؠ زم بہمسان کرٕنی دلدہی
چہ اندر گدائی چہ شاہنشہی

بناہ ہر ژٕ سے کیا ہنام چھےٚ درخیال
ژٕ سے بےخبر آسہ کیہ یوت کال

ژٕ سے گوٚ بنا وٕ نیٛگنام موٛلوٚم زانہہ
بہٕ کس چھس نے ہیوٚ ما دلاور چھکھ نہ

بہٕ چھس سے کٕڈم یام شمشیر تیز
نتھ زنگیٚن گرد گژھ خاک بیز

بہٕ چھس سے مونگم دار ہن یام نٕچ
بتیغ پرندہ سے تھوٚو مکھنہ تاج

بہٕ چھس سے کوٚرم کید ہندی تمام
زنہ تھوٚوم صاحب احتشام

مہ کر سرکشی یدژٕ سے اقبال چھےٚ
مہ گژھ مست یدٕ دولت کال چھےٚ

گژھی سر نزار سپن پائمال
کرکھ سرکشی چھےٚ تتھ اندر زوال

سپن نامہ از دست منشی درست
اوٚنکھ قاصدا اکھ خرد مند چست

سوزکھ نامہ ہیتھ سوے خاقان چین
بہر شہنشاہ روے زمین

وٕچھتھ نامہ خاقان سپن تنگدل
وٕچھن پاسے تدبیر مسدود گل

بجز صلح ڈیوٹھن نہ تدبیر کار
لیکھن پاسخ نامہ شہریار

جواب نامہ نوشتن خاقان چین بسکندر رومی

پس از نام جان آفرین جہان
لیکھن کاشہ شہنشاہ صاحب قران

ژٕ پیزکھ پاٹھو چھکھ دِ جہان تاجدار
زمشرق بمغرب ژٕ چھکھ نامدار

لہ خاطر مدارا - زٕست سوٚ لوکٕ

لہ بدوے - نگاہ   لہ خاک بیز: سو نردواینج گرد

لہ بشمشیر (مطبوعہ)   لہ وٕڈٕ ڈنی   لہ حاصل گژھی

لہ زیٚر اندر بشد   لہ کدا سے (فارسی)   لہ بختہ بد بادشاہا - قران چھ علم نجومس اندر تتھ گرٕ وٕنان ییلہ برج حملس منز زہرا تہٕ مشتری سیاد ین تہٕ اکھ ینز آسہ سہ زاشت۔

پایران و توران تہٕ چھکھ پادشاہ — زٔٹھتھ سوٗرٕ[1] عالم ز ماہی بماہ[2]

بفرمانِ تو جملہ بالا وزیر — زٔٹھتھ سور عالم گرٕھن چھکنہ سیر

تہٕ ییٚد چھکہٕ شہنشاہ ایران و روم — بہ چھس کاہ فرماے[3] این مرز و بوم

ہیٚتہٕ سوہ چھی سیٹھاہ زر خرید غلام — چھُہ کیاہ پیٹھ[4] غلامن لیکھن ییتھ کلام

تہٕ یوٚت آکھ کم تہٕ[5] نوازی کرِتھ — غلامی اکس سرفرازی کرِتھ

دِلاورنہٕ یدٕ چھکھ دلیری[6] میہ کر — ز حکم الٰہی لبی[7] نہ خبر

نتہٕ داین کوٚدکھ پادٕ از بہر داد[8] — توٚہے بخشنہٕ شوکت کے قباد[9]

چھیہ کاٗنیاہ زٔٹے سوہ در جہان شیر نر — ولیکن تہٕ از داد[10] چھکھ نامور

بہٕ کم چھیٚم غازی[11] مہ گرٕھو نہٕ خیال — ییٚم خشم یدٕ آیہ کوہس زوال

زٕٹے یدٕ چھی غرض میانی فرمان بری — بمثل غلاماں کرے چاکری

تہٕ مہمان چھُہم میزبانی کرے — بجان و بدل جانفشانی کرے

دِنِتھ فاصدس نامہ دل نواز — وُ چھتھ شاد گو شاہ گردن فراز[12]

کران اوس اندیشہ خاقانِ چین — چھُہ کیاہ حال تس ستہٕ از صلح و کین

---

(۱) سوٗرے (۲) تمہٕ کاڑٕ پیٹھ بیٚس پیٹھ (پرانہ زمانکہ قیاس موجب) زمین اُس ژوٗنہٕ نام۔ مطلب میاٗرے کاٗینات (۳) تمی ڈٕلنک
(۴) غلامن ہنٛدِ ناوٕ (۵) لوکٕٹن ہٕنٛز نازبرداری (۶) ہیٚر بری۔ جبیر
(۷) سپدی نہٕ (۸) انصافٕ باپتھ۔ (۹) اکھ ایرانُک شہنشاہ
(۱۰) عدل و انصافٕ موجب (۱۱) کرٕان وول (۱۲) کھٹہٕ کاٗر بعلہ
جاہ و حشمت تھاوان وول

رفتن خاقان چین در لباس قاصدانہ بدرگاہ سکندر

ادا[1] راتھ یا منتھ سینچ ووٗتھ نگاہ
بمثلِ فرستادہ[2] گو سوے شاہ

خبر واٗتۍ شاہس نۍ خاقانِ چین
چھ رٗت قاصد آمتن نازنین

کوٗرن حکم اٗنیوٗن دربارگاہ
اوٗنکھ ہوٗتھ گستاخ دربزمِ شاہ

دوٗپس پادشاہن زبان تیز ترٗ
دہان از تکلم[3] شکر ریز کر

دوٗپن حکم خاقان بجا چھم اَنُن
کھٗٹتھ پادشاہس دوٗپن تمو وَنُن

بیکبار کوٗر حکم اسکندرن
تمس دست و پابستہ محکم کرن

گرٕکھ قاصدس دست و پابستہ زود[4]
شہنشہ نہٕ قاصد دراں بزم رود

بفرمانِ شاہ دژ اے ساری خبر
دوٗپن قاصدس ون نۍ خاقان خبر

تہ بوٗزِتھ زمین بوسہ کوٗر قاصدن
سلامت خدا تھاٗوونے جان و تن

وَنن کیاہ چھ ید پرزٕ نامہ ہمے شاہ
بہٕ چھس یانہٕ خاقانِ چین دادخواہ

ولیکن بہٕ چھس بیگناہ چھُمنہٕ غم
دوٗپن[5] پادشاہ ژٕ کینہہ چھکنہٕ کم

تہ[6] بوٗزِتھ سکندرسٕ پن خشم ناک
بہ کیا زون تھٕس کم ژٕ یوٗت یانہٕ آکھ

ہمے کرٕ سرکشی کرٕ ز فرمانِ تو
کوٗرم جان و دل ہر دو قربانِ تو

بخدمت تھئے آس گستاخ یاٗمتھ
ہمیہ بوٗزم چھ لازم رٕچھنٕ دوار یاٗمتھ

---

[1] نشتم [2] قاصد سنٛد کہ یاٗمتھ [3] گفتگوٕ سیتھ [4] فورن [5] ژٕ چھک تھدِ پایک پادشاہ نہٕ ژٕ سے چھنہٕ ہمے بے گوٕ ہس گستاخی ہند کانہہ غم [6] یہ شار چھ جملہ معترضہ جایہ ہٕرس آمت [7] ہمے چھ بوزمت زٕ یاٗمتھ وارٕ یاٗمتھ رٕچھنو چھ پرتھ انسانس لاٗزم۔

سکندر سپُن خوش ژ خاقانِ چین — کوٚرُن صد ہزاران ہزار آفرین
تمِس بے عدد[1] مہربانی کرِٕن — تمِس سیٛنہ شیرین دہانی کرُن
ز ایران یہ آیوس بر قصدِ جنگ — انمِتہ ننگ تھاوے پٕہ این نقش و رنگ
ولیکن ژٕ ٹے نرمی کرِتھ بیشمار — کرِتھ دوہ نی سرفراز در ہر دیار[2]
کرے مہربانی دِمے تخت و تاج — ولیکن ہیمے ہفت سالہ[3] خراج
دوٚپُن پادشاہ دِمے گنج و مال — دِہم ید خطِ[4] عمر تا ہفت سال
پسند آو شاہس تمِس ندرُت جواب — تیمِس کوٚرُن گوٗ یہ بیشک حساب[5]
دوٚپُن بخشمے باج ہفت سالہ[6] ہیوٚن — گژٕ ہیم باج یک سال فیالحال دیُن
تہ لوز بتھ سپُن شاد خاقانِ چین — کوٚرُن بوسہ شاہنشہس بر زمین
دِمے پادشاہ بیک شرطِ باج — لیکھتھ دم لِکھوتھ صاحبِ تخت و تاج
دِنس پادشاہن وثیقت[7] لیکھتھ — بعدازو تھوٚوُن خطِ مُہر و نِشانکھ
سوے شہرِ چین آو باصد طرب[8] — ز شادی کوٚرُن نغمہ تا نیصفِ شب
سکندر بشانہ رنغ دلی تازہ زود — ہوٚرُن غم کوٚرُن راتس سُرُود
صُبح یام چھوٚل ژاو شخصا بدر[9] — سپُن مُت چھُ کیاہ لوٗتہ بے خبر
شہنشاہِ چین آو ہیتھ لشکرا — کوٚرُن حملہ ہیتھ تیر کوہس گرا

---

[1] شمار روس [2] پرِتھ ملکس تہ بستی اندر [3] شتن وری ین ہند باج [4] زِندہ روزنک پروانہ [5] یہ گو برحق جواب [6] معاہدہ [7] شاد مانی [8] "غم ہرُن" اوس ہمیتھ وری نہ برونہہ عام تہ دوہ نی خال خالے وزناونہ یوان [9] دروازہ کھولو [10] مطبوعہ "ید" تیژتھ حملہ کرُن یمہ سِنتھ کوہ تام اکس گرہ اندر فنا گژھہ۔

اَتھن کیتھ نِنے ہیوتھ چھہ شمشیر تیز — چھہ ظلمت ز کوش وچھس ستیزِ
زرہ پوش ساری چھہ مردان مرد — ظُلمت روہین گرد اندر نبرد
نہ بوزِتھ سکندر دِل آزردہ گو — گواتن حکم تراوو کمر بستہ رو
بیکبارگی دراسے ساری سپاہ — کمر بستہ شمشیر ہیتھ کینہ خواہ
بخاقان چین برونٹھ تسے خشمناک — بحرمت شہنشاہ چین پوشتھ آک
دِتھ پیش پادشاہن کرلے دین فروش — پوشہ عہد کوت ہکم چھنے حلقہ گوش
بھتو وتھ عہد یکسو کمر بستہ آکھ — گونرتھ کیا ہئے پانس پھولکھ خام دراکھ
کرِتھ خواہ بتھاوسن شاہی ہتاج — نہ تھاوسے یہ لشکرن تھاوتہ تراج
گنڈِتھ گلہ یکان آو خاقان چین — مگر چھہ پیٹ شاہنشہا خشمگین
بہ کرہ آس جنگس یئے کر پیٹ جوش — زبان چھس نئے حلقہ در گوش دو

تحفہ گذرانیدن خاقان بدرگاہ سکندر

مئے ہو دسے بہ شوکت پتن پلیقین — دیکھا چھہ کمزور خاقان چین
ولیکن تئے چھے بخت دولت غلام — بہ وحشی گودس طالعن جانی دام
وُنتھ پی اُنن تحفہ شاہس حضور — سبھا لعل و گوہر حریر و سمور

---

۱ یم آلات جنگ پھو سیتی فوجس ترم کرنہ چھہ یوان ۲ جنگ
۳ جنگس اندر ۴ وتھ۔ دور۔ پکہ وپھ نیرتھ خالتھ۔
۵ بزتھ زچھان زچھان ۶ "خشمناک" وزنس سیتی تھاوتہ
خاطر۔ درنہ گوڈنتھ "آکھ" ۸ آسن ۸ ماختت۔ غولام۔ حلقہ بگوش
۹ جورتھ ۱۰ یوک غولام ۱۱ اکھ وسیتہ انسانا ۱۲ چانی بجنن
۱۲ ماختت ۱۳ ریشم ۱۴ امولل مُسلہ (ف)

گرٕ باد رفتار [1] حر حر قدم   شبُن نعل تس نعلن دٕ ہر قدم
یتھٕ سٕ چھُہ [2] آتش بنرٕ چھہ آب   برفتار شیدیز [3] دلدل شتاب
سُہ گراوس گرِ بادِ بیچان اوس   نتہ [4] شہ تختِ [5] سُلیمان اوس
دُوہِ ہُم حب اوارا اوسُن تیز جنگ   سُہ کاوُتش ہرغان [8] طاوُس رنگہ
شکاری [10] نہنگان [11] پلنگا و غیور   تمیس ناو طغرل طغان [12] طیور
کنیز اسیاہ چشم سیمین بدن   چھو طوطی شکر خاے [13] وشیرین سخن
شکر لب تمیس رشک یاقوتہ آس   بشیرین سخن بٕ دلن [14] قوت آس [15]
شفق وُچھ فلک سے رخسار داہ   رُخس پیچھ شب [16] تار رخال سیاہ
وُچھُن تس تمیس سوختہ پچھو دند آسہ   ثریا گیتو در شفق بند آسہ

---

[1] واوس ہیو تیز   [2] طوفانی ہوا ہیو   [3] نار ہیو
[4] خسرو پرویزن سندین گرِ کُ شند ناو   [5] حضرت علی رضی اللہ
سندین گاڑس ہیو تیز پکن وول   [6] شیطان ہوا
[7] یتھ آسمانی اوس وُڈان
[8] وڈونین عیاوُن ہند پادشاہ
[9] موُرِ سُند رنگہ
[10] شکار کرن وول (شکاری)
[11] مکرمچھ شکار کرن وول
[12] افراسیاب سُند نس اکھ پادشاہ
[13] موُدُر کھینہ وول طوطہ
[14] عاشقن [15] خوراک [16] سیاہ راتھ [17] کرنہ ناریکھ

بُمن شرْ تَمِس خال اسْود زُحل — شدہ بر دِرِ بُرج دلوُش محل

برفتار آہو بقد تازہ سرو — بگفتار طوطی بخوبی تذرو

دوُپن پادشاہا صِفت چھس چیز — گرہ ڈِنی خشن مہتاب شو بیس کنیز

دوُیم سازہ ایان تریُیم کارہ زار — بر ستم دِلی مادہ اسفندیار

سکندر سپُن شاد مسرُور گو — بلطف و کرم سوی فغفور گو

کوُرن نامود تارج بھتو ووُن تمِس — ہم آس بارج یک سالہ تہٕ ووُن تمِس

ولیکن دِلس اعتبار آسیہ — ز خاقان وُنن استوار آسیہ

دوُپن آسہ یدِو سہ بدل شیر زن — بشیری اسہ کر آسہ شمشیر زن

دِلس پیومُت شک گو تمِس پیش نفو — ز خاطر کرن دُور یہ آسہ حور

کرن نہ بہر و کرم بادشاہ — شہ غمگین بدیدار خود شاد شاہ

ولیکن شہ پیش خاقان چین — دوُن نہ شہا بہ جبین آنہ چین

---

١ سیاہ خال ٢ زحل سیارہ ہیو ٣ بُرج دلو اکھ بُرجھ
ناو بیٚکھ اندر زحل سپھٕ جاے ناپان چھہ ٤ جاے
٥ ردٕسو کشت ٦ کنجو ٧ زوٗنہ شُند خشن ٨ جنگ کوٗن
٩ دل چھس رستمہ سُند ہیو ١٠ شیر دلی اندر زنانہ اسفندیار گو ماد۔
١١ بادشاہی خاوتس قایم ١٢ منسوونس ١٣ بادن
١٤ موقہ۔ وار ١٥ دِلہ پٮ۪ٹھ ١٦ بُچھنس ڈیکس
کھسیہ گیٚتو ١٧ کین (مطبوعہ)

بزم آراستن سکندر

کوڑن حکم[1] سازندہ ظاہر پٹھ
ہیوتھ ساز وایُن غزل رُت وَنُن

عراقی[2] غزل ارغوانی[3] کلام
ونان آسہ عنبری[4] وچینی غولام

چہ طوطی دِوان نالہ[5] بر بانگِ چنگ
چپ[6] وراس ترکان طاؤس رنگ

خوش آواز چون ملکِ کشمیر آسہ
با برو کمان ہی بقد تیر آسہ

دِنن فارسی شار ہارِن شکر
بآواز داؤد[9] ہندی[10] گہر

بہشتی صفت مجلسا خوب تر
مہیّا سے وشہ شہد و شیر و شکر

شہنشاہ دران بزمِ رضوان[11] ہیو
پرستار تمس خانِ خاقان[12] ہیو

ز پہلو شہ اوس بر تختِ خاص
گرِتھ دل ز اندیشہ و غم خلاص

بعشرت شبے چند خورسند گئے
شتن ماہ ہیو شاہِ فرخندہ پے

ز چین سیر دل گو کوڑن عزم
ٹلن ڈیر یکبار زان مرز و بوم

دِلاسا بفغفور[13] عالی کوڑن
تمس سینہ از کینہ خالی کوڑن

اجازت ہیوتن از شہنشاہ چین
پکِتھ تیز گو از وطن گاہ چین

مد۱ ساز وایُن وول سازندر مد۲ عراقی لیہ ہند مد۳ ارغوان سازس پیٹھ گیونہ آمت شہ کلامہ یُس ارغوانی شراب چہ پاٹھ مست اوس کران مد۴ عبرانی مد۵ آواز مد۶ ڈیچھنہ کھووِر مد۷ ترکی قدیم خوش لوکھ جوان۔ موی شند ہیو لباس لاگتھ مد۸ وثن (مطبوش) مد۹ حضرت داؤد علیہ السلام سند لحنہ مد۱۰ ہندوستانچہ موختہ دالیہ لاگتھ۔ مد۱۱ [illegible] مد۱۲ [illegible] مد۱۳ [illegible]

بدریای چین ووت چون نو بہار — دِتُن خیمہ شالی[1] بدریا کنار

شہ سبزہ ڈیشتھ سیٹھن تازہ شاہ — یِچھ از برجِ سرطان[2] تابندہ ماہ

گرِ اُن ڈیشتھ تتھی بر لبِ جوئے بار — شیٹھن یانہ مشغول قیدِ شکار[3]

زِ لطفِ خدا بس سیٹھن ناجور — بر آمہ[4] چھ تس نہ خانہ و دشت و در

استغاثہ کردنِ "دوالی" در پیشِ سکندر

از تطاولِ[5] روسیان

چھہ حضرتِ نظامی روایتھ کران — شہ عالی نسب سرورِ سروران[6]

بیہتھ اوس بر تختِ شاہنشہی — شیٹھن تس بسر تاج فرمان دہی

بخدمت کمر بستہ تس بے حساب — ہزاران چھ کاؤس[7] و افراسیاب[8]

زِ حبش تا خراسان و چین — چھ[9] چوگان سرِ سروران زمین

دوان انجمن شاہِ گردون رکاب[10] — شیٹھن اوس چھ در حمل[11] آفتاب

پیاپے بعیش و طرب جامِ مے — چوان اوس بر یادِ کاؤس کے[12]

---

[1] امی وِزِ - یوان یوانی [2] آیہ برجس اندر چھے زون جادِ پین نوبرانی یوان لبنہ [3] شکار [4] ہیتھی آسائش دِنہ وول [5] دراز دستی، حملہ [6] زِ ھٹین شہنشاہ نیچو [7] کےخاندانک مشہور ایرانی شہنشاہ [8] اکھ مشہور تورانی حکمران - یمیندی فوجی کارنامہ شاہنامس اندر آمت چھہ۔

[9] بانہ زِ یک پاٹھو - مرحم - ماتحت [10] یس آسمان رکاب بدل یوشہ [11] اکہ برجک ناو یتھ اندر مارچکس رتس اندر آفتاب آسان چھہ۔

[12] کےخاندانک مشہور ایرانی شہنشاہ

سہ قنطالِ رومی بعد رنج و درد
دوٚلم نے رٹتھ آسہ کر میشر مرد

ژ خاطر جمع تھاوِ بے باک روز
سہ گژھہ تنگ دل چُست چالاک روز

مے اوسم بدِل عزم ملکِ عجم
یہ بوزِتھ پیچہ فکرِ در دل عجم [1]

تہ بوزِتھ دعائی سین شاد شاد
دعا کرِ بر شاہ والا نژاد

تمہ فکرِ از شام تا صبحدم
کران اوس شاہِ ثریا [2] حشم

دربیان رسیدن سکندر دربیابان خفچاق

صبح یامہ پھوٚل واچھنُن ژٔل [3]
بیکبارگی سارِ ہے ڈیرِ ژٔل

بجلدی وچھِتھ شاہِ آفاق گو
یِکان تا بیابانِ خفچاق گو

تم خانونہ ڈیشن خفچاق چین
چھو منہ [4] تازِ پیکر چہ گل نازنین

نہ برقع برخ نہ نقابا تمن
نہ بیگانہ شُندے حجابا تمن

امیرانِ خفچاق آئٔ حضوٗر
چھہ چھے [5] بے نقاب آسہ بدِ سے چھور

وچھِتھ شہریارن بعد وعظ و پند [6]
ولیکن سیٚنُن وعظ نا سود مند

دوچھِتھ تورِ تحقیر چھہ شاہس غلام [7]
ولیکن ز آئین [8] پیرو نہ زمام [9]

چھی رسم و آئین پنُن از قدیم
ژٔچھِتھ بد ز تن سر چھہ اسی مستقیم [10]

---

۱ اتھر = ذات چھنڈ ۲ ثنیوت تھود شانہ ودول ایٚت کرنہ ، تارکھ اصماش اندر چھہ ۳ فوجی بنیہ ڈوٚل ۴ وزن نیٚشان ہیو ۵ کھیسہ ژٔتہ زنانہ ہندی پاکھو
۶ تاکید ۷ خدمتگار ۸ نصیحت کران ۹ رسم ۱۰ لاگم پھرونہ یسہ ڈونہ ہندا ڈٔٹھ۔

تہ بوزتھ بلیناس اوّن خسروَن — دوپکھ تمو کرو اکھ طلسما بغون

سیاہ فام شکلا کرن تمہ سنگ — بصورت پری چشم آہو برنگ

زِ بلوّر تور رخ کوّرن تس نقاب — چو بر گنبد نیلگون آفتاب

تمیس کن زنانا وچھن یام اُس — رُخس پیٹھ نقابا تھوَن تام اُس

سو صورت وچھتھ کینہہ تمہ رُدھ نتہ ناب — زِ بے پردگی پھیر لوگکھ نقاب

دِپان یم چھِ خاتون بلوّر ناب — بسختی چھِ از ننگ لاگن نقاب

دوپس شہر یارن چھِ کیا اتھ سبب — دوپس تمو چھِ رمزا نہانی عجب

کرو پردِ اُسمو تی چھِ جائز تہ جان — کوّرن کورچ یکبارگی ووتھ پیادہ

سپُن خوش شہنشاہِ عالم پناہ

رسیدن سکندر در شہر روس

ٹکان گو پکان ووت شہرِ روس — سپُن نالہ حشر از برق و کومِن

کرکھ جلد قنطال روتھس خبر — بیکبارگی روس گو مختصر

چھُ آمت شہ روم بر قصدِ جنگ — اوّن روس بُرطاس خفچاق تنگ

شہنشاہِ اطراف جپاکر کرن — بشمشیر ساری مسخر کرن

کمر بستہ بر روس و برطاس گو — خدا زانہ ما روسین ڈاس گو

تہ بوزتھ سپُن نند قنطال روس — دوپن کیا چھُ شیرن گرزھن از خروش

---

۱ کسیہ سپتو ۲ کنہ ہنز ۳ سفید شفاف کنی

۴ نالہ محشر (مطبوعہ) ۵ بگل ۶ نقارہ ۷ ختم

۸ کوہ کرن سینی

شد از نالہ ہی نعرہ شیدری[1]
ہیبک ا ز دیوانہ جنن و پری

ز ہر سو وزان اوس نالے و جرس
سپتھ جنگ قنطال و اسکندرس

دوشوے طرف اُسو محکم چو کوہ
ز شور یش اوسُکھ سور عالم ستوہ[2]

دوان شعلہ شمشیر خورشید وار[3]
پیوان در دلِ پہلوانن شرار[4]

ز گرزِ گران[5] آیہ عاجز زمین
سرِ نیزہ با آسمان شد قرین[6]

گنڈتھ کھ یا م صف[7] ڈری از ہر دو سو
چو دریاے آتش سپیٹھ روبرو

ز پرطاس اکھ یہ پہلوانا دلیر
سوے رزم گاہ دراو چون تند شیر[8]

سپیٹھ ہر تمس غرقِ پولاد تن
اکھتس کیٹھ تمس گرز ہفتاد من[9]

دوپتھ رومیو چھوٗ یہ کینہہ چار دونی
بلاشک یکایک گژھو ہار دونی

بہ چھس شیر خونخوار در کار زار
کرو تہیہ بیکدم یکایک شکار

چھوٗ اکھ ترِ یشہ دا ماہ میٚ نش رُودِ نیل[10]
اکی زیرِ ہار کھ دو صد زند پیل[11]

چھے کیاہ تار ہیرِ دلبری کرو
دون شیر افگنن سپیٹھو شیرن گرو[12]

سوارا کمر بستہ چون شیرِ نر
ز رومی بیک لحظ گو مختصر[13]

بنندی سوارا پتے ڈراو زود
بیکدم بالماس پرطاس موٗد

کوٗرن گشتہ[14] تیمن ڈراو دریک زمان
پتھے پاٹھی ہارن شنتھ پہلوان

۱۔ حضرت علی کرم اللہ وجہ شند میو نعرۂ جنگ ۲۔ تنگ ۳۔ آفتابکی
پاٹھو ۴۔ نمبر ۵۔ ساری چھے شارس اندر حرف نہٕ لفظ کاشری
۶۔ نکھ ۷۔ "ڈری" بدلہ چھاپس اندر" محکم" ۸۔ اُرکس (مطبوعہ)
۹۔ ستھن ۱۰۔ دریاے نیل ۱۱۔ مست ہستی ۱۲۔ اسہ یاو نیچی
مشق ۱۳۔ ختم ۱۴۔ گول پیو

جوانا ہا کس[1] زادہ ہندی بنام — پئے جنگ پرطاس گو تیز گام[2]
کرِکھ جنگ جوٗنی سیٹھا پانہٕ وٲنی — کرِن جنگ تا شام لٲجِکھ سوٗ ھانی
فلک زادِ ہندی سپٕن خشمناک — بیک ضرب شمشیر کرِی نس ژچاک
سکندر سپٕن خوش کوٗرُن سرفراز[3] — بآرام کوٗر سار دِپے ترکتاز

مصاف روز دوم

پگاہ ڈزاو در حلقۂ کارزار — الانی[5] سوارا ہزبری[4] شرار
ز رومی اکھاہ ڈزاو ہیتھ تیغ تیز — کوٗرُن زوٗد[7] ایلا نبیس ریزہ ریز
سوارا دوٗیم توریٖ پژتراس آو — ژدوٗتن سر تمیس زن بدنیا[9] نہ آو
تہٕ ڈیشتھ سپٕن ند اکھ روٗسیا — شہ در روس و پرطاس نامی سیاہ[8]
پکان گوٗ پئے جنگ رومی دلیر — بعینی ہمس ہاوسنے آو شیر
کوٗرُکھ ساعتا اکھ بہم کارزار[11] — سپٕن یک قلم کُشتہ روٗمی سوار
مُقابل تمِس ڈزاو با احتشام — شہنشاہ گیلی زریوند بنام
بروسی اوٗنُن حملہ چون شیر نر — زہا ہیتھ تمیس روٗبیس ژاو ڈر
گُڈٕن ٹِکھ پتے شاہِ زریوند گوس — ژلان نیز پُشتس اندر بند گوس

---

[1] پادشاہ زادہ۔ شہزادہ [2] تیز قدم [3] سُرکھ (بناوہ سپنو) [4] اکھ اَکس حملہ کرن [5] الانی علاقک [6] سیہہ سپند کیا گھو نار ژھصان [7] زور (مطبوعہ، [8] خوفناک۔ فارسی "پُر" "کوشش" "ترامن" ہِلہ وِژھ بناوِنہ آمت لفظ [9] ژدوٗتن سر تمیس زن نہ دُنیا ہستی آو (مطبوعہ)
[10] "نامی سیاہ" (مطبوعہ) [11] کرک ساعتا اکھ بہم رزمگاہ (مطبوعہ) [12]

زتشکہ ژیٖمتھ آسے تس اُشناو ... زتن جان تٔمِس نیز ہیے سِتو ڈراو

اَکھا دژاو تس ناو گوپال اوس ... دلاور سہ از قومِ قنطال اوس

زننٛدی زریوند خو نخوار گوٚ ... شہ گوپال ہیتھ زٔنی سٔتھ مار گوٚ

سپٕن شٕش قنطال لاران آو ... چو شیرِ سیاہ نارِ ہدان آو

بیک زخم آن روسیہ سنگدل ... سپٕن پیٹھ سر دار گیلی بگل[1]

سِکندر دٕ چھیتھ خستہ خاطر[2] سپٕن ... اٚچھو گٔنز تٔمِس خوٚن جاڑی سپٕن

زغم راٚئی رانس سپٕن بے قرار ... پیٹھ شاہِ گیلی دوٚدٕن زار زار

مصاف روز سوئم

ادا راتھہ یا مُنِھہ سیٖنۍ آو دوٚہ ... گنٛڈِتھ کھ صف مقابل سیٖنۍ زن زکوٚہ

گوڈنی آو روٚشک جوانا سمو مس[3] ... قریچہ ڈپان اٚسو تس اہلِ روٚس

سیٖنہ پٕرتن از پاے تا فرق[4] تس ... ز پولادِ ہندوستان غرق تس

کٕڈن از کمر تیغِ الماس گون ... بسیکبار جاڑی کوٚڈن جیٚبے خون

سیٖٹھا مرد روٚسکو بصد رنج و درد ... کرِن ہار یکبارگی در نبرد[5]

ز ارمن جوانا توانا تمام ... دلاور چہ شیر ژیان شرزہ نام

پیٹھ جنگِ روسی سپٕن تیز پے ... ز روسی سیٖٹھا خارہ دِل[6] مار گے

سیٖٹھا روٚسیو شیر زوری کرِتھ ... بصد لرزہ از شرزہ دوٚری[7] کرِتھ

---

[1] زیہ بٕز ۔ [2] پریشان دل [3] بدخواہ ۔ سرکش [4] تالس تام [5] جنگ [6] کٔنی ہیوٚ دِل تھاوَن وٲلی [7] " دوٚری کرٕنی چھنہ عام روز مرٕ ۔ اٚتھ جایہ چھہ دوٚری ہیٚنہ وٕشان ...

سوارا ز الکنۍ[1] چزم ناد تسٕ — مقابل چھ فیلی دکان ڈاد تسٕ

چزم یام شرزس مقابل سپن — سہ ہارؤت[2] در چاہ بابل سپن

تہ بۄزتھ دوالی سیٹھا تیز گو — برزم چزم سخت خون ریز گو

بتسندی گرٕٹن تیغ ہندی گہر — اکی ضربہٕ رؤسی گوڑن موجتھر

تتھس آو بویا سہ دل خستہ گو — بخون برادر کمر بستہ گو

بزخم دوالی سہ تتٲلی دماغ — سپن گشتہ ہمچون سفالِ[3] ایاغ

بوصل برادر سپن مست خواب[4] — تہ ڈیشتھ اوٚنن رٕدیین اضطراب

سپن مستعد[5] اکھ سوارا دلیر — تتھس چھڈ دہ تام زن آو شیر

بتسندی اوٚنن حملہ چون شیرِ نر — دوالی اکی ضربہ گرٕ خستہ[6] سر

دلیرانہ پوٚت چھیوٚد انز جاے جنگ — دلٕ آزردہ گوشاد خورشید رنگ

دوا ہیتھ بیناس آنُن حضور — دوالی بلیہ ڈراس سورُے قصور

سپن بہٕ[8] دوالی بٕلیہ تن درست — بلیہ گو تتھ تتھ سہ چالاک چست

---

[1] پرانہٕ زمانک گشتام شہر یا علاقہ   [2] قصہ ہاروٚت تہ ماروٚت چھ پرانہٕ عہد پیٹھہ مشہور روٚد مُت۔ یم اکس زنانہ سٕتۍ عاشق گژھتھ آسمانہ پیٹھہ زمینس پیٹھ بساو کرنہٕ آسے۔ مگر یتہ گوکھ عشقہ ذالہ نالہ تہٕ چھیٹھ اکس چیٚنس اندر شہر بابلس اندر۔ یتھ چھس مانہ ژ چزم گو فنا   [3] پیالہ چہ پیٚنتھ ہنزہ پاٹھو۔ پیٚنتھ پٲلہ۔ مطبوعہ سفالی   [4] مود۔ ترٲوِن مستقبل نیٚندر   [5] تیار

[6] زخمی کلہٕ   [7] آفتاب رنگہ   [8] فارسی "بہ"۔ بُت۔

صحت مند [9] ششت (مطبوعہ)

مصاف روزٕ چہارم

سپُن شب پگاہ ڈراو شُبے چودرہ | چو گرُگ جوان مارنے لولگ برہ

ملِک ناد ہندی تہمتن روبہ آو | بدریایے خون تس کرُن غرق ناو

سوارا دُیچھم ناو طرطوس تس | سپُھٹا نامور ناو دِیُد روس تس

بکردن کشی در جہان طاق اوس | شہ مشہور در جملہ آفاق اوس

اوُنن حملہ تس پیٹھ چہ ہیکل دمان | کَوُرُن مار بے چار ہندی جوان

شہ مارِتھ ہیُتن لاف دِنی در نبرد | ہُرِ چھُس ہشیرا فگن کُنی شیر مرد

سپُھٹ طرطوس چھُم ناو کوُرمُت عیان | تہ گوُ رستہم روس روسی زبان

زِ روسی و چینی بہ پیٹھ چھیپر کرہ | مگر چھیپر نیلی نیلی گرٕ دھن مختصر

تہ ہینڈ یتھ سوارا زِ چینی دیار | کمر بستہ گل دستہ ہیچھ گو تیار

کرُس کھوُت شہ شیر سے خشمناک | شہ طرطوس افسوس ہیچھ گو ہلاک

دوال معرکہ پہلوانی کرُن | تہمتن روسیٖن خستہ جانی کرُن

شہ ہا بتھ وچھِتھ روسیاہ ڈراو | تہمتن بڑو تھ کُن کانہہ الکھا آدہ

ہندی اوُنن حملہ یکبارگی | کرُن روسیٖن وادہ آوارگی

تہمتن روسیٖن دست و پابستہ گے | کرُن کُشتہ ہیتھ تہ زِ ہیتھ خستہ گے

کوُرُن جنگ شیرانہ تا وقت شام | سپیٖد روسیٖن کیٖز قیامت تمام

---

[1] دامہ ہوُن [2] روُشنک ہاپت یہ چھ اکھ قسم تہ وٕنان [3] مارُن ہُنز [4] بدست ہوُس [5] جنگ [6] روسی زبانی ہُنز [7] ملک [8] ہیبت (اصل) [9] مار [10] تہ "چھنہ چھاپس ہُنز آمت" [11] سپہ سپند تو پاتھی

جہاں یام چھُن زاغ[1] تاریک گوٚ — سہ طوطی[2] سوٗئے ڈیڑ نزدیک گوٚ

نہ گوٚ کأنسہ موٗلوم نے کأشیہ ڈیوٚکھ — شہ کوٚلت گوٚ کنتیکُ وس کٔتھ جایہ بیوٚٹھ

سکندر رُو چھیتھ در تعجب ستۍ — سیٹھا آفرین تس دلیرس دوٚپن

تمِس شبیر مردس بوٚین[3] آفرین — سۍ[4] انسان چھہ کٔر بلکہ شیر غریش[5]

یہ بُد ڈیشہ ہاروے آں شیر نر — تتۍ بخشیہ ہا تس دوٚ صد[6] گنج زر

سۍ[7] کر ڈیوکھ افسوس کٔتھ جایہ گو — سۍ[8] دیوانہ دل تمُو شیر سے رایہ گو

کوٚڈن الغرض جنگ کینژن دوہن — نہائی[9] کوڑن ڈاس کینژن کھہ ہن

مصاف روز پنجم

دوہا اکھ بنیو آخرالامر سخت — دوہ نہ دوسے طرف ڈرائے ہیتھ تیغ لخت

زروسی اکھاہ ڈراو چھُن شیر مست — نہ تس گرُ کھسُن نے سلاح بدست

کوہا ہیوٚ سپُن اندراں رزم گاہ — پکنیتھ تمُو قدم تروٚو تتھ جایہ چاہ

کھوٚرن شیر و سخت زنجیر تس — نہ از تیغ پروا نہ از تیر تس

نہ تس تیر و شمشیر گو کارگر — نہ پور پو تمِس گرزٕ گاو[9] سر

تمِس یس ڈیرانہ نزدیک گوٚ — تمِس بیٹھ جہاں تنگ تاریک گو

---

[1] کرٛہنین کاوس ہیو۔ پنجے آنہ گرہ پیٹز [2] پکنیتھ چھُ اکھ مطلب آفتابہ
ہکہ بڈو شہ کُن دچھیتھ چھُ موٗلوم سیدان یہ چھُ اُمی سے پہلوانس کُن اشارہ
[illegible] طرطوس رومی ماہ گوڈ [3] اُسن۔ دُعائیہ لفظ [4] چھاپس اندر "چھ"
[5] گرزِ ڈن سیہ [6] زیٹھ خزانہ [7] ڈوڑ ڈوڑ۔ شب خوٗن مارتھ [8] تتھ
بجایہ چھاپس اندر "سپن" [9] شہ گرز پتیک کلہ گاو کلس ہیو اوس
[10] بہو دری ہاوان ہاوان۔

اَکی صحرَس منٛز ماٰرِتھ شیٖٹھا شیر زور — نِشہ تَس تِمَن اُس نہٕ قدرٕ بور
سکندرس چھِ خیرہ زان تیز دِل — مقید تِمن پانٕے دِل تَس بگل
وزیرن دوپ کیاہ چھِ یِہہ مصلحتھ — چھُ کیاہ چارٕ دوہ نو متودی پتھ روز
پتانس کیتھن بیتھ بلایا چھُ کیاہ — چھُ کر آدمی زادٕ آیا چھُ کیاہ
تِمی اوس شخصا خردمند چُست — کورُن تِمنٛز دعا بر سکندر نخست
چھُ نزدیک رُوسس بیکے کوہسار — تِمتھی اندر چھِ یِم آسہٕ ونی بیشمار
بصورت چھِ انسان گہر — بنطق و سبیر یُون تک کاو خر
متاع پتھ اُکس ہنر چھکھ بیشمار — بدُنیا چھِ اُکھتی بیپٹھ پَن کاروبار
چھِ اکثر تِکس بیپٹھ کھسان قیتِ خواب — شُہ تِمن تا شب و روز مست خراب
چھِ رُوسکی بہتُول ات گژھن ہیتھ رسن — گران چھس بگرن لیعمد مگر دین
شیمتھ چھس لیمتھ زور آتن بروس — زنشادی چھِ دایہ ناٹھ نائے ووس
یِمن سختیا داتہ یدوے بجنگ — چھِ اُمیسے کَرُن عالمس آتہ تنگ
سپُن در تفکر شہِ دین پناہ — گران اوس اندیشہ تا صُبحگاہ

---

١ واریاہ   ٢ ربیٖہ ہیٖنتر یا زِ قدر
٣ تسیٖتر دِیچ زنگ سپینو زبہ ہنز بند۔ شہ گو سپھٹھا پریشان۔
٤ واریاہ دُعاے خاٰر   ٥ گیہ ڈینٛز
٥ اَکھ بہی علاقہ   ٦ انسان خصلتھ
٧ زبانی تہٕ سبیر تہٕ رکنو
٨ شوہ تمن ویز
٩ رز طناب   ١٠ منگتھ حیلہ تہٕ تدبیر کرتھ۔

مصاف روزِ ششم

پیگاہ دراوتس روبہ درکارزار
شہ آہوے چین[1] شیر دل گلعذار

گرہ ڈنی تیر باران تمس پیٹھ اَنٹ
پسرن ہیٹھ کوہس کیا چھ حاصل کھنٹ

نتس کور زیور پوشہ شمشیر و تیر
سپن تند[2] دژخیم فاذا ضمیر

... ...

بتھ ژنڈری زہر کبت[3] اون بر زمین
دچھن صوژ ھاپر تمس نازنین

سو صوژ نتھ دچھتھ شرم پاد گیس
زنیتھے پاٹھ پتھرن اَکس رَو سپس

شہ رستم گرفتار دیو سفید
سپن یام گو تام شاہ ناامید

بلیناس اوتن چھ آخر مرن
بتدبیر گو ژھنتھ[4] چار کینژھا کرن

دوپُن تمو چھہ بی چارہ وہ نی پانہ نیر
نیٹھتھ در کمند آتہ ہن آں دلیر

اَنن خنگ نقلی سپن تس سوار
کمندا قوی تر ہیتھ پرن تاب دار

بیکبار ژگی یام لاین کمند
سپن تس بگردن زنجیر بلند

نیتھ سوے لشکر گہ خود اونن
شہ دژخیم حالی[5] بزندان ژھنن

دژن روزمیو ہیبت وژن روامید
نہ دپتھ شہ روس پریشان گو

سکندر سپن شاد لوگن سرود
زہر سو وزن بربط و چنگ رود

بیکھا شراب درباب و کباب
چون گہ کہون گہ کھیون بے[6] حساب

بشادی[7] کرن سارے شادی خلاص
شہ دژخیم بہ ہمہ در بزم خاص

---

[1] شاہنامس اندر چھ اَمیہ ناوک اکھ مشہور کردار [2] وٹھ میو دل بھاون دول۔ [3] کرہ بیٹھ دولٹ آہوے چین [4] گژھو (مطبوعہ) [5] فلحال۔ تا منگتھ [6] شاد پانہ [7] رہی۔

دِیٚکھو مے نیٚمُس گوٚد وب یادٕ اثر
ژٕ مستی ژٕ مجلس ژٕ لیچھ گوٚ ہبر

سپُن ساعتھا ووت، در بزم گاہ
اَتھِس کیٚتھ پری پیکراہم چو ماہ

تھوٚوُن پیشِ شاہ دژاو پھیرٕ تھٕ ہبر
سپُن در تعجب سُشہِ دادگر[1]

کوٚرُن حکم ساریٚ ہبر دژا یہ زوٚد
دواں بزم گاہ ماہ[2] وخورشید روٚد

پرٕ ژھس پادشاہن پنُن حال وَن
ژٕ[3] کوہِس چھکھ کیتِھ سوراحوال وَن

پری چہرٕ بوٚزِتھ سیٚنو تازٕ وے
دُعا کوٚرِتھ بر شاہ فرخندہ خوے

دوٚپُن چھس بہ سعدے نازنین خوش تمیز
ژٕ خاقان چین پادشاہس کنیز

بصد فخر شاہنشہن اَنوٚنس
زنانے بہ شاہنشہن ژانی نس

بلُطف وکرم یاد کرنس نہ ژٕ ناہ
بدیدارِ خود شاد کرنس تہ ژٕ ناہ

دوٚپُس پادشاہن بوقتِ جہاد
وُچھم چانی مردی کوٚرُم اعتماد

عیٚنے معلوم چھُم زُہرٕ[4] چھکھ در سروٚد
بآوازِ داوُد[5] ووٚتھ کر سروٚد

ہیٚوتن ساز وائن بفرمانِ شاہ
سیٚنو زہرٕ شرمندہ ژ آواز ماہ[6]

چو طوطی زلب ہارِ نے ریخ شکر
سپُن تازٕ رو شاہ فرخندہ تر

بمستی ژٕ ٹن نالہِ آں لالہ رنگ
در آغوش چون سرو شمشاد و ننگ

---

۱ انصاف کرُن دول ۲ زوٚن آفتابہ یانے یہ چینی کنیز تہ سکندر ۳ چھا پس اندر چھُ یہ مصرعہ یتھ کنہ آمُت ۔ ژٕ کُس چھُکھ کتیُک سار احوال وَن

۴ اکہ سیارک ناو یتھ سیٚنو یُناوُن تہ ایرانی دیو مالا اَکِس دیٚوی اَکِس منسوب کران یوسہ ساز و سروٚدس اندر ماہر کردار اُس۔

۵ حضرت داوُد علیہ السلام یُتھِنٕد لحنہ ساروے کھوتہ مشہور اوس۔

۶ یہ چینی کنیز یوسہ زوٚن ہیش اُس ۔ ۷ چھا پس اندر "لب شکر"

کران اوس مستی بآن زلف و خال   بعشرت[1] گڈھن راتھ گو تازہ حال[2]

ظفر یافتن سکندر بر روسیاں

زِ خلعت پگاہ ڈرا خورشید[3] وار   سپن گرم ہنگامۂ کار و زار

چو محشر سپُن شور و شر ہر طرف   کمر بستہ گے شیرِ نر ہر طرف

در اختر شماری بلیناس چُست[4]   کہ تا کے شود دست بدخواہ سُست

سپُن[5] وقتِ نصرت بشاہِ دلیر   دوٗپُن[6] وقتِ حملہ چھُ لاگو یہ زیر

بصد حملہ گو شاہِ فیروز مند   شہ قنطال اوٗنُن رٔٹِتھ در کمند

بیکبارگی روٗسین پھِیُو[7] نت   سکندر سپُن صاحبِ تاج و تخت

ننگھ ہوس[8] وائِن ہیوٗ تک نالے روس   کُنادی کرِتھ زیُون پرخاینِ روس

سیٹھا مال و دولت زِ روسی دیار   چہ از طاس[9] اطلس چہ زربفت و تار[10]

سمورِ سیہ قندز[11] زِ ناسور   چہ قاقم چہ کمخاب و سنجابِ تر

بانبارِ ذرِ شہوار اوس   بخروار سوٗن روپہ بدیار اوس

تہ ڈیشِتھ سہ اسکندرِ فیلقوس   سپُن تازہ دِلشاد از فتحِ روس

بشادی سعہ نوشابہ[12] اٰئن حضور[13]   کرُن بادوائی ملک ہم ہر دور

بہر درع شہزن[14] تمو بماہ و چشم   کوٗرُن ملک بر درع چھ باغِ ارم

---

[1] مجازی عشرت [2] نظامین چھ "مصاف روز ہفتم" تہ قلمبند کورمُت یُس کاشرِس شعرس منز آمُت [3] آفتابچ پاٹھی [4] علم تنجیم [5] ماہر [6] ساعتِ سعید [7] دوٗپُن حملہ کر وقت چھُ مہ لاگ زیر (مطلوب) [8] پکسن پُن [9] شور و غوغا [10] تار ریشمی [11] ترکستانُک اکھ کُٹھ ہُن دوٗ درِ لیشند ہشیلہ بڈ ہولُل گرم تہ نرم چھُ آسان [12] سعہ اُس اغوا کرنہ آمرِ [13] بر وتہ کُن [14] سنٛو ذیت

زِ دِژ[1] خیم اوسُن سیٹھا گنج و مال — دِتُن تس[2] ولیکن روٗدُن نہ خلال[3]

دِیُک نیر تس نم رُٹھ شادگو — سوے جاگ[4] خود تیز چوٗن بادگو

تہِ بوکزِ تھ شہ قنطال روسی اوٗسُن — نمیس نعلعتھا تازٕ دز بر ژھنن[5]

کوٗرُن حلقہ در گوش تس چوٗن غلام — دِگر بارٕ گوشہرِ روٗسکہ شہ جام[6]

مُقرر کوٗرُن ورِی بہ پیٹھ باج تسٕ — مہ پیٹھ تھوٗوُن تخت ہم تاج تس

براسغے چھو باغِ ارم دل فروز — کوٗرُن عاشق تس سپٕنی تا چُندروز

خلوت کردن سکندر با کنیزک چینی

شبا اکھ بنیو تازٕ چون روزِ عید — درو ساز و اسباب عشرت پدید

کوٗرُن بزم گاہ چھو نوروز جم[7] — بیکھ اے و مطرب و زیر و بم

زِ یکسو مغنی در آوازِ گوش — ز دیگر طرف ساقیٔے مے فروش

سکندر سپُن مست ز آوازِ چنگ — پیٔیس یادٕ مہ پیکرِ لالہ رنگ

کوٗرُن خیمہ خالی ز اغیار زوٗد — اَنِن ساز و میتا رٕ ہیتھ یار زوٗد

سپُن مست دیدارِ دلدار شاہ — پیٔیہ شمع پروانہ با پادشاہ

گرا گل رُخس کن شہ مُشتاق گو — گرا طاق ابروٕ چھ طاق گو

گرا زالہ لوٗکٕ دام کاکل وُچھن — گرا زُلف شہمارا بسن ہُچھن

گرا حلقہ گوشِ شکرلب سپن — گرا غارق در چاہِ غبغب سپن

---

۱ اسہ (مطبوعہ) ۲ نوشابہ ۳ گرٹھ نہ ژٹن نہ پانس
۴ پننہ وَنہ ۵ کھوٗ نہ مشر ۶ زیٹھ - حکمران
۷ قدیم ایرانی شہنشاہ "جمشید" سیٖند عید۔

گرا نازٕ گوٗ نار پستان دُچھِتھ — گرا پھوٚل سُہ پینک گُلستان چھِتھ

زِ شوقِ دلآرام دل نار گوس — عنانِ دل از دست یکبار گوس

بگستاخئ دل بگلزار یار — ہیوٚتنُ نازٕ چھاوُن گُل نوبہار

روٗٹُن گُل در آغوش سنبل بدست — بیکبارگی تیر تڑوُن تمہ شست[2]

ننہ ہا بگِل شعلہٕ زار گوٗ — عرق از گُلِ تر پدیدار گو

ننہ ہا سوادا بقلمات[3] آو — زِ نخشب[4] تیمس جوے سیماب ڈاو

ننہ ہا دو برگِ گُل از یکدگر — زِ خارِ سنان[5] سر کرِنی دوٗر تر

ننہ ہا بھرُن از صراحی شراب — بجامِ مُصفّا تر از سیمِ ناب

سیپن شاد زان[6] بادہ خورشید فر — اوٚنُن شب دران عیش و عشرت بسر[7]

رفتنِ سکندر بظلمات بطلب آبِ حیات

بمجلس پگاہ ڈرا و خورشید ہیو — کھسیتھ بیوٹھ بر تخت جمشید ہیو

مصاحب سمہِتھ آے از ہر طرف — بنِتھ روٗدی یک بستانِ[9] صدف

زبان تیز کرٕ سارِ وے در سخن — دِوان[10] گوٗ دلائل زِ بوٗد ہیٚلی کھسن

ن۱ فورن   ن۲ کمندِ ہنند حلقہ   ن۳ وسط ایشیاہک بوٚرون علاقہ

ن۴ پرانہ عہدہ پیٹھک اکھ مشہور شہر   ن۵ نیزِ کِہ فالہ سیتھ

ن۶ تمہ شرابہ سیتھ   ن۷ اندس تام

ن۸ حجابی ست در زیرِ قطبِ شمال — درو چشمۂ پاک از آبِ زلال (نظامی)

ن۹ کاہ شیرین ہندی پاٹھی۔

ن۱۰ "گران بو دلائل زِ نود کھسن" (مطبوعہ)

وناں آسو اوصافِ شہر و بلاد / لطائف انان آسو شاہس بیاد

صفت اوس اکھ از خراسان ونان / چھُ تتھ جایہ سوہن سہل پاٹھن بنان

ونان اوس بیا کھ از صفاہان سخن / چھُ تتھ جایہ گنج فریدون[2] دفن

ز خوارزم و چین اکھ ونن داستان / کران بیا کھ تاریخِ ہندستان

بہتھ پاٹھو پرتھ کانہہ دلیلا عجب / ونن نیر کرن قبیل و قالا عجب

بڈا اکھ ازان جملہ ہُشیار اوس / بہ پیری سیٹھا مغز بیدار اوس

دوپن آسہ یتھ چیز ناپایدار / رُتھ آسو تن کیا چھُ تتھ اعتبار

گژھتھ جمع مالِ جہان کیا چھُ نیتھ / پتو پرتھ اکس در لحد چھے وتھن

نہ ہایہ ژ از مرگ ژھانڈک نجات / بظلمات گژھ ژھانڈ آبِ حیات

پتہ یُد چکھہ نہ کھیکھہ بہر[3] از زندگی / کرکھ شہر یاری[4] بفرخندگی

دوپس پادشاہن چھ کیا تتھ صفت / مے از شر گژھن چھکمہ یاد ریہ کتھ

سہ تاثیر چھا ظلمتس یا آب / بہ بیتاب گوو تس ونُم دلی جواب

گوو تس بام اکرام[5] اسکندرن / زبان تیز کر پیر دانشورن

پس از آفرین با سکندر دوپن / چھُ ظلمات مولکم پرتھ کانسہ توں

چھے تاریکیا زیرِ قطبِ شمال / تتھو اندر چھ چشما چو آبِ زلال

چھے کانہہ واتیس نہ ہرگز خلل / تمس تا قیامت ژ چن گیہ اجل

بیی نہ مے نش پتھ تو گژھ کر یقین / ز زیرک بزرگانِ روے زمین

---

۱ ایرانی شہنشاہ یُس پیشدادی عہدس اندر ساروے کھوتہ جاد مشہور اوس ۲ اصفہا پنجہ کتھ ۳ حصہ ۴ حکمرانی ۵ کلہ پیٹھے ۶ عزت ۷ "چھ ظلمات پرتھ کانسہ معلوم ونن" (مطبوعہ)

شہس گو ہیوس یام بوزن یہ قول　　کوڈن حکم واُلو ہمی لحظہ ڈول
بیکبارگی گے وُچھتھ ڈولہ والی　　تُلکھ شور یامتھ تھینکھ ڈول نالی

درآمدن سکندر بحد ظلمات بطلب آبِ حیات

وُچھتھ آیہ لشکر بیکبارگی　　شہن سوے ظلمات کنڈ بارگی
کوڈن حکم یُس آسہ بیمار و پیر　　یہن ہینتھ چھُ یُن تور تس ناگزیر
توانا و چابک ہینتن کینہہ دلبر　　برفتار آہو بتکرار شمشیر
ہیونن تیز لارُن تہ گارُن سہ آب　　رنن پکھو تہ تھکی غائب گو آفتاب
بیکبارگی گاشس نابوُد گو　　ننمن بیچھ جہان تیرہ چون دُود گو
سپُن شاہ عاجز چھ کمیا یتھ علاج　　بدل آبنوسس سپُن تخت تاج
اُزو یور یہ دوسے بجہد کمال　　دلیکن چھُ ما نور نیرُن محال
بیکایک دریں چار عاجز سپیہ　　دلیران خونخوار عاجز سپیہ
جوانا ازاں جملہ چُون شیر نر　　بسین نود ساله اوسس پدر
شہن منع ید اوس کوڈمت یمن　　یہو یتھ کانہہ پیر و بیمار تن
دلیکن تمس ذرہ صبر و قرار　　بغیر پیسر بوہ دریا ہیچ کار
اونن سینتی پانس بصندوق زر　　بنیو سینتی ہیوت خرج تمی ہیوت پدر
بشام و سحر وقت افطار تس　　غذا اوس دیدار بابا دلس
شہن حکم کوڈ سارنی یکسرہ　　وُنو یس یہ کینژھا تمگیو مشورہ

مد ۱ چھٹ　مد ۲ تاریک. سیاہ　مد ۳ دُہ　مد ۴ تخت تاج گو آبنوس ہیو
گرُن　مد ۵ نمتہ دُہر　مد ۶ پدر (مطبوعہ)　مد ۷ شام

جوابس یہ رُوداد پیشِ پدر ۔۔۔ اَوَنتُ یِہ وَوَنُن قصہ تَس سر بسر

دوٗپُس تمۍ شہَس ژھیہ بندبر[1] کار ۔۔۔ گُرا اَکھ اَئِن پادشاہ بار[2] دار

ژیوٗہ یُس گُرہ[3] بادرفتار بام ۔۔۔ ژُٹھِتھ تَس کھٔژِن سر بزیرِ زِ خام[4]

دفن بام یِمَس کرَن زیرِ خاک ۔۔۔ وُچھِتھ ماجہ سینس گَرِہ ھیس چاک چاک

بیکبار گۍ تَس گُرِتھ تِرِ ونیتھٕ تُن ۔۔۔ امی چار تمی تور دوبارہ ہون

سیاہ نیکھ[5] یِہۍ مادیان پیش رو ۔۔۔ سوئے گُرہ[6] خویشتن ژُاوِ رُد

تہ بوٗز تھ جوان آو شاہس وَوَنُن ۔۔۔ سراسر تمِس رَنج کلاہس وَدَنُن

یہ تدبیر[7] شاہس سیٹھا آو خوش ۔۔۔ کَوَرُن حکمُ اَکھ گُرا تازِ یکش[8]

کوٗرُن تی یہ کینژھا جوانن وَوَنس ۔۔۔ جوانن یِہ بِڈِہ نوکتہ دانن وَوَنس

گُرِتھ بی تمکھ ڈیرِ نیرو وُکھ قدم ۔۔۔ سیاہی سیٹھا روشنائی بی عدم

شہَن حضرت خضر[9] اوٗن تِرِ ونیتھٕ کَن ۔۔۔ پَنُن نُنگ خطلی[10] دِنُن تَس کھَسُن

دوٗپُن تَس زِ پکھ تِرِ ونیہ نظرِ دار کر ۔۔۔ درین کار کر چارِ چھکھ چارِ گر

دِنُن سیتھ نَس خاص لعلِ عجب ۔۔۔ دِیی آب ڈیشِتھ یِہ شعلا عجب

بلا ریب شک آسہ یِتھہ جایہ آب ۔۔۔ یِہ گوہر کری نوٗن نَتِن آب تاب

پَنُن پان سیراب و سرشار کر ۔۔۔ یہوٗ اُسِہ بجلدی خبردار کر

---

[1] وائل وٹیِنہ [2] واو ہیو تیز یکن دول بچھیر [3] سنگ مرمرس تل [4] سٹیپنکھ [5] پنُن بچھیر [6] بَتَ دبیر (مطبوعہ) [7] یس تازیکش اوس دِیہ آمت [8] سکندرشُنڈ حضرت خضر علیہ السلام نام پانس بِرونہہ کُن اَنُن چھ ہا وِتھ دوان زِ اُمی شُنڈ روزنہ کوتاہ چھ بَخر زادِنہ آمت [9] شہر خطلانک نیلہ گُر۔

سپُن پیشوا خضر نوزِنتہ یہ کتھ — چِیپ و راست لارن تہ تکارن سوتھ

زِ ت کرشمہ یا ئنت سِیٹھا دوٗر گوٗ — ازاں لعل نوٗن شعلۂ نوٗر گوٗ

وُچھُن ناگہِ راداہ چوٗ یک چشمہ نوٗر — سیٹھا روشن و صاف پاک ٹھوٗر

دواں شعلہ چوٗن ماہ چوٗن آفتاب — چوٗ سیماب در جنبش و اضطراب

وُچھِتھ شاد گو خضر حمداہ پوٗرُن — پنُن ہو نبتہ گنڈِتھ جامہ غوٗسلا کوٗرُن

کوٗرُس پیوت خوٗش تیوت چوٗ چشمہ نیٖہ آب — لبُن زندگی تا بروز حساب

گوٗس کھوٗت دُبارِ پھِرُن یام ہر — لوگُس کرنیُ مِٹھ ڈیو ٹھُن آبک اثر

گوٗ مُت آب نایاب فِلحال عیب — نہ ظاہر تہ مُنک کینہہ نشانہ نیب

دوٗپُن بادلِ نوٗ یش گژھن غائب آب — چھِہ اسکندرس انہ چِھیٖدِن جواب

واپس برآمدن سکندر از ظلمات

چھِہ راوی لیکھان اوس الیاس مُشیر — تمِس تیم دوشے برلبِ چشمہ واتی

گنڈِتھ ژوٗٹ ہیٚنزِ کھ کھیٚنیٚ اُسکھ تیا — ژوٗچے مستہ ہیٚو چھِہ لگاڈہن نوٗنہ دا

مُچھِتھے لاینہ آیہ سعہ آبس اندر — پیٚنیٚ زِند ژٔج نیچ دِینہ سے بیٚنز ھر

---

۱ دُچھِنہِ کھوورِی ۲ پاک ۳ قیامتک دوہ

۴ آبک نِشانہ۔ پے ۵ ژٔہن

۶ پیٚتہِ چھِہ ناشر صاحبن کاغذ بچاوِنہ خاطرِ کینہہ شار تِھتر ژاوی مِتی تِرے چھُ بیانہ غار مربوط ہیوٚ۔

۷ حضرت الیاس علیہ السلام یمن مُتعلق وَنہِ چھُ یِوان زِ تِم چھِہ آبی وَتن اندر رہبری کران ۸ حضرت خضر تہ حضرت الیاس ۹ ہیٚنزِ ھر دِیُن " چھُہ قابِلِ یادگار مصدر یُس از قریب مُشکے چھُہ گومُت۔

یقین گو نیمَن یِی چھُہ آبِ حیات   دوٗ[1] شے چھو کھہ نہ گو کھہ ثابت ثبات[2]

چھہل روز شاہ اوس ژھانڈان آب   نہ ڈیوٗکھُن اُچھو آب نے آفتاب

...   .

چھہ کیاہ دوٗر لارُن نہٕ کارُن قریب   نہٕ کینژھا یہ کینژھا نہ آسی نصیب

ژٕٹکھ یِد زمین یا ژٕٹکھ کوہسار   چھُہ یِی چھون قسمت یِیی تی بکار

...   .

سپُن سٮ۪ٹھ[3] سبر شاہ آو عاجز تہٕ زیر   نیبر آو نیبرٕ کھہ تہٕ چھیرٕ کھہ دلیر

نتھَس پیشوا ڈژایہ سوے مائدیاں   سیٚوڈُے آے دوٗ نکھنہ رنج زیاں

دوٗ پُس ہاتفن رٕژھ عالم تمام   گژھن چھُکیہٕ سیٚر[4] از خیالاتِ خام

ٹھوٗن تس کنے پھلیہٕ ہنا اکھ بدست   مہ گژھا از مٔے عمر مغروٗر و مست

زِ عالم ژٕ کیتھہ نِکھینہٕ در گورِ تنگ[5]   مگر غم تہٕ ہمٕ[6] زاں دیں یا ر سنگ

شہن پارٕ سنگ یا منحہ رٕوٗژھن   شروشن ینُن پان تامنحہ کھوٗژھن

...   .

عجائب سیٚٹھا تِمو بظلمات ڈیوٗکھ   وٗنے یِد تہٕ عالم گژھیم قیصہ زیوٗکھ

پچان آسو یاری تلاشس اندر   ادا چلہٕ گو واتی کاشس اندر

---

[1] دوٗن شوٗبِع   [2] زندگی ہمیشہ پائداری۔ حیاتِ ابدی۔ دیومالائی

قیصہ لیکھان چھُینہٕ رزم نگار نظامیس تہٕ ترجمہ کارس یہ یاد پے روزان

زِ اوٗت تام کیتھہ کینہٕ آسو خضر تہٕ الیاس آب حیات چِنٕے زِندٕ رٕوٗدی ہتہ۔

[3] بیٚنتھٕ تنگ پینٕ کیس معنیس اندر   [4] بیٚنتھٕ یدٕ چھِسہٕ

یوان" معنیس اندر   [5] تنگ قبرِ اندر   [6] پریشانی۔ ذہنی

نا آسودگی   [7] ہاتفن۔

شہ از قیدِ ظلمات آزاد گو — وچھ تھ کاش واشا گڈہتھ شاد گو

اکِس دوہن دوہن تمہٕ قرار اکورن — بجز نواب وخور کمینہ نہ کار اکورن

لوٗبن یام آرام تمنٕ پیوس یاد — کنہِ ہتن سع یوس آن سروش باد

کورُن حُکم نوٗلیوٗن لنگو تولنے — شہ نولان لنگو تولہ نِو دوہ لنے

بیکبار گو لوکہ داراہ ستوہ — تمشیُک تول لوگ ژوٗر زحمدٕ پادہ گو

چھہ رآدی بیکھان حضرت خضر آکھ — کرِتھ نور تمہٕ کرِتھ لدیو توس خاکھ

کوٗرُکھ پارہٕ خاک تمنہٕ سیتھ بار — برابر سیٹھن بار از ہر کینہ

خبردار گو شاہ چھہ آخر مرُن — بدُنیا منز چھُے خاک حاصیل کرُن

---

۱ نیُندرِ تہٕ کھینہ سوا — ۲ "تانی یا "تام بدلہٕ چھہٕ مترجمن

شارٕ وزن برابر آنہٕ خاطرٕ "تمنہٕ "لیوکھمت۔

۳ شہ ہاتف یُمہ یہٕ کینہٕ پھوٗل تس ڈیُٹھمُت اوس۔ حضرت خضر (نظامی)

۴ ہتہٕ کوہ پھونگہ علاوٕ

۵ توٗلہٕ بدل ژرآوی توس۔ پرمانہٕ بدل کرِتھ توس استیمال۔

۶ ہیُرِ شجاہ

۷ "بدنیا ے" مطبوعہ۔

(نوٹ) یُمہ واقعہٕ پتہٕ چھہٕ حضرت نظامی تہٕ مولوی صاحب دوشوے سکندرس واپس روٗم (یانہٕ یونان) واتناوان۔ حالانکہ تاریخ چھے شاہد زِ ہندوستانس اندر راجہ پورسس شکست دِتھ پتہٕ ژاو سکندر دریاے جہلمہ منزہ نۄ شہنشاہ ... تعفر کرِتھ دراو تہٕ عربکہ مشرقہ طرفہ مکران علاقہٕ کین ہُنٹس تکہ نکھہ ابٕ سفر کران یُتام پتہٕ عراق ووت۔

باز آمدن سکندر در ملک روم

کرِٕن خاہشِ روم زان مرز بوم
یکان آو نزن داو باحسد ہجوم

کرِٕتھ سیرِ عالمَ ہیرِتھ سارِٕی غم
تُرِٕتھ[1] گو ز دُرِٕ یا بُرِٕتھ[2] از حشم

بحمد کرد فرزاو در ملکِ[3] رُوم
مُنور کوٚرُن بحرو بر از قدوم[4]

سپنِیٛہ شاد رومی بدیدار شاہ
وُچھِکھ خاصہ دُر بارٕ[5] دربار شاہ

شُتھن پتھ اَکس سپنیہ سازِش[6] کرِٕن
تِہمَن خاصہ ہیُون ہیُون نوازِش کرِٕن

روانہٕ کرِٕن سوے جائہا[7]ے خویش
دِوان آے سارِی بجاے خویش

شہِ دادگر داورِ تاجور
بغارِ عدلی ہیوٗتھ برتختِ زر

زگوہر شُبُن بو بسر تاج تَس
لدان عالما باج محتاج[9] تَس

شہانِ جہان از کہان[10] و مہان
بفرمان[11] تِمس آشکار و نہان

نہ کرِٕ سرکشی کانٛسہ اَکِ دانٛسہ تَس
نہ سعہ کور بگردن[12] کشی کانٛسہ تَس

---

[1] دراصل گو سکندر ہندُستانہ وتہ بحرۂ عرب ہِٹھ ہُتھ سمندرچہ وَتہ واپس۔ یتھ چھ سمندرِ بدل "دریا" وننہٕ آمُت نہ ز رُوسہ پیٹھ بذریعہ دریا [2] پکِٕ جاہ و حشمتہ سان [3] سنہ ۱۴۹۲ ءتام اُسی یونانس تہ سلطنتِ رومک اَکھ حِصہ زانہٕ "ایسٹرن رومن امپائر" (مشرقی سلطنت روم) چھ حد بندی اندر مُجرا کھیوان [4] تشریف آوری [5] موہنِٕ چھکن وول دربار [6] الگ الگ سوٚلوک۔ از چھنہ سازِش اتھ معنیس اندر ورتاونہ یوان [7] پن پننین جاین [8] پننہ چھین جایہ [9] محتاج عالم [10] لوکٕ بڈٕ و بڈی [11] حکمس ما تحت [12] نہ خوردن (مطبوعہ)

دۆ بارٕ بشیری کوٚرُن عزم ییہ ۔ کرٲن [۱] سیر دریا بہر حبا دلیر

روٚزُن سور عالم ژٕٹُن بحر و بر ۔ کھوٚژُن کینہہ نہ از خود روٚزُن خشک و تر

گرٕ چھ سیر عالم سپُن زیر خاک ۔ ہرُس زور [۲] دٕ گونہ از شمشیرِ [۳] خاک

اَمُن تراو کن تھاوا سے شیر زور ۔ کَشُن چھینہ آخر وشُن چھے بگور

حذر کر یتھا تراو سا تھا تھٔز [۵] ۔ [۴] ہُمتراو کر با سکندر نظر

... ...

زٕ ٹھہ ملک عالم ییکدم [۶] سُہ موٗد ۔ کھٔتھ روٗد در خاک گویا نبود [۷]

یہ دُنیا چھُنہ کانٛسہ پیٹھ پایدار ۔ چھ دنیا بلا شک یہ دار البوار [۸]

---

[۱] یہ چھُ غلط نظامین چھ در اصل زٕ سکندر نامہ لیکھی متھ۔ سکندر نامہ بری تہٕ سکندر نامہ بحری۔ مولوی صاحب اَسہ سکندر نامہ بری ہُنٛد خلاصہ لیکھان تہٕ تمو چھُنہٕ غالبن سکندر نامہ بحری وچھمُتے۔ سکندر نامہ بحری چھُ ہاوان زِ آخرس پیٹھ شمالہٕ و مغربی ہندُستان فتح کرِتھ دژاو سکندرن پننِس فوجس بذریعہ جہاز تہٕ سیٹھا کرٛوٚٹھ سفر کرِتھ ووت بابل یتہِ سُہ سعد رگواس گوٚ تہٕ گرٕ سے وٗنِہ یہ ساٛر کوٚر سکندرن واپس گژھان گژھان۔ [۲] رلیا و ہیٛژٕ سپنٛ چھاپس اندر چھ "گوگور" لیکھنہٕ آمُت۔

[۳] لحد ہیٛژٕ تٔر میٛژ ہِندِ وجہہ [۴] کھوژ ۔ خوف رٔٹھ

[۵] بحر ۔ دُنیاوی عظمت یا وِقار

[۶] سکندر روٗد کینٛژن دوہن بیمار تہٕ پتہٕ موٗد شہرِ بابلس اندر

[۷] زنتہٕ اوسُے نہٕ [۸] شنابہ ہُنٛد گرٕ۔

دربیان خاتمہ کتاب

ثنا ذاتِ پاکس توٚین صبح و شام — تتھی دۄیت مےٚ خاکس نظامِ کلام

ازیں قصہ چھساوٕ نسخہٕ[1] بو نخست[2] — سپُن وونی یہٕ الحمد للہ درُست

طبیعت مےٚ در کودکی ہیراوس — سپھا شوق در شعرِ کشیراوس

نہٕ شعرک[3] شعور انہ نظمُک نظام — مگر بوٚ مےٚ قصدِ[4] قصائدٕ مُدام

ازیں قصہ تیٚلو چھیٚ[5] جوٗرا وٗرنم — کھٗنم نقشِ صنعاتِ رنگین اُنم

اتی لوٗگ بدست صغیر[6] و کبیر — کوٗرُس کاتب[7] بے وقوفو تغیر

توجہ کوٗرم سوے علم و ادب — مہارت گیم[8] زیادٕ کم در عرب

تنفرّ ز اشعار و ابیات گوم — تنفرّ بانخبار[9] و آیات[10] گوم

اڈُے قصہ کھاوٕ تہٕ نژاوٕ تھُنم — نہ یارن دِتُم تہٕ[11] نہ دیارن کُنم

کوٗرُم آخرالامر کینژہ سوال — وٕنہٕ قصہ ناقص تھوٗن چھا کمال

تہٕ ےٚ تحقیق از حق بہٕ توفیق چھُے — پرُنت ہاو بد ناو صدیق چھے

---

[1] ونن (مطبوعہ) [2] برونٛہہ [3] کائشر شاعیری منز اوسم شوق مگر شعور نہ۔ یہٕ چھہ انکسارِ نفس ہاوُنہٕ خاطرٕ مولوی صائبن فرموٗمُت [4] قصید کوٗنی مُنٛد ارادٕ آسہٕ تہٕ چھُنہٕ مولوی صائبنہٕ اکھُے اکھ قصید تہٕ اکھ آمُت۔ غالبن چھُ لوٗکھ کانہہ قصید لیوٗکھمُت [5] تیمن چھیٚن ہُنز نشان دہی چھے تہٕ کتابہ منز ییٚنہٕ جایہ کرنہٕ آیہ [6] لوکٹ بڈین ہندس اتھس منز [7] تتھُیہ آسی کاتب نیم تاٗلیم یافتہ تہٕ از چھ جان پرٛونی آسہٕ تہٕ کُنہٕ ونہٕ نقل کران پننے لیکھان [8] عربی زبان تہٕ عربی زبانٛی منز لیکھنہٕ آمتو علوم [9] احادیث (اخیار "مطبوعہ) [10] آیات کلام اللہ [11] تہٕ چھُنہٕ چھاپنس اندر۔

میٚ یدوٕے پراکنٛدٕ دل بوٚ گوٚمُت — زخم ہا شیٚنیٛتھ پاے در گل گوٚمُت

چھُ سورُے کران کارٛ [۲] خاطر جمع — دِیا نوٗر از نارِ دُیٚدُمُت شمع

نہ اَسیتھ پیٚٹھ قصہ [۳] پیوٚ میٚ وَنُن — رٔتمَن بوٚ رٔجا [۴] میٚ بجا پیوٚ اَنُن

رجاہ چھُم پژھ میٚ دُعا تم کرٕن — رٔتمَن عشقہ [۵] سیتی خدا دِل بٔرِن

الٰہی کرٕتم سوٗر از نارِ عشق — میٚ بنٛزراو منصورِ بردارِ عشق

میٚ امارِ نفسِ ستمگار چھُم — میٚ بوٚڈ دُشمنا سخت خونخوار چھُم

غریباہ بٔ چھُس ژٕ طبیبِ آستم — غرض چھُم مرضِ مطلبک کاستم

مہ تھاوُم ژٕ موٚحتاج در عالمین — دِتم تاجِ ایمان بہ والدین

الٰہی ہر آنکسکہ ایں خط نوشت — عفو کرُن گناہش عطا کرُن بہشت

چھُ باعث ملالک طوالِ کلام
توٚمے چھُم بیٚیہ موٚختصر والسلام

ما ۱۸۳۴ء پیٹھ ۱۸۸۵ء تام اوس کشیرِ اندر پٔتھ طرفہٕ وۄہ پرٛ حکمرانن ہنٛدِ دستوٗلٔہ کاس۔ یتھ اندر مولوی صاحب تہٕ قرٛیٖن باثرٛان دٔرۍیِن ہینہ اوسمٕت مد ۲ دِریغ فرصت۔ اوسوٗدٕ حالی۔

مد ۳ مولوی صاحب چھینہٕ "سکندر نامس" پیٚٹھ قصہ مانان تہٕ کیازِ (ا) یہ چھُ حضرت نظامی سنٛد سکندر نامک موٚختصر ترین منظوم خلاصہ (ب) یہ ترجمہ اوس اوٚڈمے ژراوِنہٕ آمُت تہٕ کیازِ مولوی صاحبُن ذہن اوس بالیغ کرٛ ھانی رزمیہ شاعری بدلہ اسلامی علوٗمن کاشرِس منٛز تارِنہ لوٗگمُت مد ۴ وۄہ

مد ۵ خدا سیتہٕ تس عشقہ سیٚتین بٔرِن (مطبوعہ)

مغازی النبیؐ

فہرست

مناجات[1]

خودایا خودائی سزاوارِ تو · پناہِ دو کونین[2] آمد زِ تو

ژٕ ئی یا خدا کوٚرُتھ از عدم[3] کائنات · ژٕ چھکھ حی قیوم قایم بذات

کوٚرُتھ آسمان خیمہٕ بے طناب · عطا آفتابس کوٚرُتھ آب و تاب

زمین فرش بر آب[4] جاری کوٚرُتھ · بانواعِ[5] خلقت ژٕ یا ری بوٚرُتھ

کوٚرُتھ یاد ژٕ ئی آسمان و زمین · ژٕ چھکھ مالک الملک جان آفرین

کوٚرُتھ رحم تہٕ عام بخشن نزول

شرٕ ژٕ یام ہادی محمد رسول[6]

---

۱ مسودس منز چھُنہٕ جنگِ بدر تام کانہہ عنوان لیکھت۔

۲ دوشوٕن دُنی یہن۔

۳ نابودی

۴ یہ چھُ پرانہِ عہدُک قیاس زِ کرۂ ارض چھُ آبس پیٹھ دٔر تھٕ۔ حالانکہ واقہٕ چھُ یہ زِ کرۂ عرضس پیٹھ چھِ ۳/۴ حصہ آب تہٕ ۱/۴ حصہ چھُ اتھ آبس پیٹھ خوشکی علاقہٕ۔

۵ قسمہٕ قسمہٕ یا دائیشہٕ سیتو۔

۶ رُح یادِ کرن دوٚل۔ زندگی دِنہٕ دوٚل تہٕ کیاہ زٕ تم چھِ رحمۃ للعالمین۔

نعت

شہ شاہِ رُسُل سرورِ انبیاء — مُزمل قباتس مُدثر ردا
چھُ از تاج لولاک تس سربلند — بَبَر تس اَلم نشرحُک سینہٕ بند
چھُ یأ غمبرن منز رفیعت مآب[۱] — تیٚتھُے یُتھ ستارن اندر آفتاب
پَرِ پِرزلونی ستارہ تَسُند کیا رچھی
نہٕ فرقے جہاے جرتہٕ انصار چھی

منقبتِ چار یار

اذاں جملہ ارکانِ دینِ جلی — ابوبکرؓ و فاروقؓ عثمانؓ علیؓ
ابوبکر صدیقؓ شیخ کبار — نبی صاحبِ صحبتؐ محرم یارِ غار
فدایے پیمبر کوٚرُن جان و مال — بمالِ خود آزاد کوٚر تمیٚ بلال[۲]
توٚے خاص یأ ٹھین تمیٚس ذوالجلال — بروزِ جزا ہاوِ نورِ جمال
عمرؓ کانِ عدل و سخا و کرم
تمیٚ تھاوٚ اُستادِ دٲپنچ عَلم

۱۔ رفعت مآب تھدِ شانہٕ دول
۲۔ حضرتِ بلال حبشیؓ

کرِن فرق در حق و باطِل بہ عام [1] | توَے تس سپُد شاہِ فاروق نام

ز عثمانؓ عفان ملک ہند چھان [2] | حیا او تواضع تمِس نِشہ ہیچھان

علیؓ محرمِ رازِ شاہِ رسُل | ز باغس حسین و حسن پھُلی نۆ گُل

الٰہی باصحابہ وآلِ رسولؐ | رضا مندیٔ خویشتن کر قبول

رٹھو نِندٕ از تیغ کوٚر دین پاک | بسختی کرِکھ دُشمنِ دین ہلاک

تِمن سارِنی رحمتِ حق نثار

شفاعت کرِن اَسہِ چھہ اُمیدوار

---

(1) مخلوقن سٟتی "عام" مُسود

(2) ملک ہند چھان چھُنہٕ اتھ جان لفظ۔ دراصل چھُ مُصنفس سُند مفہوم یہِ زِ فرشتہ اسہِ حضرت عثمانس نِش حیا موٚحسوس کران۔

وجہہ تالیف

ہتا روز ہید وِے نہ آت کھہ غبی[1] — کتھ بوز کأشر مفاز البنی[2]

اگرچہ چھُ درغایتِ[3] اختصار — مہ وُچھ صورتس کر چھُ مانے بکار

چھُ مطلب بدل شوق ذکرِ رسول[4] — زبانی در الفاظ کیاہ ذیُٹ چھُ طول

خصوصاً درین[5] وقتِ خلقن نہ شوق — بگردن گومت غفلتک نائع لی طوق

حدیث و قران پرنس کو بخن آٹن — وُنکھ قصہ سام رستم زشان

دوان بہتر کرن مو مختصر قیل و قال — چھُ طولِ کلامک نتیجہ ملال

---

۱ "کتابچہ غبی" (مسودہ) غبی یانی مُدد

۲ مولوی صأبن چھُنہ ییتھ بہ اِشارے دیتمُت زِ یہ چھا تہنز طبع زاد تخلیق کِنہ حضرت یعقوب صرفی سُنز فارسی تخلیقہ ہُند موختصر کأشر منظوم ترجمہ۔

۳ وارِیاہ ژھو ڈِتھ۔ مسودس منز چھُ غایت و اختصار۔

۴ اَمہ وقتہ اوس نہ کشیرِ اندر کُنہ پیٹھے محکمہ تألیم نہ لوکھ اُسی سراسر اَن پڑھ آسنہ سببہ مذہبہ نِشہ غأفل۔

دربیانِ خلقِ نورِ پاکِ نبیؐ

چھُ مشہور پیٚش بزرگ و صبیؔ[1] — گوٚڈنی پاٚدٕ گوٚو نورِ پاکٕ[2] نبیؐ

اَڈٕ پوٚ دوٚپ گوٚڈنی عقل کرُمٕژ علم[3] — اَڈٕ پوٚ دوٚپ گوٚڈنی پاٚدٕ گومُت قلم

ولیکن چھُ پیٚش اہلِ سَداد[4] — زِ عقل و قلم نورِ پاٚکشس[5] مراد

اَمی سیٚتی بڑ بیٚمہ چیز روشن سپُن — توٚرے حضرتن عقل نوٚرس دوٚپُن

اَمی خلقتُک حرفِ آخر[6] بیٚش و کم — توٚرے ناو پیوٚ نوٚرِ پاکس قلم

چھُ القصہ نوٚن پیٚش اہلِ عقول — گوٚڈنی پاٚدٕ گوٚو نوٚرِ پاکِ رسولؐ

سپُن یام از فیضِ رَبِ غفوٗر — شہ نوٚرِ مُقدس بعالم ظہوٗر

ستنحتہ پٔدٕ از قدرتِ کردگار — سپُن پاٚدٕ دوٚٹ تمی تمن تمنز قرار

اُڈُ نکھ[7] آب پاٚکیزٕ از سلسبیل — کرٕکھ[8] اَڈٕ ہتھ رَب بحکم جلیل

بحکمِ خدا مدتِ بے حساب — سپُن مستقر[9] نور در ہر حجاب

حجابو زنیشہ دراو یا مٔنہٕ نبر — نفس ژاوِنے لوٚگ چُہ عقدِ گہر

---

[1] بڈین تہٕ لوکٹین نِش [2] پاٚکشس (مُسودٕ)

[3] عقلہٕ مُشد جنٛٹرٕ چھُ بلند آمُت کرنہٕ۔

[4] اہلِ ہدایت

[5] نبی کریمؐ سُند نور

[6] " الا آخر تہٕ " فِقرٕک مُخفف منتہاے پیدایش۔

[7] اُڈُنُن (مُسوَدٕ)

[8] کرُن (مُسوَدٕ) [9] قرار ژھانڈن وول نا شہہ ژاوِنہٕ۔

حَقَن خلقنٛک موٗل[1] کوٚر تٔمۍ لَقس — تمی کوٚرُن یادٕ ہر کینہہ[2] تہٕ کَس

بحکمِ خدا آو روحِ الامین — موٚکھٹا آکھ میٚز ہیٚژ نیٚن از زمین

سیٖنہٕ مژ تمی حبابہٕ پاکہٕ قبوٗل — چھُہ یتھ جایہ از خاب گاہِ رسوٗلؐ

تتھ اندر سُہ نورِ نبیؐ اَڈرٕ تن — کوٚرُن اَڈرٕ تھ موٚخَتہٕ پھوٗل ہیو رکُن

سَنٛتھ غوطہ در جوٗیہای بہشت — دِتُن تتھ تہٕ ہیوٗن ہر خوب زشت

سُہ ہیوٗن زمینس تہٕ آسمانس — یِکا یک کوٚرہَن تہٕ بیا بانیٚہ

گژھن یوٚت خبردار تھاون قبول — یہ زانن تہٕ مانَن محمد رسوٗلؐ

کرِتھ عرض بر عرش تھوٚو کھ سُہ نوٗر — سیٚپُن مُدتھا آدمَس کوٚر ظہوٗر

سُہ نوٗرِ نبی ووت تَس بر جبین — نمے تَس[3] مَلک سجدٕ کوٚرہَس مُبین

تَمی نوٗرکہِ پاسہ نوبہٕ قبوٗل — سَپُن تَس بٮ۪لہٕ[4] الله ہَن کوٚر قبوٗل

سیٚپُن جلوٕ گر نوٗرِ شیشس اندر — یُہ ہے شمع کا نوٗر شیشس اندر

پتھے پاٹھی گوٚ جلوٕ نژ دوٗن سُہ نوٗر — زِ پیش و بہ پیشِ دِگر گوٚ[5] ظہوٗر

در آخر بصد شوکت و شانٕ فر — سیٚپُن نوٗر عبدالله[6] ہس جلوٕ گر

سُہ زاتُک نوٗر مشہوٗرِ آفاق گوٚ — تمِس مُلک و آفاق مُشتاق گوٚ

---

۱ " موٗل " مُسوٗدٕ

۲ مُسوٗدس منٛز چھُہ " ناکس تہٕ بکیس " شیٚرتھ چھُس ہرکانٛہہ (بے جان تہٕ زوٗدار) مخلوٗق مانٕنے ییران۔ ۳ حضرت آدمس

۴ " زلہٕ تَن کوٚر قبوٗل " (مُسوٗدٕ)

۵ " گوٚ " مُسوٗدس منٛز نابوٗد

۶ حضرت عبدالله والد آنحضرتؐ۔ تمہ اَزلی نوٗرٕ سیٚتی۔

بہر سو زن و مردِ پیر و جوان   وَنتھ تسر وُچھن بے پَنتہٕ تس وان

تِہندِ ماہ رویِن تمناے خام   پیچ نا پیٹھِ آفت اباہ بدام

پوان گے ملائکِ بشکلِ حبیب   دِوان گے تِہندِ خام طمعن نہیب[۱]

زبیم ملائک ژلتھ آسہ دور   فراقہ گلن تہٕ مَلَن[۲] آسہٕ سور

تِہندِس دِپے بہنیز عصمتچ[۳] اَس یار   رچھن تس حرامہٕ نشہ کردگار

چھ لیو گمٕت بیلہ گوشہ یحیٰ نبی   شہید از کفِ کافرانِ غبی

زخون جامہ پاک آلودہ گو   پس از مدت خشک فرسودہ گو

یقین اوس[۴] اہلِ کتابن حصول   زِ یُوے یام آنقبلہ گاہِ رسول[۵]

گژھی تازہ برجامہ آدِ خونِ پاک   تہٕ گو دُشمنن کیُت نشانہٕ ہلاک

تِہنْدِ نوبتک یام آواز[۶] گو   بران جامہ خون تَرِتھ[۷] تازہ گو

دِتھن جوش گے سارے اہلِ کتاب   زغم سخت بے ہوش در اضطراب

کَرِکھ یادِ عبداللہ ہُنْز دشمنی   سپنیو عازمِ قتلِ آس زِ تم آنی[۸]

نِمِتھ زٕ سٕیمِتھ آے ہیتھ تیغ تیز   سوے مکہ از شام بہر ستیز[۹]

زتقدیر عبداللہ ہے نامدار   بہ تنہا تہٕ ڈاو بہرِ شکار

---

۱ خوف   ۲ یہ چھُ محض شاعرانہٕ قیاس

۳ پاکدامنی، مُسودس اندر چھُ "تِہنْدِس عصمت اُہنْز دِپے آس یار"

۴ آس (مسودہ)

۵ آتھ پتہ گوتھ "رسُل" آسُن۔

۶ شہرت   ۷ "کھس" (مسودہ)

۸ سپُن عازمِ غم قتل دِکی آس انی (مسودہ) ۹ لڑایہ خاطر

تۄتے وأتی تہم پرٕ زلافہٕ گزاف — وُچھن أسہ از دۄر ابن مناف[1]

بحکمہ نیزٕ تیغ و نیزٕ و کمان — بحکم خدا وأتی ملائکہ آسمان

کرٕکھ دفع مہجور اہلِ خلاف — وُچھن أسہ از دور ابن مناف

تہٕ ڈیشتھ شپُن تس بدلِ جائے گیر — سیٹھا خُب عبداللہ ہی خوشہٕ ضمیر

سوے خانہ لاریو بحدِ اضطرار — دوٗنُن وُ بأژنے واقعاتِ نکاح[2]

کرٕکھ مصلحت کوٗر نیچہٕ دوس — شُہ نے تھاوِ منظوٗر منت ہا مہوس

شُرُک قاصدا پیش جدِ رسول — کرٕکھ عاجزی تس تہٕ کرٕ تمی قبول

پرٕژھن دوستن کوٗر نمو آفرین — چھینہٕ آمنس ہیش زنانا حسین

چھہ در شکل و در عقل داراہ تمیز — تمس ہیش نہ کانہہ کوٗر نے کانہہ کنیز

کوٗرکھ آخرالامر عقدِ نکاح — بحد خورمی و نشاط و فلاح

لیکھن یی چھُ اہلِ حدیث و سیر — در ایامِ حج نوٗرِ خیر البشر

شپُن منتقل ووت در آمنہ — بتعظیم وأتھو جنتکی خازنہٕ[3]

کرِکھ جنتن سأری درواز وُتھی — ملائکہ از فلک خورم و تازٕ وُتھو

پتشس کعبہ کیس جبیرٔئیلن علم — بنامِ محمد زُون یکقلم

بہر جاوٕ سجدٕ آیہ تھتھی کنجہٕ تلے — شُرہن ہأ بُتھا بیوٹھ گے کنگرٕ زری

سپن تخت ابلیس تا چہل یوم — نگو نسار أصلن زٕلیس نہ شہ بوم

سوے بوقبیس آو بارٕو دوان — شیاطین کرِن جمع وٗننکھ وا

---

۱ — وہب بن مناف

۲ — اہلِ کتابن ہیند حملکی شکار أسہ حضرت عبداللہ۔ مگر تمہ سپدی پننس منصوبس منز نامُراد۔ ۳ — جنتکی کنز بردار

دوہ ییتھہ روز پیٹھ سائنی جایا چھینہ
زیٚوی تس بلاشک محمد رسوٗل ؐ
بڑو نیشہم دین منسوخ برہم کری
تتھ ہُنڈ کار موقوف بنیہ گے خراب
نسٚنز اُمھتا آسہ کیٚشاہ نیکخو
تتہٕ ژرِ ستبیہ ہر دوٚد کوٚرنس خوٚداے
دپان ابن عباسؓ آنشب تمام
دوٚپکھ از سپیٚن دینہ باطل خراب
قریشن گوٚمت یاد از چند سال
ژوٚنکھ قحط باراں ژھہ پارِی سپیٚن
دین حضرت آمنہ شوٚہرت گیہ
ژہ لوٚم پیٹھ ناز کُس در شکم
ای وقتہ کا ہرشہ حمل پیٚو نبر
ہیکیار نوٗرا سے ژٚشہ گوٚ ظہور
زغیب آلواہ گوٚم یاہت شہزاو
بتوٗرات و انجیل تسنٚز نام پاک
چھ لیوٗ کھمت نبی آسی اندر شکم

سپنز حاملہ حضرت آمنہ
پیٚھ تِژ والہ تہٕ مُشرکن گالہ موٗل
پکھیٚنز نہ تمیٚس نشہ بلکُل ڈری
زنا زاد تنجیم و ساز و شراب
تیتھے چھکہ یہ پیش خدا آبرو
یہ کیٚشاہ گوٚم ہے بوم بیوم واے واے
بہرجا کوٚر حیار پایوٚ کلام
شہن تخت ڈلی گلی سپیٚنز لاجواب
عجب سخت قحطا چھم آمت وبال
درانشب بہرخانہ جاری سپیٚن
زغائب آو شخصا ز برکت بییے
شہہ انبیا ماہ لوح و قلم
نتہٕ بوتہ تُقلاتہ حملک اثر
تمی سپنز عالم سپیٚن پُر ز نوٗر
ژہ تا امت محمد تمیٚس گژھی زناو
چھ مشہوٗر احمد ز یزدان پاک
بدار البقا نیوٗ سس بابن قدم

---

۱ ہیکیار ہو قدرت گوٚ گی خراب (مسودہ) ۲ انتہائی افلاس تہٕ نحوست

۳ [illegible]پاں حضرت آمنہ [illegible] شہرت گو بہ [illegible] آسنکہ۔ زغیب آو شخصانہ دین ہم برکت (مسودہ)

تولد شدن حضرت محمد مصطفےٰ

سپنز الغرض پکر نور یتھ ادا
تولد سپنز سرورِ انبیا

بتہہِ[۱] اوس تاریخ دہہ ژندر وار
ربیع الاول ریتھ کوڈکھ اختصار[۲]

پھولِتھ صُبحِ صادق بقدِ آب و تاب
ز ظلمات، کھوت عالمس آفتاب

گمژ اسہ از عہدِ عیسےٰ مسیح
شتے ہتھ وُرِی[۳] ییتر شہہ کم بیشک صحیح

وُ ریتھ پیٹھ یتھ پہلو سر بسر آزمان
شہہن یادِ گو ناگہاں لرزِ جاں

وُ ییتھ آیہ نوشیرواتس ڈیہ
ژُھتھس ناگہانی بلایا شبہ

تِتھن نار نابود آتشکدن[۴]
ژُھٹتہ گوکھ بیکبار تیتم اَکن

تِتھن مضطرب سخت نوشیروان
صطیع[۵] سوزن تاہ حدہ اکھ دوان

عطیعن دوپس مختصر غیر طول
ییہ چھے طمطراق محمد رسولؐ

تیتھ زہنکی یم چھ ساری نشان
یقینن چھ زامُت تہِ دَرامُت عیاں

دپان ابنِ عباس یامت رسولؐ
تولد سپنز کوڑ فرشتو نزول

بعالم کورکھ ہر طرف ایہ ندا
مبارک، تہنیس، داہ حمد مرحبا

---

[۱] نوِیم روایت ۹ ربیع الاول سال عام الفیل مطابق ۲۲ اپریل ۵۷۱ء

[۲] ییتھ ڈُنی ییتھس منز سیدی ظاہرؔ اختصار (مسودہ)
شہت وینسہ بیشک صحیح (مسودہ)

[۳] ۵۷۱ وری سے

[۴] ایرانکو آتش کدہ [۵] صطیع اوس نوشیروانن اکھ وزیر

[۶] دائے اُس حلیمہ ناوی ابولہب سنز کنیز پھٹند شیر ییمو گوڈ نیتھ
چُو زینہ ییتہ پہنہ گال گژھتھ بنے یہ حضرت حلیمہ تہند شیر دۄد دِ موج۔
ییتھ چھ [illegible] حضرت [illegible] گومُت

پیٚمس دایہ ہُنٛد دوٚد محمد رسوٗلؐ   پِچھیے تہٕ پِیٚیے تس سۄ دایا قبوٗلؐ[1]

ندا بوٗزِ تھٕے خلقتَن ژھٕت خروش   تمنٛا کران سَے طیور و وحوشؐ[2]

ولیکن سپُن بایہ دیگر ندا   یہ دولت حلیمَس چھےٚ دادِ خدا

مبارک حلیمہ منوٗر سپنِکھ   سۄ بر دابِگی تَس مقررِ سپنِکھ

حلیمہ دپن یام روٚٹ مےٚ رسوٗلؐ   سپُن خوش مےٚ احوال عزت حصول

گرٛاہ اوس مےٚ سُست لاغر کھُن   زِ سُستی تُسند اوس مُشکل لسُن

سُہ ہیٚتھ یام تس بیٚٹھ بوٚ سپنِس سوار   سپُن چاک رہوار شبدیزوار[3]

وتے کینٛہہ زٕنی آیہ کرٕہم سلام   بتعظیم و تکریم کوٚرٕہم کلام

حلیمہ رٕچھُن چھےٚ ژٕ مےٚ حمد آفرین   رسوٗل خدا سیدالمرسلینؐ

گوٚ ژٕ یام ژٕ ونم سُہ شاہِ رسُلؐ   غِنا پاپِ کوٚ فقر و افلاس دوٚل

بیٚیلہِ ابتدا تمہ کلامس کوٚرُن   بَصد شوق اللہ اکبر پوٚرُن

کرُن بو بہر چیز نام خدا   بتعظیم و تجلیلؐ در ابتدا

شرٛوُن بو کران منع اوسکھ ژنان   مہ گیٚندِ وخدا یاد اَسیو آنان

دربیانِ شقِ صدر

دوہے اکھ بنیو نیٚو نیٚچوِ مےٚ بائژِ ساتھ   سُہ نیٚبرن انٛدر یام ماژان واتھ

---

۱ اتھٕ شٕندے دوٚد آسیہ تمِژن گۍ ہار   ۲ جاناوار تہٕ ژٕرِنٛد۔

۳ خسرو پرویز سٕندِس گُرٕس اوس شبدیز ناو۔ یہ گُر بنیو شبدیز ہیوٚ تیز رفتار تہٕ خوشنُما۔

۴ دولتمندی   ۵ جلالِ خدا ہاوَنہٕ خاطرٕ۔

نیٚچہ بیوت پھیرِتھ بصد اضطرار
دۄپُن[1] نیتۍ زِ نیو چوری ہو بُوے میون
دۄ شئے پانٛژ أسی گئے بصد اضطرار
تبسُم کوٚر گژھ نوٗر کھوٚت بر فلک
أکِس اُس نارا رتھ تِیج آبدار
ژہ اَکھ جبرئیل اوس کوٚر تمۍ شِگاف
دۄیُم اوس میکال[4] دِل تمۍ چھوٚلُم
دۄ شئے أسی سیٚنۍ شاد کر مصلحتھ
کرِتھ مصلحتھ دراے درملکہ ذاتی
ونیٚ اُمی سینۍ س جدِ پاکس یہ کتھ
زٕ چھٕت جدِ پاک نبیؐ شاد گو
سپُن حضرتِ آمِنس سینہ صاف
بشکلِ قدوم[6] رسولِ کریمؐ
حلیمن تہٕ انعام و اکرام نیوٚن
سپیٚنۍ حضرتِ آمِنہ بہرہ ور
سپیٚنۍ ہفت سالہ شہہِ انبیاء
زٕ چھِن اُمی آنحضرتس جدِ پاک

رِوان آو بارَو رِوان زار زار
بشکم تسُند تہٕ نشتھ لوٚگم نذدیہ گرد
ژہ در سجدٕ چھ پیٚتھ کعبہس قرار
دۄپُن رٕتھم زِ زٕ أسی بینک ملک
بیٚیس اُس طشتا زرین نگار[2]
چھوٚلُن رودہٕ[3] پاک از آب صاف
مئے لوٚگ بہ کرِ کُنتھ نہٕ راحت تُلم
چھُ لازم گژھن سوے مکہ یتھ مہینہ
پکان أسی آنحضرتن ساتی ساتی
پیمو أسی سیٚتھا مال و اموال[5] ہیتھ
تمِس خانہ معمور و آباد گو
کرُن ہمچو پروانہ شمعس طواف
دِتُن عاجزن واریاہ زر و سیم
بتہٕ ادی سوے خانہ تشریف نیوٚن
بدیدار پُر نور خیرالبشرؐ
قدم آمنہ نیوٚ بدار البقا
ولیکن ژہ گو بعد سالے بخاک

---

۱ دپن نو زنو جوره ہو بوی میان (مسوده) ۲ مرونگار (مسوده)

۳ ڈوٚنب ۴ میکائیل ۵ مول (مسوده)

۶ تہند ۷ واپس ینہ کس شکرانس ہتو ۸ ورِی یا گژھت

گوڑُن بہر تعظیم و حفظِ رسولؐ — وصیت ابوطالبس تمہٕ بطولؓ

ابو طالبنٛ اُنی وصیت بجیا — شہ در اصل بو مشفق مصطفیٰؐ[1]

سوے شام گو نیون ہمراہ جنابؐ — بحیرا اکھاہ اوس اہلِ کتاب

وُچھن سایبان اوّبرٕ ژُھوٹ حضرتس — بتعظیم[2] کرٕ نس سلاما تہٕ بس

کنہو نیشہ تہٕ ٹوژُن بہر سو ندا — سلامٌ علیک اے رسولِ خداؐ

وُچھتھ ہیم نِشانہ سپُن تس یقین — چھہٕ بیشک یہوے خاتم المرسلینؐ

ضیافت کرِن تأ فلس تہ سر بسر — کرُن سوے مہرِ نبوّت نظر

بصد مہر تمتھ موہر بوسا گوڑُن — بصد شوق کلمہ شہادت پوڑُن

ابوطالبس تمہ گوڑُن احترام — دوپُن تس مہ نیِن مصطفیٰؐ سوے شام

حذر[3] کرٕ ژٕ از شرِ کفارِ شام — تہٕ ٹوژتھ ابوطالبن پھیرِ زمام[4]

بسرعت تُلُن ڈیرٕ تر وون قدم — یکن ووت درسکہ فارغ ز غم

ازان روز گو تس بدل جاےگیر — سپدُھ ادب شاہِ بشیر و نذیر

پیٹھے پاٹھی پنژہ وُری گے تمام — ز عمرِ شریفِ رسولِ انامؐ

بمالِ خدیجہ بفرمانِ عمٕ[5] — بسودا سوے شام گوُ تمی قدم

دران راہ سپُدُھ معجزہ بار سولؐ — سپنہ تمی چھ مشہور کیاہ ژینی چھ طول

خدیجس[6] تہٕ ووُن میسرٕن سر بسر — سپنہ وار مشتاقِ خیر البشرؐ

زن و مرد واراہ وسیلہ کرِن — یمن پتہ عہ ہر روتہ دیارو برِن

مد ۱ ز پھڑ اُژتھ   مد ۲ کرٕ نس سلاما بتعظیم بس (مسودہ)

مد ۳ کھوژ   مد ۴ چلو پھِرن ۔ واپس دزاو ۔

مد ۵ پیٹھ بابہ سپنہ حکمہ   مد ۶ حضرتِ خدیجہ سُند غوہلام

در آخرٕ ابوطالبن بارسوٗل ۔۔۔ عرض کور بخدمت تمو کوٗر قبوٗل

سیمے خویشن عقرب ز بہر نکاح ۔۔۔ نکاح تس سپٕن بانشاط فلاح

چہل سالہ یامت سپنہٕ مصطفیٰ ۔۔۔ بہنہٕ اُسہ خلوتھ بغار حرا

نوٗنتے جبرئیلؑ آس کرنس سلام ۔۔۔ ہٲرِن اِقرا[1] ہیکہ آیہ کینہہ براہام

ولے اوس آمُت بشکلِ مہیب ۔۔۔ سوٕ صوٗرتھ وُچھتھ مضطرب گو حبیب

نبر دراو از غار با اِضطراب ۔۔۔ حقیقت خدیجس وٕنِتھ باشتاب[2]

خدیجن نبیؐ سیتہ پانس اَنی ۔۔۔ یہ روداد با ابنِ[3] نوفل وَنی

سُہ علامہٕ عصر بوٗ در زمین ۔۔۔ دوپُس تمۍ سُہ گو جبرئیلِ امین

دِتے خالقن تاجِ پیغمبری ۔۔۔ ژٕ لٔے ساؤی تَلک وٕ ہٕ نی کرِت چاکری

تہ بوزِتھ نبی آو باصد قرار ۔۔۔ تِشِتھٕ[4] آو جبرئیل از کردگار

بفرمانِ خالق بخیر البشر ۔۔۔ مُدثرِ اوٗنُن سورہٕ مشتہر

نوٗتُس پتہٕ اوٚ وحی وولُن مدام ۔۔۔ ز خالق پٔہ نزدیک خیرالانامؐ

چھُ یِیو حکمت گوڈٕ نی اوٚن تس پیٹھ ایمان ۔۔۔ خدیجن تمس از جمیعِ زنان

ز مردان ابو بکرِ صدیقؓ نے ۔۔۔ ز خوردان علیؓ اہلِ تحقیق نے

کران اُسہ دعوت[5] نبیؐ تا سہ سال ۔۔۔ کھُٹِتھ پانٕ اوٚ از خوفِ اہلِ ضلال

سپُن امر از خالقِ کردگار ۔۔۔ رسالت پننہٕ کھوٚٹھ کرٕ آشکار

---

(۱) اقرأ الخ (مُسوَد) (۲) "شباب" (مُسوَد) "شتاب" جَل جَل

(۳) ورقہ بن نوفل

(۴) "تِشِتھٕ نٕے" کینہہ کال گژھِتھ ۔

(۵) دعوتِ اسلام

ہیوٗتکھ یام نٮ۪نو پأٹھی دعوت کرٕنؠ — تِہمو کأفرو ہیوٗت عداوت کرٕن

دِتکھ حضرتن گوتہٕ گونہٕ اِذا — بحکمِ خدا دیُت تِہمو تتہٕ رضا

زبس ظلمِ کفار کٔینہہ اصحاب — بٔ شہرِ حبش گٔیہ بحکمِ جناب

رفاقت صحابن زِ شاہِ حبش — سیٹھا دأت دِژکھ سوٗیے غل و غش

زبعثت ادا یام گٔیہ شش نہٕ سال — مسلمان سپُن حمزہ خوش خصال

ابوجہلِ ملعون بسلطانِ دین — اِذا بوٗ دِوان حمزہ گو خشمگین

کوٗرُن زجر تو تیخ تس از غضب — مسلمان سپُن تتہٕ سپُن این سبب

اَمی دٔرکہ بہ گو شاہِ خیر البشر — مسلمان سپُن شاہِ عادل عمر

کوٗرُس اوٚنتھ ہیتھ وعدِ بوجہل نے — بقتلِ محمد ژٕ یِد دِکھ تتہِ

عمر تیغ ہیتھ دژاو حملہ کران — بیٚنہِ تہٕ مشرٕنے اُمس ہتہٕ یاران

اوٚکُن گونہٕ اَتہٕ رُود بیٚروٗنِ در — کلامِ قدیمن تِہندس کوٚر اثر

دِوان گو بہ پیشِ محمد رسول — پؠوٗرُن کلمہ از دِل کوٗرُن دین قبول

نبی جی نحمد شا سپُن شکرِ باری پؠوٗرُن — بصد شوق اللہ اکبر پؠوٗرُن

سوٗیے کعبہ تشریف گوٚد حضرتن — عمر تیغ ہیتھ اوس بٔرنہہ بٔرنہہ پکن

سپُد شکست کافرن ہمہ عمر — نشیر یام بوٗز کھ پیٚیکھ ان نظر

۱؎ تبلیغ اسلام کرٕن ” دعوت “ اُس مولوی صاحبن بعثہ وقتہٕ ہنہٕ کرِ استعمال پؠوان کرٕنہٕ۔ ۲؎ گوٚڈنِکہ ہجرِ ۱۶ نفر (۱۲ مرد ۴ زنانہ) دوٚیمہ ہجرِ ۱۰۱ نفر (۸۳ مرد - ۱۸ زنانہ) ۳؎ چھٚنڈ بول تہٕ دغا بازی ندراٹھ ۴؎ اعلانِ پأغمبری ۵؎ اکھنڈ وری ۶؎ ملامت و قباحت ۷؎ ایہ کن گوٚیی رود بیٚروٗنِ در (مشوکھ)

ژھِہتھ سارِ ہے کوٚر بہم اِتفاق ۔ چھُہ گیاہ جیاہی ایمان سپُن سخت شاق

سپنہٕ متفق بہر قتلِ رسولؐ ۔ ابو طالبن یوٚز گوئیر ملوٗل

کرِتن جمع خویشن اقارب پننہٕ ۔ حمایت صحابن کرِ کھ دٲرِ تنہٕ

بسالِ دہم از قضا کوٚر وفات ۔ ابو طالبن سوٗر تمہٕ سُند حیات

خدیجہ بِ امی وٕرِ ہے کوٚر انتقال ۔ ز دُنیا سوے حضرتِ ذوالجلال

بین دو مصیبت مشوش رسولؐ ۔ سپنہٕ اُسی آسان اکثر ملوٗل

مُشرکو کٲفرو دست جور و جفا ۔ چھکان اُسی میٹر بر سرِ مصطفےٰ

کرِتھکھ خستہ پاے مبارک بسنگ ۔ ز خونِ مبارک سپنہٕ سوہ رخ رنگ

شُنے لچھ جین امی وٕری پیشِ رسولؐ ۔ مسلمان سپنہٕ تم کوٚر کھ دین قبوٗل

ادا کٲہ وٕری گئے بہم سال آو ۔ نبیؐ از پئے سیرِ افلاک دٲرِ او

امی وٕرِ یہ معراج کوٚر سرورنؐ ۔ امانت کرِتن جملہ پیغمبرن

کوٚرن بام از قابِ قوسین گذر ۔ سپنہٕ محوِ دیدار از چشمِ سر

کرِتن خایقن اُمتس کتھ براز ۔ عطا خلعتِ پنج وقت نماز

پتہٕ ترٛے ترواہم وٕرِ بام آو ۔ سپہ خلق فوجا مدینہٕ کنہٕ آو

بدلِ عبد و پیمان کوٚر کھ بار سوالؐ ۔ ژ یُد نور یکھ اُسی کرِو دین قبوٗل

یہ بوزتھ سپن کافرن اضطراب ۔ دوٚ پچھ یُد سُہ گوٚ تور اُسی گے خراب

---

۱ ایمان گو حضرت عمرؓ سُند ایمان اَنُن۔

۲ یہ کوٚشہ وُن یلیہ کُفار و مُسلمانن سپتو ترکِ سوالات کوٚر۔

۳ تشویش متر ۴ جِنن ہُز ز اکھ جماعت (قرآن)

۵ مدینہ کین ہٲو زبہ کرن والین اُسی حضرتؐ انصار۔

تمیٚس ئم مدینٕکۍ اطاعت کرٕن — کڈٕن لشکرا قتل و غارت کرن

دیان چھکھ ابوجہل چھم ہےٚ پیوان — صلاح تم پیٚٹھ قبیلک سموا کھ جوان

سیٚمہتھ تم گژھن ہیٚتھ بکف تیغ تیز — کرن تس بیکبارگی ریزٕ ریز

ہیٚکیہ مانٕکھ قوم ژھارُن قصاص — مٕنگن خون بہا اسہ دیمو گے خلاص

دوٚپکھ ساروے پی مقرر سپُن — نبی صلعم سٕ جبرئیلن تٕ دوٚپن

شباشب پیمبر بحکم خدایے — ابوبکر صدیق رضہ ہیٚتھ سیٚتی دراے

ہیٚتھ کھ وٕلتھ بسوے مدینہ بفور — پکان آیہ تےٚ وٲتی در غارِ ثور

زلرٕ زال دوٚن کوترے نرو ٹھول — گٔلس پیٹھ گوپھ زاویا معجزہ رسول صلعم

دوان آیہ کافر پتےٚ ہیٚتھ سٕ پے — گٔلس پیٹھ وُچھکھ نال شرمندٕ گئے

دوٚپکھ ژاو یدوے یتھ اندر رسول صلعم — زلرٕ زال ژھیوٚن کوتہٕ پھٹ کوٹھ ل [uncertain]

سیٚنہ روسیا پھیرو یتھ وٕلتھ ژٹھ — سراقہ [۱] پتےٚ گو تہٕ آنکھ ژٹھ

دوان یا پران سید المرسلین صلعم — کوٚرُن ہیٚلہ ویٚستھ گوس گُرس دزنی زمین

کوٚرُن التماس [۲] از رسولِ خدا — سو کُل یام ژوٚل گو کوٚرُن تہٕ صدا

بریدہ [۳] پتےٚ گو بٕ آنکھ دوٚپن — سہ الحمد للہ مسلمان سپُن

---

۱ یہ اوس اکھ سرغنہ غنڈٕ آیہ مکی ۔ ۲ یتہٕ دوران ہیٚلہ یہ آنحضرتن تہٕ ابوبکر صدیقس رضہ نکھہ اوس واتان ۔ اَمس آیہ گُرس زنگہٕ گژھان زمینس تل ۔ یہ حال وُچھتھ کوٚر اَمی توبہ تہٕ پوٚرُن کلمہ مگر شرط تھوٚوُن یہ زِ مکہ شریف فتح گژھنس تام کرِ نہٕ سہ یہ اظہار تمہ کیٚاز چھ اسلام قبول کوٚرمُت ۔ ۳ بریدہ اسلمی اَمی تہٕ اوس بوزمُت زِ کفارو چھ تس شخصس ہیٚتھ وٕنہٕ ینام تھوٚومُت ییٚس آنحضورن ژٹھ آنہٕ ۔ اَمس سیٚتی گئے اَمہ قبیلکی ستتھ شخص مسلمان ۔

کوٚڈُن نیبرٕ دستار کوٚرنس عَلَم   نبی صلعمٕ چھِکھ سیٚتھ ترٛوٗون قدم

مدینس اَنٛدر واَتھ یا مُت خبر   نبی صلعمٕ چھِیَن کوٚرُن نٕ مکہ گُذر

سیٚٹھاہ شاد و خوشحال پیر و جوان   سُمپھدٕ اُسی پیٚٹھ چھِکھ برٕ برٕ یوان

بصد شوق در انتظارِ رسول صلعم   وُچھن بے کرسے کرشہ رحمت نزول

پَیِہ پَیِہ اُسی یک روز در انتظار   غُبار ا سپُن ناگہاں آشکار

وُچھِک یام از دوٗر گردِ رسول صلعم   ترٛکھ شور و غوغا دُعا گو قبول

زن و مرد پیر و جوان برونٛہہ دراے   اَنٛکھ در مدینہ رسولِ خداے

وَنیاکھن نبی صلعم گو بسوے قبا   کرِکھ مسجدا اَنٛکھ بِنا در قبا

یِیلے ووت حضرت علیؓ نیٖلو رسول صلعم   مدینس اَنٛدر ژاو باصد قبول

مدینس اَنٛدر پرِکھ جُمعٕچ نماز   اَتھ ناک خوطبا پوٚرُکھ بانیاز

بہر سو یِی نگو وانیٕ نے با قبول   خلائق بدیدارِ پاکِ رسول صلعم

کرِکھ مسجدا[۲] اَنٛکھ نہایت قریب   مُقرر سپُن جاے پاکِ حبیب صلعم

ز مکہ اَنٛکھ حضرتِ فاطمہؓ   عیالِ ابو بکرؓ و دیگر ہمہ

اَمی وَری یِی سلمان[۳] مسلمان سپُن   بیٚنہ عایشس وصل جانان سپُن

اَمی وَرِی یِی در خواب بر اہلِ راز   مُقرر سپُن بانگ بہرِ نماز

ز ہجرت دوٚیُم سال پاتھ سپُن   ز اقصےٰ نَمُن سوے کعبہ دوٚیِن[۴]

---

[۱] نائرن چھِ یِمہ شارس تام درجینٕ واد شارینٛتر ژاوِی یِتھو۔

[۲] حضرت ابو ایوبِ انصاری سِنٛدِس مکانس نکھہ۔

[۳] سلمان فارسی۔

[۴] مسجد قبلتین (یِیتہِ مسجد اقصےٰ بدل مسجدِ حرامس کُن بُتھ کرِتھ سُجدٕ دِیُن فرض سپُد) چھِ اَزتہٕ مدینہ پاکہ نبر موجود۔

ابتدائی غزوات

اَمی وُرِتہٕ بہٕ از حکمِ ربِ جواد
رسوٗل خدا ین کرٕن ہیوٚت جہاد

اَمی وُرِی بہٕ گو فرض ماہِ صیام
شہ رُت رحمتِ حق بر خاص و عام

اَمی وُرِی بہٕ در عقدِ حضرت علیؓ
سپنٕہ حضرت فاطمہ مُنجلیؓ[1]

در ابوا گوٚو گژھ غزوٕ گو آشکار
قریشن پتہٕ ڈراو حضرت سوار

ٹھوٚو گژھ سعد نائیب مدینس اندر
در ابوا زِ تِتھ خیمہ با صد ظفر

سپُن طالبِ صُلح جیلِ قُریش[2]
یسند اِلتجا حضرتس آیہ پیش

تِہُند اِلتجا حضرتن گوٚو قبوٗل
مدینس گژھنے آو پھیرتھ رسوٗلؐ

پتہٕ واٚتھ شیچھو قافلا از قریش
زمکہ نیبر ڈراو با جاہ و جیش

عُبیدہؓ سوٚز گژھ سیتہٕ ہتہٕ ژُنی دوان
پیہ قتل و تاراج آں کاروان

مقابل سپنو دوٚلتہٕ فغان و نفیر
گژھ ڈٲنی حضرتِ سعد نے ترٛو تیر

بیک تیرِ اوٚ کافرو گژھ پوٚشکست
صحابن سپدھا آو غارت بدست

بیٚیس قافلس حضرت حمزہؓ گو
تِمن سیٚتھ ابوجہل سردار بو

وسیلہ سوزِن صُلحچی شیچھو زِ ہیم
ژلِن آو در مکہ دِل تس دوٚنیم

بیٚیس قافلس پانہٕ گو مصطفیٰؐ
تِمن آیہ وتھ ژلی چھو بادِ صبا

اَمی وُرِی بہٕ نیبہِ کرُن زِ بد گوہرن[3]
زمیدان ششترہای شاہ زمن

---

(۱) مُشرف۔ وائرو گیہ (۲) قریشن ہُند رسالہ فوج

(۳) نو ہتن غزون تہٕ سریُن مُتعلق چھُ بُڈو نہکن تہٕ اشارہ کرنہٕ آمت۔
نائرن چھِ تاریخی ترتیبہ ورائے ییمہٕ یتنیہ سعہ مبرہ تعادہ ہیتہ۔

امی وٲری یِہ عبداللہ جحش سیتٕ اوٚن | نبی صاحبن کوٚر سُہ سردار نوٚن
لقب تس دیُتُکھ مومنن ہُنٛد امیر | روانہ کوٚرُن با سپاہ کثیر
دِتُن کاغذا اکھ دوٚپُن تس پتہٕ پرٕ | گژھن یام کینٛہہ دوہ نیرِتھ ستھ مَنٛز
بمضموٗن کاغذ پٔرِتھ کر عمل | سُہ گو دوہن دوہن لوٗک پٲرن گو محل
لیکھتھ اوس تتہ کاغذس ایہ کلام | تُہ کر بہ سرِ "بطنِ نخلہ" مُقام
نتے ژاگ بر کاروانِ قُریش | پھیرِکھ تہٕ کوٚرُکھ لوٗکھ از خشم و طیش
بحکمِ نبیؐ رُود در انتظار | بییکبار گو قافلا آشکار
مقابل سپُن بعد جنگ و جدال | بغارت نیوٚکھ تمن اسباب و مال

دربیانِ غزوہ[2] جنگِ بدر

امی[3] وٲری یِہ واقعہ سپُن جنگِ بدر
ہُرُوو حضرتسؐ عزت و جاہ و قدر

۱۔ یوٚنت نام چھ مسودس منٛز ۲۶۰ شار یمو منٛز ناشرن صرف پنٛژاہ زیادٕ شار چھپھرٲوی متھ چھہ۔ پانے گٔرِ تو قیاس زِ مطبوعہ مغازالنبیؐ پٔرِتھ کاژاہ ناانصافی چھے مولوی صاحبس سیتھ سپزمژ۔ جنگِ بدرٕ پیٹھ اوس نام چھ ناشرن صرف ۲۱ شار چھپاونے تھاوِ متھ۔ یِم وونی قلمبند کرنہ آے۔

۲۔ غزوہ بدر لیکھُن چھ کٲفی۔ "جنگ" لفظ چھ اَتھ سیتھ غارضروری۔

۳۔ ۱۷ رمضان المبارک سنہ ۲ ہجری۔

ئیتب نیتھ سَپُن پوٗر حرب[1] ز شام[2]

لِرُن شیٚیچھ ابوجہلس[3] دوزخ مقام

مےٚ از شام اوٗن واریاہ[4] مال وٗ زر

ولے از محمدؐ چھُ خوف و خطر

پیو پزٕتھ اَکھا از پئے حفظِ[5] مال

نتہ مال واتُن سلامت[6] محال

ابوجہل شیٚیچھو یوٗزی ہئے گوٗ تیار

کرِن جمع نوٗ شتھ تہٕ پنژاہ سوار

ہٕیتِن سیٚتھ گُری پانژ[7] ہتھ دوٚنیہٕ ساس

زمکہ نیبر دراو مےٚ[8] بے ہراس

---

۱ ابوسفیانن۔ یُس سردار کُفارِ مکہ اوس ۲ ملکِ شامہٕ پیٹھٕ۔

۳ "ابوجہلس" بدلہ "ابوجہل"۔ وزنچ مجبوٗری ۴ زین العابدین

چھ "پیامبر" کتابہ اندر فرماوان۔ زٕ اَکھ قافلُس اوس پنژہ ہَن ماسن

پوٗنڈن ہُند مال سیٚتھ۔ الخضری چھ امیُک تخمینہ پنژاہ ساس دینار کران۔

۵ مال بچاونہٕ خاطرٕ

۶ شہر مکس تام

۷ جادٕ معتبر تعداد چھُ اَکھ ہتھ گُروٕ تہٕ سَتھ ہتھ دوٚنٹھ۔

(نورالیقین فی سیرت سید المرسلین۔

محمد الخضری)

۸ بوٗی (مطبوعہ)

پنے پور حریفن تمس لوٚد پیام
سلامت بہٕ دونوٚس ہمکہٕ[1] ز شام

پیٚچھ بازپسں بس کرٕو کین وجنگ[2]
ننہٕ ما پیوتن در نام وننگ

ابوجہلن اصلاہ اوٚنہٕ بگوش[3]
شہ بوٚ گوشے مست درنالے[4] و نوش

دپن با مئے و ساز عشرت کرٕو
در اطراف واکناف شہرت کرٕو

کوٚرٕن ڈیرٕ در بدر[5] باصد طرب
گرٕن دوٚنٹ داہ خرچ[6] مطبخ[7] بشب

ہیوتن سیٹھہ اسباب سازو سُروٚد
پیاپے شرابک وسن اوس روٚد

---

[1] یہ پیغام سوز تمو اڈوتی وٚنہٕ اوسنہٕ شہ مکہ شریف ووتمت ۔

[2] ابوجہلن سوز ابوسفیانس جواب زِ اُسو روزو بدرس اندر ترین دوہ ہن ہیٹھہ سانہٕ دبدبک حال بوزنہ ساری عرب اُسہ نیش ہمیشہ خاطر کھوٚژتھ روزن ۔ [3] بوزٕن یہ موٚنٹ نہٕ ۔

[4] ساز و سُروٚدس تہٕ شرابس اندر مس گژھتھ ۔

[5] مادان بدر چھہ مدینہٕ پاکہ پیٹھہ ۸۴ میل جنوب مغربہ طرفہٕ

[6] خرچ (مطبوع)

[7] زن حباب ۔

نبی صاحبس جبریلن خبر
ڈیُت وعدٕ کورُنس چھےٚ چانی ظفر
بعد کرٚوُ فر[1] دڑاو شاہ رسُلؐ
صحابہ سپنٕ جمع وایکھ دُہل[2]
ترٚشیٚ ہتھ تہٕ ترٚوٲہ از صحاب کرام
نبی صاحبس سیتٕ ہیتھ والسلام
ترٚشیٚ کرٚ کٕ تہٕ ستھ وٚوٚنٹ در فوج اُسۍ
ییا پے دوہ ئتھان رحمتکو موج اُسۍ
سوئے بدر گے ڈڑاے ساری صحابہ
مگر ہشت[3] تن ہم بحکمِ جناب
بظاہر اگر بےٚ نہ حاضر بجنگ
دِتکھ حصہٕ[4] آنحضرتن[5] بے درنگ

---

[1] شان وشوکت [2] ڈول [3] گو (مطبوعہ) [4] اَٹھ صحابہٕ یم
اَٹھ وُسے اُسۍ آنحضرتن ہنٛدِ اِجازتہٕ خاص خاص کامن اندر مشغول
آسنہٕ کنہِ ئتھاوتہٕ۔ یِمن ہنٛدی ناو اُسۍ :

(۱) ابولبابہ الانصاری (۲) الحارث بن حاطب (۳) الحارث
بن الصمۃ (۴) طلحہ بن عبید اللہ (۵) عثمان بن عفانؓ تہٕ کیازِ
یِہُنٛز دوہن اندر اُس حضرت رقیہؓ رضی اللہ عنہا سخ بیمار تہٕ جنگِ
بدرٕ واپس یِتھ یِمی دوہ ہہٕ آنحضورؐ آسے نمی دوہ ہہٕ شُد یِہُنٛد
اِنتقال تہٕ (۶) عاصم بن عدی (۷) سعید بن زید (۸) ابن جبیر
یِمے اَٹھ ہیٚکو تہٕ غزوہ بدرس اندر شامِل سپدِ ئتھ۔
[5] مالِ غنیمتک حصہ۔

نبیٖ ڈژاو در بدر باصد شرف
گنڈِکھ از پئے جنگِ کُفار صف
ترٛٮئے زٕنی اوّل از خیلِ[1] کُفار ڈژاے
بمیدان بکف[2] تیغِ پولاد ڈژاے
ولیدا[3] دوٚیُم عتبہ[4] شیبہ[5] ترٛییُم
دِوان لاف از راہِ انصاف گم
ییمن یژہِ نیٚھ از فوج اسلام ڈژاے
عبید[6] و علی[7] حمزہ[8] نیک راے
علی صاحبن شیبہ سردار کوٚر
عبیدن دوٚیُم[9] داخلِ نار کوٚر
سپُن عتبہ از زخمِ حمزہ ہلاک
وُچھِتھ کافرن گوٚ دِلس چاک چاک

---

[1] جماعتھ۔ رسالہ فوج [2] اَتھس کیتھ رٹِتھ

[3-5] یم اَسی کُفارن ہندۍ توٚو سردارو اَندرٕ ترٛٮئے سرغنہ۔ عتبہ بن ربیعہ۔ اَمۍ سُند بوے شیبہ تہٕ نیچو ولید

[6-8] عبیدہ بن حارث بن عبدالمطلب شیرِ خدا حضرت علیؓ تہٕ آنحضرت صلعم سُند پیٚتر حضرت حمزہؓ۔

[9] دراصل موٚر نہٕ حضرت عبیدن عتبہ بَلکہ کوٚرُن سخ زخمی۔ پانہٕ ٹنگس پیٚٹھ چھوکھ زِ جنگہ پیٚتہٕ گے یمو زخمو سیٚتی شہید۔ عتبہ اوس زخمو سیٚتی ژھریٚٹ ژھرٕنھ کرانی تہٕ تام آو حضرت حمزہ نہٕ کوٚرُن ہلاک۔

معاذ و معوذ یم چھ بار ہنز دوہ شئے

بسوے ابو جہل لاران سگے

معاذن ژو تس گوڈ زیک حرب تیغ

معوذن دِتس حرب پتہ بے دریغ

اگرچہ دِ تسحہ پتہ بروے زمین

ولے رؤد زندے سہ دیو لعین

نبی صاحبن فوج کُفار ژور

وُچھن تہٕ دُعا تمیٕ با صحاب کور

خُدائن ملائکہ سوز نس پانژھ ساس

کرن کافرن در یکے آن ڈاس

علی صاحبن دوپ یمے وُچھ آشکار

ملائکہ اسہ ابلق گُرن پیٹھ سوار

گرن ہُنٛد صدا کافرن گو بگوش

بسوئے فلک کھتہٕ تہٕ رؤد کھینہ ہوش

۱؎ یم دوہ نوے لڑکہ اسہ انصارو اندر۔ معاذس ژٹ عکرمہ بن ابوجہلن نشر۔ مگر تو تہٕ بچاو تہٕ حضرت عثمانؓ سنٛدس عہدس تام بؤد زندٕ تہٕ عکرمن پؤر کینہہ کال گرٛژھتھ کلمہ۔ معوذ بچاو زخمو نشہٕ نہٕ۔

۲؎ ابو جہل اوس اُمہ وزٕ ننہتھ ہُر (رہنما)

۳؎ بیا کھر پوایتھ اکھ ساس

۴؎ اکی لحظ ۵؎ نتہٕ واتہٕ۔

بشمشیرِ غیبی سپیز نم هِلاک
ثنا دوّپ صحابو بیہزدانِ پاکؓ

پرژھن از ابوجہل آنحضرتن ژ۲
شہ چھا زِندہ یا موردِ کبینہ ٹھانتن

وُچھن تس نشہ ابنِ۳ مسعود آو
دوّپن نتس مسلمان سپید شرب ثراو

دوّپُس تور نئمہ جاہلن در جواب
سپُن ابن مسعود پُر خشم و تاب

روّٹن ریشِ ناپاک تمو سشند بکف
ژوّٹن سر تمیُس آو باعدہ شرف

---

۱ جنگہ بدرس اندر مسلمانن ہنز فتحمندی ہنز خبر آئ (مدینہ شریفس اندر) سارویے برونہہ حضرت زید بن حارثن رضہ۔ یمہ شار یتہ چھ چھاپس اندر ۔ فتح و ظفر آو شاہِ رسل۔ مدینس اندر شہر یکبار پھکل

۲ ابوجہلہ سِندِ ہلاک سپدنس متعلق چھ تاوانِ بدرس اندر یے تصدیق کرنہ آمت۔ یہ تہ چھ سیان شار چھپاونہ ستھ چھ زیادہ کوتہ فکرِ ترٛان اول یہ زِ واریاہ شار چھ چھپاونے تھاونہ آمتی۔ دوّیم یہ زِ کاتبہ نفہ اپہ سِندِ دِنہ دِن چھنہ چھا۔ سوز نہ برونہہ واقاتن ہندہ تاریخی ترتیب تہ شعر

۳ حضرت عبداللہ ابن مسعود رضہ، یمن برونہہ حرف پانژ وصحابو

یَس اوس اللہ

ژھ سرنیوکھ پیشِ رسولِ امینس

نبی صاحبن کوٚر سجدٕ ڈیُت بر زمین

دوٗپ یتھ حمد ثناء سوے یزدانِ پاک

کرو کھ یم ژٕ ملعوٗن آخر ہلاک

عمر صاحبن دوٗپ پٕ بوزیا کلام

دوٗپ پُس حضرتن بوزِ واللہ تمام

ژوداہ زٕنی زِ اصحاب سٕنی گے شہید[٢]

تِمن مرتبا از ازل بے سعید

بکفار ژٕ پل سپٕن "نولت"[٣]

ستنتھ زٕنی لگِتھ قاد موٗد کٕ ستتھ

---

[١] نٕ (مطبوعہ) [٢] سعودی حکوٗمت قایم سپدنس تام آسہ یمن شہیدن ہٕنز قبرٕ الگ الگ ہادانِ بدرس اندر اکس جایہ۔ اَز چھُ یمن اندٕ اندٕ اکھ دیوار تہٕ قبرٕ چھےٚ ستراوِتھ۔ یدوے ستتھ کُفارن اُسو اُکھ مادانس اندر ڈٕ راوِتھ آمتی، تِہُند چھُنہٕ کُنہ نام ونشان۔ شہیدانِ بدرن اندر چھہ حضرت عبیدہ بن الحارث تہٕ یم جنگ ختم گژھنہ وقتہٕ زخمی اُسی۔ یم گئے واپسی پیٹھ الصفراء جایہ رحمتِ حق۔ یتینہ یم دفن کرنہٕ آے۔ [٣] ولولت (مطبوعہ) پٕ چھُنہ کوشُر لفظ۔ غالبن چھُ مولوی صاحبن "نولت الادبار" آیس کُن اشارٕ کورمت، یتھ کِس مانہ چھُ کفار ... ... شٕر۔

ہلیہ ناگہ فِدیہ قیدین کرِکھ تم خلاص[۱]

پتھ تم مسلمان سپنیو اَسو خاص

صحابن بدستس[۲] آو مالِ کثیر

سپنیو تم غنی اَسو ییم ییم فقیر

ابو جہلنی وونٹ روٗٹ سٔرزن[۳]

ذوالفقار[۴] بخشکھ بشیرِ[۵] زمن

خلایق صحابن کرن مرحبا

تمو کوٗر فرشتن یمو کوٗر غزا[۶]

فتح و ظفر آو شاہِ رسل[۷]

مدینس اندر شہر یکبار پھوٗل[۸]

۱۔ جنگی قیدین ہُند ما وضنہ چھُ ڈاے لچھ درہم قیاس کرنہ آمُت۔ یمن قیدین ہٗلی صورت اُس نہ تیمن ہٗنو وُکہ نی اَکس داہ داہ اَن پرٕ خواندہ بناونی ذمہ۔ ۲۔ آزاد۔ رہا ۳۔ بدمست (مطبوعہ) اَکھ دیان قریش تجپہلک کُل جاداد اوس پنژاہ ساس پوٗنڈ (رہنما) پنژاہ ساس دینار (نخ) بیتہ اندر ۱۱۵ وۄنٹ تہٕ ۱۴۰ گُرٕ تہٕ وار باہ تجارتی سامانہ اوس۔ ۴۔ سہ تلوار یتھ اَمہ جنگہ پتہٕ وار بہن غزون اندر حضرت علی کرم اللہ وجہ ساٗرِن استعمال کٔر۔

۵۔ حضرت علی ہُند لقب۔ بیگانہ روزگار۔

۶۔ غزوہ۔ جہاد ۷۔ پھوٗلیتھ آو۔ خبر روٗس ش۔۔

غزوہ قینقاع

اَمی وِرٕ یہٕ[1] جنٛگِ بنی[2] قینقاع

چھُ کوٗرمُت نبی صاحبن[ص] بے نزاع[3]

مُسلمان زنانا[4] ببازارِ سشان[5]

گیہ کامہٕ تس دوت آزارِ شان[6]

تمسخر شہ کوٗر اُکی[8] دوٗدُن زار زار

نبی صاحبن[ص] بوٗز گےٗ بے قرار

ٹھوٗکھ بوٗلبانہ خلیفہٕ بشہر

تیمن بیہٕٹھ گٔڈکھ تیغ باخشم و قہر

دہ ہن پانژہ ہن[9] گیر ژٕدوٗکھ تیمن

گرفتار گےٗ پیشِ شاہِ زمن

---

[1] شوال سنہ ۲ ہجری [2] الہ چھ بنی قریظہ نہٕ وَنان۔ بنو قریظہ ناوی اوس مدینہ پاکس اندر اکھ بارسوٗخ یہوٗدی قبیلا۔ یِہم اُسی اسلامس خلاف مسلسل سازشہ کران تہٕ جنگِ بدرٕ پتےٚ کٔرٕ یمو عہد شکنی۔
[3] جنگہ ورأے [4] یہ زنانہٕ اُسہٕ انصارو منٛز۔ [5] یہوٗدی بازرس اندر [6] "آزار شان" بدلہٕ [7] "تمس... کرس اکی۔ وٗدن زار زار" (مطبوعہ) [8] اکی یہوٗدی۔

[9] پنٛدہن دہ ہن (الخضری)

پھرٕکھ گنڈ ٹاسارِنی بحکمِ رسولؐ
شفیع آکھ بدبخت ابنِ سلوٗل (۱)

کرٕکھ آخرالامر اخراج (۲) تِم
ولیکن بجز قتل و تاراج تِم

پتہٕ (۳) تِم بقہرِ خدا گئے ہلاک
صحابو تِہنٛد مال نیوٗ (۴) صاف پاک

دربیانِ غزوہ سویق (۵) (بیتر)

سپنمُت اُمی (۶) وِزِ یہ جنگ سُویق (۷)
نبی صابس فتح و نصرت رفیق

---

(۱) عبداللہ ابن ابی۔ بیاکھ روایتہ چھے زِ یہندِ وکالت کرٕ ابن ہیس علاوٕ عبیدہ ابن الصامت ناوی اکی اِنٛزی تہ (ن۔ی) (۲) جلائے وطن پیم یہوٗدی گئے "اذرعات" جایہ بسنہٕ۔ یہ سہ ملک شامس اندر آکھ کام اوس

(۳) وِزِ یتس اندر اندر (۴) مالِ غنیمت آسنہٕ سبب حلال پاٹھۍ۔

(۵) یتھہٕ عنوانس تل چھہ مولوی صابن باقی غزوہ تہ أزی مرنہٕ۔ (۶) گوڈنیُم علاجید

علاجید درج (۶) ماہ ذی الحجہ سنہ ۲ ہجری

(۷) سویق چھہ عربی پاٹھۍ ستُس وَنان۔ قریشی فوجس پیٛیہ اَتھہٕ جنگس اندر تیکس لوٗٹ تِمو تراوِ مادانِ جنگس اندر ستُ بستہٕ تہ ترٛٲوِ۔ یمہ ستُ بستہٕ آسہٕ تِمو دۄدہٕ کِنہٕ خاطر تچہ مرٕ۔

ژِ ہَتھ لوٗکھ ہیتھ آو پوٗز[1] حرب
پےٚ خرج[2] رٕ سیتۍ سٔت[3] ہیتھ تجبہ
خبردار گوٗ یام شاہِ رسولؐ
گٔڈِت قمرج[4] بدبخت یکبار تژول[5]
بتعجیل[6] سٔت یتہٕ تراٗوِتھ ژھینکھ
صحابو تلیتھ تِم یکایک نیٖیکھ

---

(۱) ابو سفیان - یُس تہٕ اکھ نیچو حنظلہ - ہیہُر عتبہ - پتٕر ہیہُر شیبہ تہٕ تِمسُند نیچو ولید جنگ بدرس اندر قتیل آسو گامتۍ - تہٕ چونکہ پانہٕ اوس تہٕ بدرس اندر موجود - اَتہٕ موٗجب اوس اُمو قسمہٕ کھیومُت زِ کوٗھنٹ کرِ تہٕ تۄتام سران تہٕ پوٗت نام نہٕ یتہٕ تام اَشنا وَن ہُند قصاص مسلمانن ہینہٕ - یہٕ دراد زِ ہَتھ غُشہٕ ہیتھ جنگ کرٕنہٕ - خیال اوسُس زِ جنگہٕ برونٹھہ وٕلن کوٗھنٹ سیتۍ بنو نضیر قبیلکۍ یہوٗدی تہٕ - اما پوٗز تِم ژلیس نہٕ - سلام بن مشکم ناوۍ یہوٗدۍ دِتُس کینہہ زٔنی -

(۲) وٕنہٕ خرچ مدتہٕ خاطر (۳) سٔتھ (مطبوعہ) - یہٕ سوٗت اوس یمو پننہ راشنہٕ خاطر سیتۍ تُلمُت - (۴) ۲۵ ذی الحجہ سنہ ۲ ھ دراے رسول مقبول ژِ ہَتھ غازی ہیتھ ابو سفیانس سیتۍ جنگ کرٕنہٕ -

(۵-۶) کفارو یُتھے بوٗز زِ یانہٕ رسول صلعم کمان کران، تِم ژٕلۍ جلدی سان - تکیزو اوس جنگہٕ برونٹھہ مدینہ شریفس اندر ژور ژۄرِ اَزیتھ اکھ انصاری شہید کوٗرمُت تہٕ بیٚیہ کینژن خُرما غن نار ژیمُت - اَمہ سیتۍ گوٗو ابو سفیانن پنُن عہد پوٗرہ مشکور -

أمی وٲری[1] پؠٹھ غطفانیان[2] سیٹھم
سپنژ مُتفِق کوٚر کھ جنگاه[3] عظیم
نبیٚن فوج[4] ہیتھ کوٚ تموٚ روٚٹ[5] قرار
ہموٚ أنی پۄہنٛدی دۄنٛٹ أکھ ہمتھ قطار
بسال شۄیم[6] یُز آنحضرت[7]
سپنژ ہیتھ بنی ثعلبہ[8] راسے زن
نبیٚن فوج ہیتھ ذرایے تیم ژٕلی بکوه
پتے گوکھ شاہِ رُسلؐ باشکوه
نہ یاران[9] سیٹھن ترلبا سین رسولؐ
کوٚڈ[10] کھ نالہٕ ہتھوٕ کھ کُلس پیٹھ بطوٗل[12]
کُلس تل نبی صاؐ جیٚن ترٛوو ڈاف
تہٕ تنہا وُچھکھ آیہٕ اہلِ خلاف[11]

---

[1] یہ جنگ چھُ ربیع الاول ۳ ہجری اندر سپُدمُت، نہ زِ أمی قدکوٚ یہٕ۔
[2] بنو غطفان ناوی قبیلکو لوکھ رُلے یہ بنی ثعلبہ قبیلس سیتھ
[3] یہ چھُ طنزاً "عظیم" وَننہٕ آمُت۔ [4] فوج مجاہدین اوس ۵۰۰ صحابہ۔
[5] ان قرار (مطبوعہ) [6] دراصل چھ یہم دوہ نہ وَے غزوه أکی تاریخہ
شپدی میتو [7] غطفانی قبیلکو طرفدار [8] جنگ کرنس پیٹھ آمادٕ۔
[9] زیاران (مطبوعہ) [10] رادِ گیٚنو الوند [11] مخالف۔ دراصل
اوٚس صرف دعثور یُس پننہٕ قبیلک سردار اوس۔

تہہند زُئیٹھ تمیس اوس دعشور تام

دوٚپُن حضرتس ص دتہ نی ہیمو انتقام

دِتُس جبرئیلن وچھس حزب پر

پیٚیس تیغ از کف [۱] وسِنہ پیٚو پتھر

دوٚپُس حضرتن ص کیا چھُ ووہ نی چون پانے

مسلمان سپدُن قوم ہیسنہ گوہمائے [۲]

امی وٚری پٮ کعب [۳] ابن اشرف ہلاک

کوٚڑکھ اوس بدبخت لایق [۴] بخاک

سہ بو شائیرا بدزبان بد قلم

رسول خدا یس ص کران اوس ذم

محمد بن مسلمن کوٚڑ بفن [۵]

زنخاسہ جداتس کوٚرن سر نہ تن

---

۱ اَتھ منز ۲ بنیو نہ گو ای زخوش نصیب سپد

۳ یہ اوس اَکھ یہوٗدی شاعر یُس جنگ بدر کہ شِکستہ پتہ کفارن ہیمتھ اوس بڑاوان تہ مسلمانن ہجو لیکھان۔

۴ قتل کرنس لایق۔

۵ چالاکی ساں ــــــ محمد بن مسلمہ رض دوٚپ تم نفر ہیتھ کعب مارنہ خاطرٕ۔ گرٕ گٕڈ کھ یارانہ لأگِتھ تہ کوٚرکھ وُنہ ہلاک۔

اَمی وِزِہ بو رافع[1] بدخصال

مدد گو[2] کران کاُفرن برجدال[3]

شبانہ تیمس ژاو ابن[4] عتیق

قلایس اندر تس تلن بارتیشم[5]

کرِن کریکھ تس ھٔ ابو رافعا

دوٗپس تمی کسو چھکھ گژھی وٗنیہ کیا[6]

تمی آلو سیٹھ دِیکن گو عتیق

ژوٗٹُن سر تمس پوٗرنہ حمد ملیک[6]

۱، ۲ یہ اوس بیاکھ بد زبان یہودی۔ یُس کاُفرن ومہ تلاوان اوس۔ حضری چھُ اُمو سُند ناو ابی حُقیق لیکھان۔

۳ لڑایہ نژنہِ خاطرٕ۔

۴ ابن عتیق اوس اکھ صحابہ۔

۵ یہ لفیظ نہ چھُ کوشُر تہٕ نہ فارسی۔ غالبن چھُ "باربیک" یس دراصل فارسی "باربیگ" لفظک کوشُر روٗپ چھُ۔ "باربگ" چھ بادشاہ پیشہٕ بن خاص الخاص سیکریٹری سُند خطاب اوسمُت۔ یَتہِ تھہ گو قلعہ دار۔

۶ خدا تعالیٰ سُند ثناء یُس صابنی ہُندٕ اکھ چھُ۔

در بیانِ جنگِ احد

اُمی[1] وُزی[2] یہِ جنگِ احد گو ظہوٗر[3]

صحابن زِ تقدیرِ حق پیٚو فتوٗر[4]

زِ مکہ سٔیٚمِتھ آے کافر[5] ترٛے ساس

بساز و بسامان سلاح و لباس

ازاں جملہ ستھ ہتھ زرہ پوش اٲسی

چو دریاے مواج[6] پُر جوش اٲسی

نبی صاحبس پیٚو صلاحا[7] اَتھم

کرٛو نہٕ نیبر از مدینہ قدم[8]

وٕلے بعضیو[9] دوٚپ کرٕن[10] از خیال

چھ نیبرٕن صلاح برونٹھ ہیرِ جدال

---

(۱) یہ چھ اکھ مشہور کوہ۔ مدینہ شریفہٕ نشہِ چھُل تارٕ دوٗر۔

(۲) ترٛییمہِ ہجری سنہٕ (۳) نوٗن

(۴) اختلافِ راے۔ جنگ پیا مدینس اندر کرنہٕ نیبر کٔڈِتھ۔

(۵) قریشی سپہ ہتن ستھ اٲسی بنی مصطلق۔ نبی الہون بنی خزیمہ تہٕ بنیہ کنانہ تہٕ تہامہ علاقیک اعرابی۔ (۶) گُگزٕ وُنہ دٔرِیاوک پاکھ۔ مشوِرِ یتھ انصار تہٕ مہاجر تائید اٲسی کران ز جنگ (۹) یمن اندر اٲسی نوجوان صحابہ خاص کرِتھ ییم نہٕ بدرکس جنگس اندر شریک اٲسی۔ یمن ستھ اٲسی امیر حمزہ تہٕ، تہٕ آخرس آو ییہے مانیہٕ زِ جنگ گژھِ مدینہ شریفہ نیبر کرنہٕ یُن (۱۰) از غیٲی تہٕ یہ مشورٕ تہٕ۔

گُرِس کھٔسِتھ زرہ پوش نیزہ بکف
دُشمن سینتھ اصحاب دین صف بصف
یکوٹ احد وأتی وقتِ سحر[1]
نمازا پٔرِتھ کٔرکھ جیشٕک سفر
بیکبارگی از صحابِ رسولؐ
ژٔریے ۂتھ لوٗکھ ہیتھ ڈرآو ابن سلول[2]
نبیؐ صاف جیشن شپرِکہ صف بہرِ جنگ
وُنھاہ[3] اُس از جانبِ کوہ تنگ
نِھثوکھ رأچھ ترٛیٛہ پانژدہ[4] از صحاب
اَتَن یتھٕ کافر اَتی کِنہ شتاب[5]
تقشید[6] دُشمن از پےٚ حفظِ راہ
کوٗرُکھ حکم بیٚہِہ جایہٕ ڈٔلِزیوٗنہٕ زانہہ
علمدار مصعب[7] گوٚرُکھ پیش صف
وٕچھِتھ آیہ کفار از ہر طرف

---

[1] ڈٔہمہِ شوال ۳ہجری [2] اوس (مطبوعہ) عبداللہ بن ابی ژٔدال بٔنِتھ ترٛٔشیٚہ ہتھ منافق پیرو ہیتھ جنگ شوٗرٕ ژ سپدنہٕ برٛونٹھیے۔
[3] پتہ چھُہ أکھ درہ یُس اَز تہِ موجود چھُہ۔ [4] چھاپس اندر خالی جایہ آنحضورؐ تھاوی حضرت عبداللہ بن جبیرس ماتحت پٔنژاہ تیر انداز اتھ تنگ کوہی وُنہ رأچھ ہدہ ہینی کن (مطبوعہ) [5] تیز حملہ [6] تقرری [7] گرٛوکھ بہ زیبت جایہ نوہ خواہ نخواہ (مطبوعہ) [8] مصعب بن عمیر مہاجر آسن (باقی ۂتن برونٹھیٚ ہیس تہ صف چھُہ)

زنانہ[۱] ژھمن کاؤفرن سیتو سیتو

چھکائی کنے تیہر لایان کیتھ

یوان آسہ دف ہاہسخہ تہٕ باوان[۲] یاد

ژھمن کاؤفرن جنگ بدرٕک عناد

علمدار کفارن طلحہ[۳] ناو

بشمشیر چوں شیر لاران آو

بہیک ضرب[۴] علی صاٮ۪بن ژٕوو پتھر

دلے مصعبن ژوٹہ ناپاک سر

علم دار عثمان[۵] سیتن بعد ازان

بہیک ضرب حمزہ[رضہ] تمیس دراو جان

(پتھ مہٕ صفحکہ فٹ نوٹک باقی ــــــ ہیشہ قبیلکی۔ اسعد بن الجعفر اوس قبیلک علمبردار۔

[۱] زنانہ (مطبوعہ)

[۲] ژھمن ساری زنانن ہیٚنز لیڈر آس ابو سفیان ینہ آشینہ ہیشہ۔ یم آسہ ناو ہیٚیے ہیٚیے ژھمن اَشناون ژھنس پادان، یم جنگ بدرس اندر مسلمانو ہلاک اَسو کری ہیتھ۔ تہٕ ہیٚنے کنہ پننیس فوجس جوش اَنان۔

[۳] طلحہ بن ابی طلحہ۔ یہ مود در اَصیل حضرت علی صاٮ۪بن۔ اَما پوز کلہ ژوٹ نس حضرت مصعبن[رضہ]۔

[۴] یہ شار چھُ وزنس نیبرٕ ان۔

[۵] یہ اوس طلحہ سند بوے۔

زِ کُفّار کاہ ژٔنی عَلَم دار پئے[2]

عَلَم بر زمین بیٹھ رتم خوار گے

صحابو بییکبارگی حملہٕ کوٚر

رتیمو کوہ از خوٗنِ کُفّار بوٚر

پراکندٕ گئے کافرانِ شرار[3]

بیکبار ؤلی ژٔلی سوئے کوہسار

زنانن زِ کف پیٚے ؤسیتھ دف زیم

کرِن لسلہٕ ژٔلن آسہٕ شرُح گے ینیم

مسلمان نیمن گرہ[4] دنبال گے

زِ تقدیرِ حق مائیلِ مال گے

پیٚئے حفظ رہ آسو ہیم[5] ٹھاوی رتھ

سپینو نیم تہٕ بر مال و اموال ہتھ

---

[1] ہمو دوہ یوٚ ینتہٕ تُل کُفارن ہُنٛد ینٛھنڈٕ یہنٛدس ترٛیم بأے ابو سعیدن یُس حضرت سعد بن وقاصہ سُندٕ تیرٕ سپتھ ختم گو۔ اَمی وِزِ چھہٕ آنحضورؐ و سعد بن وقاصسؓ کُن خطاب کرِتھ فرمووُمت: "ارم یا سعدُ فِداکَ ابی و امی (یانے) اے سعد بن وقاصؓ چلاو تیر میون موٚل موج گژھن ژٔے فِدا" ہمو ترٛیٚو ینتہٕ دٕرایہ وارٕ وارٕ یتھہٕ ہندس ژور اولاد، ہیم تہٕ سپدِ قتل۔ ہمو ستو ینتہٕ بییہ ژور کُفّار۔

[2] ہلاک گے، [3] شرپسند۔

[4] گرہ لفظ چھُنہٕ ییٚتھ سمجان۔ تہٕ کیا زِ یہنٛد گرہ اوس ۳۱۶ میل دوٗر۔

[5] ہیم ینژ ژاہ تیر انداز صحابہٕ۔

بمنع پیغمبرؐ کرٕ کھنہٕ عمل
ہزیمتٕ[۱] سپینہ بہ غنیمت بدل
نمہٕ کاٗفرو[۲] ڈیٹھ خالی سعہ راہ
کوٗرُکھ حملہٕ گو فوج سورُے تباہ[۳]
ہیچو ما کوٗرُکھ از قریب و بعید
سپینہ اہلِ اسلام وارٕاہ[۴] شہید
مسلمان سپینہ منہزم[۵] بیش[۶] و کم
ولے مصطفیٰ[۷] رُودُکھ ثابت قدم
سوئے دُشمنان یانہٕ لایان تیر
کران تیر باران بجمع[۸] شریر

---

۱ کاٗفرن پیٹھ شکس دِتھ بڑو نہٕ لکھکو تم مال غنیمت سعہ تبراونہٕ۔
۲ کاٗفرو تیٔ خالد بن ولیدن یِنہ تیٔ سند لُو ماتحت جنگیو کوٗر اَمی تنگ وَتہ طرفہ اسلاٗمی فوجس پیٹھ کنی حملہٕ۔
۳ مسلمانن ہُند سورُے فوج گو نہ تباہ۔ اَلبتہ سورُے فوج گوٗ کفارن ہندِس گیرس اندر بند۔ حضرت ابن جبیرنؓ دژووِتہ یمن ماٗدانس اندر وسنہٕ۔ اَما پوٗز اکثرو مون نہٕ تہٕہُند حکم۔ یمن سپنہ رُودِ سیٹھاہ کم تیرانداز یم ساری کفارن ہندِ یہ دُسی شہید سپدی۔
۴ ۶ مہاجر تہٕ ۶۴ انصار ۵ شکست خوردہ ۶ کم تعداد یانے ماٗدانِ جنگس اَندر آو لیکھنہٕ ز کفارن ہُند حملہٕ رُود کامیاب۔
۸ اُسی (مطبوعہ) ۸ شریر فوجس۔

دراں وقت جبریل و میکال[۱] آے
پئے حفظ پیغمبر نیک راے
علی صاحبن دوپ رسولِ خدا
مے رووُم تہٕ ڈیوٹھم نہ در ہیچ جا[۲]
گمان گوم کوٗرما خوٗدائن غضب
سوئے آسمان کرٕ یکھ تہٕ چھم باعجب[۴]
دوپُم کیا چھنے دوہٕ نی زندگانی بیکار
غنیمت مرُن دوہٕنی چھُ در کارزار
اَمی خاطرِ دراس ہیتھ تیغ تیز
کوٗرم وارِیاہ کافرن ریز ریز
صفِ کافران اَکھ ہوا[۵] تنہو
بیکبار روے پیمبر تنہو

---

[۱] میکائیل [۲] ابن قمیئہ ناوی اَکہ کافرن کوٗر مسلمانن ہُند علم بردار حضرت مصعب شہید۔ یُہند بُتھ اوس آنحضرتن[۳] ہُندِس روے مبارکس سیتھ رلان۔ مسلمانن ہُند جُند ڈلُ اکہِ کافرزنانہٕ تہٕ کُرُن کریکھ زِ آنحضرت صلعم سپدی قتیل۔ اَمہِ اپزِ خبرِ سیتھ گیہٕ مجاہد اہلِ اسلام حادثے پریشان تہٕ کیتھہ ژٕلی مدینہ شریف کُن تہٕ۔

[۳] گیہٕ جایہ [۴] سوے آسمان کیا.... باعجب (مطبوعہ)

[۵] گرد و غبار اوس تیتھ زِ دوہٕ یو طرفو اوسہٕ کانہہ لڑن وول شناخت گژھان۔ اُتھو وقتس اندر گو اَکس جایہ پیوٚنت کھنڈ وٕدھر۔

سوئے شمع لارِٹوسس پروانہ وار

بخوشں حالی و فرحت بے شُمار

سوئے مُصطفیٰؐ حملہٖ کوّر[1] کافِرو

علی حبؑ آسین دفع کرِنہٖ دو

پتےٗ کوّرکھ حملہٖ سیٚمتھ آے غولؔ[2]

کوّرکھ سنگِ[3] باران بسوے رسولؐ

سپُن سوہ رخ روےؐ[4] مبارک زخم‌دار

زِ دَنْد اُز دٲنِ مبارک ترُوٹ[5]

---

[1] ترٚیُمہ پھیر رسالہٖ خوٗجک حملہ پٮ۪تہ کڈٕتہ پٔیلہ مُسلمانو قریب قریب فتح لٮ۪ب۔ تہٕ ڈرایہٕ قریش زنانہٕ دف وایان پتہ ہمُن مرِدن جرأت بڑاونہٕ۔ تہٕ تام آیہٕ کفّار واپس حملہ کرِنہٕ۔ اُتھو وقتس یاتھو کوّرو حبشیَن حضرتِ امیرِ حمزہ شہید۔ [2] غولِ راہ، برم راہ چوک یا نے گمراہ لوکھ [3] "بارانِ سنگ" فارسی مرکبس چھُ مطلب "شرہ" سنگ باران "فقرہ" بلِیشومُت۔ [4] [5] عقبہ بن وقاص ووٚاج نبی کریم صلعم سینہٕ ہس سرِمبارکس شمشیرِ ژٔنڈ۔ بیٚمہ سیتی شمشیر وٚلو پہ (خود) پھِٹرِ پھٹرِ یودن کُن چارہ آیہٕ تہٕ روے مبارک گو زخمی۔ اُمی وِزِ آیہٕ تمِن اکھ کٔنٛز یُمہ سیتی بروٚنہم زٕ دندانِ مبارک پھٔٹ تہٕ بوٚنیُم وُٹھ تہٕ گو زخمی۔ کٔنٛز لایَن وول تہٕ ادس یوٚہے بدبخت عقبہ بن وقاص اُسس سیٚدیو حاطب بن ابی بلتعت پتہٕ تہٕ ژھٕنٛن قتل کرِتھ۔

سپہٹاہ حضرت حمزنے جنگ کوٗر
جہنم تمہٕ از خیلِ کفّار بوٗر
ز وحشیؓ در آخر شہادت لیٔن
ز دنیا و عقبیٰ سعادت لیٔن[3]
[4]ژٲتو شہیدن ژٕٹی اعضاے پاک
کٔرِکھ ژٕٹی ژھینکھ نالہٕ رٕوٗد کھنہٕ پاک[5]

۱۔ مالحقہ ۲۔ وحشی ناوٕ اوس ابن مطعم سُند اکھ حبشی غلام۔ یمِس حضرت حمزہٕ قتل کرنس پیٹھ آزادی ہُند وعدٕ اوس کرنہٕ آمُت۔ تہٕ یمِس ابوسفیانن زٕ آشنہٕ (ہینٛدن) حضرت حمزہٕ قتل کرِتھ پیٹھ تھوٚو دیناہ اوس تھوومُت۔ یہ وحشی بنیوو فتح مکہ وِز مسلمان۔ تہٕ اُمہِ سندے اَتھہٕ چھُہ حضرت ابابکر صدیقؓ سندِ وقتہٕ مُسیلمہ کذاب تہٕ قتل سپُدمُت۔

۳۔ یِہُنٛد مزارِ پاک چھُ احد مادانس اندر موجود، یتھ اندی اَندٕ دیوار چھُ۔ مگر قبر شریف چھیٚ شترادٕ تہٕ آہٕژ۔

۴۔ یِہُنٛد تعداد اوس ۷۰۔ یمن منٛز ہینٛدن حضرت حمزہ سُند جگر ژوپ۔ تہٕ ییٚمہٕ کینہہ ژٕٹکھ شہیدن ہنٛد کن تان۔

۵۔ یمن ژٕٹ ٲسۍ اُوَتھ نالہٕ ژھینک

اُمیہ وِزِ کوٚر ابن قمئیہ ناوٕ اکۍ کافرن مسلمانن ہُند علم بردار حضرت مصعبؓ تہٕ شہید، یم آنحضورؐن ہِشیرٕ شکلہٕ اٲسۍ۔

شمیتھ کوٚر صلاح کافرو لوٚب ظفر[۲]

چھُ بہتر کرُن وۄنی بسکہ سفر

چھُ ما گردشِ[۳] آسمان برقرار

پتو[۴] ما گژھو[۵] اسی گرفتار و خوار

گژھُن مصلحتھ ژٕ لِ سوے مکہ یار

شبا شب ژٕکِتھ راہ[۶] دور و دراز

نبی صاحبن کرِ شہیدن نظر

وُچھِتھ سوے حمزہ گیکھ چشمہ تر

کوٚرُکھ بِگریہٕ[۷] وارا تہٕ ہوٚدُکھ قسم

دوٚپُکھ یہ خدا دشتگاہی دِیم

---

۲ ۱ ۲ یہ مشورٕ گژھ کھوٚت ابو سفیان اُرس کمہ سٕہ ٹھوٚنگیس تہٕ وۄنُن

کیا رژ کافرا آیہ کرنہٕ ۔ لڑائے روز چلہٕ ونی ۔ جنگا گو جنگِ بدرس اُدلہٕ

بدل ۔ تہندِ خاطر چھِ پننہٕ والہٕ وُزی یہ بدر پکان ۔ وۄنی لیو تہند پننہٕ نن

مقتولن اندر تِہِم بیمن بے حُرمتی چھےٚ کرنہٕ آمژ ۔ حالانکہ مےٚ اوس ژٕ

امیک حکم دِیتمُت ۔ خار تو تہٕ چھِنہٕ مےٚ یہ کانہہ پچھ کوما تہٕ باسان

(الخضری)

۲۳ ۵ چھِ ما گر ..... آسمان برقرار (مطبوعہ)

۲۴ بیو (مطبوعہ) ۲۵ بیرونی فتح لبھنہٕ تہٕ اوس نہٕ کافرن یقین ز

اسو گیہ پترکو پاٹھو فتح مند ۔ تہٕ کیاز وُنہٕ اسو باٚنے ۔ اسلام تہٕ اکثر صحابہٕ زٕندٕ

۲۶ حمزہ الاسد ناوی بستی کنہ ۲۷ دوٚدُکھ ۲۸ اختیار ۔ فتح مندی ۔

ستتھ زٕنی پیٚئے حمزہ تانو[1] ہلاک
کرکھ بد[2] دیمٕ فتح یزدانِ پاک
شہیدن جنازٕ پٔرِتھ تتھ دفن
کرِکھ تس پہ بوٚ نالہٕ تسٕ تی کفن
صفیہ[3] وٗدان اُسس باف[4] طمہ
پیٚئے حضرتِ حمزہ یکھبا ہمہ
پہ ڈیشتھ نبی صاحبؐ[5] در گریہ آو
رتھے خوش خبر ہیتھ سہ جبریل آو

---

(۱) گاٹہ تھو ہلاک (مطبوعہ) تانو گڈکھ (۲) یٚتیٚنتھ چھپے چھاپس اندر غلطی پیٹھ ورژ۔ نامیٔ چھ یہ واقعہ یتھہٕ کنہ منظوٗم کران ؎

دُچھُن حضرتِ حمزہ باصد محِن
تِ گر دوٗر پیومُت مُرٛ زٕ رُحُت بدن
سہ احوال ڈیشتھ امامِ اُمم
سپُدا گو غضبناک ہوٗن قسم
پیٚئے حمزہ از کافران سیام
کوٚرِکھ مُثلہٕ ستتھ ہیمکھ انتقام

یہ قسم کھیوأنی آو حضرت جبرئیل علیہ السلام تہٕ وٚنُن حضرتن زِ شرعہ موجب گژھِ نہٕ کانٛسہ موٗدِس بے حُرمتی کرنہٕ یِنۍ۔ تہٕ توٚتہٕ آنحضرتن آمہ قسمُک کفارٕ ڈیُن۔ (۳) حضرت حمزہ سِنٛز بینہٕ (۴) حضرت فاطمہ زہرا رضہ (۵) نبی صالح (مطبوعہ)

دوٚپُن حمزہ سردار جمع شہید
حقس کوٗر بجنّت سہ شاہ سعیدؓ

سیٚپُن نموش نبیصؐ دوٚپنہٕ بارِ دِگر
لبَن نہٕ دوہ کاٗفر اَسے پیٚٹھ ظفر

خدا ے کرِم فتح تمکہ عطا
بنیوو نی در آخر تہٕ کوٚ نہٕ خطاؑ

تُلکھ از اُحد ڈیٖجی تروو کھ قدم
مدینس اندر وانناوُکھ علم

چھُ لیوکھمُت تمن کاٗفرن گو یقین
سپنۍ ست تہٕ مغلوب وہ نی اہلِ دین

کرِکھ خاہش ۲جنگ بارِ دِگر
نبیصؐ ذراو ہیتھ فوج۵ بوزِتھ خبر

مدا خوش نصیب بادشاہ مدہ ۲ تہٕ ڈاوٗل نہٕ

مدہ ۳ دُنی ہیکہٕ غاٗر مسلم سوٗرِ کھ چھِ حاٗران زِ اَمہ وِز کوٚہ سہٕ دِوٚتھ وُڈھ کاٗفرن تہٕ تِم ژٕلی۔ تمن چھُنہٕ پہ وِہراٗنی زِ کفارَن ہنٛدِ ماٗدان جنگہٕ تہٕ نیرتہٕ سیٚتی لٔب مُسلمانو اَتھ غزوس اَندر نہٕ فتح۔

مدہ ۴ اَمہ وِزِ اَسہ گژھاں حمراء الاسد جایہ واتی ہیتھ یوسہٕ مدینہ شریفہ پیٚٹھ ملہ چِہ وِتہٕ ترٛٹے میل دوٗر چھےٚ۔ مدہ ۵ آنحضرتؐ صلعم بوزِ نہٕ پیٚنز خبر، بلکہ اُحدہٕ پیٚٹھہٕ واپس یواٗنی گو تمن پانے ظوٚپن زِ کفار آسن دُبارٕ حملہٕ کرنٛک سۄنز کران۔ چُناچہٕ ہی ذراو بوٗزنہٕ۔

ہیٚتھ گۆو سیٚتؠ فوجہ[۱] کثیرو عظیم
خبر کافرو بوٗز ژٲلی تِہم زِ بیٚیہ[۲]
اَمی وِزِ یہ[۳] نجدی شہ عامر بُغن[۴]
مدینس اندر ژاو شیطان یُن
دوٚ پُن اوٚن میٚے ایمان کیٚنہہ اصحاب[۵]
کرِن تِہم میٚے تأ لیم علم کتاب[۶]

مہ۱ حرف تِمے مجاہد تِتھی سیٚتؠ یِم جنگ اُحد پیٚٹھ واپس یِتھ جنگ کرنس لایق روٗدی نہٕ آسی۔ اکثرو کوٚر چھو کُن مرہم تہٕ دراے کُفارن کُن (خ)

مہ۲ یُیتھے کُفارو بوٗز زِ فوج کمان چھہٕ پانہٕ نبی کریم صلعم کران۔ یِتھے تیٚج تِہو دو مسلمانو روٗٹ حرف بد لگام شاعر ابو عزّہ۔ یہ اوس بدر کیو قیدیو اندر۔ یِتھ شرطس پیٚٹھ تراونہٕ آمت زِ بروٗنہہ کُن کرِ نہٕ شہ پنیو زیو اسلامس تہٕ مسلمانن خلاف استعمال۔ مگر مَثہ روٗدِ اُتھہ وعدس پیٚٹھ تہٕ آو جنگ اُحدس اندر۔

مہ۳ کُفارن اوسُنہٕ آمہٕ وِزِ نہٕ پننہٕ فتح منٛدی ہُند یقین سپدمُت۔ بینیٚن یِمہ چھاپس اندر وُلیٚہ گومُت ے اَمی وِزِ یہ سفیان خالد بُغن۔ حالانکہ اَمیُک گوٚڈہ بو عامر بن مالک نجدی آسُن۔ یِمیہ چھُ یہ واقعہ ژوٗرِ یمہ پتہٕ کر سپدمُت۔ مہ۴ فتنہ بازی

مہ۵ نبی کریمو دِتؠ اَمس فتنہ بازس سیٚتؠ ستتھ قاری یِموٚ منٛز ابو عامر نیو بد ماشو اَرِ اُتھہ قتل کرِک۔ حرف بچے یہ زِ صحابہ کعب بن زید تہٕ عمرو بن امیہ مہ۶ قرآن کریم پرناونہٕ خاطرٕ

زِ اصحاب[1] ہمراہ ہیٚتھ چھِنْد تن
خبر دِ ژِ پیچھ اہلِ نجدن وَن

بیکبار تمو نجدیو کُرُکھ شہید
سپُن نجدین قہر[2] گژھ ناپدید

امی ورٕ یہ سوزِکھ ابو سلمہ[3] ہم
سوئے طلحہ[4] و سلمہ تم بہ قدم

نِہ بارنی بیٚکھ کران اُسی لوٗٹ
ابو سلمہ گو نٕڈ ونی پیٚو کھ پھوٗٹ[6]

بغارت تِہنْد کِرشتہ و گوسفند
ابو سلمہ ہیتھ آو بے قتل و فند

---

[1] یمہ شار بُرونہہ چھِ ستھ شار چھاپس اندر بیٚیس الگ واقعس مُتعلق آمی بے ربطی سیٚتھ چھُ ثابت گژھان زِ چھاپک کاتِب تہ چھُ جاہل اوسمت تہٕ کتابہ چھپنہ پرُوف ریڈنگ کرنے آمژ۔

[2] یمن دغا بازن کوٚر آنحضورؐ تو بد دُعا۔ یمیُک نتیجہ یہ درا وزِ بُرونہہ کُن روٗدنہٕ تِہنْد نام و نِشان۔

[3] ابو سلمہ ابن عبد الاسد۔ یہ "سریہ" چھِ یکم محرم ۴ ھ اندر سپدمُت۔

[4] طلحہ تہٕ سلمہ اُسی خویلد ناوی بنو اسد قبیلہ کِس سردارٕ سِندی نیچو۔ یمو ینٛس فوٗجس مُسلمانن خلعت جمع اُسی کران۔

[5] ژوٗل تتنی (مطبوعہ) [6] گوک ضوٗنت (مطبوعہ)

اَمی وُرِیہٕ[1] از حُکم شاہِ زمن

عبیدُ اللّٰہن[2] بوے سفیان بفن

دوٚپن تس بہٕ آسے نہٕ بہرِ مدد

بجنگِ محمدؐ سہٕ گوٚ خوش زحد

شبانہٕ سہٕ شوٚنگمُت یہ در خانہٕ ژاس

سر ازتن ہُدا تس کوٚرُن بے ہراس[3]

(سلسلہ منقطع) ....

---

۱ بہٕ اوس ۵ محرم سنہ ۴ھ یعنی پانژہہ سنہ ہجری۔

۲ سفیان اوسنہٕ عبیدہ اللّٰہؐن بوے۔ سفیان بن خالد ناوٕ اوس اَکھ شر پسندا، یُس عرفاتس نِزدیک عرفہ جایہ اوس اعرابین سوٚمبراوان۔ یتھ زِن تِم مدینہ شریفس پیٹھ حملہ کرہن۔ آنحضرتن ؐ سوٗز اُمِس کلہ ژھٹراونہٕ خاطرٕ صرف اَکھ نفرٕ عبد اللّٰہ ابن انیس یُم سفیانس سیتھٕ اَکھ ہیتھے یارٕ گژھ۔ یوٚتا شہ شہ نیٚبِندرِ شرٕ ختم کوٚرُن۔

۳ نامی چھ لیکھان تِمہٕ وانتوو یہ سر مدینہ پاک۔ یِی چھ حضرت ایشان صاحبنہٕ تہٕ حضرت ابن انیسہٕ سِنزِ زیوٚ لیکھان:-

سرش را گرفتہ شدم در زمان بسوئے مدینہ شبا شب روان

چھاپس اندر چھ اَمی شاہ پتہٕ ابو عامرس مُتعلق تورٕ شار۔ یِم یتہٕ جایہ درج کٔرِتہٕ

غزوهٔ بنی المصطلق

......[۱]

کران اُسہٕ خاہش یہ جنگ رسولؐ

نبی یام گو ژٔلی[۲] بمانند غول[۳]

سپُن بعضیَن[۴] قتل کینہہ ژٔلی زہیم

صحابو نٔنہِہ شد مال اوّن زر تہٕ سیم

بڈیہِ خانٔہِ تِہنز کُور[۵] چون[۶] آفتاب

بتاراج آیہِ بہیتھ بہیش جناب[۷]

جُوَیرہ تمِس ناو بہتر سپیُہ

مشرف[۹] بعقد پیمبر سپیُہ

---

[۱] بییُتہِ چھِہ چھاپس اندر واریاہ شار پتھ ژٔراونہٕ آمتی۔ توے چھِہ تہٕ بیٖتہِ غزوس الگ عنوان تہٕ تفصیل۔ یہ غزوہ چھُہ پیٚنڑُہ ہجری سنہ کس ماہ شعبانس اندر سپدمُت۔ اَمہِ برونہہ ہیم غزوات مثلن غزوہ بنو نضیر، غزوہ ذات الرقاع، غزوہ بدر الآخرہ، غزوہ دومۃ الجندل سپدی متہ اُسہٕ تِہم چھِہ پتھ ژٔراونہٕ آمتی۔ اصل نوسخہ یا تِمیُک صحی نقل نایاب آسنہٕ سببہ نہٕ آسہ مطبوعہ کتابہ منز ترتیب قائم [۲] یہ جنگ سپُد المریسیع جایہ۔ اَتھ اندر گیہ داہ کافر ہلاک تہٕ اَکھ مسلمان شہید [۳] برم راہ چھا گی سپدی پاٹھی۔ [۴] باہ نفر گیہ ہلاک [۵] حارث ابن ضرار سردار قبیلہ یہ ژوال [۶] جُویریہ بیتراہ جنگی قید بن منز۔ اُمس سپنز کور آنحضورؐ نکاح [۷] اَمہِ رشتہ دارہی موجب آیہ سارہی جنگی قیدی یلہ ژٔراونہٕ [۸] مال غنیمتس منز [۹] بیہہ بدلہ جویرہ [۱۰] منقرہ (مطبوعہ) نوٹ: آب نایاب آسنہٕ سببہ آو اَتھی جنگس اندر تلمیحہ کرنہٕ ختم۔

دربیانِ جنگِ خندق

اَمُس[1] وَرِیہِ گو جنگِ خندق[2] عیاں
سپینہ جمع دَہ ساس[3] از کافران[4]
صحابہٕ سپینہ جمع ساری ترٛیٚے ساس
کھوٚنکھ خندقا[5] گِرد خود بے قیاس[6]

---

[1] ۵ سنہ ہجرِیَس اندر۔

[2] یہ خندق آو حضرت سلمان فارسی سِنٛدِس مشورَس پٮ۪ٹھ مدینہ شریفہ کِس شمالہٕ طرفہ شرقن غربَن کھنِنہٕ تہٕ توٚرے پیو اَتھ جنگس جنگِ خندق ناو۔

[3] قریش ژور ساس، بنو غطفان اَکھ ساس سوار۔ بنو مُرّہ ژور ہتھ بنو سلیم ستھ ہتھ تہٕ باقٕے بنو اسد۔ بنو اشجع تہٕ یہوٗدی قریظہ قومکھ۔ [4] اَتھ جنگس اندر اٗسی کافرن سٟتی یہوٗدی تہٕ منافق تہٕ مولوی صاحبن چھہ شعری ضروٗرژ تہٕ موٗجب ساری "کافر" ماٗنی مٟتی۔

[5] یہ آو شین دوہن کھنِنہٕ۔

[6] فوجس اَنٛدی اَنٛدی خندق کھنُنک فن اوس نہٕ عربن معلوٗم۔ یہ ہوو تمن حضرت سلمان فارسین تہٕ غاٗلِبن چھہ توٚرے "بے قیاس" لیکھنہٕ آمُت۔

قُریظہ[1] ہیم عہد[2] بو با نبیؐ
پھِرِن[3] پور حربن[4] تیم اجنبیؐ[5]
سپنہ متفِق[6] بہر جنگ رسولؐ
سپُن حابنین سخت[7] جنگا بطولؐ[8]

ح ۱ ، ح ۲ یہ اوس اکھ ذٔلیل یہودی قبیلہ مدینس اندر یُسان یَمن اوس حضرت نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلمن سیتھ معاہدٕ زِ یم لَڑن نہٕ مُسلمانن خلاف بگر یمو پھُٹرُوو یہ معاہدٕ۔ یمو کھوٗتہٕ جادٕ پروپگنڈا کوٚر بنو نفیر قبیلہٕ کیو یہودیو یِم جلاے وطن کرنہٕ آسہ آمِتھ۔ ح ۳ واقعہ چھُ دراصل یہ بنی نفیر تہٕ بنی قریظہٕکو نفر گئیہ مکہ تہٕ تِمہ وِیے تُلی قریش ح ۴ ابوسفیانٕ یُس ساری سے فوجُس کمانڈر انچیف بنیوو۔ ح ۵ یہودی آسہ مدینکیو بسکینہ آسنہٕ سببہٕ مکہ کین مُشرکن اجنبی یوان نظرِ نتہٕ آسہ یِم عربن نشہ تِیٔہ موجُب تہٕ اجنبی زِ یِم آسہ پرانہٕ عہدٕ فلسطینہٕ بیہِتھ اور آمِتی تہٕ سوٗد بابَر کران کران عربن لوٗٹان روٗدی مِتھ۔ بیٚیہ آسہ یِم اکہ مذہبکی تہٕ کفارِ مکہ بییکہٕ مذہبکو ح ۶ یہوٗدی تہٕ قریشی یِٲنی نہٕ تُلی کیہ باقے کٲفر قبیلہ تہٕ یِمن منز بنو غطفان قبیلکی ساری سپاہ تہٕ ساری شہسوار آسہ۔ حالانکہ قریش آسو ژوٗن ساسن سیٚپہ ہَن صرف نہٕ ہتھ گُری تہٕ اکھ ساس وٕنٹہ ح ۷ مولوی صاٮ۪بن آسہے امہٕ جنگچ پوٗر تفصیل دٔرج کٔرمٕژ۔ اما پوز چھپاوٕن والی کاکن نٔژوو یہ سورُے ہِتھرِ۔ یُمہٕ مُوجب پوٗرٕ جنگ صرف پانژن شاوَن اندر چھپاونہٕ آو۔ ح ۸ گوڈٕ ہیژ او مکانٕ و خندقس ترٗن، مگر یہ اوس تیوٗت سوٚن تہٕ کھوٗل زِ یُس گُری سوار اَتھ اندر وَسِہے ہیٚیہ ہے چہ گژھہ ہے گُرس

خدا ین سوٗزٕ کھہ از غضب بادِ سخت[۱]
بیکبار ژٔلی ہیچو برگ درخت

غزوہ قریظہ[۳]

ژین ابنِ عباس[۴] یا مُسہ رسوٗل[ص]
مدینس اندر ووت باصد قبول

(یتھ مہ صفحہ کِس فٹ نوٹُک باقی) ناوی کافرس گوٚیی ییمتی کٕر نعیم بن مسعود ناوی اکھ تازٕ مسلمانٕ قریشن، یہودین تہٕ باقی قبیلن ہٕنزٕ چالاکی سعتھ سعہ چھلہ وٚدٕل زِ تِمن روٚدُنہٕ اکھ اٚکِس پیٹھ اعتبار تام۔ پیٹھ تھوٚدو راتھ اندر طوٗفانی ہوا۔ ییمہ موجب ساری پنٕنہ ڈیرٕ سعتھ ہیتھ ژٔلی۔ الحہ جنگس روٚکنہ تنیوت وٚق۔ اما پوٚزٕ ییمن دوہن کُفارن اتہٕ روزُن پیو، تِمن دوہ ہینٕ اندر موکلے یہ تِمن رٕسد تہٕ۔ لتہٕ[۲] روایت چھیے زِ امہٕ اُتھ اُس تیز آنہٕ گٕژھ تہٕ تیز ہوا، زِ اکھ اٚکِس تیٚ ژٕھتہ تہٕ اُسی کُفار ونان زٕ خبرٕ ژٕلان ین اوٚتن سامن جنّن اندر مسلمان سپاہ تہٕ۔ لہذا زیوٚن یہ جنگ مُسلمانو پوٚر جنگ لڑانہٕ ورأیی۔

۳ـ چھاپس اندر چھُنہٕ یہ عنوان تھاونہٕ آمُت۔ بنو قریظہ اُسی بنو نفیر کی پانٹھو یہوٗدی۔ جنگ خندق (ییتھ جنگ احزاب تہٕ چھہ ونان) شوٗروٗ گژھا گی اُس کٕمیر ژھو مسلمانن سیتھ دغابازی۔ مسلمان اُسی مدینہ شریف دوٗر کُفارن بہتھ، یِم ہیٚتھ مدینہ پاکس اندر خانہ جنگی تُلیتھ۔ یہ ہیٚتھ سرکوٗبی خاطرٕ پیو آنحضورن[ص] ییمن جنگہ وِزِ پنٕنہ مجاہد فوجہِ منٕزٕ پانژھ ہتھ سپاہ کڈٕنی تہٕ مدینہ سوٗزٕنی۔ زید بن حارثہ اوس تِژن ہتن ہُنٛد مسلمہ بن اسلم دوٚن ہتن مسلمان مجاہدن ہُنٛد کماندر۔ تہٕ بہند سے خوف گژھنہٕ بنو قریظن خانہ جنگی شوٗرٕ روٚ۔

سوٗئے فاطمہ گوٚ چھوٗلتھ موے سر

پتے آسس جبرئیل بیرونِ[1] در

سلاح گنڈتھ اُشترس[2] پیٹھ سوار[3]

دوٗپُن دوہنی گرٚدِ فوج ژٚرٕ اوٚدِ قرار[4]

بسوئے قریظہ دوٚن ژواوِ قدم

بہٕ بڑوٚنہہ لایہٕ لوٗرٕ قلاے از قدم[5]

صحابن نہٕ کرٕ جبرئیلن خبر

نبیؐ دراو ہیتھ فوجِ نصرت اثر[6]

کرِتھ بند نہٕ قلعہ لاچارہ گے

در آخر بخواری گرفتار گے

بغارت زن و مال و فرزند گوٚکھ

کوٚرِکھ موٚمنو قتل ماتم بنیوکھ[7]

---

[1] اَتھ دروازس چھُ اَوَے از تہٕ باب جبرئیل ناو چلان۔ یہٕ چھُ روضہ پاکس شمال مشرقہ طرفہ۔ [2] دوٚنٹھس۔

[3] بر سوار (مطبوعہ) [4] آرام میہ گرٚوٚ [5] پرٚنہٕ پیٹھے عدم (مسودہ)

[6] یِمن پتہٕ پتہٕ فتح مندی آس پکان۔

[7] پنژاہن دوہن قلعس اندر بند روٗزِتھ لوٗگ یِمن رٚدنہٕ ختم گژھنہٕ۔ تہٕ تام ستھ سلسلہ مصالحت شوٗرٕ۔ دوٚنہٕ وٕرٕ فریقو کوٚر سعد بن معاذ ثالث تسلیم۔ یِہندی حکمہ بنو قریظہ قبیلک مرد آسے غداری ہندِس جُرمس پیٹھ قتل کرنہٕ۔

........؟

پتے واتؠ آنحضرتس نش خبر
چھ رہزن بہِتھ در فلان رہگذر[۲]

سمن بیہِتھ پتے دراے ہیتھ لوکہ ماس
بکہسار تؠلی تِم گرن گو کھ ڈاس

غزوہ ذات الرقاع[۳]

پتے پیوٚ بسالِ ششم دبدبہ
بنیومُت چھ الشارہ[۴] با ثعلبہ

---

[۱] بنو قریظہ قبیلس سیتؠ غزوہ سپدنہ پتے چھنہ مورخ کانہہ غزوہ درج کران۔ یتھ اندر آنحضور صلعم اکھ ماس مجاہد ہیتھ دراے مِتؠ آسہ۔ غالبن چھ یِم نشار بیکہ غزوکؠ آسہ ہتؠ۔ یتھ سیرت نگار حضرات "غزوہ بنی لحیان" ناو چھ کران۔ مگر اتھ اندر آسہ آنحضور صلعمن سیتؠ صرف زہ ہتھ مجاہد۔ اَمی بدخواہ قومن آسہ حضرت عاصم تہٕ حضرت طلحہ بیتر کینہہ صحابہ شہید کرِمتؠ۔ اَمہِ غزوکؠ ساری شار چھ چھپاوَن واَلی پیتھہ ترٛاوِمتؠ۔ اخری زٕ شار چھ نہٕ چھپاوَن واَلی یوٚتت اٰنؠمتؠ، تہٕ کیازِ یمہِ دوہ یٕ شارٕ و پتے چھ اَکھ تاریخی واقعہ یُس مولوی صاٮ۪بن تہٕ تاریخی ترتیبہ سان درج کوٚرمُت چھ

[۲] تہٕ پیہہ [۳] یہ ناو چھنہٕ درج کرنہٕ آمُت۔ بلکہ چھم چھاپس اندٕ عنوان وِداسے پیٚ در یِم شار لیکھنہٕ آمہٕ تامی صاحب چھ یتین لیکھان سہ ششیم سال ہجری ہجرتک گو ظہور سپٔن جنگ ذات الرقاع ظہور

چھ استادہ آمادۂ کارو زار
نبیؐ ڈراو ہیتھ سیتی سٹھہ ہتھ سوار
خیبر بوزی ہے تم بکہسار زٔلی
نبیؐ پھیری پتھ ہیتھ تیٹھنٕد مال ڈٔلی
محمد بن مسلمہ[1] سوزٕکھ تٔرٕ لار
ہیٹن سیتی بر غزوہ[2] نٔنی ترٕ سوار[3]
کرٕن ہارٕ داداہ ز جمع[4] جھول
تیٹھنٕد مال ہیتھ آو پیش رسولؐ

غزوہ الغابہ[5]

امی وٕری پتٕنی رٕہن نوٚ لبٕنو[6] لبٕنی
زمیدان شترہا ئے[7] خاص نبیؐ

---

[1] مسلمہ (خ) [2] جنگہ خاطرٕ۔
[3] جمع (مطبوعہ)
[4] جاہل جماعتہٕ اندرٕ۔ چونکہ آمس سیتی اسونہٕ پانہٕ آنحضرتؐ لہٰذا ونوٚ پتھ جنگس "سریہ" نہ زٕ "غزوہ"
[5] عنوان چھہ مے ژھا ٹھ اوٚنمت۔ کتابہ اندر نابود۔
[6] مدینہ پاکہ نیبرٕ نیبرٕ۔ اندی اندی۔
[7] تیٹھنٕد تعداد وہ ساس اوس۔

تِمَن ابنِ[1] اکوعٚ بدٔنبال[2] گو

سہ ڈیشِتھ تِمَن تیٛرہ[3] احوال گو

روٗٹن یُس اکھاہ تس ژوٗٹن پانہٕ سٕری[4]

ہیٚتن ووٗنٹ پھیرِتھ تِمَن ھٕرٛ بسر

دِپَن ابن اکوعٚ ہیٚ اوسُس دُوان

تِمَن کُنبکس[5] واٗتی کیٚنھہ پہلوان

یہٕ روٗدُس کھٕٹِتھ ووت تامتھ رسوٗل[6]

پیٛہ اکندٕ یکبار گو فوج غول[7]

ژُپھِتھ شاہ لولاک[8] بیٚ باک گوس

بدُنبال شاہ چیٚت چالاک گوس

تعاقب[9] تِمَن کوٗر ہیٛ تا وقتِ شام

سِپُن شام چھیوٗرس بعزمِ مقام[10]

---

[1] تِمَن لاریو پتہٕ عیینہ ناوی اکھ شخص ژ تِمی سوارا ہیٚتھ تِمَو کرِ یم ووٗنٹ واپس وصول اوٚت تامتھ آمِ مدینہ شریف خبر داٗژِھرٕ تہٕ دژاو تِمَن رٕٹِنہٕ سلمہ ابن الاکوعٚ۔

[2] پتہٕ لاریوکھ [3] بدحال

[4] یہ چھُ مبالغہ تِکیاز اکھ جنگس اندر چھُ صرف زٕ مُشرک ہلاک کرنہٕ آمتیٚ تہٕ اکھ مسلمان شہید گومُت۔ [5] امداس [6] داہ چوک، مُشرک [7] ہزن نٕ ھُنڈ [8] نڈر [9] تِمَن پتہٕ لاران [9] پتہٕ لار

[10] ھُمبریس کُن۔

نبیس اُسہ برچشمہ ذو القرد

کوٗرُم عرض یدوے منےٚ بخشو مدد

یہ لارٕ کھ تہٕ مارٕ کھ بشمشیر و تیر

دوٗپُم حضرتن بٕس ہمہ کر دار و گیر[2]

کوٗرُس حضرتن برشتر پسُن سوار

مدینس گٔے آوسے نو بہار[3]

سریہ بنی اسد[4]

اُمی وٕری یہ سوزُکھ بقوم اسد[5]

عکاشہ[6] تمن سیتی بخشکھ مدد

سُہ گو تورٕ تمو اوس گوٚمُت فرار

اُنن اشتر و چار پاے بے شمار

مد[1] پیٚتے کر مد[2] ظلم و تشدد مد[3] نو بہار (مطبوعہ)

مد[4] عنوان مطبوعہ کِتابہ اندر نابوٗد مد[5] بنی اسد اُسہ مسلمانن ایذا دِنس پیٹھ رٔگجیامِتہ مد[6] عکاشہ بن محصِنن تمہ پانسہ سیتی ژتجی سوار تہٕ دراو اکھ خوٚد سر قبیلس کُلہ دگنہ مد[7] تم اُسہ برونہہ نٔرِ میتی۔ امہ پتہٕ لار ہند اُسکھ دارِ یاہ دوٗنٹ تہٕ چار وٕی پیٚتہ ترٕاوی میتی مد[8] الغرض سُنٛد وُنِ چھِ زِ عکاشن اُنی طرف اکھ ہتھ دوٗنٹ بطورِ مالِ غنیمت۔ امہِ ثاہ پٔتہ چھُ چھِپس اندرے امی وٕری یہ گو زید حارث دوان۔ بدلہ سے کوٗرن حملہ اُبن زٔٹِ دارِ یاہ قلمبند کرنہ آمُت یمہ سیتی واقعاتن ربطے رُون چھ۔

امی وِزِ یہ گو زید حارث دوان
روٚٹُن اَکھ قُریشن ہُندُے کاروان
کوٚرُن حملہٕ اُرَن رٔٹِتھ واریاہ
ابوالعاص[۲] ازانجملہ داماد شاہ

قصہٕ عکلؔ و عُرینہ

عُرینہ اَمی وِزِ یہِ پیش نبیؐ
مُسلمان سپنِۍ اُسی تِم اجنبی

۲۔ ابوالعاص بن الربیع۔ واقعہ چھُ یہِ زِ اَمی وِزِ یہِ اوس مُلکِ شامہٕ پیٹھٕ قریشن ہُندا اَکھ قافلہٕ مال ہیتھ مکہ شریف کُن یوان یمن سوٗز آنحضرتؐ حضرت زید بن حارث اَکھ ہتھ تہٕ ستتھ شہسوار ہیتھ نیٚبِر۔ کُفّارو منز یِم قٲد سپدِ تِمن منز اوس ابوالعاص تہٕ اَکھ جنگی قیدی۔ یہِ اوس آنحضورؐن ہُند زامُتُر۔ تہٕ اُمس آو مالِ غنیمت یِمہ وجہ واپس دِنہٕ زِ حضرت زینبؓ اوس اُمس پننہٕ ذِمہ وٲرِ پیٹھٕ پناہ دِیتمُت۔ یہِ دراو قافلس سیتۍ نیتھ مکہ شریف ووت تِمو کٔرۍ لُکن پنٕنۍ امانت ادا تہٕ آو واپس مدینہ منوّرہ یِتھ تِمہٕ اسلام قبوٗل کوٚر۔ یہِ سورُے واقعہ آسہِ مولوی صاحبن منظوم کوٚرمُت اما پوز چھپاون والی چھُ حرف یوٚہے اکھ شاد درج تھاوِتھ کِتابہِ ہُند مقصدے مسخ کوٚرمُت[۳] یِم چھِ اکہ قبیلکۍ نہ سردار آسی یِم تہٕ ۶ ہجری منز اندر۔

سپنیو ناگہاں مبتلاے مرض[1]

بمیدان شمشیر کھ بہر[3] دفع مرض[2]

بحکم نبیؐ شیترو بولِ شتر[4]

کوٗرٕکھ نوش تہٕ گےٗ[5] پَتہٕ آکھ کھُر

گوڈٕ نیک اٗسِتھ پَتہٕ بد سپنیو

شترٛبانن[6] سپُن قاد مرتد سپنیو

پیٛنداہ وۄنٹ ہیتھ ژٕلی نبی صاحبنۍ

بدُنبال گرہ گےٗ صحابہ[7] زتمن

---

[1] انحضرت شُند وَنُن چھُ زِ یِم آسی بڈٕ نِہے وار یاہ کالکی بیمار۔

[2] نامی شُند وَنُن چھُ زِ "قبا" ناوی علاقس اندر آسے یِم سوندٕ، یُتھ کھُلہٕ آب وہوا چُھنہٕ صحت مند گژھن۔

[3] "بہر دفع مرض" (مطبوعہ) [4] اکثر مورخ چھِ لیکھان زِ یِمَن آو صرف وۄنٹہٕ اِدرار دِنہٕ، یُتھ یِم صحت مند سپدن [5] مدینہ شریف نزدیٖکَے [6] یِہند غذاہس خاطرٕ آسہٕ آنحضورَن کیٛنہہ وۄنٹنہٕ سیٖتو درٛزٕ، بیٛیہ تیہند ژچھن دوٗل، یِمو شُند ناو چھُ یسار یوان وَنہٕ۔ چھاپس اندر چھُ "یسار" بدلہ "سیّار" لیکھنہٕ آمُت۔ یِمو پتہٕ کوٗر یِمو قاد تہٕ پاپہٕ سپدی موٗرٕنکہٕ۔ [7] آنحضرتو سوٗز کرز بن جابر دٕہ شہسوار ہیٛتھ یِمَن پَتہٕ، تہٕ کیٛاز زِ یِمو اٗسی نہٕ صرف آنحضرتنٛۍ ہِنٛدی پیٛنداہ وۄنٹ ژوٗر نیٛمتی، بلکہ اٗسی یِم مورتد تہٕ سپدی میتو۔ کرز بن جابرن اٗنۍ یِم رٹِتھ، تہٕ پتہٕ کٔرٕ یِمو ژچھن دول عذاب دِتھ مورِمُت اوس یِتھےٚ کنہٕ آسہٕ یِم تہٕ ختم کرنہٕ۔

یُہُتھ غلُ[۱] تہٕ زنجیر اُرِکھ ژٹھتھ
لدِکھ بہٕ سیٚر دار واٚرِکھ ژٹھتھ[۲]

صلح حدیبیہ

اموٚ وٲرِیہٕ صلحِ حدیبیہ گوٚو[۳]
کوٚرُکھ کافرَن سٟتی پیمان گردہ[۵]

---

[۳] یہٕ اوس شیٚیِم ہجری سنہ۔ "امی وٲرِیہٕ" لیٚکھِتھ چھُہ نشان زد مولوی صاحبن چھِ امہٕ وٲرِیہِکۍ واریاہ واقعات قلمبند کرِمٕتۍ۔ یِم چھپاوَن والِکۍ چھپاونے نِشہِ ووِ رُودۍ چھِ۔ چنانچہ صلح حُدیبیہ برٛونٛہہ ۱۰ محرم سنہ ۶ھ اوس جنگ بنی بکر بن کلاب۔ غزوہ الغابہ۔ جنگ بنو اسد۔ جنگ بنو ثعلبہ۔ جنگ بنی فزارہ۔ غزوہ بنی کلب۔ جنگ بنی سعد بن بکر وغایرہ یِم ساری واقعات چھِ مولوی صاحبن منظوم کرِمٕتۍ اما پوز ازنہ چھہ تشنہ لو "شو بدار" وارِتھ اصل نوسخہٕ پرٛژھرووُمت تہٕ نہ بے شوب چھپاوَن والیو موجود تھوومُت۔ [۵] یہٕ اوس مکہ شریفس نزدیک اکھ کریلیک ناو۔ یتہٕ اُکھو ناوس پیٹھ بنیو بستی تہٕ ہندر ناو تہٕ۔ اوٚنت واتتھ ٹھہریہٕ مُسلمان تہٕ بیٚمن کُن اوٚ کفارَن ہندِ طرفہٕ خالد بن ولید ۲۰۰ گُرِس سوار ہیتھ عمرہ کرنہٕ نِش رُکاوٹ ترٛاونہٕ۔ ادرٕ یور کنِتھ بالتھ شوٗرو سپدِ نہٕ پتہٕ سپدُ اکھ صلح نامہ۔ کفارَن ہندِ طرفہٕ اوس سہیل بن عمرو نمایندہ مسلمانن ہندِ طرفہٕ حضرت علی کاتب۔ اُتھ عہدنامس اندر آسہ ژور دفعہ؛ دٕ ل) ژوٚن وٲرِین روزِ مسلمانن تہٕ کفارَن لڑائے بند۔ (ب) مسلمانن نِش اگر کانٛہہ قریش یِیہ سُہ گژھِ قریشن واپس کرنہٕ یُن۔ کفارَن نِش اگر کانٛہہ مسلمان لگہ
(باقہِ برونٛہِمِس صفحس پیٹھ)

[۱] "غل و زنجیر" (مطبوعہ) ہُرتھ کیٚہ کرُکھ۔ [۲] یعنی آیہٕ اُکھ زنگہٕ ژٹھنہٕ تہٕ آمہٕ پتہٕ آو حکم ووٚنی گژھِنہٕ کانٛہہ پتھ کنۍ مارنہٕ یُن۔

نامہ نوشتن

آنحضرتؐ بجانب پادشاہانِ عجم

اَمی وِزِ یہ لیوٗکھ نامہٕ آنحضرتنؐ

بسوئے شہانِ عجم شین زٕنین

(پٔتمہِ صفکہِ فِٹ نوٗٹُک باقے) شہ ییہِ نہٕ واپس کرنہٕ (دٕچ) نبی کریمؐ
صلعم کرٕن نہٕ ییمہٕ وٕرِہ نہٕ عمرہ، البتہ نوٕ وٕرِ یہٕ۔ بے سلاح صحابہ ہیٚکہن روز
ییم صرف ترٛین دوہن مکس اندر (د) قریشو روس ییٚش قبیلہ یژھ شہ ہیٚکہ
آنحضورن صلعم سیٚتھ معاہدٕ امن کٔرتھ۔ تہٕ ییٚتھے کنہٕ ییٚش ییٚش قبیلہ قریشن
سیٚتھ زلہِ شہ ہیٚکہ تِمن سیٚتھ زٔلتھ۔

(ہ) گرو آو اَتھ اَمہ موجب ونینہٕ زِ اَتھ معاہدس اندر اُس باہمی
ضمانت ییٚمہِ زِ کفار ہیٚکن نہٕ مسلمان بندٕ کٔرتھ تہٕ مسلمان ہیٚکن نہٕ کانٛسہ کافرس
بندٕ کٔرتھ۔ افسوس چھُ مقام چھُ زِ چھپاوَن دٲلِ چھُ یہٕ اہم ترین معاہدٕ صرف اَکس
اَکس شارس تام محدود تھوٗوٗمت۔ مولوی صاحبن آسہے پوٗرٕ وضاحت
کٔرمٕژ۔ اَمہ پتہٕ زِ تِم سارِی شار چھِ پتھر ترٲونہٕ آمتہ۔

(۱) شیٚیمہِ ہجری ہنٛدِس آخری ژٔتس اندر ییٚلہِ صلح حدیبیہ کرٕ زٕ آیہ
امن عامہ اوس پاد گوٚمُت۔

کرِ کیتھ[1] معہر[2] نامن دِنکھ قاصدن[3]
نجاشی[4] مسلمان سُپُد فعتن[5]

---

(۱) کرِ کھ (مطبوعہ)

(۲) معہراوس کھُنہ مُحمّد رسولُ اللہ۔

(۳) ہرقل قیصر رومس کُن سوزُکھ دحیۃ الکلبی۔ نجاشی شاہِ حبشس کُن عمرو بن امیہ۔ امیر مصر مقوقس کُن حاطب بن ابی بلتعۃ۔ رومی گورنر شام الحارث بن ابی شمرس کُن شجاع بن وہب۔ یمامہ علاقکیس امیرس (یس ھوذہ بن علی ناو اوس) کُن آو سلیط بن عمرو سوزنہٕ۔ شہنشاہِ ایران خسروس کُن حضرت عبداللہ بن حذافہ۔ یمو شیٚو علاقو نٕہ آسے باقے ہم عصر حکمرانن کُن تہٕ قاصد سوزنہٕ۔ یمن منز امیر بُصری یٕ المنذر بن ساوی۔ شاہ بحرین تہٕ ملک عمانکہ زٕ حکمران باۓ (جیفر تہٕ عبد) اُسی۔ یمن ترٛین ہُنکن کُن آسے علی الترتیب الحارث بن عمیر العلاء بن الحضرمی تہٕ عمرو بن العاص قاصد سوزنہٕ (الخضری)۔ چھپاوَن والہ چھہ تمِ ساری شار حذف کرِتھ یمن اَندر قاصدن ہُند ناو آمت آسیہ۔

(۴) شاہ حبش۔

(۵) فورن۔ خط وُچھاٹنی۔ مگر واقعہ چھُہ یہ زِ نجاشیَن کوٚرنہ خط واتانی اسلام قبول۔ بلکہ مُنجن قاصدس کینژس کالس مہلتھ پتہ تام اُمیسندی طرفدار گٔژھن۔ (الخضری)

ہرقل[1] نجاشی مقوقس[2] بنام
بیٹھے حارث[3] و ہوذ[4] خسرو[5] بنام

ح۱ قیصرِ روم۔ اَمی اَنیاو یمان اَمایوٚز عیسائی دربارس منٛز حرفہ کوٗرُن تہٕ احلان۔ اَخرس موٗد پانٔس پننہٕ کیاد رعیتن منٛز گوٚہ نام میسحتہ۔ مگر قاصدس سیتہٕ کوٗرُن نیک برتاو۔

ح۲ شاہ مصر۔ یہ اوس قیصرِ روٗمس باجگذار۔ اَمی کوٗر قاصدس سیتہٕ رت وَرتاو۔ بیٚیہ سوزَن زٕ کنیزا اَکھ قاطرٕ تہٕ شاہانہٕ لباس بطورِ تحفہٕ ایمانُن نہٕ کیٚنژھہ۔ دویِو کنیزَو منٛزٕ کوٗر اَکِس (ماریہ قبطیہ) سیتۍ آنحضورؐ نکاح۔ قاطرٕ روٗٹُکھ پننہٕ سوارہٕ باپتھ یُس دُلدُل ناو پیو۔

ح۳ یہ اوس امیرِ دمشق۔ اَمی ہیوٚ یہ قاصدس سیتہٕ پننہٕ غنڈہ گی تہٕ ژیہن بیٚیہ مسلمانن سیتہٕ جنگ کرنہٕ۔ مگر پتھٕ یہ شُچھ یوٗزِن زٕ کوچھ شِنہ آنہٕ قیصرِ روٗم چھہ نرمیوٗمُت۔ اَمی تہٕ ترٚاو نرمی۔ تہٕ سوٗزُن عزتہٕ سان قاصد واپس۔

ح۴ یہ اوس یمامہ علاقُک شاعر حکمران۔ اَمی کوٗر التماس زٕ کوٚہس تہٕ دیِو کُنہ حدس تام حکمرانی کرنہٕ۔ وُنہ گیوس کیہہ کال نہٕ تام گوٚ مرتھ۔ اَمیس چھہِ ھوذہ تہٕ وَنان اَسی منٛز۔ ح۵ شہنشاہِ ایران۔

ییٚیے خسروس نیوٗکھ خطہٕ [1] رسولؐ

ژٕرٕٹھ بے ادب اوسس بدبخت غول [2]

ژٕٹِس یَڈ نیچوٗ ی گوس قہرِ خدا

کوٗرُس حضرتنؐ یام قہرُک دُعا [3]

---

[1] کے خسرون ژوٚٹ یہ خط تہٕ قاصدس تھوٗوُن پننہٕ کنہ بے وقری کرنہٕ خاطرِ ییٚنہٕ ٹوٗ کرکلس پیٹھ۔ تمہٕ کوٗرُس برسر دربار اعلان زِ ژٕنٚے کیا دِژ تھ ایرانچ ییٚنہٕ مُسلمانن ہنٚدِس اتھس منز۔ یہ پارِ کوٗرٚ آنحضورؐ مدینہ پاکس اندر خسروس بد دعا۔ تہٕ ایران گوٚ کیٚہہ کالا گژھتھ اسلامی خلافتس اندر شامل۔ خط ژٕٹنہٕ پتہٕ اوس خسرون صوبہ یمنکس ایرانی گورنرس عربس پیٹھ حملہ کرنک حُکم تہٕ سوٗزمُت۔ اما پوٗز دوٚپنہٕ اوس نہٕ تہٕ حُکم بابُل آمُت ییٚلہٕ پننہٕ نیچوٚ شیروین خسرون تس یَڈ ژٕٹ۔ شیرویہن کوٗرُس حُکم منسوخ یُس یمنکیس گورنرس خسرون سوٗزمُت اوس۔

[2] بدراہ۔ گمراہ

[3] دعا اوس نوٚمن لفظن اندر " مزّق اللّٰہ ملکہٗ کُلّ ممزّق" یعنے خودایا ژٕٹِنہٕ ملک گژھن پُرزٕ پُرزٕ پٹھ چھلہٕ چھلہٕ۔
چنانچہ حضرت فاروق اعظمؓ سٚند وقتہٕ کوٗر حضرت سعد بن ابی وقاصؓ ایرانک آخری شہنشاہ یزدجرد ختم کرتھ سورُے ایران زیرِ اسلام۔
(یہِم ساری واقعہ چھہ اسہ ییتہٕ مولوی صاحبن قلمبند کری متی۔ مگر چھاپس اندر چھہ کتابہٕ اندر یتھ مختصر ژھاونہٕ آمتی)

ازان جملہ ماریہ[1] ماہ روے

بیٹیے دُلدُل[2] یاوٗر[3] و تیز پوے[4]

سپینہ ماریہ قبطیہ[5] از کرم

بعقدِ نبیؐ[6] داخل اندر حرم

---

۱ ماریہ شاریوٗنی چھُ فِکرِ تُران زِ چھاپن وٲلی کہ سیہ یِنہٕ ناو چھپے اصلی کِتابہ سیٛتھ کرٕ مژ. اُتی چھُ ایہ اکھ تذکرنہٕ اُتی آو ملک مصرکہ باجک نثار۔ ماریہ اُس عیسأی کنیز تہٕ قبطی قبیلچ آسنہٕ سببہٕ چھُس ماریہ قبطیہ ناو آمُت تھاونہٕ.

۲ ۳ یہٕ اوس اکھ نفیس قاطر۔ یُس اسلأمی غزواتن اندر مسلسل استیمال کرنہٕ آو۔ تہٕ توٗرے آو اُمس یتھ شارس اندر "یاوٗر" یعنی سیٛتھ بورچ صیفت لیکھنہٕ.

۴ تیز رفتار

۵ ۶ حضرت ماریہ قبطیہ رضی اللہ عنہا سیٛتھ سٕدٕ یہٕ لوٗدٕ کرم زِ یمہٕ مصرس اندر محض اکھ کنیز اُس سوٗے سپیز تا قیامت ام المومنین۔

(نوٹ) باقٕے حکمرانن ہندِ نأوٕ ہم خط لیکھنہٕ آمٕتہ اُمہ تیمن ہُندنہٕ چھُنہٕ مطبوعہ کتابہ منز کُنہٕ جاے تذکرہ کاغذ بچاونہٕ خاطر چھِ اتھ مثنوس سیٛتھ یتیٛن سوٗ بے انصأفی کرنہٕ آمٕژ، یتھ سیٛتھ مطبوعہ کتاب چھُنہٕ پیورٕ لبطہٕ یِہ منز بنیمژ.

دربیانِ جنگِ خیبر

ییلے سالِ ہفتم ز ہجرت سپن
پیٔے جنگِ خیبر[1] صحابن دوٚپُن

سمے جمع گَیہ ساس تہٕ ژور ہتھ[2]
ہیٚرٕ کھ خیبرس کُن بییکبار وَتھ

ییلے اہلِ خیبر[3] خبردار سگے
کرِکھ بستہٕ دروازٕ لاچار[4] گے

ہیٚنکھ تیر لایِنہٕ ترٕ بالاے بام
سوٗے فوجِ اسلام تا وقتِ[5] شام

سپُد بییکبار تُل شور و شر
سپیٚنہٕ از پیٔے جنگ بستہ کمر

---

[1] خیبر چھُ مدینہ شریفہ شمال مغربس کُن قریبن اَکھ ہتھ میل دوٗر۔ ییٚتہٕ یہوٗدیٚن ہنٛد گَنڈ اوس۔ بنو نفیر تہٕ بنو قریظ قبیلن ہنٛد انتقام ہیٚنہٕ خاطرٕ اُسی ساری عربکی یہوٗدی خیبرس اندر ییٚنہ قلعہ بندی کرِتھ یلغار کرنچ تیاری کران۔

[2] ژوٚ داہ شتھ

[3] یہوٗدی

[4] مجبور سپدی

[5] گوڈنِکہ دوہہٕ

پۆنس پنٛھ زٕ ڈیکھ ترٛین دوہن تٔریٚ قلاے[1]

سُہ ژٔورِتھ قسلا یا تیمَن کیُت بلاے

ابوبکر صدیق رضؓ و شاہ عمر رضؓ

ازان قلعہ عاجز سپٕدی ٹربیتر

علی صاحبس رضؓ اوس چشمن شیار

یلیو از لتار بنیہ گو تیار

گوٚنڈُس حضرتن رضؓ بر کمر ذوالفقار

زرہ نالٕ ژھنہِس سوٗنٛزِ کھ برحصار[2]

کرٕکھ دأنسی نار واراہ یہود

زبیم علی رضؓ ژٕلی بمانند عود[3]

بصد خشم لاریوکھ حضرت علی رضؓ

گژھِ ہتھ خندقس[4] پیٹھ سہ بوڈ لِدٕلی

چھِہَل گژھ کھجر آس تختہ دِتھ دژٕن

نمیتھ بر ہیرزٕن اکھس تھٔتھ ...

سہ دروازہ در دست تاوقت شام

کرٕن کافرن پیٹھ قیامت قیام

---

[1] خیبرس اندر أسی یہودین ہندی أٹھ قلعہ ترٛین جاین بناونہٕ آمٕتی۔ حصون النطاۃ ترٛیٚنے قلعہ، حصون الکتیبہ ژٕ قلعہ، حصون الشق ترٛیٚنے قلعہ۔

[2] سوزِکھ (مطبوعہ) یہ چھاوِتھ چھپ شارنہٕ یتھان۔

[3] یود ژٕ ہکو پاٹھٕ [4] یہ خندق اوس اُکس قلعس اندر اندر ۵ ژٕبی

شیٖنۍ عاجزٕ و زار و خوار و ذلیل [1]
منگاں گے اَمان از علیؓ جلیل

دِتکھ تمہٕ امانٔ ہیم بحکم رسولؐ [2]
بشرطِ کھٹُو یُتھٕنہٕ تہٕ مال و مولؐ [3]

کنانہ شہ سردارِ قومِ یہود
کھوتُن [4] گنج تیمِس دراے تتھ پیٹھ شہود [5]

اَمارُود نہٕ زِندٕ بدقسمت خوار
بیٖیو عاجزی کرٕ سیدیٖ ستمگار

غنیمت [6] چَھن جمع بے حد و عد
صحابن پیٹھ لے کورٕ خدا دین مدد

---

۱ یہ غزوہ پتہٕ رُودنہٕ یہودین عربس اندر کانہہ اقتدار نہٕ کینہہ تہُند سامان جنگ آو مالِ غنیمتس منز۔ تہُند اتحاد گو ختم تہٕ تِم رُودی نہٕ از تام عربس اندر کُنہِ جایہ مول دیتھ۔

۲ جنگِ خیبرس اندر گیہ ۹۳ یہودی۔ ۱۵ صحابہ گے شہید۔

۳ مول مُرتبٕ۔ جایداد

۴ خزانہ

۵ شہادت دِنہٕ وٲلی

۶ یمن سارِنی قلعین اندر اوس وارِیاہ سامانِ جنگ تہٕ باقی قیمتی جایداد۔ یہ سورُے سامان مسلمانن ہندس قبضس اندر آو۔

ز اولاد ہاروؔن صفیہ پُرسلام
ازاں جملہ مقبول خیر الانام

زجیبر وُچھتھ آسے نثیر الوریٰ
پکان وُتی تا تُنتھ بوادیؔ القریٰ

وُچھتھ آسے کفارؔ این جاے بجنگ
سپیٚنہ آخر الامر مقہور ننگ

صحابہ مظفرؔ سپیٚنہ مال و زر
بدست آکھ از فضل حق بیشتر

مُسلمان شُدنِ خالد ابن ولید

ز ہجرت، پیٚلے سال ہشتم رسید
مُسلمان سپُن خالد ابن ولید

مدا حضرت صفیہ ام المومنین رضی اللہ عنہا۔ یہودین چھ اولادِ ہارون نِہ وِزان۔ حالانکہ عام قومی ناو چھکھ بنی اسرائیل، تہٕ گوٚ اولاد حضرت یعقوب علیہ السلام۔

مد۲ اکھ خاص جاے۔ مد۳ دراصل اُسی اَتہٕ تہٕ یہودی نِہٕ کفار۔

مد۴ وادی القریٰ جایہ پیٚلہ یہوٗدین پنٕہٕ ٹیکس لاگ۔ آنحضوؔرن کوٗر اتھ علاقس پیٚٹھ عبداللہ ابن رواحہ مسلمانن ہنٛد طرفہ گورنر مُقرر۔

مد۵ منتنس منز چھیٚنہ اکھ شارہ تہٕ اتھ واقعس کُن اشارہ کران۔ بیٚیہ کتہ چھ پوٗرہ واقعہ تھیاونہٕ روٗدمُت۔

ظفر اندریں سال کوٗر خالدن

سدوسس رۆٹھ[1] تہٕ رۆٹھ میرزن

سبب تتھ سپدُن حارث ابنِ عمیرٗ[2]

بحکمِ نبیؐ گو ببصرہ[3] دلیر

سپد تس شرجیل کوٗر تتھ شہید

سُہ یوٗسہ اُکھا کافرن بوٗڈ شدید

تہٕمس پوٚت یتھ ناوادُس سدوس

بمیدان جنگ اوس دایان قوس

نبی صاحبن[4] سوزِ لوٗکرٕ ژٕھ ساس

ژوٗٹھ سر سدوسس بیٚیو کھوٚس

زہیب تتہ شرجیل در قلعہ ژاو

تہٕمس کُنُک از روٗم لچھ[5] لوٗکہ آو

صحابو توکل کٔرِتھ ار جلیل

پرٕ رکھ حسبنا اللہ و نعم الوکیل

سپُد گرم بازارِ جنگ و جدال

دٕپتھ جنگ گو جعفر[6] خوش خصال

---

[1] سدوس بدلہ شار پۆرٕ کرنہٕ خاطر سدوسس۔

[2] یم اُسی بصریٰ" علاقکس کافر حاکمس (شرجیلس) کُن سوزنہٕ آمتی۔ یتیٚ یم قتل اُسی کرنہٕ آمتی۔

[3] اکہ حسابہٕ ہتہ ناو ۲۰۰ ہزار (مطبوعہ) ۵۰ ڈوڈ لچھ (الخضری)

[4] اَمِس علاوہ تہٕ گے ییٚلہ کینہہ صحابہٕ شہید۔ زید بن حارث ابن رواد وغیرہ۔

بیکبار گو خالد ابن ولید
گژِتھ تیغ بہ کافران پلید
کوٚرُکھ کافران سر بسر قتلِ عام
ز وقتِ سحر تا بہنگامِ شام
نوٚن گژھلنۍ[1] خالدس ٹکرِ گےٚ
وٚباہ آکھ[2] زَن تیغنہِ کفار پیٚے
شُر جیٚل ژوٚل گوٚل تَشتہٕ مال و زَر
تہٕ ہیتھ آو خالد[3] بفتح و ظفر

دربیانِ فتحِ مکہؐ

اَمی وٕری پیٚو گو فتحِ مکہ ظہور
ز اسلام در ہر طرف ووت نور
بصلحِ حدیبیہ یوٚ عہد یی
تِمَن مکہؐ کین کافرن بانیی
تُلےٚ بیٚس آسہ دُشمن تِمَن اٚسہ مدد
کرہ نہ ز روے نفاق و حسد
اَمی شرطہٕ کوٚر حضرتن ترکِ جنگ
کوٚرُکھ نہ تِمَن عذر از ہیچ رنگ

---

[1] گژھنۍ (مطبوعہ)

[2] "وٚباہ آکھ" چھاپس اندر پکھتھ

[3] اکثر مورخ غزوۂ "موتہ" ونان۔

بنی بکر[1] بو دُشمن انبیاءؐ[2]

مدد گر تِمن مکہّ کو از جفا

پھُٹرُ[3] کافرو عہد تو نشم گین

رسوُلِ خودا ڈراو ہیستھ تیغ کین

سپن فوج اسلام دہ ساس جمع

سوے مکّہ گے از پئے قلع[4] و قمع

دِتھکھ خیمہٕ سرخ بہرِ رسوُلؐ

میان تِمون بہرِ قتلی[5] جہوُل

---

[1] یہ قبیلہ اوس قریشن ہُند حلیف۔ یمن مقابلہ اوس بنی خزاعہ مُسلمانن ہُند حلیف (طرف دار بروے معاہدہ)

[2] دُشمن نبیؐ بدلہ

[3] بنی بکر قبیلکو اکھ نفرن لیچھ مسلمانن خلاف ہجو۔ بنو خزاعکو اکھ نفرن ژھُن یہ مارِتھ (یمن دوشون قبیلن اوس پرانہ عہد پیٹھہ پانہ وانی لڑائی) بنی بکرن ہیوت قریشن مدد تہ یم آے تہ ژھکھ بنی خزاعکو قریبن وہ نفر قتل کرِتھ۔ بنی خزاعہ آے مدینہ منورہ مدد منگنہ۔ یو ہے اسند تا سُید جنگک اصل سبب۔

[4] کفارن بیخ کنی کرنہ خاطرِ

[5] یہ چھ غلط۔ آنحضورؐ اسی نہ غار مُسلم قتل کرنہ آمتی۔ بلکہ اوس تمہ اعلان کوَرمُت زِ از چھ رحمتُک دوہ۔ بیے یوت زِ تمہ اوس علمدار فوج حضرت سعد صرف یہ کنہ ...چھ معطل کوَرمُت زِ تمہ اوس شرارتہ ہوت دوَنمُت زِ از چھ انتقام ک دوہ۔

زکناہ لا رسے جماتھا شدید

ژٔ ٹچھ وتھ برخالد ابن ولید

گڈٕن تیغ بر جنگ از اضطراب

برآں فوج کفار باحد عتاب

تعاقب کوٗرکھ خالدن باعتیب

کرٕن قتیل گو تا بمسجد[۲] قریب

نبی صاحبن چھ شیٗچھ لزٕین وونی یہ کار

وتھلے تس دوٗپکھ امر چھی خون ہار

نہ بوزٕ تھ کرٕن کشتہ ہفتاد تن

دوٗپس[۳] حضرتن پھیرٕتھ فرمان ہن

دوٗپن کر پھرم حکم خیر الانام

پرٕٹھکھ قاصد سس کیاز دوٗ نھکس پیام

دوٗپن صورتھا اکھ وچھم بر فلک

دوٗپم تیمٕ ژٕ وچھتھ خالدس خون ہیکھ

---

[۱] الخضری چھ لیکھان زِ حضرت خالدنہ فوج سیٖتھ گیہ ۲۴ کفار قتیل تہٕ ۲ صحابہ شہید۔ اکھ مورخ چھ مقتول کفارن ہنٛد تعداد ایہ کھوتہٕ تہٕ کم لیکھان۔

[۲] خانہ کعبہ و مسجد حرام [۳] قاصدن دوٗپنہ یہ بلکہ دوٗپن خالد ابن ولیدس ژٕ گژھ دشمن مارن۔ یتھہ وچھہ خالد ابن ولیدن شکتھ کفار مارِ اکھ قصس چھ ساری مورخ تائید کران۔

[۴] قاصدس [۵] چھا پتس منز نابود۔

وے گو گرفتار پوٚرِ حرب

مسلمان سپینوٚ شادباصد ادب

پتہٕ حفظِ خود نیوٚن خطِ اَمان

سوے مکہ لاریو چھو شیرِ ژیان

خبردار ازیں قصہِ مکیٚو گرٚن

بیکایک زبیمِ پیٚتیمبر ہٕرن

دپان مکیٚین ـ گو ڈاس آو

محمد[۲] بمعہ فوج دہ ساس آو

ڈوٚلس[۳] آشنے ریش گڈنس پٹھپات

ونان کیاژہ افراط چھا عکیا چھہ بات

دوٚیمِس پوٚرِ حربن ووٚن پانے ننی

بشمشیرِ اسلام گردن ژھٹنی

نبی صاحب چھ سوز ابن عوام[۴]

زاعلام مکہ بجمع کرام

مد[۱] ابوسفیان ـ یہ آو اسلامی لشکر ملاحظہ کرنہٕ اَمِس سیٚتو اُسہ بیٚیہ زٕ نفر حکیم بن حزام تہٕ بدیل بن ورقاء ـ اَمِہ ساتہٕ اوس مسلمان فوج مکس نزدیک مرّالظہران ناوِ ہو جایہ وۄتمٕت ۔

مد ۲ فوٚرہ (مطبوعہ) مد[۳] ھند ـ یہٕ یمہ جنگ احدس اندر حضرت امام حمزہ ہُند نیوٚل کرِتھ ہنہ ہنہ ژوپمٕت اوس ۔ مد[۴] زبیر بن العوام ۔ ہے اطلاع کرنہٕ باپت ۔

ز راہِ تہامہ عبادہ کشید
سوئے اسفل مکہ ابن ولید
عبادہ گو از بطن وادی بحال
گوڑن پڑھتہ اُکس منعِ جنگ و جدال
بغاڑ از ضروُرت کرِو بُھتہ جنگ
کرِو تیغ تیٚلی ییٚلی بیو سخت تنگ
مےٚ تی گوم نیبرِ بتھ بلا اختیار
پتھے پاٹھو بو حکم پروردگار
دوٚ پُہس حضرتن روزِ جنگِ اُحد
مےٚ دزاو از زبان پی حقن کوٗرنہ رد
ستیپٹن الغرض فتح مکہ حصوُل
نبیؐ تراو در کعبہ با صد قبوُل
نزٚنے ہمتھ نہ ترٚیوُہ تیے پونٹلی در حرم
پھُٹیرِ پانہٕ آنحضرتنؐ باحشم
نبیؐ بر درِ کعبہ استادہ رُود
کرِن جمع در مکہ ہر کس کہ بود

---

[۱] مقرر [۲] مسلم فوج کس پۂ پتھ سپہ ہس۔

[۳] جنگِ احدس اندر اَسی تتھ صحابہ شہید گامتی۔ یوٚہے تعداد شہید فتحِ مکہ دوہ ہہ ہلاک۔

[۴] پہ گرٚدھ آسن شبیہ۔ یتھ شعری مجبوریہ سیتیہ ترٚیوُہ لیکھن گوٚڈ مکہ چھا پس منز چھےٚ شئے وٚہ۔

پژِتھ حمد دوٗپِتکھ نبی صاحبن

تٔرنوکیٚث خاطرِ تَوہے چھِیوٗن ظعن

دوٗپکھ کرتہٕ تی یا رسولِ[1] اجل

یِہ کرٕ یوٗسفن ووٚنۍ باین عمل[2]

دوٗپکھ حضرتن بخشمو میٚنۍ گونٲہ

خدا بخشی توٚہہ چھِیہِ جاے پناہ

کہن[3] ہمو ہنٛزِ یمن زنانن حذر

سپُن خون بفرمانِ خیر البشر

ازاں جملہ ابنِ ابوجہل بو

ز مکہ ژلان[4] در حبش ژوٗرِ گو

---

[1] ساروے کھوتہٕ جلیل القدر پیٚغمبر۔

[2] دراصل یہ بیٚتھ ژھنہٕ آمت چھُہ تَتھ چھُ مولوی صابس غلطی گومٕژ۔ دراصل کوٗر کُفارو عرض "تہٕ چھِوٕ کرم کرن والی بابہ تہِ فیاض برادر"۔ (اخ کریم و ابن اخ کریم) جوابس اندر فرموو آنحضورﷺ تی یہ حضرتِ یوٗسفن پننین بایین کٕن ووٚنمُت اوس (لا تثریب علیکم الیوم)

[3] مکہ کیو کُفارو اندر آسو کینہہ ژٔی ژٔلن عبداللہ ابن سعد صفوان بن امیہ۔ ہبار بن الاسود۔ حارث بن ہشام۔ زبیر بن ابی امیہ۔ کعب بن زبیر۔ وحشی قاتل امیر حمزہؓ۔ عکرمہ بن ابوجہل۔ ہند زوجہ ابوسفیان بینترِ کاہ نفر یم ابتدائی حکمہ موجب قتل کرنی آسی۔

[4] حبش واتنہٕ بروٚنٹھے گو آسن پننہ مسلمان

گژھِتھ آشنے اوٗن تھشکم تبی

مسلمان سپُن اوس سُے اینبی

ییٚیے پوٗرِ حرببُخ ژنانہ سعد ہِند

مسلمان سپنو بیش حضرت بفندؐ[1]

ژنانن اندر بُتھ ڈلِتھ آیہ پیشی

پوٗرٕن کلمہ از دل چوٗ اخلاص کیش

ییٚیے شاعرا کعب ابن زہیر

سُہ کوٗر خالقن کعبۂ اہلی خبیر

قصیدا انت ناو "بانت سعاد"[2]

پوٗرٕن کلمہ گو خاص ربہٕ[3] بجواد

ییٚیے قاتل حمزہ وحشی زنیم

ژلان گو یتھا ئٔت تمِس دل دونیم

مد۱ فند آونہٕ کرٕنہٕ۔ یہ آیہ بصد خجالت دربارِ رسولؐس اندر نہٕ اُمس آو عفو کرٕنہٕ۔

مد۲ کعب بن زہیر اوس جاہلیتہٕ کِس دورس اندر آنحضورن خاکم جہن ہجو لیکھان۔ کلمہ پَرِتھ یِزِ پوٗر اُمہ آنحضورن برٕونٹھہ کمہ قصیدہ "بانت سعاد" یتھ پیٹھ بیمن آنحضورو رداے مبارک یِرتھ دیُت۔ یہ ردا کیتھ تِسندیو وارثو اُموی خلیفن نہٕ سنہ ۱۹۲۴ء مس تام اُسی سارِی خلیف بیعت رٹنہ وِزِ یہ ردا ناگاہ ثراوان۔ اَز چھے یہ ردا غسا لبن استنبولکیس عجائب گرس اندر مد۳ فیاتس۔

پۄرٕن کلمہ تہٕ گو بصد التجا
تمِس پیٹھ غضبناک بو مصطفیٰ

وۄلے عاقبت کرٕ[1] ایمان قبوٗل
رضامندیٔ حق لیٚن تس حصوٗل

جیٚپیے آو ابن[2] زہیرہ بدل
مسلمان سیدی ہتو ز کردہ خجل

رہیٚم سیپنی تمہ تہٕ باقے[3] ہلاک
سپن مکہ اَز چرکِ[4] کفار پاک

نبی اوس در مکہ تہٕ وۄہن دۄہن
کران قسلع قمع[5] تہٕ پھٹران وتن

---

[1] اَمہ وَقعہ زاو وحشی اسلأمی دأیرس اندر۔ اَمہ پتہٕ صرف تۄہٕ نے وَری گژھِ چھہ بیٚیلہ حضرت ابابکر صدیقؓ سِنٛدِ وَقتہٕ مرتدو بغاوت کٔر، تہٕ مدینہ شریفس پیٹھ حملہ کوٚر۔ یِہنٛد مصنوعی پأغمبرِ مسیلمہ الکذاب کوٚر اُمی وحشین قتل تہٕ اَمِس سٕتی چھ گژھِ ہن کفارہ۔

[2] زہیر بن ابی امیہ۔

[3] یہ چھہ غلط۔ باقے بدترین دُشمن تہٕ سیدی مسلمان۔ یمن آو عفو کرنہٕ۔

[4] پاکھر۔ غلاظت۔ یعنی انسأنی بدنش لأرتھ آسہ۔

[5] پۄتلین ہنٛز شاتھ نگالان ہبل اوس خانہ کعبس پیٹھ۔ گوڈنیتھ آو یوہے پھُٹراونہٕ۔

پھٕٹِکھ چھُس مناتؔ[۱] و عُزاؔ[۲] تہٕ سواعؔ[۳]

صحابو پھُٹرِکھ ژوٚل زِہر سو نزاع

جنگِ حنین[۴]

شیٚچھن حضرتسٕنٛز رام سوٗرُے عرب

مگر زٕ بے قبیلہ رُٹھو کوٚرُکھ تعجب[۵]

ثقیف و ہوازن دشمن اوس تاو

بجنگِ نبیؐ دراے پٕرُ خشم[۶] تہٕ تاو

ژھُیمژھہٕ آسے لاران اکھ زٕ ژوٚر ساس[۷]

صحابہ شُراہ ساس شیے بے ہراس

---

[۱] یہ اوس سمندرٕ بٹھس نزدیک اَکھ کھٕہِ کِس بیٹھ۔ یہ پھُٹرووحضرت سعد بن زید الاشہلی ین۔

[۲] یہ اوس قریشین ہٕنٛد سارِوٕے کھوتہٕ بوٚڈ بوت۔ اَکھ نخلستانس اندرٕ۔ یہ پھُٹرو حضرت خالد بن ولیدن۔

[۳] یہ اوس مکہ شریف دوٗر ترٛے میل ھذیل قبیلک بوٚڈ بوت پتہٕ کٕس یہ پھُٹرو حضرت عمر بن العاصن۔

[۴] مطبوعہ کتابہ منٛز چھُنہٕ یہ عنوان الگ تھاونہٕ آمُت۔

[۵] یعنے فتح مکہ پتہٕ تہٕ رُوٗدی تِم رو گردان یوسہٕ تعجبس لایق کتھ چھے

[۶] خشم فارسی۔ واو عاطفہ عربی "تاو" کأشُر۔

[۷] بنو ثقیف تہٕ بنو ہوازن آسہٕ امہ شمارٕ علاوہ بنٛیہٕ تہٕ وارِیاہ بلکنہ الگ الگ ۔۔ دراصل آسہٕ غازیانِ مدینہ ۱۲ ساس (باقی تہٕ رو نہیس تعلق چھُس)

ابوبکر صدیقؓ نے راے کرٖ
وُکُس پوشہ ونی در عرب جاے کرٖ

چھ ہِم کم تہٕ اُسو ژٕری اوٚس بر زبان
نبی صلعم سُنٛد گوٚ نہ خوش یِتھ بیان

تمی راے اُنی سخت فوجس بلاے
بجنگِ مخالف سپیٖ شکست پاے

بہیتھ اُسو کفار اندر مکینٛ[۲]
کرٖکھ تنگ بر فوج خالد[۳] زمین

ہزیمت بیکبار کھیوٚ[۴] شومینٛو
ژلان پھیرکھ پتھ سارٕے نرٕدو رو

بغیر نبی و دگر چند[۵] یار
ازان رزم گاہ ساروے کوٚر قرار

رسولِ محمدؐ اسے کران گرِ یکہ ناد
گرٕٛھو کوٚت ژلن کیا ز چھُو زیٖن جہاد

---

(۸) (یتھ مہ جنگس بابتھ نٹ نوٹ) تھکیکر زِ ساس سپاہ، یِمَن منز شیتھ مُشرک تہٕ اُسو۔ مُشرکن ہنٛدی سینٛہ بسینہ سردار اُسی۔ صفوان بن امیہ تہٕ سہلی بن عمرو ۔۱ کمزور ۔۲ تہٕ ھیٖبِتھ جایہ۔ کفارن ہنٛد سرگروہ اوس مالک بن عوف النفری ۔۳ خالد ابن ولید ۔۴ از چھہٕ کھیٖتھ وانان ۔۵ حضرات ابوبکر۔ عمر۔ علی۔ عباس۔ فضل بن عباس ابو سفیان بن حارث تشنہ بوے ربیعہ بن حارث و عتب بن ابی لعب۔

ولیکن اَگہاہ گوٚنہ آنان بگوش
بعباسس دوٚپ حضرتن چھ کر خروش(۱)

بفریادِ عباسس ہیتھ لوٚکہ آو
سوئے جنگِ کفّار ییٚتھ تیشم وراو

ہزیمت بیکبار کھیٚیہ کافرو
صحابو غنیمت تہٖ ہتھ شند مال کھٚیو

سپیٚن گرم بازارِ جنگ و حسد
ملک از فلک آسے بہرِ مدد

سپتھ زٕنی زٕ کفّار درنار پیٚیے
شہید از صحابہ تن ژٕ چار سگے

بفضلِ الٰہی منوّر سپینہ
زٕ مالِ غنیمت تونگر سپینہ

نبی صاحبن چھ شوٚے کعبہ قدم
اوٚنُن تہٖ کوٚرُن عمرہ با صد حشم

---

(۱) بڈ منادی. ہتشز کرنچ (۲) ژور مجاہد
(۳) المختصر چھ سپہان زِ اَتھ ابتدائی حملس اَندر آسے مالِ غنیمتس
منز قریبًا ژوٚدہ ساس وٚوٚنٹھ. ژ تجی ساس ژھاوٕ لِ تہٖ ژور ساس
رو پیکِہ اوقیہ۔
(۴) واقعہ چھ یہِ زِ اَتہِ شِکست کھیٚتھ تیٚتہٖ کفارن تہٖ تیہ وَتہٖ چھ ژلہ
چھانگر۔ طائف بجلہ تہٖ اوھاس. یمن جمائن تہٖ سپدہ جنگ تہٖ تہٖ قرِ کفارو شکست

بیثرب کرِتھ عمرہ تشریف نیوٗن
بعدٕ فر کوٚرُن مدینہ سکوٗن

متفرق غزوات

بتسالِ نہم آں رسولِ سعیہؐ

سٗزِکھ ہر طرف عاملانِ جدیدؐ[1]

سٗزِن بشر صفیان زبہرِ زکوٰۃ
جتی کعبیںؔ[2] تہٕ تمیمنٕ تہٕ وات

شٕہ گو توٚت تمیوٚ نورِ کوٚرہ ہسُن نکار
وٕچھتھ مار نے لگو بعدِ اضطرار

سٗزِکھ فوج آنحضرتنٕ گے اسیرؐ[3]
بغارت تمن نیوٗکھ مالِ کثیر

کرِکھ عسا بُری بخشنکھ حضرتنؐ
سٗزِکھ مال ہیتھ بازپس[4] در وطن

اَمی ترِ پتہٕ قیطبہؐ[5] بنو خیشمن
شٗزِکھ آو قتلا کرِتھ کافرن

---

[1] ییٚمتھ چھ پچھاوٕن دالِنہٕ ترشِٹھ غزوہ یتھتہٕ تراوِتھ ہیتو، مثلن غزوہ طائف دغیرہ۔ [2] مفتوحہ علاقن ہندِ مسلمان گورنر [3] بنی کعب تہٕ بنی تمیم اُسو مسلمان سپدِمِتی ہیتو، مگر زکوٰۃ ادا کرنس اُسو لوٚب ہیوان۔ [4] سٹھا مرد، اکہ وہ زنانہٕ تہٕ تہٕٹھ شُرِ [5] واپس [6] شخص کا نام بود

ژٕ ٹھ ہت [۲] نکہ سوزکھ بسوے حبش
تیمن علقمہ [۱] پیشوا اوس بس
ویکن تِمو بوژ یکبار ژٕلی

اوٚنت [۲] وائی پتے چھیپ ہتے آسے گٕلی
سُزکھ مرتضیٰ رضٕ طایتن [۳] پیٹھ بکام
نیچو حاتمن ژٕوٚل سوے شہر شام
کٔرکھ بتہ شُرکر بأژ تمو سپدی اسیر
رٔٹتھ نیکھ بامار و جمع کثیر
نبی صاحبن حا تمنو کوٚر ترأو [۴]

سوالارے یہ اوٚنن بوے ہے ہے صو رأو
بیعت منبی گئے مسلمان سپنو
وُچھتھ روے حضرت پیشمان سپنو

---

[۱] علقمہ بن مجزز سنہ ۲ ہجری۔ آتہ اُسی کینہہ حبشی اُکس ژوپس قبضہ کٔرتھ مسلمانن پیٹھ حملہ کرنچ تیاری کران تہ تام ووت لشکر اسلام تہ یم سأری حبشی ژٕلی لرٕ ایہ درائی۔

[۲] بنو طے قبیلہ۔ حضرت علی مرتضیٰ رضٕ آسے اوریمہ غرضہ سوزنہ آمتی زن بنو طئین ہُنٛد بوٚڈ ہیو پوٗت الفلس چھٹرٕ اوکھتہ ییہ۔

[۳] طے قبیلہ کین شینگی تہ یدین سپتو اُس حاتم طئیہ یشو کوٚر سنہ دہ صفٕار ہ تہ۔

[۴] بینس کفرس پیٹھ روزنہ سبب۔

جنگِ تبوک

آمی وُرِی یتہٕ بوزٕ کیچھ پیٚے کاردزار
چھ روٗہکی یوان فوج ہاہ ہیتھ چیلؔ ہزار
نبی صاحبن ص دوٚپ صحابن آٚنو
پیٚے ساز و سامان لشکر یتہٕ چھو
ابوبکر صدیقؓ گو شادحال
یہ اوس تہٕ اوس روٗٹن تہٕ خلال
عمر صاحبن رضؓ نصیف اوٚن مال پیش
ترٛٹے ہتھ وُونٹھ عثمانؓ پاکیزہ کیش
پُراز مال وندہ بارٕ گاٚمتھ ہٕلی
ترٛٹے ہتھ موہر ہاہ ہیتھ آو حضرت علیؓ
کوٚرٕ کھ ساز و سامان لشکر تیار
سپن جمع فوج نبی چیلؔ ہزار

---

(۱) جنگ روم (مطبوعہ) ۲ چھل بدلہٕ ژٕھتی ساس۔

(۲) حضرت ابابکر صدیقہ سنٛدِ کُل جاداد ک تخمینہ چھُ ژوٚہ ہاس درہمہ کرنہٕ آمُت (الغفری)

(۳) حضرت عثمان غنی صاحبن کٔری آہ علاوٕ داہ ساس دینار تہٕ پانژاہ گُری پیش۔

(۴) واقعہ چھُ یہِ زِ مسلمان فوجک کُل تیداد اوس ترٛٹے ساس۔

سوٗتے روم گے۔ اوس سُلطان روم

بیہتھ یونہ تَس کینہہ عزمِ ہجوم

اَپہٕز اُس شیٖچھ پھیرِو یَتھ مُصطفیٰؐ[1]

بسوئے مدینہ بظفر و شرف

دوٗ ٹھکھ خالدس بر آلیدٕ[2] ژٕ لار

سُہ دِژ اُمت گران اوس ہانکل شکار

سُہ آنن رٕٹِتھ گوس خالد ٹیکن

ٹکنہ ژور ہیتھ ہِنن با خویشتن

آکیدر ٲئِتھ نِیُن پیشِ رسوٗلؐ

کوٗر تہٕ جزیہ[3] تس تمہِ بجان کوٗر قبوٗل

پوٗتس یَتھ قبیلہ اُمی وَرٕی یہ آے[4]

ہتھیگھ سَرنبی صاحبَس زیرِ پاے

ازان جملہ وُہ زٲنِج ز قومِ اُسد

مسلمان گژھِتھ گے سوٗے قومِ خود

تتھے[5] یا کھٕ مردم گروہ ہا گروہ

بِوان اُسہ با عز و شان و شکوہ

---

[1] تمِس اوسہٕ یقین زِ روٗمیہ ییہِ کرِ بوڈ کانٛہہ اسلاٰمی فوجا حملہ۔

[2] ایلیاجا یہٕ ہِندِ حُکمران [3] جزیہ۔ زرِج (مطبوعہ) جزیہ دِنہٕ باپتھ

آو معاہدٕ کرنہٕ یتھ پیٹھ نصرانین ہِندِ مذہبی پیشوا یوحنا ہَن دستخط کوٚر

[4] بسبہ قبیلہ اُمی وَرٕی یہ پتس یتھ آے (مطبوعہ) [5] مثلن بنو ثقیف۔ اہل

جرباء وغایرہ۔

مسلمان گژھان اٰسی بیشیں نبیؐ
گژھان خوش یوان اٰسی ہِم اجنبی[1]

ترقی سپنہٕ مؤمنن دمبدم
بہرسال ہر روز ہر ماہ ہم

بسالِ دہم ہیر جنگ یمنؔ[2]
علیؓ گو بحکمِ رسولِ زمنؐ

حو ارز سٕرشٹے ہیتھ پننہٕ ہمراہِ خویش
مسخّر[3] کٔرِکھ تِم از جاہ خویش

چھُ کوٚرمُت آنی وٚری یہٕ حج الوداع
نبی صلعم حَتن سے بے خلاف و نزاع

علیؓ در یمن اوس لوٗدُ ہس پیام
در اثنائے راہ ووت کرٕ ہس سلام

---

(۱) حجازہٕ نیبر یمہ بستن واٰلی اٰسی۔

(۲) یعنی سنہ ۱۰ ہجری ناوو اوس ملک یمنس اتھہ اکھ سرگردہ قبیلا۔ یمہ نے گژھُن آسے حضرت علیؓ سوزنہٕ۔

(۳) سہ مسخّرۂ تمن گو تس از جاہ خوش (مطبوعہ) یمن ہر کت دِتھ گو یمن وار وار فتح تہٕ آنحضورؐ سونٛد اوہ زہ گوڈنہ۔ معاذ بن جبلؓ تہٕ ابو موسیٰ اشعریؓ۔ حضرت علیؓ آسے واپس تہٕ تمہ کیو آنحضورن صلعم بتہ تِم حجۃ الوداع کران اٰسی۔

زِ ہر قوم ہمراہ ہیتھ خلق زیاد
ژھوٗن[1] از نبیؐ حجّکی حکم یاد
ہمیشرِ کہ سیتی ہم حضرت فاطمہؓ
مسلمانہٕ سیٖتی ہیشرہ ماجہ[2] ہمہ
خلائق سُمہہ آسے اتھ ہر طرف
بہمراہ آں ماہِ عزّ و شرف

حجۃ الوداع

ز ذی القعدہ پاژٹھ گمتۍ اسر دوہ
ز یثرب نبیؐ دراو باصد شکوہ
چو احرام در ذوالحلیفہ[3] گونڈُن
شوٗنے لبِاسا وُلُن کیٖٹ تھُنڈُن
کوٗرُن حکم لبّیک ساری پرُن
پرٕن وقتہٕ آواز عشّاقی کرُن

---

[1] ییٚتہ تِم ژھاون [2] ازواج طاہرات۔ امہات المومنین۔
[3] اتھ جاے چھِ امی جاپہ پیٹھ مدینہ شریفہ طرفہ پینہ والی حاجی احرام وٕلان مۄکہ شوٗنے۔ ییٚتہ شوٗنٹ اوس۔ احرام چھ ٹیٖبہ ورائی آسان مُکہ زھونڈن۔

[4] اے پروردگارِ عالم۔ بہٕ چھُس چانِس حکمس عمل کرنس پیٹھ حاضر تہٕ تیار مُکہ ژھنڈن۔

پکن واتِتھ در مکہ[۷] در کعبہ تر اے
بسوئے حجر[۱] استلامس[۲] تہٕ آے

پس از استیلام حجر ستھ طواف
کرِن گرد کعبہ بغیر از غلاف[۳]

نہٕ رکاژ پرِن بعد ازاں بر مقام[۴]
سعی[۵] کرٕ تِتھو پٔرِتھ دعاہا تمام

بسوے منیٰ[۶] آے اونتھ قدم
میانِ محل تتھی[۸] وقوف از کرم

سواران[۹] لوُرُن خطبہ[۱۰] در نیم روز
وصیتھ بمردم کرِن واریاہ بوز

دوپُن مال و خونِ مسلمان حرام
خدائن کرو بر ہمہ خاص و عام

دوپُن تھوو مے قرآن خلیفہ پتہٕ
تمیک حکم چھُ فرض بامل انُن

ح۱ حجر اسود۔ یہ پاک کنہِ چھےٚ خانہ کعبہ کیس جنوب مشرقہ کیس کونس پیٹھ لگتھ۔ ح۲ بوسہ کرُن۔ ح۳ یہ گژھہ "غلاف" آسُن۔
ح۴ مقام ابراہیم ح۵ صفا تہٕ مروہ ناوی جاین درمیان ستھ چکر
ح۶ مکہ شریف نش ترٛے میل دور اکھ وسیع مأدان
ح۷ رو (مطبوعہ) ح۸ قیام ح۹ سوار روزتھ ح۱۰ یہ خطبہ چھُ
عرفاتس منز پرنہٕ آمت نہ زِ منیٰ جایہ۔ ۔ منز چھِ واریاہ شار پتھر پیمتو۔

دۄپکھ کیا ڈٲنو میون با ذوالجلال

بروزِ قیامت بوقتِ سوال

دۄپُکھ سارِوے اَسہ چھِہ سارِی گوٚ

سوے خالقِ خلق ہاوِتھ تِمے راہ

دۄپُن یا الٰہی گواہی چھِہ آسس

ہمے تِمچھ چانِی وُنی با ہمہ جن ناس

دۄپُن مومنو در عمل چھُو بکار

بہر حال اخلاص پروردگار

بیٚیہ خاطرٕ تھاوِتھ مسلمانیٚنے[1]

دِتھ تُن تہ ہیٚتھ سِیٹھا خوانیٚنے

صفائی دِیو سِینس تِم تزٕ چیز

جماعت بہر حال تھاوِو عزیز

پوٚرُن دیگرٕ[2] و ظہر ہر دو بہم[3]

سوے مزدلفٕ[4] ژوٚد اوٚن قدم

بیکھا پٔرِن شام و نفتن نماز

مونگُن خالقس کُن دُعا بانیاز[5]

---

[1] مسلمان بایٚن۔ پموٚ ہدایتو علاوٕ تہ چھیٚئے دار یاہ تِمہ کُتھ چھِہ الحقہ خطبس اندر ارشاد کرنہٕ آیہ۔ ہیم چھیٚئے چھپاوٚن والی چھاپنے تھاوِ ہیٚز۔

[2] عرفاتس منز دِگرنہٕ پیٚشین نماز [3] یکہ وٹہ [4] عرفاتہ پیٹھ مکہ شریف کُن تزٕ شی میل دۄرسوٚ جاے یتینہٕ حاج چھِہ راتس روزان عاجزی سان۔

پُرِتھ صُبح گیہِ سوے مشعر[1] روان

دُعا اُسو در حقِ اُمّت کران

دوٚپُس جبریلن دُعا گو قبول

تہٕ بوٗزِتھ سپُد شاد و خرم رسول

بہ سوے منیٰ آو خطبہ[2] پوٚرُن

پُرِتھ خطبہٕ تمہ پانہٕ قربان کوٚرُن

تریہ ہٹھ[3] کوٚرُن ذبح از دستِ خویش

تہ ہتن بیہٕ ہٹھ شیٹھن حیدرِ نیک کیش

کوٚرُن حلق[4] سرتہٕ تہٕ احرام ژٲے

طوافس سوے مکہ در کعبہ ژٲے

ژٔھ دوہ گیہِ تہٕ تشریف نیون

طواف[5] وِداعا کوٚرُن باسکون

کوٚرُن کوٗچ از مکہ در جحفہ آو

گلا ما ازان[6] درد دربار ژاو

دوٚپُن چھُم بہ عزمِ سفر زیٚن جہان

لکھوان چھس توٚسے کنہٕ نِشان

---

[1] مزدلفہ جایہ نزدیک اَکھ خاص مقام [2] خفتن (مطبوعہ)

[3] بیاکھ روایت دوہ ن دُنبن [4] مَس کوٚشکہ [5] باقی مناسک حج چھنہ اُشرُن درج کرِتھ مِنتھو۔

[6] تمہ دادیک تذکرہ کوٚر کہ پَس موٚشس اُسی کران۔

کلامے خدا اکھ عمل تتھ کرِو

بیٚیے اہلِ بیتن[1] تہٕ مودت[2] کرِو

دوٚپُن یُس اَکِس چھُس بہٕ مولیٰ علیٰ

چھہ بے ریب[3] مولیٰ تسُندُے علیؓ

بہٕ راضی تمیس یُس رضا مرتضیٰ ازہ

بہٕ ناراض تس یُس علیٔ رضؓ نارضا

وٕنہتھ نبی سوے طیبہ[4] اونُن قدم

مدینس اندر ووت باصد حشم

زِ نورٕکِس مدینہ منورٕ[5] سپُن

زِ غم سارِنے صاف سینہ سٔیپُن

زِ ہجرت بیٚیلے نوٚ وٕری گےٚ ادا

گژھتھ حج زروے قضاے[6] خدا

رسولِ خداؐ سخت بیمار گو

دریں غصہؓ پژھتھ کانہہ گرفتار گو

تنِ نازنینس کوٚرُن سخت تپ

اجازت ز ازواج کوٚر تمی طلب

سۓ[7] درخانۂ عائشہ چھُم عرض

رژھن اندریں روزہاے مرض

---

[1] خاندان نبوتؐ کین افرادن [2] "زخدمت" (مطبوعہ)۔ لول بٲرِو

[3] شکہ وراٚے [4] مدینہ منورہ [5] نورٲنی

[6] فیصلہ الٰہی [7] پریشانی

رٹمو دوٚپ چھُھ ازجان واز دل قبول
سوئے خانۂ عائشہ گو رسولؐ
سِپنۄ سخت بے[۱] جا صحابَن دوٚپُن
قلم دان اَنِو چھم سۄ نامہ[۲] لیکھُن
وصیت لیکھتھ تھاو[۳] بہر شُما
ڈٲپُکھ تِمو اصلا پَس ازموت[۴] ما
صحابو اُتھے اندر کوٚرُکھ اختلاف
اَکھ دوٚپ قلمدان انو سۄ[۵] بے خلاف
اَکھ دوٚپ اِذا واتہ آنحضرتسؐ
وصیَت لیکھنۍ کیا[۶] چھے قرآن یَس
زِ تِتھ نبیؐ بے سخت در اضطراب
کوٚرُکھ حکم سَتھ مشکہ آنو ز آب
پُر از آب ستھ مشکہ از ہفت چاہ
انِکھ تَہ چھَکھ بر رسالتؐ پناہ
ز بہرِ شہیدانِ جنگِ اُحد
منگن مغفرت از خدائے صمد
دوٚپُن چھم سۄ انصار واراہ عزیز
یِمن کرُکھ زِ تعظیم و تکریم نیز

---

۱ بے قرار ۲ وصیت ۳ تھٔوِتھ خاطر
۴ میانہِ وصالہ پَتہٕ ۵ حکم عدولی کرنہٕ ورائے
۶ کیا ضرورت چھُ.

زبیماریٔ آں رسالت مآب[1]
سپنو ماری انصار بِلکُل خراب
زشوقِ نبیؐ اُسی دیوانہٕ زَن
یوان چرخ برگرد مسجد دوَن
بمسجد نبیؐ ڈٲو بُزِتھ سُہ حال
عصا بہ گنڈِتھ بر سرِ بے مَلال
بمنبر قدم کھول آنحضرتؐ
بیکبار حاضر سپنہ مرد و زَن
پرِتھ حمد دوپُن کھ کرُن چھُم سفر
ز دُنیا سوے خالقِ بحر و بر
یہ بوزُم ازیں واقعہٕ خویش مآب
گومُت چھُس[2] یوُمُت سخت در اضطراب
چھُوے مُنکرِ مُردنِ[3] انبیاء
مہ تھٲوِ و سعہ پرُدہ چھُو تہٕ لغو و خطاٗ
وُنو کُس اکھا روُد از مُرسلان
چھُہ آخر گژھُن سارِنے زیں جہاں
گژھُن چھُم مےٚ سوئے خداوند خویش
پتے تُہُو تہٕ وا تو بہ یدُ گوس پیش

---

[1] بردیمانی۔ کلہٕ دٕج [2] چھِہ (مطبوعہ)
[3] پاٚغمبرن ہندِس مرنس۔

وصیت کرو کری زنیکی سیٹھا

باصحاب ہجرت بشام و پگاہ

یمو مال و اموال و جاہ و حشم

ز بہرِ خدا ترٛوو۔ ترٛووکھ قدم[1]

کرن أزِ یہٕ کامہ یتھ اضطراب

چھُ پرٛتھ کامہ وقتا پنن از جناب[2]

کرن کیا چھُ تعجیل، تتھ کامہ سوٗد

چھُ یتھ کامہ تاخیر امر ودود[3]

باصحابِ ہجرت دوٗپن تھوٗی زیاد

بانصار تیہو کریٖو زنیکی زیاد

کرِو یاد کاژاہ[4] کرٕکھ خوٗبیا

براہِ خدا محض بہرِ خدا[5]

توٛہے کیٚنٛ تھوٗوکھ زراعت پنن

لرے تھاوِ ہیوٗ پیش کس کیا ونن[6]

کرن یُد خطا تیہو عطا تتھ بدل

کرن أزِ أتھ کریو زِ لازم عمل

---

(۱) ہجرت کرٕتھ آے مکہ شریف پیٹھ مدینہ پاک تام (۲) از باری تعالےٰ۔

(۳) تس خدا یہ سُند حکم یُس سارِنے ماے بَران چھُ۔

(۴) کیٚنژھا (مطبوعہ) (۵) کتابہ منٛز محذوف (۶) مکانہ پیش کرٕتھ دوٗنہو انصار صحابو" توٛہی دِیُو کس کُس مکانہٕ گژھیو یسنٕ خاطر

ٹکن آو عباسن[۱] خاطر پریشان[۲]

وصیت کرِو دوٗنی بحالِ قریش

دوٗپُن چھُو خلافت قریشن ہُنز ہمان[۳]

یمَن صاحبِ جاہ و حشمن[۴] ہُنز ی

یہ فرمٲوِ تھِ ژاے در خانہ بانہ

ابو بکرؓ تھٲوِ کھ برائے نماز

کران بو اِمامت بحُکم نبیؐ

با صحابِ عالی بشیخ و صبیؐ[۵]

بقولِ صحیح اُسۍ بے تابؔ[۶] رسولؐ

ژاُو پن دوہن اُسی سارۍ ملوٗل

پوٚتُس پتھ دوٚ بھُس تریٚن دوہن جبرئیل

زہر عیادت بحُکمِ جلیل

بروزِ سوئیم قابضِ روح آو

نیبر روٗد جبرئیل دربار ژاو

دوٚپُن قابضِ روح بیرون در

اَژن آسیہ یِد امر فرخندہ فر

---

۱ حضرت عباس رضی اللہ عنہ

۲ پریشان لفظک ژھوٚٹ ادا ۳ یہ رِوایت چھےٚ کمزور۔

۴ سیاہ گرۍ زانن والین۔

۵ بڈین تہٕ شُرن ۶ مضطرب۔ بیقرار۔ ۷ حضرت عزرائیل۔

اجازت دِیتُس حضرتن ژاوتام

زحق واتنووُن صلوٰاۃ و سلام

دلے ابن عباس راوی سپن

موافق تمی عقل و نقلا وَونُن

دوُپن قاٸبعض روچیے دوپ خودأے

اَندر اَژھ مہ ہرگاہ تشند دل أے

بغأر از اجازت اندر أژی زینہ

پکان سرکش مست ہیو گژھو زینہ

پکان آوسے با ہزاران ملک

کھسیحہ أسی اہلق گوُٹن یک بیک

تمن پرٕچھ اُکس نامۂ از خدا

اَتھس کیٛتھ زِ بہرِ شہِ انبیاءؑ

گژِھتھ رُود بر درچوا عرأبیا

دوُپن تمی اَز بیٛلی اجازت دیا

کرٕن کریٛتھ اے اہلِ بیتِ رسولؐ

دوُپس فاطمن گژھ چھہ حضرت ملولؐ

دوُیم کرٕیکھ لأین دوُپس فاطمن

چھے بے جانہ گوٛہ بانچھلہا گژھن

ترٕییم کرٕیکھ لأین بباگ بلند

ز ہا بیت نئے سار بٔے بند بند

مدا۔ مُعجز بکیتر ۲ فاعل عزرائیل ۳ انکسارنگ، پژھتھ تان

نبیؐ صأجین فأطمس دوپ میا ژو

ژسّے مولہ ٔم چھاکس یہ رو رخ تو مہ چھِر و

دوپُن چھٔمہٕ مولہ ٔم دوپ حضرتن

چھُ بے شک یؤہے فأیعن جان و تن

چھُ از درد مردن گران دِل دو نیم

زنانن گران معونڈ لوکٹین یتیم

تہٕ بوزِتھ سپنہ فاطمہ بے قرار

ہوٗرُن غوٗن بٔمبہ یہ گوٗرُن زار زار

دوپُس حضرتن صبر کوتاہ وَدَک

وَدَن چانہٕ سیتی چھ عرش و ملک

بدستِ مبارک تمِس اوُش تہٕ وتھرُ

نبی صأجبن تَس دُعا پانہٕ کوٗر

تہٕ مُنیاسن فراقن اندر ذوالجلال

عطا صبر کرِ سے علیٰ کلّ حال

یہ پامتھ کرِ سے فقل سوئے بقا

تہٕ اِنّا الیہٕ پرِ زیا حمد و ثنا

سپُن حضرتس حضرتنَس نشہ ویٖن

بسکیار غزر یاد تُل فأطمن

۱۔ مَہ ژہ

۲۔ عاقبت۔ دوٗیم دُنیاہس پوشہ وُن چھے۔ ۳۔ اِنّا لِلّٰہِ وَاِنّا اِلَیہِ راجعون۔ اَسی چھِ خُدایہٕ سِندِ خاطرٕ، تَس کُن واپس گژھن وأل۔

ہورُن خوُن کورُن آہ افسوس آہ

چھینے سختی رسوُلِ خُدایس سیٹھا

نبی صاحبن چشمِ نرگس کشادا[1]

دوپُن تس مہ ود چھمیہ سختی مےٚ یاد

مےٚ چھم دو نی ہمیشہ کرنی ناز و عیش

بوصیلِ خدا چھم خوشی بیش بیش[2]

دوپس حضرتِ عایشن یا رسول صلعم

سیٹھا چھُم مےٚ کرتم کتھا چھس ملول

بصد مہربانی کرٔن تس نظر

دوپُن تس یہ دوٚ نیمے عمل تتھ ژکر

گرٔڈو[3] ژاٹھہ قدم پھکھیہ از جاے خویش

بغائر از ضرورت نیرٔ پایٔ[4] خویش

حسین و حسن آسہ ناروٚن[5] چھُنوٚر

نتمن کوٚرنہ تعظیم و تکریم پور

دوپُن یا علی از خلاصی یہوٚد

مےٚ چھُم قرض تمی شند بقایا یہ روٚد[6]

---

۱ چشمِ مُبارک مُڑراوِن

۲ بروٚنہہ بروٚنہہ

۳ گرٔڈو پھکھیہ نہو ژاٹھہ از جاے خویش (مطبوعہ)

۴ جاے (مطبوعہ) ۵ بروٚنہہ گُن ۶ مےٚ چھم قرض تمی... روٚد (مطبوعہ)

دوپّن تِس کرکھ[2] ژےٚ ملاقات میون
کرکھ کوثرس[3] پیٚٹھ مےٚ چھُم لول چون
ژٕ ڈیشکھ سپدِتھ سختیہ مے پتہ
وَلے یتھیٚنہٕ دُنیٚ ییٚہس لارکھ پتہ
بسختی سپدِتھ کٔری زِ صبر و ثبات
طلب کٔری زِ عقبیٰ ژٕ اَز کائنات
ہمیشہ ہتھوَن اَز بَرپا صلواۃ
غمہ لانٛ تہ ژھۄپہ کرِن التفات
دپن قابض روٗحُک گوٚو صدا
اِجازت مےٚ دِم اے رسولِ خداؐ
دوپُس حضرتن بیٚہ پیٚن جبرئیل
تیٚتھے جبرئیل اُسو نزدِ خلیل[4]
دوپُن سورٕ[5] دورٕچ ژھۄر رٕنہ ژُھنکھ
کرِتھ سازو سامان جنّت ہتوٗکھ
ملائک چھہِ پرٛاران دوپہم خدائے
دَیِس دوٗتی ییِن مےٚ تشند لولِ اَے
وَدان اوس جبریل با چشمِ ترٕ
دوپُس حضرتن مےٚ وَنم خوش خبر

---

(۱) حضرت علی صاحبس (۲) کری (مطبوعہ)
(۳) حوضِ کوثرس (۴) جلیل القدر آنحضورٛن نِش (۵) سورٕے

دوُپن رارِنے بیٖہ چھ جنّت حرام
ژِ یوٚت تام وانکھ بأمتس تمام
بیٚیہ پیے حوضِ کوثر خدایَن دِتے
مُقامِ شفاعت تھوٚوُن ژیٚنیہ نکتے
خدایَن گوٚر ؏ سے وعدِ بوٚ تی ژیٚرہ
یِہمی سیٖتھ راضی گژھلہ دِلبرہ
دُپُنکھ عزرٲیلس اِجازت سُہ ژاکھ
یِہنخ کوم کرٲتھ کرٲتھ کوم ژراکھ
ژِ جسمِ مُبارک سُہ روحِ شریف
کوٚڑُن ہر طرف آیہ بوی الطیف
تمی اوسُس جبریلؑ در گریہ ژاو
دوُپن آہ وافسوس محشر وُوٚل آو
علی صأحبن ژوٚپ صدا از فلک
گیِٚن گوم سأری دِزن بے ملک
کوٚرُن ژِ حملے نشد در زندگی
تہِ کینِہ کار و بار ابجز بندگی
وُسے کوٚت وُژہ حضرت فاطمہؓ
ازاں گریہ گوٚ پارٕہ اِنس و جِنّ

---

(۱) سأرِے اُمت چھہ (۲) آو (مطبوعہ)
(۳) ... (مطبوعہ) (۴) یہ چھ شاعِرانہ قیاس (۵) ووٚن (مطبوعہ)

ازاں پس بہ دنیا سعہ پوٗت تام اُس
وُدن تہٕ یِوَن صبح تہٕ شام اُس[1]

غصّا زانہٕ کیٛا حال یاژن بنیوو
تِہنِن غم خورن غم گُتاون چیوو

ازاں غم اَڈِین پاٛدٕ خفقان گو
اَڈِین عقل و ہوش از دلہٕ جان گو

ابوبکر صدیقؓ گریہ کران
تہٕ اندوہ و غم انبیاء یِے وُدان[2]

دٕپان اوس یُد آسہِہم اختیار
تہٕ کرٕ ہا پننۍ پان تٕیِیے پیٹھ نثار

دُوٗچھن اہلِ بیتن دریں ابتلا
کٔرو صبر تتھ پیٹھ چھُ راضی خدا

دِتکھ[3] الغرض غوٗسل آنحضرتس
دِوان غوٗسل حضرت علیؓ اوس تس

حنوطِ[4] بہشتی و مُشک ختن
چھوٗکُکھ بر وجودِ شریف و کفن

---

[1] چھُ خلاف واقعہ [2] اُسو (وُدان) [3] عمر شریف قمری حسابہٕ ترٕ ہٹھ وُری تہٕ ترٕیے دوہ۔ شمسی حسابہٕ اکہٹھ وُری تہٕ دوہ تہٕ شیٛیہ دوہ غوٗسل دِنہٕ والین ہنٛد اُسی بیٛیہ حضرت عباسؓ تہٕ تہندی فرزند الفضل، قثم۔ اسامہ بن زید تہٕ آنحضورؐنۍ ہُند نوکر شقران۔

[4] اکہ قسمچ خوشبوٗ، یوسہ عام پاٹھی کفنس تہٕ صاحبِ کفنس ملنہٕ چھے یوان

پڑٕکھ بیوٚن بیوٚنے پس جنازہ نماز
علیؓ رُوٗد اِستادہ باصد نیاز

دوٚپُن یا الٰہی چھ سأری گواہ
سرٚن اُمو آسے ہوو راہِ خدا

بحب اُمو شروطِ رسالت اُنن
اَسی چانی احکام سأری وٚنن

الٰہی ژٕ از محض لُطف و کرم
اَسی تھاو تتھ پیٹھ بثابت قدم

بیٚیے کرتہٕ اُمی سُند شفاعت نصیب
میٚے تہٕ سارِنے موٗمنن یا مُجیب[۲]

سیٚپنہٕ یام فارغ جنازٕ پوٚرتھ
صلاح[۳] از پئے جاے مدفن کوٚرکھ

کوٚرکھ دفن تنُھی جایہ[۴] جسمِ لطیف
گٔژھیتھ گو سوئے عرش روحِ شریف

---

[۱] اَسی سارِنے ہوو اُمو جان راہ (مطبوعہ) [۲] یا عجیب (مطبوعہ)
یا مُجیب گو اے اجابت تھاوَن والِہ خدایہ

[۳] سلاح (مطبوعہ) مشورہ

[۴] یہ اُس سوے جاے یتیٚتھ تہُندٕ روٗح پاک پرواز کرِتھ گو۔ یہ
جاے اُس حضرتِ عائشہؓ ہِندس حُجرس اندر، یتھ اندر بروٚنٹھکُن حضرتِ ابابکر
صدیقؓ۔ حضرتِ عمر فاروقؓ دفن آسے کرنہٕ۔

روشنٕ بر سیر عرشس اعظم مقام
عَلَیۡہِ الصَّلوٰۃ عَلَیۡہِ السَّلام

●

تتمہ کِتاب

الٰہی مےٚ توفیق صالح بدِہ[1]
ژٕ محکم بدینِ رسولم بنِہ
لکھُوِتھ نامِ صدیق مے در ازل
دوٚر توفیق دِم کرہ چِھد قسن[2] عمل
نوا ہنٛع تہٕ اخلاص صدق و مقال
الٰہی عطا کر مےٚ فی کلِ حال
بحقِ محمدؐ بصحب عدیل
بدِہ وسعت و رزق عمرم طویل

●

---

[1] عطا کر   [2] پٕژھرس پیٹھ۔

بدائع منظوم

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

حمد[1] باری و نعتِ خیر الانام[2]

بعدِ[3] حمد و ثنائے خالقِ کُل

بعد نعت و درودِ فخرِ رسلؐ

می کنم شکر این اجلِّ نعم

کہ مرا کرد حق ز خیرِ اُمم

یعنی از اُمّتِ حبیبِ خداؐ

عاصیاں را شفیعِ یومِ جزا

چوں بشانش نگاہ موسیٰؑ کرد

شدن از اُمتش تمنا کرد

کرد نعتش خدا بخلقِ عظیم

گفت بر مومناں رؤف و رحیم

از خدا تحفۂ صلوٰۃ و سلام

بروے و آلِ وے بباد[4] مدام

۱؎ کاشرس ترجمس اندر محذوف۔

۲؎ فارسی اصلس اندر "خیر انام"

۳؎ ییم ابتدائی شعر شارحہ مولوی صدائق بلا ترجمہ تھاوِمٕتۍ۔

۴؎ رسالہ (مطبوعہ)

در مدح اصحاب و اہل بیت کرام

چھُ ابوبکرؓ ژھونٛ انٛدر سردار

مقتدی[1] تس مہاجر و انصار

تس[2] پتہ حضرت عمرؓ ییٚتھ زان

وۄنکھ[3] موافق تسٕنٕز رایہ قرآن

شاہ عثمان کانٛ[4] حلم و حیا

جمع[5] کورٕ تمہٕ قرآن بنور و ضیا

چھہ علی ولی چہارم یار[6]

شاہ لولاکہ شہر علمُک بر دار

---

[1] آنحضورؐن ہنٛدِ وصالہ برونٛہہ تہ کینٛژن دوہن بیٚلہ تمہٕ حجرہ خاصہ اَندرٕ نیٚبر ہیٚکٕ نہٕ نیٚبر یِتھ۔ [2] دۄیم (مطبوعہ)

[3] جنگِ بدرٕکین جنگی قیدین متعلق بنافقن پیٚٹھ نمازِ جنازٕ نہٕ پرنس متعلق۔ شراب حرام کرنس متعلق۔ مقام ابراہیم جاے نماز بناونس متعلق۔ یِمہ سیٚٹھا راے حضرت فاروقِ اعظمؓن اوس تمی مطابق آیہ قرآنی احکام تہ [4] اَصْدَقُھُمْ حَیَاءً عُثْمَان (ترمذی) حدیثس کُن اشارٕ۔

[5] تاریخ چھےٚ گواہ زِ قرآنِ کریم آو گوڈٕ حضرت ابابکر صدیقؓ سنٛدِ وقتہٕ جمع کرنہٕ۔ حضرت عثمانؓ سنٛدِ عہدِ آیہ اَمِہ نقل کرِتھ دور دور واتناونہٕ [6] خلیفہ [7] جنگِ خیبرس منٛز۔

حضرت فاطمہ چھ جزوِ[1] رسول

ژھینہ ز دُنیا سینہ بحق مشغول

زِ جگر پارہ تمہ سندی حسنین

شاہ لولاکہ سندی نورالعین[3]

حضرت حمزہ حضرت عباس

زِ پیٹر تمہ سندی خدائے شناس

بدر[4] و احد کی صحابہ بہتر زان

بیعہ اصحاب بیعۃ[5] الرضوان

ـ[1] یہ چھ تمہ حدیثس کن اشارہ یمہ اندر ارشاد چھ سپدمت :
فاطمہ بضعۃ منّی (مشکوٰۃ شریف) ـ[2] یتہ چھ اکہ حدیثک
ترجمہ یمہ حضرت اسامہ بن زید روایت چھ کران ـ[3] اچھ گاش
ـ[4] جنگ بدرس اندر اسی عام روایژ مطابق ۳۱۳ صحابہ یمو اندرے
ژوہ داہ شہید سپدی۔ جنگ احدس اندر سَتہ ہتہ صحابہ یموِ منز ستتہ
شہید سپدی۔
ـ[5] ییلہ آنحضرت ۶ شیمہ ہجری وری یہ مکہ شریفس کن عمرہ کرنہ
دراے۔ ہمن سیتی اسی ۱۵۲۰ (علی رضا) ۱۵۰۰ (الغفری) صحابہ۔
حدیبیہ واتتھ کور ہمن قریش قبیلن مکہ شریفس اندر اژنس ٹھاکھ
آنحضرتن سوز حضرت عثمان ہمن یہ باونہ زِ تم چھنہ جنگ کرنہ آمتی بلکہ
عمرہ کرنہ۔ ونہ اسو حضرت عثمان داہ رفیق ہیتھ مکہ شریفس اندرے یہ
تام گیہ افواہ زِ تم آے قتل کرنہ۔ امہ وزِ کر (باقی بڑو تھمس صفحس پیٹھ)

شوز از جان و دِل بشوقِ دِل
بر اماماں اہلِ بیت سلام

•

دربیانِ منقبت

حضرتِ شیخ عبدالقادرِ جیلانی رض

خالقس شُکر چھُم مے پُشت و پناہ
شاہِ بغداد شاہنے ہُنْد شاہ
چھُس پُھلبُل سُہ گُل چھُہ[۲] از دو چمن[۳]
سُہ جِگر پارۂ حُسین رض و حسن رض

---

[۱] سو (مطبوعہ)

[۲] از چھِہ (مطبوعہ)

[۳] حضرت شاہ جیلان رض سِندیس بابہ صابُن (حضرتِ ابو صالح مُنْد) نسب چھُہ حضرت امام حسن علیہ السلامن تام۔ تہٕ ماجہ (حضرت فاطمہ رض ہُنْد) نسب حضرت اِمام حُسینس تام واتان۔ "دوچمن" چھُہ اَتھ نسبس کُن اِشارٕ۔

ژنڈ کوٗر تمہٕ بعلم و عرفان دین

از خدا تس لقب محی الدینؒ

وارث[2] و نائبِ رسولِ خدا

تس رضامندی[3] و قبولِ خدا[4]

دربیان[5] تالیف کتاب گوید

حمد پتہٕ نام آل و صحب[6] کبار

قلمن لیوٗکھ سپن شعادت یار

مدعا چھم مےٚ پی کرٕن مرقوم

کاشرس منز بدائع منظوم[9]

مد۱ دینِ اسلام زِنٛدٕ کرٕن والی۔ ییمو وچھ عالم کشفس اندر اکھ سیٹھاہ نحیف تہٕ لاغر انسان ییٚس متعلق ییمو تمیس کرٕ تہٕ تیشتھ کوٚسہ تقوٗد اوٚتھ تہٕ بییہ چسٗت تہٕ توانا۔ تہٕ دوٚپن یہ کیا چھس دین اسلام۔ ییٚس تہٕنٛدِ اتھہ زِنٛدٕ گو۔ اَمہ حالہٕ منز نیرٕنی بوٗز حضرت شاہ جیلانن پتہٕ اندٕ پوٚک اَسہ تمن پننی عقیدٕ "محی الدین" لقب وِتہٕ خطاب کران۔ ییٚس وُنیکتام چلیہٕ چھُن روٗد۔ مد۲ اَلعُلَماءُ وَرَثَۃُ الاَنْبِیاء۔ علماء دین چھِ پیغمبرن ہٕنٛدی وارث (حدیث)۔ مد۳ رضی اللہ عنہ دعائک مفہوم۔

مد۴ تمہٕ چھِ مقبوٗل بارگاہِ خداوندی۔

مد۵ وجہ تالیف دینِ کتاب متین (فارسی اصل)

مد۶ خُلفٲ پانٛژ صحابہ

مد۷ خوش بخت پھٹرٕ تُہ۸ لیکھن مد۹ درزبانِ کشمیر بدائع منظوم (مطبوعہ)

ید نماز و زکواۃ و حج و صیام

ژوٗ شوٗیے چیز کٔژ[1] چھِہ در اسلام

ژوٗر[2] چھُہ علمِ نماز و روزہ بکار

خواہ گدا آسیہ خواہ دنیا دار

شعرس اندر شریعتکی احکام

چھِہ اَنِنہٕ مُشکلا[3] وٕنٕن بتمام[4]

یاد تھاوُن چھُہ سہل یائتوٗ پأٹھۍ

کأشری پأٹھۍ کأشرِ ہنٛ[5] چھیٛ ٹأٹھۍ

آسیہ یدئ خاہش خداے جہان

ہوت کینژن دوہن دیِم ہسے اَمان

موٗ ختصر پأٹھۍ حُکمِ روزہ و نماز

در بیان آنہٕ غأرِ دور و دراز[6]

بلکہ حرفا قبولِ درگاہ گو

یعنی تٔ باعثِ نجات بنِہ و

---

۱ ارکانِ دین

۲ نہٕ کیازِ عام غریب مسلمانن کٔژ چھِہ عملن نٕژٕیبے اَرکان (ا) کلمہ (ب) روزہ (ج) نماز- باقیے زٕ ارکان (حج تہٕ زکواۃ) چھِہ دُنیادار مسلمانن ہٕنٛز علاوٕ فرض۔

۳ چھِہ اَنن (مطبوعہ) "مشکلٗ" (مطبوعہ) ۴ پوٗرٕ پأٹھۍ

۵ چھِہ (مطبوعہ) ۶ زیوٗٹھ شرح کرِنہٕ ورأیے ۷ ہنگہ منگہ۔

دربیانِ فرائض وضو

دوٗپ تمی یس ۲ امام اعظم ناو

فرض ژورے چھ در وضوٗ کن لٲگاو

بُتھ چھلُن یا د رٲچھ بُتھیٚک زیٚچھر

ھستہ پیٚٹھ تل ھونگنیٚو ۳ تہ کن زِ کھجر

---

۱ فارسی اصلس اندر چھ پرٛتھ عنوانس اکھ مصرعہ آمُت بناونہ مثلن تیتھ چھُ ــہ "فرض ہاے وضو بکُن معلوم" عنوان مولوی صاٲبن چھ پرٛیتھ عنوان فارسی نثرس اندر اوٚنمُت۔

فرض گو تہِ یمیٚک حُکم قرآنِ مجیدس اندر آمُت آسہ۔

۲ یمہٕنٛد اسیم پاک اوس نعمان بن ثابت۔ یمہٕنٛد فارسی لقب "امام اعظم" گو وارییٚن ایشیائی زبانن اندر مثلن سندھی پشتو اُردو تہٕ کٲشِر زبانی منز ہمیشہ دٲرِتھ۔

تاریخ ولادت سنہ ۸۰ھ   تاریخ وصال سنہ ۱۵۰ھ

اوسو دہ چھ بغدادِ شریفس اندر۔ یِم چھ حنفی مسلکٕکی امام۔

۳ مطبوعہ کتابہ اندر چھُ دوٚیِم مصرعہ یِتھ کنہٕ ــہ

ھستہ پیٚٹھ تل ھونگنہ کن زِ کھجر

کھوٚنہٕ وَنہٕ ڈسان چھل ترے دو شوے[1]

ٹھوٚنہٕ نیوسان کھوٚنہٕ نہٕ فرضن ہیم گے

مسح[2] شر ژورِس جسس پالُن[3]

مسح گوَ آبہٕ کُٹ اکھٕ ڈالُن

بیٚنلہٕ[4] کرکھ آب تانہٕ پیٚٹھو جاۓ

تنیٚلہٕ چھلُن گوَ وَنن چھ ییٚ سارۍ[5]

چھُنہٕ تس فرضن یَس چھُ ریشاگوٚن

دارِہ[6] تنٚلہٕ آب پیٚٹھ بُتھِس وانُن

---

[1] فارسی پاٹھو چھُ یہ شار پیٚٹھ کنوٗ
ہم بآرنج دست ہا شُستن
تا شتا لنگ ہر دو پاشستن

[2] مَسک مسح [3] پوٗر کردن۔

[4] بیٚنلہٕ (مطبوعہ) [5] سأری مجتہد تہٕ فقہاء

[6] تہٕ گوٚزِ دارِہ پیٚٹھو آب ژاوُنہٕ چھُ تَس بُتھہ چھلنس برابر
مگر اَوٚنگجو سیٚتو ریشس خلالہٕ کردن چھُ سنّت۔

دربیانِ سنت ہاے وضو

(مولوی)
میشود سنتِ وضو مرقوم (رضا علی)

در طہارت تُروٲہ چھی سنّت
اِسم اللہ پَرُن تہٕ کر نیت
آب اُتھس تہٕ تسہٕ اندر لۄ
رُچھوٗن ترتیب رُتہٕ ژھپنہٕ حد
بیٚیہ مسواک کر خلالہٕ ژہ اَن
اُکھچِن تہٕ کھوٗرن ہیٚرن اۄنگجَن
چھل پرتھ تُس بیہتھ تریٚیہ پھیرن ہَن
مسح کر سارِ کرسے کلس ہیتھ کَن
بیٚیہ ریشس خلالہٕ چھی سنّت
رُتہٕ امام ابوحنیفہؒ وُتھ

---

۱ سنّت گو عادت۔ شریعتس اندر چھ امیک اصطلاحی معنیہ "تہٕ تہٕ کیٚنژھا رسول خُدایَن صلی اللہ علیہ وسلم فرموویاکوٚر" طریقۂ نبوی

۲ پاکی۔ سہ پاکی۔ یمہ سیتۍ نماز ییہ ۳ بسم اللہ الرحمٰن الرحیم پرُن؛

۴ شعری ضرورت مۄجب "خلالہٕ ژہ اَن" وَرنہ عام روزمرہ ادا چھ "خلالہٕ ژٕ کرُن" ۵ گردنہٕ مسح کرُن چھیہ سنّت بلکہ مستحب۔ اما پوز کلس تہٕ کنن مسح کرُن چھ اکثر حنفی مجتہدن نِش سنّت۔

دربیان مکروہات وضو

ژان مکروہ در وضوٗ بکواسس

زورٕ چھٹھ ہیے لدان آب مہ آسس

لدمہٕ اُسس نہٕ تشنہٕ آب چھپٹ

ڈچھونہٕ اُتھ ہٕن مہٕ نس سارن دپ

کرمہٕ بیہودٕ آبہٕ ہیے اسراف

عمر ضایہ گژھتھ نٕہ کر انصاف

دربیانِ ناقضاتِ وضو

چھُٹ طہارت پیٹھے سپُن اُفشا

بولٕ و معتادو باد بزو ثمہ سوٗ

---

۱ ناپسند - یتیمہ سیتھ طہارتس کراہتھ گژھ۔

۲ کھوورٕ اتھ سیتھ۔

۳ حدٕ جادٕ خرچ - امامِ اعظم صابن چھُ یہِ فرمووُمت - زٕ اگر وضوٗ کرن وول ڈُرکہ یاسے دیکس پیٹھ نہٕ طہارت آسیہ کران تو تہِ واتہِ نہٕ تس حدٕ جادٕ آب خرچ کرُن۔

۴ طہارت چھُڑاون واجینہ کامہ ۵ نبر نیرہِ

۶ لوکٹ اِدرار یا بوڈ اِدرار - باد اگر یہ دونہمہ طرفہ نیرہ تمہ سیتھ چھُ نہ طہارت پھٹان۔

ڈٲکہ وُنۍ[1] پٲژل زرد آب تہٕ خوٗن

گوٚل بوٗزتھ قےٚ شکرعش تہٕ جنوٗن

بے ہوشی۔ بڈہٕ[2] در نمازہٕ اٚسُن

یُتھٕ[3] نمازے رکوع و سجدٕ ڈیُن

خیتوس تہٕ زنانہٕ مِیپلہٕ زوتان

پھٹ طہارت ڈیشتھ چھہ بدٕ عریان

یس نیٚنٛدرٕ آیہٕ بدٕ سہ ڈولکھ دِتھاوس

پھٹ طہارت تمِس خلل تمتھ گوس

دربیانِ فرائض وسنت ہائے غسل

فرض غسلکہ چھلنہٕ چھہ سہ اٲسے تن

اٚس تہٕ نستہٕ[4] حیثہٕ[5] ژھل ہمہٕ تن

۱ـ پننیہٕ جایہٕ نیٚش اورٕ یورٕ پھیرُن۔

۲ـ سہ ٹھہہ ٹھہہ اٚسُن یتھہ بلٕ قےٚ تہٕ بوزُن۔ اَمہٕ سیٚتۍ چھہُ طہارت تہٕ پھٹان تہٕ نماز تہٕ۔ سہ ٹھہہ ٹھہہ اٚسُن یتھہ باقے بوزن نہٕ۔ اَمہٕ سیٚتۍ چھے نماز پھٹان طہارت نہٕ کینہہ۔ تمِس سیٚتۍ نہٕ چھہُ طہارت پھٹان نہٕ نماز۔

۳ـ نمازہٕ پتانس اندر چھنہ رکوع تہٕ سجدٕ۔ اَتھ اندر اگر بڈٕ اٚسُن پییہ۔ طہارت چھہنہٕ پھٹان۔

۴ـ پرانہٕ عہدہٕ اٚسی "نس" بجائے "نست" تہٕ لیکھان۔

۵ـ "حیثہ سہ" (مطبوعہ)

وار، رٕٹھ یاد غوسلکی سنّت

از خدا و رسوٗل چھےٚ منّت

از بدن کرٕ گوڈٕنی نجاست دوٗر

کرٕ وضوٗ پان چھٔل ترٕیہ پھیر پوٗر

چھٕنہ ہرٕ زٕرن زنانہٕ دوٗنمت موے

موٗل مشتکٕ چھٔلن کرن سرشوے[۱]

دربیان موجباتٕ غسل

دوٗیہٕ ترٕ ماٗلہ سان ڈٲیہ منی

غوسل فی الحال[۲] فرض تیٚلے سپنی

سیرٲلت ییٚلے سپٕنہ غاٗیب

پتہٕ یا بروٚنٹھ غوسل چھی واٗجب

نیٚندرِ ہتھو ڈیٖٹھ یام منی و مذی

چھُس کرُن غوسُل آسہ نے ترٕ ودی

غوسل لاٗزِم زنانہٕ کرٕ چھُس پاس[۳]

پاک یانہ سپہنہ زحیضؔ[۴] و نِفاسؔ[۵]

---

۱ مستکٕ ترٲوِن پیٚٹھ آب۔

۲ یمہٕ کامہِ سیتو غوسُل کرُن چھُ فرض سپدان۔

۳ امی وقتہٕ۔

۴ لحاظ ۵ ماہوارٕی ۶ زیٚچگی۔ لوسُت (ژٕ تیمی دوٗہ)

دربیان فرائض تیمم

دَر تیمُّم چھُ فرض کرٕ نیتؔ[1]

پاک میٚژ تہٕ زٕ ضرب دِنی تِتھٕ پیٹھ
ضرب زٕ یے دِتھ دِ پھٕش بُتھس تہٕ ژٔرِن

غوسلہؔ[2] یا پَتھٕ تہٕ بَس چھِ اَیڑے یَن
یہٕ رواتس چھ یتس نؔ[3] ڈیٚیِ نہٕ آب

نتہٕ آسہس اٚکس گرٕ دوہس نایاب
یا گژھیس خوف رادِ عیدٕ نماز

یا جنازہ کرٕن تیمم سازؔ[4]
نتہٕ کم آسہ آب یا دُرٛوگ پیوس

یا سہٕ ٹھٕ خوف ترٛیشہِ ہُنٛدٕ یے گوس

---

[1] نیتؔ - پاکہ میٚژ تہٕ زٕ ضرب اَتھٕ میٚژِ پیٹھ - یِمے چھِ تیممُس منٛز ترٛیٚنٛ فرض - [2] وضو تہٕ غوسل تہٕ چھِ تیممُس پیٹھ نکھٕ وُسان -
[3] یِمہِ شارِ پیٹھ چھِ تِم وقوع منظوم کرِتھٕ آمتی، یِمو منٛز کانٛہہ اَکھاہ دَر پیش یِتھ چھ وضوٗ یا غوسلہِ بدل تیمم کرُن جایز - [4] اصلس اندر چھ دَر نمازے کرٕ دو نماند خلف - یِم چھ نماز عید تہٕ نماز جنازٕ - یِم اگر رادٕن یِمن دِپہٕ نہٕ قضا نمازہ "ساز" بمعنے طہارت -
[5] آب چھُس چیٚنہٕ باپَت تیوٗت کم زٕ اگر آسہ اَندرٕ وضوٗ یا غوسُل کرٕ بُتھ چھُس ہَتِس دٕ وٚرزِس پیٹھ آب، یُت زامہ داتان ترٛیشہِ ترٛیشہِ کرِ -

دُشمنٹس[1] تہٕ دَرِنٛدیٚ چھ کھوژان
نتہٕ آسیس[2] نہ رز نوٗنٹے[3] ایمکان
عذر ژوٚل تہٕ تیمُمس نہ عملُ[3]
بیٚیہٕ[4] تیمہ چیز دروضوٗچھُ خلل

دربیان پاکی و ناپاکی آب

آب جٲری[5] تہٕ آب داہ دَر[6] داہ
پاک چھی نجسہ سیتی گوٚ تہٕ تبٲہ[5]
ڈٲلہ سَے رنگ یا مزٕ یا بوے
گوٚ تہٕ ناپاک چھُینہ لائق شوٗشے

---

(۱) آب چھُس نزدیک مگر بیٚتہٕ چھُس دُشمن یا درِندہ یِینٛدی خوفہٕ آبس تام ہٕتہٕ ہیٚکِنہٕ ۔ (۲) چھِہ منٛز یا کریہ منٛزٕ آب کھالنہٕ خاطرٕ
(۳) بیٚیلہٕ یِہُند عذر رُو منٛزٕ کانٛہہ عذر روزِ نہٕ ۔ تیمُم کرنٕک شرط تہٕ موکلیوو ۔
(۴) تیمُم تہٕ چھُ تیمہ وِیے کارُ دسیتی پھُٹان ۔ یِمو سیٚتی وضوٗ چھُ پھُٹان ۔
(۵) چلہٕ وُن آب خواہ سُہ دُری یا اُسِن ۔ ناگ یا لٕہ کِٹ کول اُسِن ۔
(۶) تیوٗت آب یُوت اَکس تتھ تلاوس پوٗرہٕ کرہِ، یِیتھ شرعی داہ گز زیچھر، کھجرٕ تہٕ شیٚنبر آسہِ ۔
(۷) مُراد " ناپاک "
استیمال کرنس یا چھلنس لایق ۔

تُمہ یتھ نجس[1] پیہ تہ گو ناپاک
آسہ[2] آبس اندر تہ یا برخاک

دربیانِ حُکمِ[3] چاہ

موُد یُس یلہ خوُن[4] دار حیوان دارا
گرُ پرس اندر تہ پھو کھ کھوُتس وارا
یا بُسیہ آو گو شہ کرُیوُر عذاب
پاک گو یُس یلی کوُٹُھ تہ سوُتے آب
سورِ نے آب کڈ بُقعہ[5] نہ سے ہتھ
یہ اِمامِ محمد[6] نی چھے کتھ

---

[1] نجاست - غلیظہ - مثلن بول و براز - شراب - خون بیتر - اگر آب چلہ وُن اوسنہ یا دہ در دہ کم اوس تیتھ کرِہ نجاستِ خفیفہ مثلن بُقعہ کھ بیتر تام شرعن ناقابلِ استعمال -

[2] شہ موکرُ چھیت -

[3] یمیتھ چھ مولوی صاٰبن نوٗ عنوان " دربیانِ حکمِ چاہ " تھوُومُت - حالانکہ اصلس اندر چھ یمہ کیو احکام تہ " دربیان پاکی و ناپاکی آب " عنوانس تلے آمیتی -

[4] بے خوُن چھ صرف ربیچ ، موُہ ، تہ تلہ مانیہ یوان -

[5] بقعہ (ایل)

[6] حضرتِ امامِ اعظم سُند کھ خاص شاگرد -

روٗد ہرگاہ مرٕتھ اوٗرٕتےٚ[1] جانٛدار
چسمہ موٗجُب ژٕ حکم بیوٗن بیوٗن ژار
چسمہ رٕکنہٕ آسہٕ یدٕ سعٕ ژرٕ نتہٕ گگرٕ
کرٕ نزٕہےٚ نئتھٕ باحتیاط یہٕ ژوٗر
یُدٕ چھُ کونرٕ تہٕ بٕرارٕ ہیوٗ تہٕ کوکرٕ
پانٕزہےٚ عالمو مُقرٕر کوٗر
آسہٕ یُدٕ نیوٗرٕ[2] ہوٗن یا اِنسان
کڈٕ ژٕ ہہتھ تی چھُ مذہب نعمان[3]
آسہٕ ہوٗنس وٕسیتھ کھسیتھ بٕرٕارِس
بٕرٕارِی سُنٛدٕ ژٕ حکم کرسارِس
گوٚڈٕ کڈٕ جانور نیبر از آب
تیٚ پتہٕ آب کھال[4] بوز چسماب
روٗد یُد زِندٕ آس چھُس در آب
اَدٕ وُچھ کیا تشند چھُ ژھیوٗٹ یا لعاب
اُس تےٚ بوٗڈ[5] نہٕ پاک[6] آسیس پان
کوتہٕ ناپاک شک ژٕ کرٕ تھ کاسان

---

[1] نہ کھوٗتُس چھوٗ کہ تہٕ نہ آو بُسہ۔
[2] فارسی اصلس اندر "بُز" یا نےٚ ژھاوُل۔
[3] حضرت امام ابو حنیفہ رحمتہ اللہ علیہ
[4] "کھار" اصل[5] بدٕ[6] (مطبوعہ)[6] شرع موٗجُب آسہ حلال۔

گگراہ[۱] آسہ یُد تہٕ دہ نشٹھ ژراو
پٔروٗر[۳] ہیوٚ آسہ یُد دوٚگنُ تنھ ژراو
گوٚ چھِنس یُد سہ ژھیٚوٹ چھُ یٕس سکرہ[۱۱]
یُقہ دہ کڈ تہٕ پاک زانُن کھوہ

دربیانِ مَسح موزہ

مَسح موزس پٮ۪ٹھے چھُ جب اٮ۪ز نیٚشُن[۴]
کرِہ راتس دوہ مُہمَس اُکس بسیہ وٚنُن[۵]

---

[۱] آسہ یُد گگرُ تہٕ دہ نشٹھ ژراو (مطبوعہ)

[۲] برابر (مطبوعہ)

[۳] حال حالے موٚکرٕ کھیٚنہٕ وٲلی جانور مَشلَن وُڈنٹ، گاو، کوکرٕ بلیتر۔

[۴] کرُن۔ اَتھ مسحس چھِ ترٚیٚنے شرط (ا) پٮ۪یلہٕ ژٕنہٕ نین تام دالہٕ مٔشی آسہ۔ (ب) تنیٚشھ سوتی یا اونی موزٕ آسہ پٮ۪ٹھیٚنگ پار دالہٕ وٲلنھ آسہ (ج) سُہ سوٚتی یا اونی موٚٹ موزٕ یٮ۪ش لاگِتھ ترٚیٚن ژوٚن ہیلن تام پھٕٹِہ نہٕ۔

[۵] مُقیم۔ یُس نہٕ سَفرس آسہ۔ اگر گوڈنکیس ۲۴ گٔنٹن اندر سَفرس دٕراو، یہ ہیٚکہ ترٚیٚن دوہَن تہٕ ترٚیٚن راتَن موزس پٮ۪ٹھ مَسح کرِتھ۔

ترٛین دۄہَن تہٕ شبن چھُ یُین مُسافر[1]

مسح پٲرِس طہارتس[2] پیٹھ کرٕ

موزٕ ڈٲلِتھے ییلے پھٹی ژٕٹے وضو

ابتداء مُدتک[3] نشٕ پیٹھ چھو

یہ گوڈا گوس اوٚنگجہٕ ترٛین یوٗت

موزٕ کرٕ حُکمُ کھوٗرٕ[4] چھلُن نہٕ ووت

---

[1] کرٕ نیشہِ کم از کم ۵۷ میل دوٗر۔ اگر ترٛیٚن دوہ تہٕ ترٛیٚن راتھ ختم گژھنہٕ برونٛہہ یہ گرٕ ووت۔ یہ بنیوو مقیم تہٕ یہ ہیکہٕ مسح کٔرِتھ اُمیس چھہٕ پوٗرٕ کھوٗرٕ چھلُن۔

[2] کھوٗرٕ زٕ ہٕنٛد پاک آسنُک گژھیس پوٗرٕ یقین آسُن۔ نہٕ گۄیی زٕ وضو کٔرِتھ گژھیس موزٕ لوگمُت آسُن۔

[3] سُہ مُدت یتھ اندر موزن پیٹھ مسح کرنُک اجازت چھُ۔ بسنہٕ وٲلِس اکھ دوہ تہٕ اکھ رات مُسافرس ترٛیٚن دوہ تہٕ ترٛیٚن راتھ۔

[4] نتھٕ کنہٕ پیٹھ کنہٕ پوٗرٕ وضو کرنٕ وِز حُکم چھُ۔ موزٕ چھٹنہٕ علاوٕ چھُ مسح بیٚیہ دۄہ یو حالتو سیتھ چھٹان۔ معین مدت ختم گژھنہٕ وِزِ تہٕ موزٕ کھُرٕ ناوُن وِزِ۔

نوٹ:- وضو وِزِ چھُ موزن پیٹھ مسح جایز، مگر غسلہ وِزِ نہٕ کینٛہہ۔ مسح کرنُک طریقہ چھُ یہ زِ دۄشوٚن اتھن پاک آبہٕ گٔژِو کٔرِتھ گژھہ پوٗرٕ اوٚنگجہ سیتھ ٹینٛڈیو پیٹھ گوڈس تام کھوٗرٕ چھاپیس (اوٚنگجہ دوٗر دوٗر تھٲوِتھ پھش دِتھ)

دربیانِ حیض ونفاس

حیضکے کم مُدت ترٛیٚ دوہ تہٕ ترٛیٚ شب[1]

حدٕ تمیک[2] رأژ دہ تہٕ دہ دوہ لب

اَمہ کھوتہٕ کم تہٕ زیادٕ یُدٕ نیکہٕ ژٕ[3] رٕتھ

آسہ یا حاملہ[4] مرض وَن تتھ

مُشخص چھُے تہٕ طُہرٕکُے[5] اکثر[6]

کم تمیُک پچھ چھُ یی مُقرر کر

چھُنہ اندر نفاسُک[7] کم مدت

مُشخص اَکھ سپلہ چھُ اکثر[8] تتھ

چھُنہٕ اندر نفاسس وحیض روا

کرٕ ہسے کانہہ نماز و روزہ ادا

ف۱ اَمہ کم اگر خون یکہٕ تہٕ چھُ یوان مرض مانہٕ نہ زٕ حیض.

ف۲ جادٕ کھوتہٕ جادٕ مُدٕ رٕتھ ف۳ ژہو دوہ ہو جادٕ چھُ تتھٕ کنہٕ مرض یوان مانہٕ پتھ کنہٕ ترٛیٚو دوہ ہو کم مُدتس ماہواری مَرض نہ زٕ حیض یوان چھُ مانہٕ ف۴ دوجان ف۵ دوہ حاضن ہُند درمیانٕی مُدٕرٕتھ.

ف۶ "اکثر تہٕ "کم" چھ علم فِقہ مُوجب "جادٕ کھوتہٕ جادٕ" تہٕ کمہٕ کھوتہٕ کم دوہ مُت وَنان.

ف۷ ہوسنکہ دوہ

ف۸ جادٕ کھوتہٕ جادٕ مدت.

چھُس وسیکھ قضا[۱] ڈرُن رٔژ زن

نوٗنہٕ بوزن کٔن مہ مسئلہٕ[۲] ناوُکن تن

مسجدس منز اُژُن پرُن قرآن

خنچھ قرآنس کیٛرنی منع نٔنھ[۳] زان

در بیان کلوخ[۴]

بعد معتاد[۵] پاک مخرج کر

تہٕ[۶] اگر آسیہ نہٕ کلوخ بہتر

گاہ یِد مخرجس کم از درہم

مستحب[۷] چھُے چھلُن شبر کینہہ غم

درہمس یوت یِد چھُے[۸] واجب[۹] زان

فرض[۱۰] چھُے آسیہ یِد زیادہ ازان

مہ۱ دوہھس بدلہ دوہ ۵ مہ۲ ہیمن دوہن چھُنہ مباشرت جائیز

مہ۳ ہیمن ترٛینہٕ دٕنی کامین گژھینہٕ حائضہ واجنبی یا لوسہ زنانہٕ کیٛرنی۔

مہ۴ مینٛز ہینہٕ وزٕ ایسبرا مہ۵ بوڈ ادرار

مہ۶ آسنے تٔری کلوخ چھی بہتر (مطبوعہ)

مہ۷ چونکہ انسان چھُنہٕ پوٗرہ پاٹھی تہٕ یقینہٕ سان یہ حد بندی کرِتھ ہیکان

اُمہ موجب چھُ پرٛیتھ کانہہ وضو کرنہٕ وزٕ پوٗرہ استنجا کران۔

مہ۸ طراوت نخش مہ۹ درہمس پانڈ ناپاکی چھلِنہٕ چھُے واجب۔

مہ۱۰ درہمہ علاوہ اگر ناپاکی لاٗر روز، سو چھلِنہٕ چھُے فرض۔

وقت بول[1] و براز[2] ہترٕ تہٕ بٕچھ
قبلس کُن مہ کرتہٕ کرٕ چھےُ رُت

دربیان حکم نجاست غلیظہ و خفیفہ[3]

قسم ناپاکیہٕ اندر زٕ چھےٚ زان
اکھ غلیظہ بییس خفیف وَنان
گوٗل بڑٕ تہٕ قےٚ تہٕ بول تہٕ زرداب[5]
خون و معتاد تہٕ منی تہٕ شراب
بول و معتاد ژاپلَن[6] ہُنْد تمام
بیٚیہ یم حیوان کھیٚنہٕ چھ حرام
خون تہٕ گہہ تہٕ لیدٕ مذی تہٕ ودی
ریچھ[7] بطخ یا کوکُر تہٕ اُنْز آسی

---

[1] لوکُٹ اِدرار [2] بوٚڈ اِدرار [3] نجاست خفیفہ [4] دوٚیہ قسمہٕ [5] پاکھ۔ پاٗل پٔچھنہٕ جانداریشنہ [6] درِنْدَن ہُنْد۔ تم حیوان یم شرِ بعتن حرام کٔری۔ [7] زمین سارِنےٚ حیوانن ہُنْد مگر یار ہیم درِنْدٕ مانٔنہٕ چھ آمیتہٕ اصلس اندر تہٕ "روث خر" یانے خرٕ سِنْز لیدٕ وَنہٕ آمُت۔ مگر ترجمس اندر چھ سارِنےٚ حیوانن ہِنْز لیدٕ لیکھنہٕ آمٕژ جانہ پاٹھ شرعی فتوا لیکھنہٕ آمُت [8] چونکہ بطخ تہٕ کوکُر چھ معتاد کھیوان، امہ موجب چھ اصلس اندر یمہ نےٚ دۄن ہُنْد ذکر۔ مولوی صاحبن چھ اتھ زمرس منز "اُنْز" تہٕ "اوٚنمُت" بطخ ریچھ" بدلہ (باقی بٔیہ یمس صفحس پیٹھ)

سَرِیچہِ شُند بول کانہ بس موٗدار

تہِ چھُ سورُے غلیظ کرَتہِ شُمار

پاک یِم چھِ چار وائی بول تِہِشُند

دِینہِ کیو عالِمو خفیفے ویوٗنُد

چھُ غلیظُک معاف اَکھ درہم[1]

دوٗ کھلِمکے[2] ژوٗر دِمہ حِصہ کھوتہِ کم

آسِہ تردار[3] یِد سعہ ناپاکی

چھَل کرُن[4] دوٗر تن بِچالائی[5]

تریِہِ لَٹہِ چھَل یِد چھَکِنہِ تردار

چھَلو چھَلی زورِ پیٚسہِ در ہر بار

یُتھنہِ چیرُن بَنی تہِ پِشپاوُن

پِشپِنے آب گوٗ تمیُک چیرُن

ہِعہ کھِنہِ سیٚتی پاک گژھِ زمین

زالنہِ سیٚتی لید بنیہِ سرگین[6]

(یِتھو مِہ خفیکہ فٹ نوٹک باپتھ) چھ وَزنہِ خاطرٕ "ریچھ بطح یاکو کرٕ لیکھینہِ آمُت. یوٗہے حُکم چھُ باقے وُڈ دِنِہِن یاسی جانوَرَن ہِشنرٕ ریکہ بیچھٹہِ تہِ.

[1] اَکھ درہمہ چھِ چار جابہِ یوت.

[2] نجاستِ خفیفہ یِدوے ژوٗرِمِس حِصَس تہِ لور آسیہ.

[3] تردار (مطبوعہ) [4] [5] تن چھَل تہِ یہ ناپاکی کرُن جان پاٹھو دوٗر.

از چھِنہِ "بِچالائی" وَنُن روزمرہ زبانی ہِشنرٕ وَرتاونہِ یوان [6] گوٗ.

موزہ پأزار ہیُٹ سیتھ وو ٹھر
یُھٹھ روزہ ہس نہ نجس جسم اثر
ہوٚ چھو منی مگر ید چھ مخرج پاک
یُدنس آسہ یدُ سُہ بر پوشاک
صاف شیسترٕ شیشہ اُتھ وو ٹھر
دُ چہ یامہِٹ سیتھ کاس اثر[2]
دالہٕ سارٕی منڈٕ چھ پاک گژھان
گژھ نہ جلدِ خوک[3] تہٕ انسان
خوک چھی نجس عین کر گژھ پاک
آدمی گوٚمُتُ فضیلت[4] ناک

دربیان شناختن وقت نماز

آفتابہ دہ پہرہ یام ڈلی
دُ چھ قدم گژھ چھ سایۂ اصلی
تم قدم ترٕاوی ہتھے دوٚگن یوٚ تمام
ژھاے گژھ یتھنس محل[5] توٚ تمام

---

[1] "ید" بمعنی یا [2] یہ نتیجہ مَل آسہ پیوٚ مُت [3] سورہ دالہ تہٕ انسان ژٕم گژھ نہ کُنہ دباغتہٕ سیتھ پاک [4] اشرف المخلوقات آسنہ سببہ چھ انسانس تمام جاندارن پیٹھ فضیلت مگر تہٕ اُسخہ تہٕ چھُنہ اُن مُسلہ کُنہ سیتھ پاک گژھان [5] فرصت۔

تمہ نِشہ یام ژھایہ آد ہُرہ

لوسیہ یوٗت تام دوہ چھُ وقتِ دِگر

لوسیہ دوہ وقتِ شام گو بُرحق

گژھ یوٗت تام غائب رنگِ شفق

تو پَتہ خفتنک چھُ وقت و مقام

راتی راتس تہٕ صُبح پھولنس تام

صُبح صادق پھوٚلِتھ چھُ فجرٕ[2] پکر

نیِہ یوٗت تام آفتابک نوٗر

دربیانِ حکم اذان وتکبیر

فرضن[3] پانچھ چھے بانگ تہٕ تکبیر[4]

سنّتِ مصطفیٰ ہہ کرٕ تاخیر

دربیانِ شرائطِ نماز

شرط ستہ چھی نماز کر ادراک[5]

پاک تن پاک جاے پاک پوشاک

---

[1] پتری پاٹھو [2] اصل صبحہ نمازِ ہُند وق [3] فرض نمازِ ہندِ خاطر

[4] یُس فرض نماز شوروٗ کرنہٕ برونٹھ پران چھِ (بانگہ تہٕ تکبیر پس پیٹھ

چھیہ اجلس اندر نہ شار)

[5] پیٹھ چھہ۔

سترِ[۱] عورت تہٕ وقت تہٕ نیت

طرف قبلہ تہٕ پاد ژھٕ یِم سَتھ

اَتھ تہٕ بُتھ تہٕ کھوٕر چھہٕ نٕنٹھ یِم تان

تمِہ عورت[۲] زنانہٕ سوری پان

تَوٕنہ پیٹھ موہَنیوس کھٕٹھن تامتھ

شرط لازم چھہ اَتھ دِین عورت[۳]

مو ہنیوس یِتھ کنیز اَتھ اندر

تَس چھہ عورت زیادٕ یُڈ تہٕ کمر

عورتُک ژوٕرِمے حِصہ کو نون

گیہٕ ہُمہٕ ہُم[۴] نماز شرعُن وون

دربیانِ فرائضِ نماز

فرض چھِ سَتھ نمازِ آزادٕ[۵]

یہ تہٕ تکبیر[۶] روزُن ایستادہ

یہ قرآن کرُن رکوع تہٕ سجدہ

پانژھ یِم چھِ شیٖمِ یُتھم قعدہ[۷]

---

[۱] [۲] مردس تَوٕنہ پیٹھ کوٹھس تام وٕلتھ تھاوُن۔ زنانہ اَتھ بُتھ تہٕ ژُنہٕ نیوبون کُن نون تھاوُن۔ تمِہ سوری جِسم وٕلتھ تھاوُن

[۳] اَتھ چھہ دِیان ستَرُک حد [۴] نماز چھٹ۔

[۵] آزاد مسلمانہ [۶] تکبیرِ تحریمہ۔ گوڈنیک تکبیر۔ باقی ساری تکبیر چھہ سُنت۔

[۷] آخری التحیات خاطرِ بِہُن۔

چھِی پَتیٖمؚہ فرضٕ وارٕ ہِکاو خبر

مو کلِتھ نیرِ ہنٕ نماز نِہ بر

دربیانِ واجباتِ نماز

واجباتِ نماز کاہ یا باہ[۲]

پَرُن ژٕ الحمد تتھ مِلوٚ سوٗرا[۳]

فرضٕچَن دۄن رکاژٕنے اندر

گۄڈٕ چھےَ زٕ ژٕ تتھ مُقرر کر[۴]

آسہ ہرگاہ نماز فرضہٕ وُراٸے

سوٗرہ تتھ پَتِمہ رکاژ مِلوٗن اٸے[۵]

گوڈنیُک قعدہ بیالہ واجب ن

پرُن تحیات دۄشوٕنی قعدن

در رکوع و سجود و در رکعات

رَچھ تٕ ترتیب وارٕ احتیاط وات

۱۔ ستو شرط ہنٕ اخری شرط۔ نمازٕ اندر نیرُن۔ نماز ژٹنی۔

۲۔ چھاپس اندر "بارہ" ۳۔ ۴۔ ضم سورہ۔ یہ چھُ پَتِمہ رکاژ واجب۔ ماسوائے ترین فرض رکاژن۔ ییمہ دۄن پتھ پَتِمہ یا نِہ یکوٗن آسن۔ ہشن پیشین، دِگرچ تٕ خفتنٕچن تریمہ تٕ ژورمہ رکاژ تٕ شامچ تریمہ رکاژ ہنٕ۔

۵۔ زلاوُن۔ ضم سورہ یا قرآن مجید کیو آیتو اندرٕ کُنہ جاے۔

ہَڈِ[۱] در شام و صُبح و خو فتنَن پُر
لہٕ نیٖہٕ پیٚشنس تہٕ در نماز[۲] دِگر
ہَڈِ پرِنَس اندر گتِس[۳] چھُ رَوا
کرِ ہَڈ وَسے لہٕ تے قرأت[۴] ادا
ہیٚیہِ رُکنن[۵] اندر رَٹُن آرام
بیٚیہِ نیرُن نیٚبر بلفظِ سلام[۶]

دربیان سنت ہائے نماز

حق چھ سنّت تہٕ سٕے ژٕ ناہ وٕٹھ دِن
وقتِ تکبیر تُل کنَن اَتھہ ہٕنیو
وانتٕ اوُن زنانہٕ پھیٚکہِ نِے تام
گنڈِ گُلو بِہہِ ڈبھُن یہ چھُ اسلام[۹]
گُلی گنڈِ نی مو ہنیوس نو نفس تُل آے
گُلو گنڈِ تھ چھُس یَرُن ثنائے خدائے

---

۱ ہَڈِ ہَنہ۔ بلند آوازِ سان ۲ نو تیہ پیٚشنس تہٕ نمازِ دِگر (مطبوعہ)
۳ یُسہ جماعتہٕ سیٚتی شامل آسہ ۴ شُہ ہیٚکہ فرض رکاژن ہنزِ قرأت
ہَڈِ یا لہٕ تہٕ پَرِتھ۔ امّا پوٚز سنتن، واجبن تہٕ نفلن ہنزَن سارِنے
رکاژن چھےٚ لہٕ تہٕ قرأت پرٕنی واجب ۵ ارکانِ نمازہٕ۔ قیام۔ رکوع
سجود، قعدہ بیترِ دَم دِتھ ادا کرٕنی۔ ۶ دٔچھنہ تہٕ کھووُر تہٕ رکنہ
نماز ختم کرِتھ سلام پھیرٕنی ۷ ... ژٕ چھُنہ چھا پھس اندر
۸ اَتھہ ... ... ۹ اسلامکھ ...

نَوٕ پَتہٕ پر اعوذ[1] بسم[2] اللہ

لوٗتہٕ پأٹھی ، بجہر پرٕو زینہٕ زاہ

بیٚیہ آمین کر ژٕ آہستہ

پَتہٕ ژٕ تکبیر کھسنہٕ[3] تہٕ وسنہٕ

کر ژٕ ھتھ در رکوع کوٚھٹھ آٚچھن

زٕھٹ برابر ژٕ سر تہٕ ھتھر ژٕ گژھن

سمع اللہ پرُن اماسس[4] چھُ

مقتدی ربنالک الحمد[5]

سمع اللہ تہٕ ربنا یکجا[6]

پرٕنے تس چھُ آسن یُس تنہا

سجدٕ کرُن ژٕ سبحان اللہ الخ

مرٕشدہ تہٕ راٚتہٕ یَندٕ ژٕنشے رٕھٹ دوٗر

---

[1] اعوذ باللہ من الشیطٰن الرجیم [2] بسم اللہ الرحمٰن الرحیم [3] نماز اندر رکوعس اندر وسنہٕ وِز یا سجدس اندر وسنہٕ کھسنہٕ وِز۔

[4] "چھو" (مطبوعہ)

[5] "الحمد چھو" (مطبوعہ)

[6] سمع اللہ لمن حمدہ تہٕ ربنا لک الحمد امی ترتیبہ یکہٕ وٕٹہٕ پرُن۔

[7] ... نماز پرُن [8] "ید" (مطبوعہ)

پر رکوعس تہٕ سجدٕ پیٹھ اندر
ترٛشے ترٛشے تسبیح وارٕ تھوٗزٕ جبر[1]
قومہ تہٕ جلسہ کرٕ قرارٕ سان
قدرِ تکبیر[2] رٹھ قرار دٕزان[3]
رٹھ دٕ چھٕن کھوورٕ ووہٕنی قعدس منز
دَچھنٕ اوٚرِتھ تہٕ کھووریس کرسنز
ژکجن بیہنٕہ زنانہٕ کھوورٕ کۄن
کھوورٕ دٔ چھٕن کۄن کڈِتھ تمیس چھہ ہۄن
در شہادت[4] بوقت خواندن[5] لا
اوٚنگجہٕ سیتی اشارٕ ژیٖے کرٕ با
پتہٕ تشہد پٔرتھ درود و دعا
یُس دعا در حدیث آسہٕ رٕوا
فرضچن پتِمیو ہیٚتیٚ رکاژن دۄن
سورۂ فاتحہ[6] پرُن زٕ سُنَت

---

[1] سُبحانَ رَبِّیَ الاَعلیٰ [2] اللّٰہ اکبر پرنس یوت وَق۔
[3] یمن دۄن رُکنن اندر [4،5] التحیاتس اندر اَشہَدُ
اَن لا اِلٰہ اِلا اللّٰہ ... مجلس اندر "لا" کلمہ پرنہٕ وِز۔
[6] یمیٚتیٚت چھُ چھاپس اندر کیاہتام وِسہو پیومُت۔ سورۂ فاتحہ
پرُن چھُ فرض نہٕ زِ سنّت۔ یہ سورہ پرِتھ ضم سورہ ژادُن چھُ سنّت
تہٕ باقی چھُ اَصلس اندر یتھ کنٛہ "در فریضہ ز بعد دو رکعت
قصرہ بر فاتحہ بود سنّت۔

دربیانِ مستحباتِ نماز

پچھِ[1] اَدب در قیام[2] ہاو نظر
سجدِ چی جایہ کُن تہ چھی بہتر

کھورِنے کُن رکوعسے اندر
قعدس اندر بسینہ تھاو نظر

کرِ نظر نستہِ کُن تہٕ در سجدٕ
وال گھدٕ ڈٕ کوٹھ تہ دست تہٕ رشے[3] اَدٕ

پھیر چیپ[4] وراست بُتھ بوقتِ سلام
اکثر[5] ہُووٕ سُنتھٕ[6] اَتھ نام

۱۔ اصلس اندر چھُ یہ عنوان سہ چیست آداب در نماز بدان۔ یمہ چیزِ نمازِ ہندی مستحب تِہ۔ اسلامی احکامَن اندر چھ مستحب زٕ دویمہ درجہ حکم۔

۲۔ دوہ دِنی آسن وِزِ۔

۳۔ سجدٕ کران گھدٕ ڈٕ کوٹھ پتہٕ اَتھ تہٕ اَخرس ہیچھ بُتھ زمینس پیٹھ والُن۔

۴۔ دٕ پچھینی کھووری۔

۵۔ علم فقہ زانن والیو مُنز اکثر محققو۔

۶۔ "سنتی" (مطبوعہ) کاپیژِ پاٹھو چھُ سنّت لفظس سیتی یاے معروف لگاونہٕ وِزٕ "ت" حرفچ آواز "تھ" آوازِ منز بدلان۔

دربیان جماعت و امامت

روز باُ سنت موکدہ یوز

بجماعت پرٛنی نماز بسوز[2]

یُس خبر[3] ژٲر تہٕ شوٗقہٕ گوڈٕ بہ امام

تس پتہٕ زانہٕ یُس قرائت امام

اَدٕ[4] ژوٗر نیک تہٕ اَدٕ ژوٗر زیٹھ[5]

اَدٕ یُس آسہ خوش لقہٕ کیٛنہٕ بیٛتر میو کھ[6]

آسہ اَکھ مُقتدی دٕچھن روٗزن

زیادٕ آسن تہٕ پتھ کُنہٕ صف دِن

کرٕ قومنگ امام یم حرکات

تہٕ کرٕن مقتدی سوائے قرأت

یُس رکوع گو اَتھہٕ تمیُس گیہٕ فوت

رکعت یدٕ سجدٕنے پیٹھ سے ووت

یوس رکا تھا ژٕیے بڑو نیٹھ گذار امام

کرٕ ادا تیٛلہٕ پیٛلہٕ پھرِتھ سہ سلام

---

[1] "ہا" (مطبوعہ) [2] شوقہٕ تہٕ عاجزی سان۔

[3] دینی علوٗمن منز۔ چھاپس اندر چھیہ سہ یس نفر ژٲر شوٗقہ امام؟

[4] اسلامی کردارٕ کیٛنہٕ [5] وٗمر کینہٕ [6] یِیٛتِن چھینہٕ قافیہ

سَمان [7] تس گیہ رکعت فوت۔ رکوع درائے پیہ نہ رکعت مُجرا پھِرہ (مطبوعہ)

آسہ یِد وُحتھ تہ کھول - زنانہ صفا
مٔنزٕ اَدٕ اقتدا ژٕھٔے چھےٚہ روا

تعداد رکعات فرائض وسُنن

ژور ہٕے رکاژ فرض چھے ترٛٔین وقتن
ترٕ ییے چھہٕ شامُک تہ فرض زٕ صُبحُن

پٔیشنس شٔے رکاژ سنّت بٔس
زٕ زٕ شامس تہ خوفتنس صُبحس

در بیان سجدۂ سہو

سجدۂ سہو دِیُن چھُ یُد پِھس مٔنز[۳]
بالتحیات دِوَن سلامن ہٕنز

---

[۱] اگر اِمامس یا مقتدیس درمیان وُحتھ آسہ یا کھول آسہ یا زنانن ہِنٛد صفہ آسہ، تیٚلہ چھےٚہ تَس مردس جماعتھ یوان - یُس یِمن یِنہ جماعژ سیٚتہ دٔلہ -

[۲] وزن ڈھوکان ہیٚو -

[۳] وزن برابر انہ خاطرٕ، ورنہ چھےٚہ پہ لفظ یِتہِ پوٗرٕ مطلب ادا کران -

واجبات[1] تراوِ تأر یا کرِ تتھ
تأر فرضَس[2] تہٕ بے محل قرأت[3]
سجدۂ سہو وٲنی زِ سجدِ پیٹھ تس
سجدۂ سہو چھُنہٕ مُقتدیَس[4]
مسلم تنہا گذار مسبوقَس[5]
بیٚیہِ سے سہو سجدٕ دِیُن چھُے تس

در بیان سجدہ ہاے تلاوت

سجدٕکی آیہ در قرآن ژوٚداہ
پرٕنہٕ یا بوزنہٕ کھوٚتے سُجدا
ہم در اعراف و رعد و نحل عیاں
بیٚیہِ اسراء و مریم و حج زان

---

[1] یم نمازِ اندر واجبات چھِ۔ یمو منز کانٛہہ راونہٕ سپنہٕ چھُ سجدۂ سہو آسان دِیُن۔ [2] تأر کرنس پیٹھ سجدۂ سہو نہٕ زِ ترک کرنس۔ ترکِ فرض کرنہٕ سپنہٕ چھَنہٕ نمازِ پوان۔ ترکِ سنّت یا مستحب کرنہٕ سپنہٕ چھُنہٕ نمازِ خلل سپدان۔ [3] یدٕ پرنہٕ وِزِ لعنہٕ یا لعنہٕ پرنہٕ وِزِ یدٕ قرأت۔ [4] بیٚیہِ جماژ منز اسِنہٕ تس ترکِ واجب نہٕ گژھِ۔

[5] جماژ اندر پتہٕ رلن وول مقتدی۔

[6] یم چھِ قرآن کریمہٕ کین سوٗرن ہنٛدی ژوٚداہ الگ الگ نا و سورہ اعرافہ پیٹھے گنزرنہٕ آمتۍ۔

بیٚیہٕ فرقان و نمل و ہم تنزیل
صاد و حٰمٓ سجدہ نجم دلیل[1]
انشقاق و علق ژوداہ یم آے
سجدہ[2] واجب چھ ترٲوٕنۍ[3] چھنہٕ جاے

دربیان نماز مریض

ہیٚکنہٕ[4] استادٕ رٕوزتھ بیمار
گرژھ ڈیٚشس پیٚٹھ بیہتھ چھکے لاچار[5]
چھُسنہٕ یُد طاقتِ رکوع و سجود
باشارہ پٔرِن بیہتھ بیٚیلہٕ رُود
ہیٚکنہٕ[6] بیہتھے رُوبہ قبلہ شونگِن
باشارہ مدد کلس[9] سٕتہ ژھنگن

---

[1] شعری ضرورژہ موجب "دلیل" لفظ۔ سورۃ النجم نہٕ چھُ سہ اکھ سورہ یتھ اندر سجدہ تلاوت لیوان چھ۔ چھاپس اندر "سجدہ نم"

[2] ترک کرنس پیٹھ چھُنہٕ کانہہ فتویٰ [3] یہ چھُ قعدہ ورأسے۔

[4] بیٚیلہٕ نہٕ ژھو دِنی رٕوزِتھ ہیٚکہ [5] نخیف۔ کمزور [6] ژہنے تان حرکژ منز أنِتھ یم بیہتھ رٕوزِتھ ارکان نماز نکھہٕ والن [7] اگر سہ بیہتھ نہٕ ہیٚکنہٕ [8] کھور قبلس کُن کرِتھ۔ مگر تل یدہ بیون کُن رٕٹِتھ تہٕ یدٕ ہیوُر کُن کرِتھ۔

[9] کلہٕ سیتو اشارہٕ کران کران پٔرِن۔

دربیان حکمِ نمازِ مُسافر

فرضچَن ژوٚرن رکاژن ہنٕہ زٕ رکاژ

سَفرس[۱] پٮ۪ٹھ زٕ مُصطفےٰ اشیٚچھ وَاژ

وطنٕکہ شہرٕ یام دَرا کھ[۲] نیبر

قصر[۳] تامتھ نمازِ فرضچہٕ[۴] کر

ژٕ ہن دوہ ہن تا دوٚپہر[۵] پیادٕ پکُن

عالِمو مُدتِ سفر اتھ وَوُن

بٮ۪یہ جایز چھُ در سفر افطار[۶]

گوہ ڈینگ[۷] دوہ گرٕ ہتہ چھہ تمنٕہ مختار

---

[۱] پیٚتِس کالس تہٕ گرٕ دوٗر سفرس اندر روزٕ تھٕ۔

[۲] نیتھ دوٗر یکِت شرعَن مُقرر کوٚر [۳] فرض رکاژن اندر کمی۔

[۴] ماسوائے شام پیٚتِھ چہ ژٕ ہنہ وَسے رکاژ پوٚرٕ گژھن پرٕنہٕ۔ نہٕ سنتن یا واجبین اندر۔ بٮ۪یہ گژھہ سفرٕک قصد آسُن۔ بلا قصد اگر کانٕہہ کُنہِ یہس ہیا ہزارس پاٹھو پھیرِتہ گو نہٕ مُسافر!

[۵] از چھُ یہ کل سفر ۷۵ میل مانٕنہ آمُت۔

[۶] روزٕ چھٕنٕرادنہٕ۔ گرٕ داتھ دوہ ہس بدلہ دَرہ روزٕ دَرنہٕ۔

[۷] اگر گرٕ اوس اَمہ دوہ ہس چہ روزٕ دارِی ہنٕز نیت، گرٕ تہ روزٕ دا روٗدمُت۔ نتہٕ لہ واتناوِ یہ دوہ اندٕ پتہٕ چھُس دوٚیمہ دوہ ہس اختیار دہلیج کھاو روزن یا روزٕ کھاوُن۔

کُنہٕ جاے چھُس پھُن نیت
یُد کرُن گو مُقیم[1] پھُٹ رخصت[2]

در وطن ووت یام گو داخل
سفرُک حُکم تس سپُن باطل

شہر نیرتھ نیر چھُ نفل روا
بارشاہ گرِ یُس کھشتہ برپا

بہتھ سُرُن گرُ پکی نہٕ تتھ کُن پر
بیُن ہنا سجدٕ[3] از رکوع تہٕ کر

دربیانِ حُکم معذور[4]

یُس بنہٕ[5] (آسہ گو منٛز معذور)
وقتس اندر نماز پرہے پوٗر
روزِ نے تس نماز تام فرصت[6]
وانہٕ نے اندتس پھُٹی طہارت[8]

---

۱ مستقل بسکینہ ۔ ۲ رعایت قصر بیٛھتے کُنہ جایہ پندہن دوہن بسنُس نیت کرُن یہ روزِ نہٕ مسافر ۔ اُمس چھُے پوٗرٕ نماز پرٛنی تہٕ روزٕ دار روزُن ۔ ۳ کلہ سیتی اشارٕ کران کران ۔ ۴ موزور ۔ عذرٕ وول بنٛلن یُس پھاپے اِدرار آسہ پوان ۔ ۵ بنٛہ بیکٹ چھِ سے تُراوی ہتی ۔ ۶ مہلتھ تارٕ یانے نماز پوٗرٕ ادا کرنس تام نہٕ روزِ نہٕ تس وضو قایم ۔ ۷ سلام پھیرنس تام اگر وضو روزِ نہٕ یس نہٕ ۔ ۸ طہارت لفظک زھوٗٹ ادا ۔ وضو ۔

اَدٕ پڑہِتھ وَقتہٕ[1] نوٚو وضوٗ ﺳﮧ کرِن
وَقتَن[2] اَندر ﺳﮧ فرض و نفل پٔرِن
پھُٹرِ یِس[3] وقت نیبرٕ نٔے ﺳﮧ وضوٗ
بنِیہٕ یِس ناقص[4] طہارت چھہ

دربیانِ نمازِ خوف

خوفِ دُشمن چھُیہٕ امیر کرِن[5]
زٕ حِصہ فوٗجِس نماز پٔرِن
نِصیف روٗزِن مُقابِل[6] اعداء
نِصیف تَس[7] پَتہٕ کرِن نماز ادا

---

(۱) پانٛژَن فرض وَقتَن الگ الگ۔
(۲) پانٛژَن نمازَن ہُندِین پانٛژَن مُقرر وقتَن اَندر اَندر۔
(۳) یُتھٕے اَکہ نمازِ پَتہٕ دوٚیمہ نمازِ ہُند وقت ووت اَمِس چھُ نوٚو وضوٗ کرُن۔ نمازِ ہُند وَق واتانٕی چھُ اَمِس طہارت پھُٹان۔
(۴) ناقص (مطبوعہ) "ناقص" گو طہارت پھُٹراوَن وول کانٛہہ بیاکھ سَبَب۔ مثلَن خوٗن بُن۔ گوٚل بُرِتھ دٕرٛو کھہ بیترِ۔
(۵) کمانٛڈر کرِن فوجِس زٕ حِصہ۔
(۶) بُجھِ۔ مُقابلہ (دُشمنس)
(۷) کمانٛڈرس پَتہٕ گوٚڈنِکِس نِصفس کرِن امیرِ فوج اِمامت۔

تَہ پَتہ قوم بین نماز پَرِن
اَکھ زُوناسٕ شوبہٕ یُس امام کرِن

دربیانِ مفسداتِ نماز

کھیوُن تہٕ چوُن تہٕ کلام کُنہ زرٕ
کرِ یُس تَمہِ پیٹھ نماز پھٹہِ
یا منگُن حاجتھا تِمُہ زِ خدا
آسہِ بنّدس نِشِہ منگُن سہ روا
نَتہٕ ناپاک جاے سجدہٕ دِیُن
کوشِن اَخ اَخ بغارِ عذر ہیوُن

مد۱ باقی سہ فوج یُس دُشمنس مقابلہ رُوزِتھ اوس۔
مد۲ کمانڈرس وَراَے پنُنیو فوجو نکِن۔
مد۳ یُس امام بنِتھ شوب آسہ۔ یُس شرعہ موجب کمانڈرس پَتہٕ لایق امامت آسہ۔ مد۴ نماز پھٹراون واجبہٕ کامہ مد۵ کم کام گژھ اَکہ اَتھہٕ کَشِن یا جسمہ پیٹھہٕ کیوم شیُوم ژالُن مد۶ سجدہٕ جاے پاک آسنہٕ چھیٔ فرضن اندر تہ شامل۔ یِتھِن چھِ اکیکُ تذکرہ یِمہٕ وجہہ موجب کرنہٕ آمُت زِ نماز لاگن ورِ چھینہٕ پرِن والِس پیٹھ خیال اوسُت زِ سجدہٕ جاے چھِیٔ ٹھیک۔
مد۷ عذرہٕ درأکھ۔ تہٕ گو زِ اگر ڈاپہ بیٹھ سینی یا نے ٹوکھ پیش آمہٕ سیٹھو پھٹہِ نہ نماز۔

یا قرأت وُچھِتھ پری ز قرآن
بڈِ آسہِ یا وُدی شہ نالہٕ کران[۲]

تِتہٕ آیاۓ[۳] پری بقصدِ جواب
موت بوزِتھ شہ[۴] اِنّا لِلہِ راجعون بشتاب[۵]

تراوِ شرطہٕ[۶] نمازِ یا فرضا[۷]
نتہٕ والنُٹ[۸] چھُ فرض بوزِ[۹] فرضا

دربیان کراہت نماز

تراوِ سنّت[۹] نماز مکروہ زان
یا نمازا پری کھٹہٕ[۱۰] لگیہٕ سان

---

[۱] قہقہہ کِرِ یا ٹھہ ٹھہ کران اسِہ [۲] باکھ تراوِ۔ چھ ایمِس منز چھ آمُت [۳] بڈِ آسِہ یا ودی شہ نالہٕ کران [۳] قرآن مجیدک کانٹہہ تیتھ آیہ یتھ قرأتس یتھ داخل آسِہ۔ مثلاً کانٹہہ مرشیا کرِتھ نبیہٕ پرِ نمازِ منزی "سبحان اللہ" یا کانٹہہ پیچھ تاعجب کرنس پیچھ پرِ "لاحول ولاقوۃ..." [۴] کانٹہہ مرنچ خبر بوزِتھ پرِ "انا للہ وانا الیہ راجعون" [۵] بے فرصتہٕ بلا اختیار [۶] نمازِ ہندِ شرطو منز [۷] یا کانٹہہ فرض مثلاً رکوع۔ سجدہ [۸] نماز چھے دُبارہ پرُن [۹] سنّت موکدہ کِرِ عمداً ترک۔ مثلاً سجدس وِسنس کھسنس اندر "اللہ اکبر" پرُن تراوُن [۱۰] مثلاً کلہٕ پوشس آسِس توتہ پرِ بلا عذر دوہ ڈونے نمازہ۔

عذرٕ روٗ ستے وسری شہ کم کوتا
وٰلہ عمدن شہ پھوٗلمتے جاما
شکل جاندار آسہ بروٗنٹھ تہٕ نم
آسہ پتھ کن تہٕ تل کھورن چھنہٕ غم
اَکھ گزا روزِ تھوٗد اِمام زٕ قوم
یا گزاہ بوٗن چھہ مکروہی تیٚژھ کوم
روزِ محرابہ بیہے اندر تنہا
کرِ تتھ منز رکوع وسجدٕ ادا

دربیانِ نمازِ قضا

اَکیٚہ فرضا تیٚژھی قضا تتھ کر
راوِ جمیع نماز پیٚشین پرٕ
دُرست چھیٚنہ نماز ترٕین وقتن
لوسہٕ کھسہٕ آفتابٕ دوپہرن

---

۱ شکلن بلکہ کینہ تا شکستہٕ یا موھٹ دینہٕ ۲ رنگِ قراحت، گمُت ۳ تہٕ کیا زِ یتھ کینہ چھےٚ بُت پرستی سیتی مشابہت گژھان ۴ بدوے یہٕ شکل پتھ کُن آسہ یا کھورن تل۔ تتیٚلہ چھیٚہ نمازِ کراہت گژھان ۵ مقتدین نِش ۶ بڑونتھہ صفہٕ بوٗن۔ ۷ گنہ زوٗن۔ بیٚتلہ مسجد خالی آسہ۔
۸ فرضن وقتہ کرِ سہ پوٗرٕ ۹ جمعہ نماز چھینہٕ قضا پرِنی۔ یہٕ نماز راوِ امہ بدل چھےٚ صرف پیٚشین نماز پرِنی جاپہٕ۔

در وطن ہیُر کر کھ قضاے سفر

ژور یتھ چھے رکأژ تتھ زیے پر

پرٔژ ساری قضا ژپھ ترتیب

وقتہٕ برٛونہہ پر قضا وچھ ترتیب

وقت[2] چھے تنگ یا مُو چھے ژٕ قضا

شِٹھ نماز قضا گیے یکجا

اد ترتیب چھینہٕ چھے ژٕ جواز[3]

کر قضا وترس تہٕ عید[4] نماز

گوٚڈے قضا پیٚشنک برٛونٹھیم سنّت[5]

پرٔژتم ژور برونٹھہ زٕ پتہ پتہ

فرض و سنّت ژٕ صُبحکے یکجا

کر قضا پرٛیہ سنتھے[6] تنہا

در بیان نماز وتر

وتر واجب چھ ترٛیشہ رکأژ نو بوت

پتمہ اندر پرٛن دُعاے قنوت[7]

---

[1] سفرِ پیٹھ گرِ واتھ [2] اگر نماز با جماعت صحیح پتھ آسہ سیٹھا کم وق روٗد مت [3] اجازت [4] وترس چھ قضا عید نمازٕ نہٕ کینہہ [5] ابتدائی سنتیہ ژور رکأژ [6] صبحک سنّت گژھ انہ دوہ ڈیڈھ برونٹھہ فرضس سیتھ قضا پرٛنہٕ ین [7] ترٛیمہ رکأژ ہشہ قرأت مہ کلاو پتھ۔

تمہ کرٕ وقت وقتٕ خفتن ونٕ

چھےٚ ولیکن پرُن پانٕہتہ خفتن

دربیانِ شکِ رکعت نماز

شک رکعاتن گژھی ژٕ ئے گرٕ ژھیٚر اندر

چھےٚ کمہٕ نچ لٕٹھ تہٕ نوٕ نمازٕ ژٕ پرٕ

یُد گژھائی ژٕ ئے گاہ گرِ چھےٚ شک[2]

فکر کرٕ بیٚہتھ ہٕ ژٕرس[3] گمانس پیٚپ

یُد برابر دوشوے گمانہٕ ژٕ ئے چھی[4]

ژٕ او ژٕ ر رُٹھ کمی گمانہٕ چھےٚ

پتہٕ مہ قعدک[5] بیٚہنہٕ ژٕ ئے آسی شک

تہٕ[6] تتی سجدہ پہر سہو کرک

ف۱ شکٕ یُد عادت چھےٚ بنہٕ۔ تہٕ گوڈٕ گئے مشتٕ تجربہ۔

ف۲ اگر ژٕ ئے وِز وِز شک عادت چھےٚ گومُت۔

ف۳ رکعاتن ہندِس شمارس اندر یود کُن ژٕ ئے راے گژھی۔ تیژٕ ے رکعاتٕ زان زٕ پرٕ مرٕ ژھم۔

ف۴ اگر رکعاتن ہندِس شمارس متعلق یوٚہے گمانہٕ روزی تیلہ زان زٕ کم تعداد چھہ رکعاتٕ ژھم پرٕ مرٕ۔

ف۵ آخری التحیات پرٕنک۔

ف۶ اگر اٚتھ ترتیب مشتھ گژھی تیلہ کرٕ سلام بٕ ژٕ تھہ سجدۂ سہو۔

دربیانِ شرائطِ نمازِ جمعہ[1]

شرط ژورئے نمازِ جمعس زان

اوّل[2] تہٕ آزاد مرد آسہٕ بسمان

چھس شرط شٕنئے ادا نہٕ[3] مصر و امام[4]

وقت خطبہٕ جماعت رخصتِ عام

فرض چھےٚ زٕ رکٲژ تتھ[5] اندر

ژور پٔتہٕ برونہہ شٕنئے[6] پتہٕ سنّت پٔتہٕ

غسلِ عیدین و جمعہ سنّت زان

مکلٕنئ مشک. رُت ولُن پیٚٹھ پان

---

[1] نمازِ جمعہ سپُد تمہٕ دوہہٕ فرض ییٚلہٕ سورۂ جمعہ نازل سپُد۔ اَمہٕ وِز اُسو آنحضورؐ صلی اللہ علیہ وسلم قبائی جایہٕ بیہِتھ مدینہ شریفس نزدیک وٲتی مٕتۍ۔

[2] صحت ہنزِ تہٕ آزادی آسنہٕ علاوٕ گژھہ مرد آسُن، بیٚلہٕ مقیم آسُن بیمار نہٕ، غور لاچار نہٕ، زنانہٕ تہٕ مسافر نہٕ چھنہٕ تہٕ ٹئے نمازِ جمعہ فرض۔

[3] شہر مرکزی جاے۔ [4] مراد اذنِ امام۔ یمو دو یو شرطو علاوٕ چھہ (ا) وقت پیشین (ب) خطبہٕ جمعہ (ج) جماعت (د) شرعی جواز باقی ژور شرط۔ [5] جمعس منز۔ [6] حنفی فقہ مؤجب اَعلس اندر چھُہ ژار زان پیش و چار پس سنّت [7] دوہن عیدن اندر۔ جمعہ دوہہٕ غوسلہٕ علاوٕ عطر مکلنہٕ تہٕ رُت پوشاک لاگُن تہٕ چھُہ سنّت۔

دربیانِ نمازِ عید

ھاو وقتِ نمازِ عیدک[1] تہٕ یاد
از طلوع تا دوپہر چھینٛہ[2] زیاد

چھی تِمے شرط[3] ییم جمعہ پٔرِتھ
خطبہٕ لیکن پرٕن نماز پٔرِتھ

دوشوٕن رکعژن اندر چھہ شیٚے تکبیر
بۄ وٕنہہ قرأتس ترٛےٚ ترٛٲبن کرٕن تاخیر[4]

بچہ عیدِ ہے بحکم شرعِ منیر
پَتہٕ پانژن دوہن ترٛیوہ تکبیر

عرفہٕ کے صُبحہٕ ابتداء چھہ کرُن
فرض پٔرِتھ ژٕے واجب[6] چھہ پرُن

---

(۱) نمازِ عید آیہٕ جنگِ بدرٕ پیٹھٕ واپس یوٕنی سنہ ۲ ہجری پیٹھٕ شورٕو کرٕنہٕ (۲) دوپہرٕ پَتہٕ نہٕ (۳) مثلن اوٚر آسن۔ آزاد آسن۔ مرد آسن تہٕ مقیم آسن۔

(۴) باقی ترٛےٚ تکبیر چھہٕ دوٚیمہ رکعژہنز قرأت ختم گژھنہٕ پَتہٕ تہٕ رکوع کرنہٕ برٛونٛہہ پرنہٕ یوان۔

(۵) تابہ وئہ شریعتہٕ موٗجب۔

(۶) یمن دوہن چھہٕ ایامِ تشریق وَنان۔ تہٕ یم چھہٕ واجب۔ یم چھہ نومہ ذی الحجہ چہ صُبحہٕ نمازِ پیٹھٕ شورٕو سپدان۔ فرض رکعژن ہنز سلام پھیرٕ وُنے۔

دربیانِ صدقہ فطر

صدقہ[۱] فطر دِیُن چھُ واجب زان
وُشکہ نژکھ[۲] یا ژٕ کپنکہ پانژٕ[۳] زان
چھُ پننٕ تہٕ لوکٕٹیٚن شُرین لازم
یُد غنی[۴] چھُکھ تیمن دِ مسکینن ہیم
عیٖد دوہ دِیُن نمازِ برونٹھ چھُ جان
یُد پتہٕ[۵] دِکھ نکھے چھُ تونہٕ وسان

دربیانِ نمازِ تراویح

در تراویح ژٕ ختم قرآن کر
تمہٕ چھے وُہ[۲۰] رکاژ سنّت پر
زُون برابر بہُن چھُ زور پٔریکھ
پر ولیکن دوٚ پیہ سلام پھیریکھ

---

(۱) ماہ رمضان مکلیتھ لوکچہ عیٖد دوہ روزدارِ کھ پھٹرا دنک صدقہ۔
(۲) شرعی نژکھ پُس قریب ساڑن ترٕین سیرن برابر چھُ۔
(۳) نیصف شرعی نژکھ (۴) صدقہ دِنہٕ وول گژھہ پانہٕ مسکین آسُن۔
(۵) عیٖد نمازِ پتہٕ اگرچہ یہٕ صدقہ دِیُن چھُ جایز تہٕ اما پوٗز امیُک جاد ثواب چھُ نمازِ برونٹھ ادا کرنہٕ سیتی حاصل سپدان۔ تہٕ کیازِ تیلی چھُ امیُک اصلی مدعا یانے غریب پروری تہٕ باہمی ہمدردی پوٗر سپدان۔

دربیانِ نمازِ کسوف وخسوف

لوٗگ گرٛوہُن زوٗنہِ[1] آفتابس یام
پرنے زٕ رکأژ سنّت تام
زوٗنہِ ہٕند لوٗگ گرٛہُن تہٕ تنہا[2] پرٕ
آفتابس لگی جماعتہٕ[3] زٕ کرٕ

دربیانِ طلب باران (نمازِ اِستسقاء)

روٗدٕ[4] باپتھ زٕ رکأژ گذار
عیدگاہ وس امام ہیتھ اوٗش ہار
پھٕٹمتے[5] دِل پوشاکِ عاجزؔ[6] لاگ
خوطبہ پرٕ کرٕ دُعا وُزنی[7] ادٕ ناگ

---

(۱) کسوف گو آفتابُک گرٛہُن تہٕ خسوف زوٗنہِ ہُند گرٛہُن۔ چھاپس اندر چھُ ــــ لوٗگ گرٛہُن زوٗنہٕ تہٕ آفتابس یام۔

(۲) الگ الگ۔ جمأژ ورأے (۳) جماعت (اصل)

(۴) اَتھ چھُ اصطلاحی ناو "نمازِ استسقاء۔ خوشک سالی نِشہ نجات لبنہٕ خأطرٕ چھُ یہ نفل باجماعت پرٕنہٕ یوان۔

(۵) پھٕٹمٕتٕۍ (مطبوعہ)

(۶) اصلس اندر "ہذلہ پوشان" یانے تم پلوٗ لاگِتھ یمن منز چھِ چاو لبنہٕ ییہٕ نہٕ۔

(۷) روٗدٕ خأطرٕ نمازِ سیتی "وُزی ادٕ ناگ" لیکھُن چھُ شاعرانہٕ تلمیح۔

دربیانِ نمازِ جنازہ

ژور تکبیر چھی جنازہ نماز

زاں فرضِ کفایہ[1] پر بہ نیاز[2]
بعدِ تکبیر پر گوڈنٕی ثنا[3]ء

دوٗیمہ پتہٕ پروردہ ترٛییمہ دُعا
پھِر ژٕ ژوٗرِم پرٕتھ سلام بزوٗد[4]

چھنہ اتھ قرأت[5] و رکوع و سجوٗد

دربیانِ احکامِ روزہ

معنے روزہٕ شرع موجب وَن
تراوُنے کھین تہٕ چین تہٕ صحبت[6] زن

---

[1] یُس فرض یتھ اندر اگر جمأژ أندرٕ صِرف اکھ شامِل گژھ، باقے سارنے وولتھ فرض نکیہ۔ اگر کانہہ گژھیہ سارٕی سپدن گونہگار۔
[2] عاجزی سان۔
[3] سُبحانک اللّٰھم.... دوٗیمہ تکبیرِ درودِ ابراہیم تہٕ ترٛییمہ ترٛیٚیہ دعا۔ یموٗ منٛز بالِغ زنانہٕ تہٕ بالِغ مَردس اکہٕ قسمہٕ۔ نابالغ کٲٹس تہٕ لوکچہ کورِ الگ دعا چھِ۔
[4] جَلہ جَلہ۔ تکبیر موکلٲنی
[5] سورۂ فاتحہ تہٕ ضمِ سورہ۔ [6] صحبت وَن (مطبوعہ)

صُبحِ صادق پیٚوٚ لٔگتھ غروٗبس تام
چھُ اَمیُک وقت موجبِ اسلام

ترٛےٚ قسم روزٕ ہٕندۍ چھی فرض
ماہِ رمضان قضا[1] کفارٕ[2] فرض

نذرِ[3] واجب چھِہ تِتھٕ نفلے وَن
شرطِ نیت چھےٚ سارِنٕے روزن

نذرِ غیرِ مُعیّنس[4] تہٕ قضاہس
راتلے کرنیت نہٕ زِ مشرز دوہس

تِتھٕ روزن چھِہ[5] تا دوپہر رَوا
درٛ[6] پیچھم دوہٕ نژھکھ تہٕ پانژن سِوا

تِہم چھِہ دوہن عیدٕنۍ ہٕنٛد کرٛےٚ دوہ
بیچہٕ عیدٕ پتہٕ بَیِہ ترٛیٚ دوہ[7]

---

1. دوہس بدلہٕ دوہ۔
2. اَکہ دوہہٕ بدلہٕ پیاپے زٕ ژٕ رٕتھ روزٕ دارُن یا اکھ غلام آزاد کرُن نتہٕ شیٚیٹھ مسافر کھیاوُن۔
3. نذرِ معین۔ مثلن یہ شرط تھاوُن زِ اگر میون یہ حاجت پوٗرٕ سپد۔
تہٕ تھاوٕ فلانی دوہہٕ پیچھٕ یِیِ نین دوہن روزٕ۔
4. سہ نذر یتھ نہٕ مقرر تاریخ یِیہِ گنڈنہٕ۔
5. نیت کرٕنۍ
6. روزٕ
7. ایامِ تشریق۔

ستھمس تہٕ دِماغس اندر
یُد غذا واتہٕ یا دوا چھُہ خطر[1]

گوٚل بَرِتھ نَے آسُن تہٕ نَتہٕ نِشکلُن[2]
سارِوٕی اَتھ قضا امامن[3] وَوٚن

نِشکلِتھ دِہ تہٕ گَرد گو یُدوٕے
سعہ رِیٕہ لاگِتھ تہٕ روزٕ نِچھے[4] چھے

یُد مُشِتھ گوٚو تہٕ کھیوتھ کینٛہہ یا چوتھ
روزٕ موجود چھُے گیے تہٕ فوت[5]

غلطی[6] گیہ تہٕ زٕہِری کھیوتھ سحر
یا ژٕتے زھیوٹھ مِتھ[7] سُلے قضا تِتھ کرٕ

نِشکلِتھ آبِ، گوٚو ژٕتے اُس چھلان
کرٕ قضا شرعٕ[9] نِشس مہ آس ڈلان

کھیکھ تہٕ بی آسِہ زٕ جنس غذا
کُنہہ کیتر مُٹ تہٕ یُنٛز ہشی چھ قضا[10]

---

[1] روزہ پھُٹنک خطر [2] یدوے درٕوہ کیہ ہنٛد حصہ گوٚل برتھ آسیہ تہٕ [3] حضرت امام ابو حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ [4] قائم روٗزے [5] روزہٕ پھُٹے تہٕ [6] اگر کاشس پنیٛچ نسبر روزی تہٕ [7] روزٕ پھُٹر اوِتھ [8] آفتابہٕ لوسنہٕ برٕونٛہہ (یِمن دوٚن صورتن اندر چھ دوہہس دوہہ روزٕ دَرٕنٛی) [9] شریعتٕ کہنٛو تکمو نیشہ مذادوہہس بدلہٕ دوہ دَرُن۔

نظر تہٕ فکر سیتھ دژایہ منی

تتھ قضا چھینہٕ حکم شرع کٲنی

اکھ سیتی منی کڑکھ برضا

تتھ چھ لعنت بیٚیہ درُن چھ قضا

پھُٹرہِتھ یُد ژٔٹے روزہٕ عذرٕ وراٗے

تتھ کفارت[2] قضا ژٔٹے لاُزم آے

دربیانِ کفارت روزہ

نفاوسہ معنیٔ کفارت یاد

اکھ غوُلام[3] پننٕ کرُن آزاد

یَسہٕ طاقت چھُہٕ نہٕ سُہ روزہٕ ڈرِن

دوٚن رٔیتن پے بہ پے سُہ ژھین ہیہٕ کرِن

ژالہِ سِنے روزہ کالہ[4] کاچھ کرِن

شیٹھ مسکینن سیر غم ہیہٕ بُرِن

---

[1] تصوُرٕ سیتی یا خابِ منز۔ [2] تمیُک قضا گو کفارت ژٔنے

اکِس دوہس بدلہ دوٚن رٔیتن روزہٕ دار روزُن ۔ اکھ غوُلام آزاد

کرُن یا شیٹھن غریبن پیٚٹہٕ کھین چن دیُن۔

[3] یُد وَے از چھینہٕ بین الاقوامی قونونہٕ موجب غوُلامی ہُنڈ

رِواج ۔ اما پوز تو نہٕ چھ وُنہ کینژن افریقی ملکن اندر غوُلام مُلی

ہیوان ہینہٕ [4] کال نہٕ کورج دیُن۔

در بیانِ مکروہاتِ روزہ

مہ کرِن بوسہ روزہٕ دار جوان

روزہٕ مکروہ گژھن لبیٚاسہ امان

بے ضرورت غذا ژٕھُن مکروہ

یس ضرورت چھ تس چھُنہٕ اندوہ۳

در بیانِ احکامِ روزہ سفر

سفرس چھی روا۴ کرُن افطار

نیرنک دوہ ذرُن بیٚیی لاچار۵

زیٹھنک خوف آسیہ بیمارس

آدٕ چھُے واگُذارٕ افطارس

کھوژِ حاملہ زنانہٕ تہٕ دایا

مرُنس چھکنہ ژھیٚٹرُنس وایا۶

---

۱ سہ لبہٕ نہٕ امان شیطانی شہٕ نس۔ اگر معونی کرٕ۔ توٚے چھ احتیاط خاطرٕ بوسہ ناروا۔

۲ تمثلن سِنس ژیوٚ بٕٹینہٕ سینہٕ نوٚن و چھُن واجبہٕ ۳ غم

۴ جائیز

۵ نہٕ کیاز نتہ چھ تمہٕ گژٕ سحر کھینہٕ ورٕ روزہ داری ہنز نیت کرٕ منٕ۔

۶ بیماری زیٹھنک ۷ اجازت ۸ شرعی رکاوٹھ۔

یُس مِٹاوزِ چھُ نفس نہٕ جاۓ یِہٕ کھیٚوٚن
فِدیہ لاَزِم تمِس چھُ پرٛیتھ دوہ ہیٚن
پرٛیتھ دُہک فدیہ کیٛنکہٕ پانژُو زان[۱]
بُڈ نہٕ آسِس چھُ بخشنہ ووٚن[۲] رحمان

دربیانِ احکامِ اعتکاف

اعتکافس[۳] بیہُن ژٕ سنّت زان
مسجدے منز ترٛہ دَہکہٕ[۴] رمضان
چھُ مگر پتھ سٕمیے ڈٕہس سنّت
بطریقِ کفایہ[۵] بانیّت
آسہٕ یے نذر کوٚرمتے[۶] بزبان
اَدٕ واجب ژٕ بیہہُ سپُنمُت زان
واجبک حکم چھُے مٕہ نیر نیبر
بے ضرورت ژٕ ساعتھا از سَر

۱ۦ اَستھ پاو[۲] یہ فتوا چھینہٕ اصلس اندر درج کرنہٕ آمُت۔ تتہٕ چھ سہ
بہر صوم نزد ما بیقین   فدیہ باشد طعام یک مسکین
۳ۦ مسجد اندر چلس بیہُن ۴ۦ وُہیمہ ماہِ رمضانکہ شامہ پیٹھ
شوال رتہٕ کس گو ڈنکس شامس تام یہ اعتکاف چھُنہٕ سنّت ۵ۦ تہٕ گو
اگر محلہ یا بستی منز اکھ انسان اعتکافس بیٹھہ سارنے چھُ ثواب واتان ۶ۦ ماہِ رمضانہ
ورائے بیٹھ کانہہ وق چلہ خاطر یہٕ نیٛتھ معین کوٚرمُت۔ یہ اعتکاف چھ واجب۔
۱ۦ خود سر ما کیتھ۔

چھُٹھ ڈرا کھ یُد بغأے ضوٗروٗر[1]

نقلس اندر تہٕ نیر چھینہ قصوٗر

چھُنہٕ[2] بیٚیہِ وطیہ سیٚتہ بوسہٕ حرام

بیٚیہ ہِم چیز وطیکی احکام[3]

کھیٚوٗن تہٕ چوٗن تہٕ شونگُن مشیدِ اندر

اعتکافس اندر کوری نہٕ ضرر

بےٚ[4] تجارت کرٕنٕ[5] تہٕ ہیٚوٗن جائز

اَن مہ یَرٕ تہٕ تھٕہ کرٕن[6] یہ ہیہ کَھ کرٕنکھ ہرگز

---

[1] ضوٗرورت، حاجت، مجبوٗری۔

[2] [3] اعتکاف چھُنہٕ صحبتہٕ سیٚتہ تہٕ بیٚیہ تِمو تمام کامو سیٚتہ یِمن اندر شہوت رانی آسہ۔

[4] تجارتچ نیت آسنہٕ ورأے۔ یعنے ژمن چیزن ہُند خرید و فروخت یِم روزانہ استعمالس لگن نہٕ زیاپارس۔ [5] لین دین

[6] یہ شرط چھےٚ اہم۔ لین دینکی چیز گژھن نہٕ مشیدِ اندر اینہٕ۔ تمہ سیٚتہ چھُ مسجدِ ہندیس احترامس تہٕ اعتکافس دوہ نہٕ دِنی کراہت گژھان۔

شکل و شمائل آنحضرتؐ

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

بار خدایا ژٕ مےٚ یاوری کروٗم

نعتِ نبی پیٚٹھ زیوٕ جارٕی کروٗم

عاشق و معشوق شہ چھُنےٚ عیاں

کرٕ تِس شند شکل و شمائل بیان

کرتہٕ وَنُن میون ژٕ یارب قبوٗل

کاس مےٚ وسواس بپاسِ رسوٗلؐ

سوٗرخ و سفید حضرتنٕ شند رنگ آوٗ[۱]

خوش یوٗن دل بنیوٕ وُن یاد تھاو

سرِ مبارک بجرٕ سان اوس

عقلہ بٔرِتھ گنج[۲] فراوان اوس

موےٚ شریف اوسُنٕ[۳] ئیٚژ پیچدار

یٔیٚژ نہ شیوٗدٕ سے نہ وٕ سےٚ فکرٕ تار

اوس پھیٚکِس تام گاہ آسان زیوٗ کٹھ

ڈیشنہ ونیو گاہ کنہٕ نے تام ڈیوٗکٹھ

وُمر دوہ پے ترنہ چھُکہ کو سمت

مست تِہ رچھُن رسم عرب اہ سمت

اوس پھیٚکِس کھوور سے کنُ عیان

مُہرِ نبوّت چھُ نمنیٚتُک پی بَیان

---

[۱] حدیثہ چھِ روایتہٕ مُطابق [۲] آنتہٕ روٗس خزانہ [۳] عبادہٕ [۴] ازہ چھِہ عام پاٹھو "مس" وَنان۔

رنگ دوہ زول کوترے ٹھونگ بجر
کلمۂ توحید لیکھتھ نشنہ اچھر

ڈیکہ وشٹ[1] اوس رسول کریم[2]
کأنسہ تیمن[2] وچھینہ ڈیکس گنٔہ قدیم[3]

ذاوہ جبہ تہٕ زیچھہ بُمہٕ زن کمان
زیٹھو اچھر وال سیٔدی اسہ کان[4]

أسہ جمن منز نگاہ شوٗبہ وٕنی
خشمکہ وقتہ کرٛشہاں أس نشنہ

سنبلہ کھوتہٕ مٔے جمن ہشند ہیش
وُٹھڈ زٕ دوہ زلہ کرانک عجب نازنین

اوس ہمنا بینٔے پاکس اتھر
نوٗر تیمیٚک دوٗر یوان در نظر

چشم مبارک زٕ بادام زن
سخت[5] سفیدی تہٕ سیاہی تیمن

بوٚدٕ تہٕ یُزگ[6] اوس دہن کریم
تتھ چھہ دپان رُت[7] عربچھ از قدیم[8]

پرٛیتھ تہٕ مہین دند بروٚنہم دوٗر دوٗر
کنہتھ کرنکہ وقتہ ہران اوس نوٗر

روٗیے مبارک نہ ڈُوم[9] تے دراز
أسہ زٕ رۄہ خسار برابر بتاز[10]

---

[1] اگشادٕ [2] بیاکھ روایت "تیمس" [3] زانہہ تہٕ (کأشرس روز مرس اندر [4] سبزٕ کہنہ [5] نوزخک۔ زاوُیل [6] "وچھ" نوسخہ ۲ [7] کأنی [8] لایق تا عظیم [9] جان تہٕ زبر [10] پرانہ عہد بیچھ [11] شوٗبہٕ وٕنی

بوٗنہٕ[1] روٗدھتھ[2] نوٗن ھتھزر نے ستنیر

زوٗنہٕ تہٕ اَکھتابہٕ کھوتہٕ ئیژ پژپیٖر

وُمہر کٕمہٕ موےٚ مبارک سفید

معتبرو[3] کوٗر ژوٗدہت تام قید[4]

ریشِ مبارک نٔیبٕتھ شوٗبہ وُن

اوس ڈلم بوٗنہٕ تہٕ بیٚنیے[5] زبوٗڈ گُن

اُسو زٕ گیسوے مبارک سیاہ

آیہٕ[6] واللّیل چھُ اتھ پیٚٹھ گواہ

روے صفا موے سیاہ دوٗنوٕ راتھ[7]

اُسو بیکھا عجَب وُچھتہٕ[8] باتھ

روٗپہٕ کھوتہٕ گردنِ پاک اُس پژییٖز

ہرنہٕ سٕنٛزے گرٛدنہٕ کھوتہٕ شوٗبہٕ ورُز

پُشتِ مُبارک روٗپہٕ کھوتہٕ صاف

عالمکۍ قبلہ تہٕ جاے طواف

بنٛد[8] قوی بنٛڈی تہٕ بزرگ استخوان

صاف پُرٕ از نورِ بدن جانِ[9] جان

---

[1] کمر اَس اَنٛدر چھِ اکثر "اوس" لفظ بدل "بوٗ" درتاوان۔

[2] زٕھس (نوٗسخہ ۲) [3] پژدھ دار بیان کرن والیو صحابو۔

[4] حدبنٛدی [5] "بیٖنہٕ" (نوٗسخہ ۲) [6] سورہ واللّیل اذا سجیٰ

[7] عجب سخت بات (ن ۲) [8] نانن ہنٛدی بنٛد [9] روٗحک رُح۔

سینہ کُت ادٕ مرٕدھ فربہ تہٕ چاق[1]

نیرِ زیٖچھ در کرم[2] وجود طاق[3]

با برکت دست مبارک زٕ گُھلی

نرم تہٕ کافورٕ کھوتہٕ تیز شہلی

سینتو برابر شکمس سینہٕ اوس

سر خدا گنج شہ گنجینہٕ[4] اوس

زیٖچھر تہٕ نٔزرٕ ساں حضرتن

با برکت اوٗنگجہ کھورن تہٕ اتھن[5]

موہرٕ رکھا سینہٕ پیچھ تا بناف

نشتہٕ بدن موہ نیشہ اوس صاف

دوہ یہٕ گوڈن بو لبیس زاوی جار

کھور تہٕ بلور ہیشہ تابدار

ماز کہنے زیادٕ صفائی تہٕ تاب[6]

دریشٹھ یوان آسہٕ رگہ بے حجاب

پاے مبارک پیچھ روشن تہٕ صاف

اُسیٕ کاتھہ پھراٹھ نہ اوٗسکھ شگاف

بوٕ ستنبر نے ہجراتل پدٕمن

پوٗرٕ قدم اوس زمینس پیٹھن

---

[1] ایٖشرٕ [2] سخاوژ تہٕ فیاضی مشر [3] لاثانی۔ جود روٗس

[4] مو خصر خاکہٕ اندر خزانہٕ [5] اتھس تہٕ بدلہ (ن ۱-۲) [6] چمک۔ نور

[7] تنخہ" (ن ۲)

اُسس زِ انگشتٕ قدم کیس دراز

جابر[1] بن سمرہ وَنان چھُے یہ راز

قدِ مبارک نبیٚیس سروِ ناز

بوٚ تھزر سان نہ زِ ھوٚٹ نے دراز[2]

اوس پوان دٕربیٚٹھ جماتس اندر

معجزٕ سیتی قدِ پاکس تھزر

اُس نہ زِ ھایا قدِ پاکس عیاں

زِ ھاے چھُے جسمس شہ جسم اوس جان[3]

تیز پکان اوس نبیؐ زن بہار

پان پتہٕ ترِوتھ پکناوان یار

اُسہٕ دہان مے پتہٕ لاران ملک

تھوتھہ مہ کرٕو ترِوتھ ٹیکو یک بریک

تس نبیٚیس اوس عرق مشکدار

آبِ دہان توشہ کھوتہٕ خوشگوار

پاک زِنہٕ فضلہ تن وخون و بول

زِوٚل زِنہٕ بولہٕ دِلس غم تہٕ ہول

چھُ بغلہٕ[4] راتھ کیٚتھ اُکھ صاحبین

دل سینس صاف معطّر بدن

---

(۱) مشہور صحابی (۲) "دراز" چھِ کاشُری پاٹھی قدٕ کیس خٕدٕ جاٚیہ تھزرس وُچھِتھ وَنان (۳) عاٚشِ زُح (۴) وُشُفہ مُوجب۔

پم چھِ صِفت بولِ شریفکو عیان

ذاتِ لطیفکو کرِکُس ہیو بیان

پوٗر گژھِ چھےٚ شیشہٕ وٲری تہٕ ژٔرِ سال

نقل کوٚرُکھ وٲتی بعینٕ الوصال

خلق اٰنِکھ برسرِ راہِ ھدا

وارِ کوٚرکھ حق رِسالت ادا

کاش کوٚرکھ نوٗن تہٕ کرِکھ گتہٕ دوٗر

قاصدِ حق اُسھ کرِ کچھ کام پوٗر

سوز الٰہی ژٕ درود و سلام

روحِ شریفس تِہندِس پیٹھ مُدام

بادشاہِ رسولِ کریم

پس ژٕ دِتھ خلعتِ خُلقِ عظیم

آلِ مطہر تہٕ بتیہ اصحابِ دین

اُنی سے شفیع کاس سے غم چھس حزین

بہر حسینؑ و حسنؑ و فاطمہ رضؓ

کر بکرم عفوِ گناہان ہمہ

---

۱ کرن (ن-۱) ۲ ذات باری سِنٛدیس حضوٗرس منز ۳ انن (ن-۱)

۴ کرن (ن-۱) ۵ پیغمبری ہنٛد حق۔

۶ پیغمبرِ خدا ۷ کرن (ن-۱) ۸ پاک اولاد

۹ غمگین ۱۰ ساریے گونہٕ ہٕت۔

ہر دمہ توفیق عبادتٔ رٹم

جان نہ تن ہمرہٕ ایمان نیتم

پگاہ[1] ژھٔے یارٕ تہٕ ملے جرعت گوٚژھم

حضرتہٕ رُشند شکلِ و شمائلے ووٚتھم

یدٕ مےٚ خطا آسہ گومُت عفوٚ کر

اُنی مےٚ شفیع حضرت خیر البشر

عاشقہ اُتی[2] روز ونےٚ خوش خبر

بوز حجہ کیاہ حُلیہٕ پاکک اثر

آسہ ییتے حُلیہٕ پاکِ رسولؐ

نعمتِ حق زان چھِ حجہ نزول[3]

زوٗر توٚتت وانیٕ پلوری نہ نار

از ہمہ[4] آفات گژھکھ رستگار

---

[1] بیلہٕ ژھٔے یارٕ گژھتھ [2] اُتی روز [3] نازِل سپدان

[4] سارِ ویے بلایہ نیشہ۔

شمائل

یارِ مےٚ حق آسیہ تیارٕی کرٕ
خُلق نبیٖ سٕندہٕ زیوٗرٕ جارٕی کرٕ

خلقِ عظیمس[1] تیٚہنٛدِس بے قصوٗر
طاقت اظہارِ بیان کس چھُ پوٗر

یمہٕ کتابہٕ وٲژٕ از آسمان
ہنٛز تمن[2] تیٚہنٛدےٚ خلقک بیان

وصف چھہ انجیل[3] و زبوٗرس[4] اندر
نعت بتوٗرات[5] و صحائف[6] ژٕ پٔر

گوٚ یہٕ وَنُن میوٗن اَنٕن سٕترٕ کوٗن
یوسفِ صدیق ہیمن مُلہٕ مےٚ زوٗن

دیوٕ دِتھٕ لال بدل ہارٕنے
جمع بتیم سٕتہٕ خریدارٕنے

عقل چھےٚ حُسنِ خوٗلقک[9] ابتداء
عقل چھےٚ بڈٕ نعمت و دادِ خدا

---

[1] بے قصوٗر خلقِ عظیمس [2] تمہٕ سٕندِ سے (ن-۱) [3،4،5] یمہٕ ژورٕ آسمانی کتابہٕ سپٕز بالترتیب حضرت عیسیٰ، حضرت داؤد تہٕ حضرت موسیٰ علیہ السلام پٮ۪غمبرن پٮ۪ٹھ نازِل [6] باقٕے آسمانی صحیفہٕ یِمن ہنٛز صحف ابراہیم علیہ السلام تہٕ پٲوان چھہ [7] اکُن (ن-۲) [8] شمائلِ سٕیدہٕ [9] خلق حُسنکٕ (ن-۲)

ہنہٕ چھےٚ کرٕہو عقلہ شقن تھاکن

ہنہٕ اکہ کم حضرتس تہٕ اکہ بیٚین

دوٚپ نبیٚن دیُت مےٚ ادب خالقن

رُت ادبٹ وخلقہ مےٚ کوٚر تمہ حسن[۲]

خلق و ادب پانہٕ ییٚمس ہاو رب

عالم و آدم ہیٚچھ تس نِش ادب

بخشش خدایَن نبیٚس عقلِ کُل

تس نِشہ موحتاج ملک تہٕ رُسل[۳]

تس نِشے بدبخت سیٚپٕز نیک بخت

کیٚتو گدا واٚتی تو اتھ تہٕ کھتو تخت

میوٚڈ تہٕ ژھوٚٹ اوس کلامِ رسولؐ

معنیہ کنو زیوٚٹھ دِلَن منٛز قبول

پرٛمہ ہتہ کیتھ ژھین حرف تہٕ الفاظ بوٚن

سیر گرٛ ھان اوسنہٕ زاتھ بوزوُن

بوزٕ وِتھن قولِ نبیؐ موختہ زٕن

یٚیز نکھ تہٕ دوٚر ہاہے کو کتن

کتھ کرٕ نکہٕ وقتہٕ سہ جانِ جہان

شعلۂ نور اوس ہران از دہان

مد۱ مد۲ رُت ادب تہٕ حسنِ خلق مد۳ ساری پاٚغمبرٛ یمن پیٹھ آسمانی کتاب نازل سپز مد۴ سپن (ن۔ا)

مد۵ تیٚہنٛز بارگاہہ پیٹھ مد۶ پتھ کنہ۔

یُس بیٚیمہِ زیٚوِ ادُس کلاما ٲنان[۱]

تُس تیمہِ زیٚوِ آسیہ جوٗابا دِوان

مجلسے اندر تیٚہندِس[۲] از ادب

اِذنہٕ سِوا کانٛہہ یتہٕ[۳] مُژراں بوٗنہٕ لب

کانٛسہِ نہٕ طاقت وُچھِہے روبرو

یا کرِہے کانٛہہ نفرا گفتگو[۴]

گوشش[۵] کراں اۄسۍ بشوق تمام

نقش کھنان اۄسۍ دِلس آں کلام

کانٛہہ تہٕ نفرا بوٗنہٕ کراں ھوٚد تہٕ زوٗن

تیمہِ سِتہٕ رے آوازِ ییٚہ[۶] آلو پٮ۪ن

روے نبیٚس یُس وُچھِہے یوٗن تاں

خوٚے وُچھِتھ اۄنس بصحبت رٹان

بوٗنہٕ نبیٚس تِیہِ امیرن بِہان

سِتہٕ غریبن تہٕ فقیرن بِہان

---

[۱] ٲنان (ن ۲)۔ ملکِ عربس اندر آسہ تیٚہنٛدِ وقتہٕ عربی زبٲنۍ ہیٚنز سٮ۪تھہ بولہٕ۔ یمن اۄسۍ قبیلہ وار ناو (مثلن قرأت قریش۔ قرأت بنی تمیم بیٚیترِ) یمن سِتھہ چھہ غالبن یِمہٕ نے قبأیلی لہجہ تھاوٕن واجنبن بولین کُن اشارٕ۔

[۲] تس سِتہٕ رے (ن ۲) [۳] "وژراوان" (ن ۳) [۵] سوبسو (ن ۲)

[۶] کن تھاوان [۴] یہ چھُہ قرآنی حکمُ "اے ایمانہ والیو پننی آواز ہیہ کٔھۍ بوٗ نبی صلی اللہ علیہ وسلم سِتہٕ رِ آوازِ کھوٚد"۔

یُس[1] اُکس خوفِ خُدا زیادٕ تر

اوس سہ نزدیکِ نبیس معتبر

بیٹھِ دو دہقان اوس از مجلسس سوال

توبہ کران بوٗد کلام فضوٗل

مجلسے والین سہ وٕنان اوس نوٗن

ڈٕنی زِ بیٹھین دارِ پیٚ کینژھا ہیٚوٗن

مغز چھِ چھِ دپِنگ یِم میانے کتھہ

دارِ زٕ ٹھو یاد۔ ہہ ترأوو اکھہ

اوس بیٹھِلے دوٗر مُسأفر یوان

جاے تیمِس بڑِ تہہ کنہ پانسٕ دان

اُسہ پتہ زٕہن تس وطن و نام و کرام[2]

اُلفت و انعام تیمِس پیٚٹھ تمام

بنیہ کران خاطر[3] مسکین فگار

گرِنہ[4] کتھ اُمہ خلقہ جہان آشکار

اوس بہتھ مسجدے اندر نبیؐ

دوست مُسأفر نفرا اجنبی

---

[1] یہ شارچھ دوٗیمِس نُسخس اندر یِتھہ کنہ سہ

اوس یُس خوفِ خدا زیادٕ تر بوسم بنزدیک نبی معتبر

[2] نام فارسی "کرام" کوشرٕ مثرِ عربی وادِ عاجلہ [3] مسکینہ سُند دل اُسونہ پھٹران

[4] گرِہونہ (ن ۳) "جہانا" (ن ۲)

آنگنس مسجدس ہیندِس اندر

بول کرن بو بز ادب سے بے خبر

ڈیکھ صحابو تہ تنگھ شور و شر

لاینہ لاریس کہ اسے گاو خر

دوپ نبیئن کیاز تلوو ہال ہول

بد چھ کرن ہرد مسافر ملول[1]

جاے چھلو کیت چھ کرن شور و شر

خلق نبیؐ اوس چھو قند و شکر

یُس ییہ ہے اُسو تمس بدل رنجھان

فرش وغنہ اتھ سِندے پانہ وچھان[2]

وقتِ نمازُد ییہ ہے کاتہہ زِ در[3]

ز ہیکہ نماز اُسی کران مختصر[4]

گھڑ کران بے تسُند دل رضا

ادہ پران اُسی دعا و ثنا[5]

حضرتہ شینز دوہہ دہ رنج دوہ ءاج

آیہ ردا پانہ شہن شانہ واج

تس دختر حرمتہ تاعظیمہ سان

سیر کرن مازتہ اذ تازہ نان

---

۱ دل رنجہ ۲ تیار کرنادان ۳ دروازِ کینہ ۴ ژھوٹرادان

۵ ثناء باری تعالیٰ ۶ آیہ ردا پانہ شہن از شانہ واج

(ان ۷) ماز تہ تازہ نان پیش کرِتھ۔

اکثر اوقات اُسۍ[1] صحابن وَنان

حاجتہٕ دأگی اَنہٕ سۍ برونٛہہ کنۍ اَنان

آسہٕ تیمن حاجت و مطلب کرٛان

پیش خُدا اجر سۍ آسہٕ بُران

اوس تبسم کرٕ وُن شاہِ دینٛ

شاد گژھان[2] پُشہ وُچھتھ دلِ حزین

بوٚ اَسہٕ وُن[3] زَنتہٕ کھسہٕ وُن آفتاب

غم کرٕ وُن دُور سہ نورُک حبابٛ[4]

چین بجبین بوٚنہٕ سہ شاہِ شہان

کأنسہِ رُموٚ گیٚنو زِ جبینِ جہان

خندہٕ قہقہہ نبٛیس کوٗر نہٕ زانٛہہ

جُز غمِ اُمت نبٛیس سوٗد نہٕ زانٛہہ

اوس زِ اصحاب بہر کس گمان

زیادہ چھہ میۍ شاہِ رسُل[6] مہربان

۱۔ "اَسِو" چھُنہٕ کُنہٕ نُسخس اندر۔ ۲ "بوسہ" (ن ۲) ۳۔ بوٚشہ

اَسہٕ وُن" (ن ۳) ۴۔ "حُباب" کَتھ معنیس منز چھہ مولوی

صابن ورتو وُمُت؟ یہ چھُہ مُشکل مسئلہ۔ کأشرِ پأٹھۍ چھہٕ "شباب"

خدٕ جاہ لول ہینس وَنان۔ فارسی پأٹھۍ رُد ہیٚکِس۔ یَیتھہٕ ہیکو ہس

قیاس "مظہر نور الٰہی" معنی تھاوِتھ۔ ۵۔ ڈیکس گیٚنو تھاوِتھ۔

۶۔ شاہ رسول (ن ۲) مرسلن ہُند بادشاہ۔

اُسو کرٚان پٔریچھ دوہہٕ بعدِ نماز

پُرسِش احوال صحابن دراز[1]

کانٛہہ تہٕ اَز اصحاب پیٚیلہٕ بیمار گو

تس خبر سے پانہٕ سۄ سردار گو

اُسو تمیس وارہٕ تسلّی کران

حمد و ثناء تیٚر کرٕ[2] گوناہ چھی ہران

یُد ہرہے اُسو پران تس نماز

مغفرت اُسِس منگان اَز بے نیاز[3]

بوٚنہٕ کران زانٛہہ نبیؐ رد سوال

پاشہٕ غنی آسہ ہے یا خستہ حال

صاحبِ[4] خانہٕ اوٚنُن در حضور

کھیوکھ تہٕ کھیچھ کوٚرکھ دعاتس وفور

اُسو پران آسہٕ نہٕ روزہٕ دار

نفل دران خانہٕ سوٗیے کردگار

زانٛہہ ونان بوٗنہ نبیؐ فحش و سب[5]

کرٕ نہٕ بدشنام[6] تمہٕ آلودہ لب

---

(۱) پٔرِہ یا پُھٹو (۲) "پرٕ نٕہ" (ن ۲) طوٗل بیمارۍ چھِے گُنٛہ کُنٛہ وقتہٕ گوٗنہن ہُنٛد کفارہٕ بنان (۳) بے نیاز خدا (۴) صاحبِ خانہٕ انان بوٗشہٕ حضور۔

(ن ۳) دوٚیُم مصرعہ دوون نہٕ سخن اندر نا بوٗد

(۵، ۶) لیکو سیٚتھو۔

گاہ بصحابہ بمجلس بیٹھان

گاہ بحرم خانہ بپردہ بیٹھان

ییلہِ پکان اُسو وَتے آنجناب[۱]

بڑو نیحہِ پکان پانہٕ گیے گاہ صحاب

اُسو ہُتوان دُچھنہٕ اُتھک نِیِھ بطول[۲]

نِرِ اُتھس گھوِر پیے پیچھ رسوُل[۳]

ییلہِ کھفاہ بوزہِ ہَن کاتھہ نیٔر عجب

اوس یوٚہے عادتِ اہلِ عرب

اُسو کران کُنہ کُنہ خوش گف نبی[۵]

کتھ سعہ پُرے یوہ لیبان تتھ غبی[۶]

دوٚپکھ یہ یُد چھس کُنہ خوش گف کران

چھُنہٕ اپُز چھُس نہٕ پُزِس ہتھچھ کران

آیہ بہِڈا کُنہ تہٕ دُعا یا رسوُل

واتہٕ بجنت تہٕ گژھہ رحمت حصوُل

دوٚپ سہ نیٔین بہِڈ اَزِ نہٕ بجنتس

بہِڈ وَدِنے لج تہٕ پیٹھیہ سوے حاتس

دوٚپ سہ نیٔین گژھ مہ بجی نا ووِمید

کاتھیہ اُکس آسہٕ نتہٕ ہمو سفید

---

[۱] "باصحاب" (ن ۳) [۲] پکوِ یا اُٹھو۔ زیٖچھر آیہ [۳] نیٖلی (ن ۲)

[۴] کراُنی (ن ۲) [۵] مزاحیہ کلام [۶] کُند ذہن۔ [۷] انسان۔

[۸] حاصِل [۹] محشرس اندر۔

بُڈ گژھن روزِ قیامت چوٗن

ادٕ اَژن شاد بہشتس ڈوان[۱]

آپہٕ زنانا تَبیس بزوٗ تھٕ کُن

قصہٕ شوہر تمہ کیا ہتام ووٗن

دوٚپ[۲] سہ تبیٚنٕ یس چھ چھرٕ شرٕ اَچھن

سُے چھُس شوہر تہٕ دوٚپ تمہ تسٕ اُچھن

چھُسنہٕ چھرٕ چشمہ سیاہ وارٕ چھُس

خندہٕ خوش کوٚر تَبیٚن دوٚپنہٕ تس

کانہہ اَچھا چھنہٕ چھُنہٕ یتھ چھرٕ

ساری کرہن اَچھ کُنہٕ چھا فِکر کرٕ

دوٚپ کیہہ اَکِس سادِ دِلس کیا لگی

مامہ سنٛزی بینہ ژٕ وَن یُد تگی

گوٚ متحیر سُہ دوٚپس حضرتن

مأج متیتھ گیہٕ ہہنا یادأن

آو غرض سہ اکھ اعرأبیا

لوٗگ کرٕنے حاجتہ[۳] بیت اَبیا

دوٚپہہ صحابو چھُ نبی از ملول

خوش شپیتھ بی زِ گنیتھ کیا چھُ پیٚن چھُ طوٗل[۴]

---

۱ "تمام" (ن ۱) ۲ یہ شار چھُ ہنا بحرِ نیش نیرِ تھان تہٕ اُکھ سہ

اَمہ واقعہ پتہ بأقی تہٕ شار۔ ۳ پنُن حاجتہ پیش کرنہٕ خاطرٕ

۴ خوش شپیتھ نی زِ گوو کیا چھُ طوٗل (ن ۲)

دوٗپنہٕ مێٚ ژرٲوِو کرٕن بہ خوش نبیؐ
پیش نبیؐ ژاو دوٗپُن چھُس غبی

بوزٕ مێٚ دھبّال کرٕ[۱] غلہ بشد
یُس دپہ تس چھُکھ ژٕ خُدا تس پسند

غلہ دِیس کیاوٕ تمِس آب و نان
یُسنہٕ دپہ یس تس چھہ سختی انان[۲]

اِذن دِتھم بہ تہٕ فریب اکرس
چھُکھ ژٕ خُدا کھیتھ ژہ چہ ہن نو بھِرِس

اَوّس نبیینؐ دوٗپنہٕ تمِس وَن مہ زانِھ
چھُکھ ژٕ خُدا اَن بسوے حق پناہ

کلمہٕ نمجید ژٕ پر وقت کار[۳]
بو چھ ژلی چپاق[۴] گژھکھ اُستوار[۵]

دوٗننہ غرض یام سپُن خوش رسولؐ
گوش روا حاجت و مطلب قبول

اوسُ[۶] نبی پاکؐ بمرکب سوار
دست ابوہرہؓ روٗکھ جف ژٕ تار

---

[۱] کرٕ (ن ۲) [۲] بسختی (ن ۲) [۳] وقت ضرورت، بوہ چھہ لگنہٕ وِز [۴] چاک (ن ۲)۔ بڑھ وار۔
[۵] اوٗر نہٕ دوٗر۔
[۶] یہِم ژورشار چھہ صرف دو یمِس نوٕ سختس اندر۔

بوہرہؓ ٹھہریوہ نہ ؤسیتھ پیٹے دو شے

کھوٹت بیٹیہ حضرت اکِھ رٕو ٹنس دِہے

بیٹیہ ؤسیتھ پیٹے دو شے کھوٹت نبیؐ

اَکھِ پلو ہس ولہ کیپ چھکھ غنی

بوہرہؓ ژوٗل بو ژیے فدا یا رسولؐ

چھُسنہ دراں چھمہٕ تہہٕ نُد پیوں قبول

نشتہٕ کراں دوٗپ نبیّینؐ بوہرسؓ [۱]

دوپتھ ژیے ہیہ گڑھوٗ نے خطرا خاطرس

آو اکھا کوٗرنہٕ نبیّسؐ سوال

بستہٕ [۳] گژھم چھُس دِہ کھیو خستہٕ حال

بہر سوارٔی مے گوٗژھم وٗونٹ دِیُن

وٗونٹہٕ بچس حضرتن دوٗپ تس کھسُن

دوٗہنہٕ ہیم وٗونٹہٕ بچہ کیٹہ بکار

خندہ نخوٗشس کوٗر نبیّینؐ چوں بہار

وٗونٹ نہ کو وٗونٹہ بچے تس وٗونکھ

اُدہٕ [۴] تمُشند حاجتھا بامَل [۵] اوٗنکھ

مد [۲] ابوہریرہ صحابس۔ یم اُسو بار بار زیارتہٕ خاطر یوان۔ ہمن دوٗپکھ یا اَبا ھُرَیرۃ زُرْنی غِبًّا تزدد حُبًّا۔ اے ابوہریرہ۔ مے نِیش اُسوکنہٕ گنہٕ وِز زیادت کرِنہٕ یوان یِتھے کنہٕ بڑِ توہُہ اُلفت مد [۳] زادِ راہ ہیتھ اکھ بستہٕ۔ مد [۴] حاجت تمُشند ادِ بعمل انکھ (ن ۲)

مد [۵] بعمل (اصل)

عائشہ صدیقہ روایت کران

اوسس نبیمؐ ستّون رعایت کران

رنجہ کران اوسنہٕ زانہہ سون دِل

پانہٕ کران کوم گژِھ مستقل[2]

دوہ دتہٕ ہیوان ترٗوپ دِوان ژھینٛوٕ بتس

ہیرتہٕ دِوان زانہہٕ طلب رٗنی بتس

زانہہٕ مشگن تورٕ رتھ بےٕ نہٕ غذا

یورٕ نہٕ دمہٕ ہوکھ کھیوان بارضا

آسیہے نہٕ کینٛہہٕ غذا در نہار[3]

اٗسی دٕپان روزٕ بہ از روزٕ دار

اٗسی ونن پُدمئے زاہ وٕچھہن ملول

قصہ و افسانہ شہ تھوش نتہ رسولؐ

لوٗچ بہٕ اٗسس تہٕ گیشرٕن دٲینے[4]

ھتوٗ وٕنہٕ دوا میانہٕ معہ کھ سارٕنے

رقص کران اٗسی حبشکی کینٛہہ جوان

نیرِ ہرِنہہٕ اٗسی اٗیس اَکھ دِوان

دارِ کنی ہٲوِتھ مےٗ آنحضرتؐ

اوس پُھٹھ خلق مبارک حسن

---

[1] اہل بیتن ہُنٛد [2] مُسلسل پٕتھ یِنہٕ [3] دوہ ہلہ [4] آنچہ دادِن۔

دِل بران اوس شرٕ ین مُصطفےٰؐ

شیر خورن زیادٕ مہر و وفا

میوٕ نوٗو بیٚیلہِ تِمَن کاشُنیہ اوٗن

گوڈٕ شرٕ ین دیُتنہِ اد پانہٕ کھیوِن

شوق تِمن ژوٗر بحُسینؓ و حسنؓ

راحتِ۱ جان اَسہ بیٚیہِ آرامِ تن

اَسہ لدان زیو تِمَن اندر دہان

روٗدے۲ و سرس بوسہ برحمت کران

ڈراو ببا زار نبی مُصطفےٰؐ

ہیتھ نکھسے پیٹھ حسنِ مجتبےٰؓ

حضرت صدیقؓ سمکھیوک دوٗپنہ واہ

مرکبؐ۳ شاہزادٕ سپُن پادشاہ

دوٗپ سہٕ نبیؐ لایق و قایل سوار

صاحب اسرار چھٕ یتھ ہوشیار

اوس نبی پاکؐ سپُنمت امام

حنفہٕ گنڈتھ یار تِمہ۵ در قیام

روٗٹ بیٚیلہِ در سجدٕ نبیؐ قرار

شاہ حسینؓ گوکھ بگردن سوار

---

۱ روٗنچ آسایش ۲ جمقیس کیاوٕ کلس ۳ سواری

۴ مے پیٹھ سوار کھسنس ۵ سارے۔

ژلنہٖ نبئین صؐ ادٕ تۄت تامت تہٕ سر

دۄ ہتھنہٕ زِ یۄت تام شہ پانے پھر

لشگو دپنے یار یہٕ بے بہم گو

زیادٕ یہٕ گستاخ [1] بتعظیم گو

دۄپ نبئین صؐ چھم بدُنیا یم زٕ گلُ

چھم یہندے سینہٕ دل وجان شہُل

یم یہٕ کرن تتھ چھہٕ یمن [2] واگذار

چھم مے رضاے یہندسے [3] اختیار

شاہ حسین رضؓ یو نبیس صؐ درکتار [4]

بوسہ کران لایہ تران گلعذار

آو اکھاہ دۄپنہٕ مے چھم شرٕ سیٹھا [5]

بوسہ کت ارا مے تیمن کوٗرتہٕ ژاٹھہ

دۄپ نبئین صؐ یتھمہٕ شرٕ س لول بوٗز

میانہٕ خودیک تس کتے تاثیر تور

اوس انسؓ خادمِ خاص رسول صؐ

بوسہ بدہ شالہ بخدمت قبول

---

[1] بے ژت کرنہٕ وِزِ گستاخ [2] یلہ گی [3] یہ کینژھا امام حسن رضؓ تہٕ امام حسین رضؓ اختیار کرن تتھ چھس بہ رضا [4] نالہ مٔتہ۔
[5] "رحم کوٗر" (ن ۳) [6] انس بن مالک مشہور صحابی۔
[7] ذہن وٗ بروٗن۔

دوٚپنہٕ کوٗرُم تہٕ نبیٚین ص خشم زانٕہ
یا دوٚپ[1] ہمَ کرَ تہٕ مہ کرَ کوم کانٕہ

یہ مےٚ خطا کوٚر تہٕ عطا کوٚر تِمَو
اَتہٕ کرم و عفو جہان بوٚر تِمَو

رحم غولامَن تہٕ کنیزَن کران
کھیوکھ تہٕ پانس تہٕ تِمَن یدٕ بران

سخت تِمَن کوم ڈٔبکھنہٕ حملےٚ[2]
ساری تِم آزاد کٔرِکھ شاد گے

ظلم و جفا کیٚنتہٕ وُچھکھ از جہول[3]
اوس کران ژیٚڈ تہٕ تحمّل رسول ص

پیمہِ[4] پچشرٕ کھ دندٕ لعلِ یمن
کوٚرکھ دعا بہر ہدایت تِمَن

گیٚنہٕ غضبناک ملکھ بوٚڈ اِذا
روٗدی بفرمانِ الٰہی رضا

یُد وُچھن غارٕ شریعت کران
نارِ غضب اوس تِمَن نِش ہران

اوس بصحرا تن تنہا رسول ص
ڈاپھ دیتمُت زیرِ[5] درختے طبول[6]

ﮯ۱ دوٚپہم تہٕ کوم کر یا ہیٚو کوم یہ کرَ ﮯ۲ زٕنہےٚ ﮯ۳ جاہلانِ عرب
ﮯ۴ "پیمہٕ" چھہ واحد۔ قافیس اندر چھہ "تِمَن" لفظ جمع۔ لہذا چھہ
"پیٚمَو" دِداہِل "پیمَو" تَفظُک ژھوٚٹہٕ ﮯ۵ اَکِس کُلِس تَل ﮯ۶ وار پھس کالُس۔

تیغ کرِٕکھ لَنجہٕ اَکِس سیٖتھ بنٛد
آو اَکھا گاو صفت خوٗد پسند

تیغ تنجُن لوٗگ دَپنے بد خصال
کُس ژٕے حمایت ووٚن کری کیا چھُ حال

دوٚپ نبیٖن بس چھُ خدا میون یار
تیغ پیٚیس لرزٕ ووٚتھُس رعشہٕ وار[1]

تتھ نبیٖن تیغ دوٚپُن تَس ووٚن کیا
چارٕ کرکھ کُس ژٕے رٔٹی در پَناہ

تورٕ دوٚپُن چھُم مےٚ پناہ خلق چون
رَد مہ کر یِم وُچھ مےٚ ژٕ بدخوے میون

خلقِ حسن چون چھُ آبِ حیات
دٔیت مےٚ تمی آبِ حیاتَن نجات

چھُم مےٚ انہر کیا وُچھِ اوٚن آفتاب
کاش دِتھم فاش[2] وُچھے نور و تاب

کوٚر بکرم عفو تمِس حضرتَن
کلمہ پوٚرُن نورٕ بوٚرُن روح وَتن

گو گرٕ تمہ خلق نبی کوٚر بیان
سارٕی سیٖنہٕ تم تہٕ مسلمان عیان[3]

اوس نبی نرم و تواضع گزین
میوٕ کلکو پاٹھو[4] نمیتھ بر زمین

---

[1] نتھٕ نتھٕ اژال [2] ننٛنو پاٹھو [3] ننہٕ وانہٕ۔

عرش و فلک فرش و ملک تس نثار
مالک[1] و رضوان زِ خدمت گذار

بوسہ دِیان عاجز و مسکین چھس
بندۂ حق تابع[2] و حق بین چھس

بوسہ منگان زِنده مےٚ مسکین تھاو
ثلیثہ[3] مےٚ مسکین مےٚ بوٗڈی چھُ ناو

بندۂ حق قاصدِ حق مے وُنو
وُنی زِنۍ افراط - تہٕ تراوِتھ ژھینو

یوٗت[5] یہِ نصارا یہودو تیتھ نژ
وُنی زِنۍ باحق مےٚ نہ امتیاز کانہہ

پیٹھِ سوے جنگ نبھی نیرِ مے
بہر دعا پانہٕ بنجن چھیرِ مے

پیتر[6] زنانون سُہ کران آرزو
کرِنہ زِ دعا دِچھتہٕ یہِ کیا خلق وخو

---

[1] زِ ملک یِم بِلترتیب داروغہٕ جہنم تہٕ جنت چھِہ۔

[2] تابع حق بین (ن ۳) [3] قیامژ دوہ یہٕ محشرس اندر۔

[4] فائِز کنھِتھ۔ یِمَن منز خدٕ جادٕ روٗدتھ پیہ بڑاونہٕ۔

[5] نصاران چھِہ عقیدِ تھاوان زِ حضرت عیسےٰ علیہ السلام چھِہ فرزند خدایتہٕ یہودیو اندرٕ اوس اکھ فرقہ یُتھے عقیدِ حضرت عزیر علیہ السلامس متعلق تھاوان [6]

اوس کران دۄریشہ یورٕ سلام

ازٕ پتہٕ تعظیم کران بو قیام

اوس بصحراسہ نبیؐ ہیرِ دوت

تیر ہنا اٗکھ ژھوٗلا راٗزٕ بوت

ژ۪راو صحابا بہٕ کرٕ کھش کش

دۄپ بییکی ٹکہٕ پیتہٕ بوزٕ شس

دۄپ بییکی زٕنہٕ ۔ بییکی اکھٕ ژھوٗل

کتشٕ کمرمشٕ بو وہ نی اٗکھ ژھوٗل

دۄپ نبین گژھ بوشبراوٕ زین

چھس بہٕ تہ ہے سہتو اکھا چھسہٕ بیون

دۄپ سہٕ صحابو زسہٕ چھینا اٗسہ غلام

بندٕ بہن آغہ وہ گژھ چھا کلام [۲]

دۄپ نبین پوز چھہٕ ولیسن خدا

خوش چھنٕ تس روزٕ ہیتہٕ پُس جدا

تان بیمن بخش حقن اٗرہٕ تہٕ دزہ

کیا زٕ بییہ خدا وسہ اٗرہ تان زٕہرہ [۳]

دۄپ نبین وانیہ کاشہہ در بہشت

کراو پُس بدٕ ژاوٕ رتہٕ پژاوٕ زشت

---

(۱) ہٹھران (۲) یہ چھا بازٕ (۳) کاہہ دۄس (۴) بدکار کیہٕ ۔ نیکی ژاوٕ تہٕ بدی پیپھ کرٕ عمل۔

یتیلہِ بنے فضلِ خدا یارتس
تتیلہِ بنے جنت و دیدارتس

عائشہ[1] صابَن نبیسٕ پانہٕ دوٚن
ژٕ یتہٕ ینہٕ نا جنتس منز اژُن

دوٚ پنہٕ ہٕ چھس بیشۆ مسکین یتیم
یُدکرٕ نہٕ فضل خدائے کریم

بنہٕ نہٕ تُلُن جنتس کُن قدم
فضلِ خدائی چھُ مدعا دم بدم

فقر چھُ کوٚرمُت نبیَن اختیار
اوس دپان[2] فخر مے چھُم افتخار

خلعتِ لولاکؔ[3] ہیوٚتن فقرِ سیتھ
سکہ بر افلاک دِتن فقرِ سیتھ

فقر و غنا[4] بڑونہہ کنہٕ تھووُس حقن
فقر روٚٹُن ڈیتنہٕ غنا احمقن

اوس بیہتھ شیتھ[5] تمن جبرئیل
چھُ ژٕ لے دپان پانہ زِ ربّ الجلیل

---

(۱) حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا (۲) الفقر فخری حدیثس کُن اشارٕ (۳) یہ چھُ تتھ حدیث قدسی لیس کُن اِشارٕ۔ یتھ اندر وننہ چھُ آمُت زِ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمود زِ پروردگارَن کوٚر تمن ارشاد
"اگر نہ چھُ اسہو ہوٚنہ مے دُنی بہس آنجو بہ کرہانہٕ کائینات پادٕ۔"
(۴) دولت مندی (۵) صرف نوسخہ نمبر اکس منز۔

ید ژسٕے گژھی مال کرِتھ مالدار

سعون یہٕ کرٕے کوہ قبیسٕ آشکار[2]

یوٚت ژٕ گژھکھ توٚت یتہٕ لاری ژٕے کوہ

خرچ ژٕ کر ڈیار سیٹھا ماہ ژھوہ

یی ژٕ ژٕلکھ تی بہ کرٕے پاٗدٕ تتھ

کم گژھنہٕ زانہٕ تہٕ ژٕہلکھ ٹیٛکنہٕ یتھ

نتہٕ ژٕ کرٕ فقر فقط[3] اختیار

چھےٚ ژٕسٕے بہر رنگ مےٚ نِش واگذار

دوٚیمنہٕ مےٚ چھم فاقہ او فقری قبول

صبر تتھ پیٹھ کرٕ تہٕ چھسنہٕ ملوٗل[4]

کھیوٚن اَکھ دوہ ژٕ چیوٚن اَکھ تہٕ فاقہ ڈیُن

بر سرو بر دیدہ مےٚ چھم فقر ہیوٚن

دوٚپ سہ حقن فقر مبارک ژٕے چھےٚ

فقر عجیب تاج مبارک ژٕے چھےٚ

فقرٕ ژٕٹھ پانہٕ غمنا بوٗزیمے

چھ پاکر و محتاج ژٕسٕے کسریٰ[5] وکے[6]

---

[1] یتہٕ بال، چھہ حرم شریفہ کہ جنوبہ طرفہ بلکل نزدیک [2] ننیتھ پاٗٹھ

[3] صرف نوہ سخہ نمبر اکس منز [4] ناراض۔ ناپسند کرن وول۔

[5] ایرانی شہنشاہن ہنٛد خاندانی لقب۔

[6] کے خاندان اوس ایرانس اندر واریاہس کالس حکمران۔

بدِ یہِ شُبحی تس تیٖس[١] ہیوٗ تہِ کانٛہہ

اوسُنہٕ[٢] تس دُشمنہٕ سُند ہیم زانٛہہ

کرٕ تہِ سخاوت نتیٖن[٣] بے حِساب

وُچھنہٕ تہِ زانٛہہ حاتمِ[٣] طیٖن بخاب

اوس تس سُند دیٖن بفقیرو گدا

دیار خزانہٕ تہِ کھیٖلیو چار پا

زانٛہہ تیتھیٖ نیٖو چھُنہٕ دزانُت نکار

زانٛہہ تہٕ کوٗرُن نہٕ دِل سایِل فگار

کھیوٗنا نہٕ زانٛہہ عشر[٤] و زکات و خراج

بوٗ تہٕ دِوان اوس ہیمن احتیاج[٥]

کرٕ کرٕ تس تعلق نہٕ پانس[٦] رودُن

مال بیٖیَن پانہٕ تس مولا رودُن

ژاو نبیہ حجرہٕ پانس اندر

دوٗپنہٕ یِوان پھکہ میٖنٛے[٧] چھُم از ہیم زر

عائشہ صدیقہ وُزھس اوٗن اکو

ہدِیہ اَسے[٨] شِنش نہٕ تمہِ ژٕنٛے دِرہم ژھٕ پنچ

---

١ اوسنہٕ ٢ اوسمنہٕ (ن ١) ٣ حاتم (ن ٢) حاتم طے اوس اِسلامہ برونٛہہ بنوطے قبیلُک مشہور سخی ٤ فاعِل آمدنی ہُند دٔہیم حصہ یُس در راہِ خدا دِنہٕ یِوان ٥ ضرورت۔ حاجت۔

٦ دیُتُن (ن ١) ٧ میٚنٛے (ن ١) ٨ سیر تجن اکثر کتابن منز چھِ "زِ نٛے" اوتھیہ سعو نکو" اوتھیہ اوس آسہ کھیتہٕ کم اکھ وزن۔

دوٚپ نبیٚن دِیار فقیرٚن دِیو
پھکہ ہے ییوان چھُم ہے ہچھنہٕ دِیو[۱]

کیا چھہ بجز حق ہے تہٕ دُنیہس کوم
لوٚد ہے حقُن روزی ہر روز کھیو[۲]م

بوٚنہٕ دِلاور نبیس ہیو نہٕ کانہہ
اوسیہٕ تس دُشمنہٕ سُند ہیم زانہہ

زاگہٕ نبیس اُسی نصارا تہٕ یہود
سیر کران بوشہ گُنہٕ کانِ جود[۳]

ییلہ[۴] سہ گُنہٕ بوٚنہٕ بداندیش ساس[۵]
بوٚنہٕ نبیس جنگہٕ کہٕ وقتہٕ ہراس[۶]

اُسی گژھان سیٚہ تہٕ سُہ ڈیشتھ گگر
تمہٕ سُندے سیتہٕ اُسی گگر شیرِ نر

شاہ علیؓ اوس دِیان وقتِ جنگ
یُدہ یہمہٕ ہا درصفِ کُفّار تنگ

پیشِ نبیؐ گژھ تہٕ ژلان اوس بیمہ[۶]
اوس سُہ تاثیرِ رسولِ کریم[۷]

---

[۱] تکلیف یہ واتنا وو ہے۔

[۲] یوم (ن۱۰)

[۳] سخاوتک، آگرو۔ فیاضی ہُنز کان۔

[۴] بو (ن۱) [۵] بدشاہ دُشمن [۶] خوف۔

جنگہِ حُنینس شہِ لولاک دُراو
لشکرِ کفّار کرِتھ تاو[1] آو
کیٛنہہ پتہٕ تیمن شرم سپیٚنہ گرم جنگ
دۅہہ دۅبریو راتھ سپیٚنہ آے تنگ
کورُکھ بدِ شیطانِ لعینن عہدِ[3] آ
گو بشہادت شہِ رسولِ خدا
بوزِ صحابو تہٕ ڈٲلۍ پھٹکہ کھٔر
ڈٲلۍ جسمہ تہٕ ہوشہ تہٕ ڈٲلۍ سربسر
روٗدۍ تہٕ تتھ جاپہٕ اکھا اُستوار
غارِ نبی پاک دِگر چند یار
لشکرِ کفّارِ شہ فوجِ عظیم
گیر کورُکھ گردِ رسولِ کریمؐ
ہوٗنۍ کھیٚلُنِیک ڈرہٕ پروا تیمن
کیٛنہہ بدِلِ جُز غمِ مولا تیمن

---

[1] اَکھ جنگس اندر اُسہ صحابہ تہٕ طائف شہرکۍ بنوثقیف اَکھ اَکِس مقابلہ [2] کاوٕن ہشد کر پاٹھۍ یکہ وَٹہٕ کرٕکہ دِوان۔ دوٚیمِس نوٚکھس اندر چھُ یہ باٹھ یتھ کنہٕ
جنگےٚ حُنینس یٚیلہ دراُمت جناب بےٚ زٕنچی ساس تیمن ہم رکاب
[3] یہ چھُ جنگہِ احدس اندر یہ واقعہ سپدمُت۔ تاعُجب چھُ جنگہِ حُنینس اندر کتھ کنہٕ چھُ غازین ہُند غلط شمار تہٕ شیطانہ سُند یہ واقعہ آمُت [4] ڈیٚنچھ بیٚیہ کیٛنہہ

نوٗرِ بٔڑرِ کھۄر کٔرِتھ فاطرس
جانِب گٔنمّا ر چلو پھشیرٕ نٕتس

کٔرِیچھ کٔرِن چھُس بٕ رسوٗلِ خدا
چھُمنہٕ مٔے ڈر اڈ [1] رٔنیٔ چار پا

چھُس بنسب ہاشمی و مُطلبی
کرڈلہٕ چھُس کوہ ز گروہ غبی [2]

میٔترِ موٗٹھا حضرتِ عباسس
مُنج کھٕ تمِس حقہٕ شدیس خاصس

نامِ خُدا اتھ میٔترے پیپھٹ پۄڑکھ
چار طرف چھُچ کھٕ بجٕر نوٗن کوڑکھ

پُرکٔنہٕ میٔترِ سیتو تمن اُچھ ترٔ اُس
کور شینٔوٗ [3] گوکھ سیٹھا جیث و باش [4]

زوٗن کھٔیتھ نادِ صحابن ڈیٖتکھ
یار سیٖنہٕ زنڈٕ تہٕ لارِن ہیٚوٗتکھ

آے شیمہِ سخت اُلکھ شور و شر
جنگ کوٗرکھ تنگ اُنکھ بدگہر [5]

شیرٕ نرٕ ہوٗنی کھیٚلس قتلِ کوٗر
روٗد سلامت شہ تٔمی ظلمہ پوٗر

---

[1] چاردانٔے کھیٚول [2] گنڈ ذہن دُشمنن ہُنڈ فوج۔
[3] کانٔی [4] عربی فقرہ جیث و بیش، یتھ کُس مطلب چھُ یکند گی
ہتر حالتہ۔ پھیلہٕ وِدل [5] بدطینت۔

اوس نبیس پاک نظر راے

مٲلِ تمِس بوٗنہ یفغاؔر از خُداے

یُسنہٕ کرے حوٗز و قصوٗرن نظر

کرِ وُچھہِ نامحرمہ شُندرِ شے وسر

اوس اَچھن سرمہٕ مازاغ تس

اُمِس نظر تس سوئے معبود بس

غاؔر نکاح زانہہ نہٕ اَچھہٕ لوگُن[۲] عفاف

بہٕ بدنِ زن زکمالِ عفاف[۳]

کانہِ حیا اوس شہ اَنبیاؔ

اوس تمِس زیادٕ زعذرا حیا

اَچھہ دٕلوِتھ کانسہ نہ تراوُن نظر

کانسہِ کُنےٚ زانہہ نہ کرُن خضر تہٕ کھوٗر[۵]

زانہہ نہ کرُن بے نہٕ تنِ پاک نوٗن

گرِ ہیے یدوے تہٕ تمن زور اوٗن

زانہہ نہٕ کوٗر نہٕ جُز حرمِ[۶] پاک کنےٚ

کینْہہ نہٕ نفیر تمِ شہ لولاک کنےٚ

---

[۱] یہ چھہ قرآن کریمہ کِس تتھ آیتس کُن اِشارٕ ییٚتہٕ ارشاد چھُ ماذاغ البصر وماطغیٰ (سورہ النجم) یعنے شبِ معراجس اندر نہٕ ڈٕج یتھہِ نظر نہٕ ذرا یہ حدٕ نیبر۔ [۲] تہٕ زہہ [۳] پاک دامنی موجب [۴] انہرِ شیہ کھوتہٕ [۵] کانسہ سٲلیس یا زیارت کرن وٲلس کُن کرِ کھینہٕ نظر مجلسہ اندر کیٚتھہ زانہہ نہٕ کانسہ کُن پایے مبارک [۶] ازواج طاہراتن سِوا۔

عائشہ صدیقہ دپان وُچھینہ نوٗن
زانہہ سہ تن پاک ہے یہ بوٗ ہیٚن
حاجتِ[1] معتادتمِس یام اوس
بشتیہ نش تام گرٛھان دوٗر اوس
بیوٗھ تتیتھ بونہ ییتھ در نظر[2]
آدمین حبا نوارن ہنٛز نظر
یار گرٛھن اسہ تو تت بعد ازاں
کینٛہہ تہ وچھان بے نہ زمینس نشاں
شک پیوان[3] اوس کھنن بے زمین
نور پیوان بوے خوش از مشکِ چین
نورِ خُدا اوس درون و بروٗن
اوس توٗے پاک تہنٛد بول و خوٗن
بول کراں بوٗ نہٕ بجز نرم حبا ے
نے طرفِ قبلہ ز شرمِ خُدا ے
زانہہ کراں بونہ سہ استادِ بول
بوٗ پکے وقتہ کلا ماتے نہ قول
غارِ ضروٗرت سہ کھیوان بوٗ نہ نان
زانہہ شکم سیر سہ جانِ جہان

---

[1] حاجتِ بشر [2] ڈیشہ وُن [3] از چھ ونان "شک گرٛھان" [4] زمینہ نلہٕ۔

لذتِ دُنیا یہٕ تیمَن زانہِتہٕ ژٔھٹھ

زیادٕ پَسند اوس تیمَن دُشکٕ اوٹ

دُشکٕ پُھہتہٕ اُسہ انان چھانِنۍ

ییٚنہٕ ژوٚٹا زانہِتہٕ کھیٚنہٕکہٕ یہٕ ژُملے[1]

گاہ[2] دو سہ ماہ نہ زَنٕ یہٕ ییوٚن

خوشک کھرٕ اوس دوٚ دس سیٚنہٕ کھیوان

عائب کرٕان[3] بوٚنہٕ اناجس سٕہ پاک

اوس سٕہ ید بدمزٕ یا عیب ناک

اِلہ پَسند آسہ نبی صاحبس

ژھٔنہٕ ملوٚتھ کھرٕ ژوچن ماز رٔس

مازخوش اوٚسکھ کٔنگہٕ وٕنگ ماز ژوٚر

دٔند دِوان اُسہ تہٕ ید اوس دوٚر

کھیو نبیٚن گاڈٕ کوکرو ژٔنٹہٕ ماز

ماز نہ خرگوشس ژُلہِتہٕ کرٕ ہینہٕ ماز

اُسہ لوکٕٹ تہٕ ڈُلوٕے ژوٚٹ کھیوان

ہیرکہٕ ژوچن سیٚنہٕ دوٚ[4] یکھ کھیوٚن چُھ جان

حرُیسہ تہٕ خربوزٕ شکرہ ہیٚنہٕ ؤند

دٔچھ بیٚبہٕ گیو حلوٕ تیمو کوٚر پَسند

---

[1] یہٕ چھُنہٕ صحی۔ ہاں خال خال کھیٚنہٕکہٕ ییٚنہٕ ژوٚٹ تہٕ۔

[2] گہٕ دو سہ مہٕ بوٚنہٕ رٔنہٕ تہٕ ییوٚن۔ (ن ۲) [3] عائب کران (ن ۲)

[4] دٔیان (ن ۱)

کھیوٗ نہٕ تِمو پرٛان روٗحن اَندرٕ ماز
جاے بجِھ ہو تہٕ کوٗرٕکھ احتراز

اوس برٕ ہتھ[1] لقمہٕ پرٛان حمد حضوٗر
اُنگجہ لیوان کھیتھ دوہ شکرانی طبق[2]

اُسو چھِلان دستِ مبارک دوہ شئے
کرٕ تھ[3] خلالہٕ سوے مِسواک سگے

زانہہتہ روٗ ہیٕ کیس تہٕ سونہٕ کیس بانیے
کھیوٗ نہٕ تِمو یا مِسہ کیس نخوانیے[4]

مُشتُہ مِتہٕ دالکُ تلہ دستار خوان
بے نہٕ ترٛیع[5] تہٕ ڈوٗکھ دِتھ کھیوان

کھوٗرٕ دوٗ چھُن استادٕ تہٕ کھوُر تیچھر
یا دوشہ دٕ یے کھوٗرٕ ووُزنی وقتِ خوٗر[6]

مُشرکن اَکو دُ چھ اَکے دوہ ہیٕ حال
دوٗ ہیٕ چھ تحقیق غو لامتن ہیٕ چال[7]

دوٗپُشہ[8] نبیٚن چھُس بہٕ غلامِ خدائے
در رہِ حق میانی تن وجان فدائے

بندگیٔ حق چھنے سٹے بشُڈ خاجگی
چھُمنہٕ[9] غرضن بادشہی راجگی

---

[1] ہر چھُنہٕ اَکی ہس تہٕ دوٗ ہیس نو سخس اندر [2] کھینہ بانہٕ۔ ترامو۔ [3] خِلالہ کرٕ تھ اُسو مِسواک کران [4] بانہٕ [5] ڈوٗ زانو [6] کھینہٕ وزٕ [7] حال (ن ۱) [8] دوٗپ (ن ۲۔۳) [9] مطلب۔مقصد۔

شربتِ شیرین ہوٚدِر تہٕ ترٛٲنٛی
تَس نٮ۪بیس اُس سیٹھاہ خوش تہٕ چینٛچھ
مانٛچھ ژھٕنِتھ آب گَیہ دوٗد تہٕ آب
زیادٕ چوان اوس سُہ عالی جناب
مَدح کران اوس سُہ روشن ضمیر
بے حدو انداز بشہد و بشیر[1]
گاہ[2] بُقگ آب گَیہ مشکہٕ آب
گاہ کوٗلہٕ ہُنٛد دامہ چوان بوٗ جناب[3]
بعدِ غِذا نہ دوٗد تی زانٛہہ ترٛیش
بوٗنہٕ چوان سرور پاکیزٕ کیش
بوٗ نٮ۪بیس حال سُہ نٮ۪ندٕر کوٗن
شونٛگو تیٚلے میٚیلہ نِنٛدٕرے زوراوٗن
نٮ۪ندٕرٕ تھمٕتھ بوٗنہ طہارت چھٕٹان
دِل ڈُلِسٹے اوس اُچھی بے وٹان
فرصتہ[4] پتَے صُبحکے ژراوان ڈاف
نٮ۪ندرٕ رِ صدا اوس گژھان نوٗن تہٕ صاف
دٕچھینہٕ لرٕ سے اکھ ہکھوٗ کھٕ زیر روٗسے
اُسہ شونٛگان بوٗ یوٗہے عادت تہٕ خوے

---

[1] دوٗد س۔
[2] بقعہ (ن ۲) کُریٚلیک بُقعہ۔
[3] دِلِ بیدار مدہ ۴ پتے ۵: روٗسے مبارک تِل۔

شامہ پتہٕ خوفتنہٕ برونٛہہ یُس شونگے
تس چھُ دُہُوٗمُت نبٕیَن تی مُنگے[1]

اوس پناہ ایزدِ پاکس منگان
بوٗ نہٕ سُہ نفٕر کینہہ یا بُجھو کینہہ شونگان

دوٗپ[2] چھُ اَکی سُند شونگُن نہٕ بُجھو کینہہ نبٕی
اہلِ جہنم چھہٕ شونگانی بُجھو کینہہ

حاجتیٚیہ بوت وٗلِن بےپوشاک
قیمتہٕ کینہہ شروٗک نہٕ اماصاف پاک

بوٗ نہٕ وٗلان حاجتہٕ کھوتہٕ زٕوٗرتہٕ کم
اوس تمیانی[3] سُہ پکان ہر قدم

وُچھکھ اَکس نالی چھیرن چرخناک[4]
دوٗپ چھُ تہٕ ہرگاہ نہ کرے جامہ چاک

کینٛہہ بنیس نہٕ تہٕ لبنہٕ کانٛہہ نہٕ چیز
پاک چھُ تس دِل تہٕ چھُس باتمیز

بو نبٕیس زیادٕ پسندے چھیرن
گاہ قبا اوس سُہ دٕرِبر کرن[5]

---

[1] اَمہِ قافیک مانے چھُ یہٕ گُنہ نوٗ سخص ہُنز۔ [2] پتہٕ شارس چھُ ترٛینہٕ وٕنی نوٗ سخص اندر ہیر چھیر گومُت۔ دوہ یو چھُ لیو کھمُت ۔
دوٗپ کھ اَکس شونگُن نہٕ بُجھو کینہہ نبی۔ تہٕ بیٹیس نوٗ سخص چھُ ہنہناوہ ہیوٗ آمُت۔
[3] درمیانہٕ طریقہٕ سان [4] اطلس ہیوٗ پشمی۔ یہ لفظ چھُ یہٕ گُنہ نوٗ سخص ہُنز صاف لیکھنہٕ آمُت [5] لاگان۔

تنگ نرو چھ غمہ ولان اُسو گاہ

وقتِ طہارت شہ کرٕان خاہ مخاہ [1]

پیٹھ چھیکِھن بو نبٕیس جامہ چاک [2]

زیادٕ ژیمن بُردِ یمانٕی پوشاک [3][4]

زیچھر گز ژور رِداکُک شُجر

اوس زٕ گرٕ پادٕ پیٹھی تنتھ کھجر

نصفہ گوڈن تام چھیرن تہ بیزار

"تل ژٕ زمن [5] ژاو یہ تنتھ وانہٕ نار"

زانتہ نبٕین پیٹھ تہ زو واڈ بیٹھنہ

بر بدن پاک اُنچھا بیٹھنہ

لوگتہ بیزار ژیمو سو مُتے

ییک ہیٔ تکھ کھلنہ دوپکھ تنتھ ژٕنے

بندش دستار ڈلوم شوبدار

ٹوپی کنی نخرٕ نہ گہے پشت کار

گاہ گنڈان اُسو عمامہ سیاہ

گاہ دوان اُسو ژھرے ٹوپی شاہ

---

[1] پرٕ پیٹھ وِز [2] ترفہ پہ ورائے۔

[3] یمنی [4] زیادٕ ہنٕد پوشاک [4] ولن [5] زیادٕ ہنٕد زیچھر

[6] ییمہ حدیث شریفک لفظی ترجمہ: فضلة الازار فی النار۔

[7] یوسہ گُکہ ورائی سونہٕ اُس آیہٕ ژ۔

مٔنز پھیٖکِتھ شملہٕ دستارِ پاک
زیٲدٕ پسند اوس سفیدٕ پوشاک

گاہ نٔمو سبز سیاہ گاہ وو‌ٚل
زانٛہہ ہتہ دوٚ لکھنہٕ لیوٚدٕرے تہٕ وو زٕل

ابن عمرؔ اُسی دیان بوٚ مۄتے نالہ
جامہٕ لیوٚدر دوٚپ نبیٖن صحیمہ وٲلی

جامہ چھُہ آسان لیوٚدُر کافرن
دل مہ تہٕ زانٛہہ بایہ دِگر کرِتھ زِتن

وٲتِج روٗہ زیچ اُس بشری حضرتس
گاہ ژٕچھِنہ گاہ کھوورِ کینژ اُکھتس

کرانکھ روٗہ پکھ گاہ عقیقکی جران
وٲتِج نیبر کڑانکھ اندر کُن کران

شُطرِ تِیشہِ پِیٹھ نٔمپتھ آسہٕ بنیتھ
اوس اُکِس شُطرِ محمدؐ کھنیتھ

دوٚیمہ رسوٗل ترٛیمہ کھنیتھ اسمِ ذات
کلمہٕ اللہ تہٕ اَتھ وارٕ وات

بعدِ نبیؐ اُس سوٕ انگشترین
در کفِ بوبکرؓ و عمرؓ شاہِ دین

از کفِ عثمانؓ گیہ کُنہِ ہرین سو وٲتِج
یُس سِٹھاہ ہتو ژھانڈ سو کرکھ شیہ کھاج

---

۱ ننیتھ (ن ۲)

فتنہ سپُد سخت در اُمّت پدید[1]

حضرت عثمانؓ پتھ گے شہید

فرش نبیؐ اوسنہ فرشا موٗلُل

دالہ دوگن منز لُدِتھ کھرِ ڈیٗل

گاہ وَھران اوس یِدہ شاہ دین[2]

گاہ وَکوٗے گاہ شو ٹھکان برزمین

اوس اَکے دوہ ہیہ شو نگیتھ مصطفیٰ

جاہ کڈِتھ فرش کرِتھ بوریا

بر بدن پاک شیٖنیہ نقش[3] گے

شاہ عمرؓ ووت وُچھن کوٗر[4] ہئے

لوگ وَدنے روٗد نہ تس آب و تاب

مسکنتن چانی[5] مے کرِو نم کباب

قیصرو[6] کسریٰ[7] چھ خُدا یس کھران

فرش چھ تہم اطلس و دیبا[8] کران

---

[1] ظاہر۔ [2] زِیوٗ کھٹہ پلوا۔ اَکس نوٗ بخش اَندر چھ یِدا" یعنے ٹھ ادر [3] بعہ ہر ہندہر نِشانہ۔ آکھ [4] افسوس افسوس [5] چانہ غریبی۔

[6] روٗمی شہنشاہن ہُند موروٗثی لقب۔

[7] ایرانی شہنشاہن ہُند موروٗثی لقب۔

[8] ناپسند۔

[9] اَکِہ قسمُک بارِیک ریشمی کپڑ۔

خالقہ سُند ٹوٹھ ژٕ عالی جناب

خاصِ[1] حقس آسہ وگوُ فرش خاب

دوٚپ نبئیَن یور بشاہِ عمرن

کیا ژےٚ کوٚرُتھ عقلہٕ گیتی کوٚت نظر

دوٚپ مےٚ حقن یُد ژٕ نےٚ گنڑھی مالٕ پر

سون کرٕ کو ہس سیٚکہ تٕمبر[2] آوٕ دُر

دولت وماَلس مےٚ پتھ[3] ونچھ زوال

فقر و[4] قناعت مےٚ حقس کوٚر سوال

اوس سہ نعلین[5] نبیؐ تاج سر

زرد گوُن دالہٕ منشٕ ڈٹھ صاف تر

پیٹھ کنہٕ چھاپس زٕ زٕ رنگ کھد وٚگو

سانہٕ رگہٕ تختہ وگرٕ قوربان لگیو

اُسہ پکان ییٚلہٕ کھورن کیتھہ لاگتھ

بےٚ گُنہٕ وقتہٕ شنہٕ واری پکتن

اُسہ کران امر باصحاب و یار

یُس ژٕچھنہٕ نعلین شہ زن چھی سوار

---

۱ محبوبِ خدایس

۲ دو لیچھے دولتھ ۳ موٚختہٕ ۴ سیتی

۵ فقرو قناعت عطا کرنک سوال کوٚر مےٚ حقس

۶ پہان (ن۔ا۔۲)

بوز[1] ووہ نی خاصیت[1] نعلین رسولؐ

نقش تمیٖک یُس کرِ بااَرضن[2] طول

تھاوِ لیکھِتھ وارِ کلس پیٹھ شُہ تاج

ڈیشِتھ شہ رونق تہٕ لبہِ وارا رواج[3]

فتح و ظفر تس تیٖلہِ[4] گژھنی عزیز

ہوش ہُرِ یس تہٕ ژُرِ تس عقل و تمیز

نار تمِس زالِنہٕ پورِ یس نہٕ تاب[5]

نقشِس مُبارک چھ بلایِن جواب

یُد شہ گرِس منز رچھی با ادب

غم ژلِہ تمہٕ حبایہٕ تہٕ وُلہِ تتھ طرب[6]

یُد لیکھِ کانژھا پہٕ سپیٖژِ در کفن

قبر تس بنِ باغِ بہشتک وطن

سہل گژھیس پُرسش منکر نکیر[8]

تم سپنن تمہٕ پیٹھ دِسے حقہ بشیر[9]

---

[1] ییٚتین دوٚیمہِ نوسخہٕ ختم سپدمت۔ تہٕ یہٕ شار چھُ باقیہ نوسخن اندر ییٚتھان ہیو۔

[2] صحیح کھجُرتہٕ زیچھر سان [3] شوبہرتھ [4] تیٚلہِ (ل۔۳)

[5] زوٚر گژھیس [5] "اَتِیاب" لفظک ژھوٚٹ دِتھ۔

[6] شادمانی [7] جہنمکہِ نارٕ بچاوٕ خاطر

[8] قبرن اندر اعمالن ہُنْد حال پرژھن والی۔

[9] جنتچ خوشخبر آنن والی ذٕ ملائکہ۔

تتمہ

شُکر تمِس خالقٕ مٔنانسۍ[1]

عقل و فکر یمہٕ مۍ دِژ نادانسۍ[2]

ووٗن مۍ ہنا خلقِ عظیم رسولٕ

اوٗن مۍ حقُن مقصد و مطلب حصوٗل

منز دِلس یوٗژ مۍ تمنا یہ اوس

گوس[3] موافق تہٕ تمنا مۍ کوس

مرگہ برِوٗنہہ[4] برگ سپن مۍ تیار

تزکہ[5] زرا بی دِلہٕ سپنیم تیار

بار خدایا مۍ شفیع اوٗن یمۍ

عاشق و معشوق تہٕ یُس زون یمۍ

شکل تسٕنز عقل مبارک تسٕنز

خلق تسٕند معجزٕ یم ین تہٕ گرٕ منز

آل تسٕندۍ یار تسٕندۍ خاص و عام

تم حرم پاک[6] و بنات[7] کرام

۱؎ منتہ تھاوُن دٲئس پروردگارس۔

۲؎ عقل و فکر تمی بخش مۍ نادانسے (ن-۱) ۳؎ آس

۴؎ "برگ سبز است تحفۂ درویش" محاورس کُن اِشارٕ

۵؎ وراثتھ تہٕ زادِراہ ۶؎ ازواجِ طاہرات

۷؎ آنحضور صلعم سٕنز قابلِ احترام کوٗر۔

شاہ حسین و حسن مُجتبیٰ

تم شہداءِ سفرِ کربلا

خواجۂ اُمت چھ ہم خیر الوریٰ[1]

کرمتٔ عطا خیر بہرِ دوسرا[2]

کاسں متٔ امراضِ درون و برون

رام گژھیم خام بہ نفسِ حزون[3]

عفو کرُم جرُم کبیر و صغیر[4]

کرمتٔ سیاہس[5] بسفیدی تغیر

چھس بیقین[6] روسیاہ و پُر گناہ

عمر فنا کرٔ متٔ و چھکھ[7] بے پناہ

بخش بہ چھس اہلِ سعادت کرُم

ختم بہ ایمان و شہادت[9] کرُم

۱۔ خاصہ خواجہ چھِ یم اُمتِ خیر الوریٰ (ن ۱۰)

۲۔ دونوی عالمن ہنٛدِ خاطرٕ

۳۔ غمگین ۴۔ بۄڈ تہٕ لوکٹ جُرم۔

۵۔ بدلاوُم سفید رنگس اندر۔ روسیاہی ژھۄنٛنہٕ کرِتھ یم نور عطا

۶۔ یقینن۔

۷۔ چھکھ جاے۔

۸۔ بدقسمتھ۔ پھیٚشُل۔

۹۔ مرن وِز کلمۂ شہادت۔

کرمئے نصیبہِ ثۍ بفضلِ عمیم[1]
دولتِ دیدارِ رسوٗل کریمؐ

تاو مئے صدیق تھوٚو تھاز کرم
تھاو دِل بر صدق[2] مئے ثابت قدم

باہمہ اخوان و اقارب[3] مدام[4]
یار و رفیقان و محبان تمام

●

---

[1] عام فضل۔ سُہ فضل یُس پرٛتھ اَکِس مخلوقس پانٔے چھُ واتان۔
[2] پزِ نِس پیٹھ
[3] بأے تہٕ کٕنیہ کوے
[4] ہمیشہ

معجزات النبیؐ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْم

شکرِ خدا حل سپُن مُشکلس
آو تہٕ انجام پیٚو اوسُم دِلس

مونٛجتہٕ بۄزُم ایزدِ پاکن ہَلم
پونٛجتہٕ کۄزُم خالقِ لوحن قلم[1]

بارِ دِگر کوٚر سے دِلس التماس
معجزٕ[2] کینٛہہ ذکر کرنہٕ فکر کاس

معجزٕ پأغمبرنیٚ ہیٚنٛدی تمام
بخش حقن شأری[3] بخیر الانام[4]

معجزٕ یُس موٚتمت بیٚیلے کأفرو
اوٚت بعمل خأئفن تہٕ نوٚن تہٕ گوٚو

قدٕ کھوتہٕ جادٕ چھیٚہ یم معجزات
اَنتھٕ[5] وُوہ لرس کأنسِہٕ لوٚبمُت چھُہ آنٛت

---

[1] خالقِ لوح وقلم باری تعالیٰ ییٚمِہ دیتُم قلمس پیٚٹھ کتاب اندوا تساونُک توفیق۔

[2] معجزٕ گوٚشہ واقعہٕ ییٚتھ تجربیہ کرنہٕ وِزِ عقل عاجز سپدِ۔ قرآن کریمس اندر چھُہ نہٕ یہ لفظ آمُت۔ امِہ بدل چھُہ "آیۃ" "نشانی" یا "برھان" "دلیل" لفظ آمٕتۍ۔ محدثین چھِہ معجزن "علامات" یا "دلائل" لیٚکھان۔

[3] شأری[4] سارے مخلوقاتہٕ کھوتہٕ بہتر۔ پأغمبر اسلام صلی اللہ علیہ وسلم ینٛد اکھ لقب [5] اکھ وُوہ لرس کأنسِہٕ یتھ لوٚبمُت آنٛت (نہ)

اَتھ وۄہ لرس ژھانٕسہٕ بہ کوٗت تمی
آجہٕ رٕکھا لوٗچ بو حبأری کۄ
تہٕ یشبہٕ ہیوٗنا دِیوٕ کرے تر زبان
دُھٹ وُزرتے بہر دُعا ناگہان

معجزۂ اوّل

ابنؔ عمر شاہ علیؔ تم نہٕ یار
کرٕکھ رِوایت بہ وَنےٚ کن ژٕ دار
کوہِ حراؔ تلکنے سرکار أسو
جمع سپنہ ہتی ہمہ کُفّار اُسی
دعوتِ اسلام تمن کرٕ شٕہن
آو ابو جہلؔ لعین بد دہن
لوٗگ دِپنے وُچھ ہتے سیٹھا دود چھون
معجزہ ید وَے تہٕ ماد کھ وٕنی تہٕ مون

ا الحق ولرس ژانٹ بو کوٗت کیا کرہ (ن ۳) ۲ از چھ ونان مُرژرے

۳ حضرت عبداللہ ابن عمرؓ

۴ حضرت شاہِ ولایتؓ

۵ یہٕ چھُنہٕ کوہِ حرا یتھ از جبل النوٗر چھ ونان۔ یہٕ معجزہ چھُ کوہ ابو قبیس پیٹھ سپدمت یُس خانہ کعبس جنوب مشرقہ طرفہ بلکل نزدیکھ چھُ۔ ۶ اکھ سردار قریش یم سارۍ ہے ؤمرِ اسلامس تہٕ پأغمبرِ خدا یس مخالفت کرٕ۔ یہٕ گو جنگ بدرس منز دوٚن مسلمان لڑکن ہتھیِ دُسھ ہلاک۔

زدٕنہ نۄ اَڈ کرٛادٕ چھُپنہٕ کانٛہہ شک

پوٗرٕ نہٕ حبادیکھ اَثرا برفلک

اَڈ نہٕ گژھِ چھِ بیٚیہِ کھسن آسمان

یُسنہٕ[1] ادٕ ماننے سُہ کاٗفر چھُ عیان

اوٚنگجہِ اِشارٕ نیٚیِنہٕ کوڈنہٕ یام

اَڈ نہٕ گژھِ چھِ زدٕن وٕسِتھ آیہ تام

کوٚہہِ اَپور اَڈ تمہِ کُے اَڈ یَپور

دوٚپ نبیٚیِن قدرتِ حق وُچھ بغور

وُچھ یہٕ اَچھو پانہٕ تہمو کاٗفرو

خسرنہٕ بوٚڈی دوٚپ کھ یہٕ کرزانٛہہ سَرو

دوٚپ کھ ابوجہل سگن[2] بو وُنو

وٕہیٚ[3] یہٕ کوٚرُن جود اَچھن پود نو

جود گرا بیا کھ اُمِس ہیوٚ چھُپنہٕ

بیٚیرِ جماعژ اَحواَسیہ واکھِن وُپنہٕ

قاٗفلہ سونے چھُ گومُت شہرِ شام

یِدٕ چھُ یہٕ پوٚز تم تہٕ وَنِن واَتی یام[4]

یام کرِن تم تہٕ شہادت ادا

مون چھُ برحق یہٕ رسول خدا

---

[1] یُسنہ ادٕ مانی سُہ چھُ کاٗفرعیاں (ن ا) [2] ہونٛی

[3] طلسم چوٚرُن۔ ظاہری وَوٚجود بداووٚن [4] یتھے وایس ین۔

آمُتؠ دوٚپُٹھ آیہِ فلأنی شبہ
زوٚنہِ زہ اُڈ گرٛہِ ھتھ پتھرٕ وُڑھ نبہ

بوٗز ابوجہل لعینن دوٚپُن
جود ہیمتن پیپھٹ تہِ مُوٗثر سیُٹن

اوس یمن بختِ سعادت نصیب
کُلمہ پوٚپارکھ پیشِ خود اگے قریب

معجزٕہ ۲۵

خیبٕر چھی فتح کٔرِتھ حضرتن
ڈیُتنہٕ ڈوٚکھا مُرتضٰہس پیپھٹ کوٚھٹِن

سوٗز حقن وحی بخیر البشر
بوٚ پرٛنے حضرتِ علیس دِگر[۳]

بو دِگرک مُرتضٰہس اِضطراب[۴]
پیپھٹ کھٕ ھٹِن اوس تس عالیجناب

دوہ ہ وسنس تام وسن وحی اوس
فوت دِگرِ گوس جگرٕ خون گوس

اوٚش دِگرِ یوٚک تس ہے دِگر گو قضٰا
موٚنگ رسوٗلِ عربین دُعا

---

[۱] قافلکی مُسافر [۲] یہِ جنگ اوس مسلمانن تہِ یہوٗدین درمیان، خیبر اوس یہوٗدین ہُند اَکھ قلعہ بند علاقہ۔ یہ ستٕ پُد شٕ ہجری اندر فتح۔
[۳] نماز دِگر [۴] بے قرأری [۵] وقت ڈوٚلُم۔

کھوٚت دِگرِ چھِ جایہِ بٔنِتھ آفتاب
حیدرِ کرار سپُن کامیاب

معجزہ ۳

آو ابو طلحہ شہ یارِ رسولؐ
گو گرَ کُن دوٚپنہٕ یہ چھُس دِل ملوٗل

وُچھ مےٚ لٔج ہِش بوچھ نبی سرورسؐ
کینہہ چھُنا جنسِ غذا اتھ گرس

دوٚپ[۲] تمہٕ اَکھ ژوٚٹ چھےٚ ولیکن چھُ عاٖب
نور کڈِنی یوٗری اَتھ شاہِ غائب[۳]

دوٚپ انسس[۴] بوطلحن گرِ شھ ژٕ لار
شاہِ رسلؐ یوٗری اتھ غیر یار[۵]

آو انس بوز نبی صاحبنؐ
اُسی نہ اصحاب سنتھ شیٚتھ تن

سیتہٕ ہیٚتھ کھ خاص یہ مجلس تمام
کھیوٚن چھُ ابو طلحنہٕ خانہ طعام

---

[۱] حیدرک معنی چھُ "سِہہ" کرار گو بار بار تہٕ پھِرِ پھِرِ حملہ کرن وول حیدر لقب اوس تمن زِ ہِنہٕ دوہ ہنےٚ پِنہٕ ماجہ تھوٚوُمُت۔ "کرار" لقب پیوک غزواتن اندر بے مثال جوان مردی ہوٚو کِنہ۔ [۲] ابو طلحہؓ سُنز آشہٕ [۳] غائب زانن دول پادشاہ [۴] انس بن مالکؓ یم آنحضرتؐ ہندی خادم اُسی [۵] سٕتےٚ۔

گوشہ ابوطلحہ وُچھِتھ تنگ دِل
کیاہ یہ کوٗرُم گوس بوٗ رُسوا خجل
قِصِہ ووٗنُن رحمتہ کیس سرورس
دوٗپ سِہ تِمو کرہِہ خطرٕ خاطرس[1]
ان تِہ چھےٕ کرِ تِتھ[2] برکتھ خدا
گوشہ اُنن ژوٗٹ ییٚتیہ کیو ہمن جُدا
پانٕہ مِلوٗ سیتو گیوس حضرتن
سیر سپیٚز کھیتھ ژہ چِہ گیو شیٚنہ تن
سیر ابوطلحہ تِہ ہمسایہ سگے
ژوٗٹ سو تِژ چھے تیتھ نہ کمی اکھ ذرٕ

معجزہ ۴۹

گے[3] بہ حدیبیہ[4] پیٚیلے مصطفیٰ
فوج سیٚتین تشنہ[5] کھوٗتیکھ پوٗد لقا[6]

مد۱ دِلس کاس وسوس۔ مد۲ "تیتھ کرہ" (ن ۱) مد۳ گو (ن ۲)
مد۴ بمدینہ (ن ۱) حدیبیہ چھےٕ مکہ شریفس نزدیکے اکھ جایا۔ یوٗ تام شتہ ہِجری ئِتس اندر آنحضرت صلعم ژہ داہ شتھ صحابہ سیتو حج کرنہ آے۔ اَما پوٗز اَتہ سپُن مکی کفارن سیتو اکھ معاہدہ یتھ اندر یہ اکھ دفعہ تہ اوس زِ مسلمان کرن برٕ ونہ حج، مگر مکہ شریفس اندر روزن صرف ترین دوہن ییٚتیہ آسکھ شمشیر وراے کانہہ ساماںہ سیتو۔
مد۵ ترٛیشہ ہیوٗت۔ (ن ۱ میں فوجس) یہ وَکھ بد لاونہ موکھ (باقی بروٹھ کُن)

پیٛالہٕ نیٚچُو آبہٕ ہمٕ تتھ اندر

اوٚنکھہٕ کرٕ کیچھ دٕہہ وٕییے اوٚنچہ تر

دہ کھولہٕ جاری گیہٕ آبِ طہوٗر

سیر تیٚشِ داہ شتھ گکہٕ گئے بے قصوٗر

معجزہٕ ۵

بوٗ بعہ چھیہٕ ہوٚت بوٚہرہ گومت ملوٗل

عرض کوٗرن خدمتہِ پاکہِ رسول

دیُت نبین تس اکھ دودٕ پیالہ ہیٚن

چون وُچھن تتھ نہ کمی کیشہٕ گژھن

سیر سپن دوٚیمہ نبی صاحبن

نادِ دِ اصحابِ صُفّن تِمہ تہٕ چٕن

(ہتیو مہ صفہ کہ فُٹ نوٹ مکُھ باقی) تیٚز وَتہٕ بجاے بیکہ اکہ ووڈہ علاقہ منزی کمین تہٕ گیاہ دوہ یوٚ ہتو کفارو اُس "ذی طوی" طرفہ عام وکھتہ بشد کرِ مژ ۔ ؎۶ محاورٕ موجب گو امیٚک ماتے ییم آسے سخ تنگ، ممکن چھِ ییتہ زِ کانٛہ اسلامی مجاہدہ ما آسہے تنیٚ سیتو بیمار تہٕ سیدمُت ؎ صحابو اوٚن پیش نبی ؎ پاک آب ؎ عام رِوایتھ چھے زِ صحابن ہُند کُل تیداد اوس تقریبن ژوداہ شتھ ؎ کُنہ تکلیف وٕرأسے ؎۵ حضرت ابوہریرہؓ مشہور صحابی تہٕ راوی۔ ؎۶ اصحاب صفہ اُسہ تِم مسکین صحابہ ییم مسجد نبوی یس نیچہ اکس چبوترس پیٹھ بسان اُسو تہٕ ییم آنحضورﷺ نش اسلامی مسایل ہیچھنہٕ علاوہ اسلامی نظامکو (باقی بڑو تیمیں صفحس پیٹھ)

اَسہِ سَتہٕ ہتھ تہٕ سَتھ آسے چوکھ
سیر سپنہٕ کم نہٕ زٕ اکھ قطرٕ گوکھ

بابہٕ دِگر بوہرٕ سہٕ دوٚ پکھ چوٚن
چون دوٚپن چھُمنہٕ وو[1] نی معدس[2] وژن

پیشالہٕ تمی حالہٕ تبرکہٕ[3] راوٕ پراو
چوٚ نبیٚن پانہٕ تنہٕ اَدہٕ[4] آنتھٕ آو

معجزہ ۷

ابنِ عقیل اوس نہٕ اہلِ قبوٗل
دوٚ پنہٕ بہٕ اوسُس سفرس بارسول

چوٚ نبیٚن سٕتہٕ بلیہٕ آسے
وُنسہٕ[5] مےٚ[6] بخشکھ تہٕ وُچھم کاسے

(پتہٕ مہٕ صفحکہٕ فٹ نوٹ باقی) ابتدأیی طالب علم مبلغ اَسہٕ ہمکن ہُند کھین چن اوس تو نگر صحابن منٛز۔ مگر پانہٕ اَسہٕ نہٕ یم زانہٕ نہٕ کانٛسہ اَکھ دارن تہٕ لہٕ چھہٕ کالیہٕ خاطرٕ گداگری کران۔ عام روایت چھے یہند تیداد اوسہٕ زورہٕ ہتھو جادٕ (وُچھیو تفہیم القرآن حاشیہ نمبر ۲۱ ازمولانا مودودی) ۱ وُنہٕ (ن ۱) ۲ پٔرکرنہٕ خاطرٕ جاے۔ گنجایش ۳ یہ لفظ چھُ اَزٕ اَسہٕ شیخ گومت۔ معنے چھُس "ڈُنڈرو بیٚٹھو راوان" لبریز ۴ "آنتھ یُن" گو معہ کلُن ۵ خدایہ سُند ژٕت ۶ ژٕکس پیٚچھٕ روٗدمُت چھہ ملا یالس۔

اوس سیٹھا کم تہٕ دوٚیُم وانہٕ کیا
سعرمہٕ ژلے سینتھ ووہ لرٕ پرٕ گژھیا
بٔینہٕ دوٚیُم ییٚلہٕ ییٚمو اَمر کوٚر
چھوٚن بٔینیہ یدٕ وے مےٚ شکم ردِ زٕ ژھوٚ
چھوم سیٚٹھا سیر شکم بوٚزٕ مےٚ بوس
زاٹھہ تینہٕ اُدٕ گرُسنہ و تشنہ گوس
ژٕ چھ بہ چھیہٕ تہٕ تریش مےٚ نِش عمرِ دوٚر
زٕ ن بہ مَلکہ چھُس تِتہٕ بیچھ عرقِ نوٚر

معجزہ (۱)

جنگِ تبوکس ییٚلہٕ ژامُت جناب
بےٚ ژتیچی ساس تِمن ہم رکاب
نصفہ وٕ تھا کرٕ ڈکھ سپن فوج تنگ
تریش لجِک آب لوٚ بکُنہٕ بجنگ
ژٕ بج کوٚرٕ کھ وونٹ بصد اضطراب
اَندر ہوٕ اَندرے تِمن کوٚ ڈکھ آب
آوُس دریاے عنایت بجوش
موٚنگ کھ دُعا کوٚرٕ سیٚٹھا آبِن خروش

---

(۱) معجزہ کوٚرُم پکوٚر۔
(۲) بوچھ ہیوٚت (۳) تریشہ ہوٚت (۴) کھینہ چینہٕ نشہ بے نیاز۔
زنتہ ما دمی جسمہ نشی بے نیاز (۵) بوے (ن ۲) (۶) نس (ن ۱) (۷)
جنگس دوران (۸) بدہ (ن ۱)

رحمتکۍ رۄد ختھٕن تیوٚت اوٚن

آب ژوہ پاٚرِی مانتے جارِی سپُن[2]

ربہٕ پینٛدسے فضلہٕ برٕتھ دوٚب تہٕ آے

سیر سپینٛہ خلق بمعہ چار پاے

معجزٕہ ۸[3]

بوٚ سفرس سرور دنیا و دین

سیتھ ترٛشٕے ہتھ یار تمیٚس ہم نشین

ترٛیشہِ لٛبکھ ہنہٕ دِتہٕ سگے بیٚزٕ ملول

معجزٕہ نوٚن گو زجناب رسول

رۄدسے کٹا آیہ دوران بٛرونٛہہ کُن

شانہٕ بُڈی پانہٕ تمیٚس دوہ دہیوٚتُن

سیر ترٛشے ہتھ لوٚکہ دوہ دِسیتھ گے

حمشہ پوٚرٕ کھ سوےِ خداونٛدِ[4]

رۄس کرٕکھ ذِمہ ابو رافعس[5]

بستہٕ کرٕھن وارٕ ژٕ کرٕ راچھ تس

گوشہ کرٕن بستہٕ کرٕتھ سخت رۄس

غائب سپینٛہِ رۄس سہ ژھانڈان لوٚس[6]

---

[1] نسخہٕ (ن ا ۔ ۲) [2] وزن شارٕ خاطرٕ "سپون"

[3] نوسخہٕ نمبر ۲ ہس اندر چھُپنہٕ شُتی مس تہٕ اٹھمس معجزس منٛزٕ الگ نمبر دِتھادتہٕ آمت [4] ہمیشہ زنٛدٕ رۄزن والی شندہ [5] مشہور صحابی [6] سپھا ہتھ کے

گوٗ مُنتجِبٕر سٕہ دوٗپُس حَضرٔتن

سوز یِیٖمی تراٗو تِمی کیٖتھ میٖ وَن

معجزٕہ ۹

بوہرہ موجستاج تہٕ نادار اوس

در گذرانؔ[2] عاجز ولاچار اوس

کھٕزٕر موٗٹھا بیشِن نبیؐ ہیٚمٕتھ سٕہ آو

یِتھ برکت منگتھ مےٚ عُشرت[3] بِنیاو

رٔٹی نبیٖیَن دستِ شریفس اندر

موٗنگنہٕ دُعا دوٗپُکھ تِمس غم مہٕ بر

گژھ یِہٕ چِھتھ دارِ یِہٕ در خانہٕ تھاو

یوٗت گژھی نیٖوت کھنٕے بُنیٖہ کھیاو ناو

زانہہ تہٕ کمی یِتھ کرِ یِہٕ ذاتِ پاک

عُمرِ کیٖنٕتے چھےٚ ژٕھٔے مٕتے بس نعوٗاک

گوٗ نحوٗ سٔتی بٔستہٕ لدِتھ[4] تھاٗو تِمو

اوس کھیوان نِشتہٕ دوان موٗنگمتیٚن

---

[1] حاٗران [2] گذارس منز۔

[3] یہِ لفظ چھُ تہٕ نٕہ ونی نوہ سخن اندر صاف لیکھنہٕ آمُت۔ عُسرت چھِ عربی پاٹھوٗ اکھ تنگ گژھنس وَنان۔

[4] بٔستہٕ لدِتھ تھوٗن یہِ کھٕزٕر موٗٹھ۔

بعدِ نبیؐ عہد ابو بکرؓ[1] آو
بعدِ عمرؓ حضرتِ عثمانؓ دْراو
اُسی تیتھے پاٹھو کھٔژر بستہٕ سان
خرچ کران نہ بفراغت[2] کھیوان
حضرتِ عثمانؓ ییٚلے گو شہید
لوٗنہٕ پٕنیٚ کھ بستہٕ تہٕ تتھٕ گو رسیدؔ[3]

معجزہ ۱۰

حضرتِ جابرؓ چھہٕ وَنان گو شہید
مول میٚے در راہِ خدا بوٗ سعیدؔ[5]
اوس تِمس قرض سِٹھا بے شمار
آسے قرضدار میٚے دوٗلتھ سخت چار
کھٔژر تہٕ تْرشے خاۓ میٚے بازٕن خوراک
تِمہ بہ از نقد و[۶] ہم از جنس پاک
دوٗپ میٚے تِمسن کھٔژر نِیو دوٗپ تِموٚ
کیا وٚسِہ اَمہ سِتھ نَکھ کیا یہِ گو[۷]

---

[1] خلیفہ اوّل رضی اللہ عنہ یِہُند وقتہٕ اصحاب صَفَن کرٕ مستقل اِشن مُقرر گوٚ [2] آسائِش سان۔ کھٕلہ ڈٕلہ [3] سعہ بستہٕ مِعہ کلٕے یہٕ پانے۔
[4] مشہور صحابی [5] نیک بخت، [6] چنہٕ زِنٕتہٕ تہٕ خالی۔ نوٗ سخنس اندر چھُنہٕ "تِمہ بہ از" بلکہ "تِمہ از" [7] اِمہ سِتھ کوتاہ وٚسِہ قرض نکھ۔

گو سۓ اَی مشکلہ کینہ دِل دۆنیم

آس دَوان پیش رسول کریم

او گرٕہ میون شہ عالی جناب

آسہ کھٕڑر ڈیرِ ہنا پیش باب

چھیپری تہند اَندی اَندی نہ دوپک کرمہ شور

گرٕدھ ژٕ یٕیمی ڈیرِ منٕز قرضن ہور

وَزَن کٕرِتھ کٕرِی سۓ ادا قرضدار

ڈیرِ تہنٕدۍ پاڑو بحسابہ برقرار

معجزہ ۱۱

گۓ اَکہ دوہ ہٕرِ ژٕھی عربکیو مرسلس

ہد ژٕ نبی چھٕکھ اسۓ کڈ شک دِلس

بُڈ چھ کُنیا تہنٕد گرٕدھ بوڈ کُل کھٕش

لگو شٕتۍ سو نکو میوٕ تٕمن رنگہ بٕیون

آسہ بٕہر برگ لیکھِتھ چون ناو

نامہ خدا اسیتھ اَدی شرک ژٕراو

لنچہ بیہِتھ آسن نٕسۓ شٕتۍ میوٕ نٕتھ

ٹنگ کھٕڑر داَن تہ ڈکہ تہ ژٕ نبی

اکھ کہر ٹاکر ۲ دوہ ازس بڑو تھہ کتہ ۳ نوہ سخۍ نمبر اکس چھ چھینہ ہزار لیکھنۍ آمت ۴ پننی آیہ پور ہو بود ۵ ادی نبی سانہ ہو اَندر شرک۔

آسہ شیٖپھم میوٗ سُہ انجیر نتھ

حبا ذرا پادہ گژھے لٔنگہِ پچھ [1]

کٲنٛسہِ سعد بنچہ پاسے دوہ زٕلی دل پیشہ

کلمہ پرٲن چون بسبانگِ [2] بلند

معجزٕ بیٚتھہ ژِ سے نشنٕ [3] یدوٕ نِنی

کرٕ ڈٕلہٕ از دینٕ تو پاٹنے [4] ننلی

فِکرِ نبیہِ گو تہٕ دوٚ لٔھٔش جبرئیل

نیر ژٕ سے چھیٚے اذن [5] از ربِ جلیل

ڈراو نبیہِ خلق سٔے فوجٕ فوج

دوٚ لٔھہ ز دعا رحمتِ حق موج موٗج [6]

دوٚن پہ نشمو اوٚن تہٕ خُداین عیان

کیا چھُہ کرُن دونی تہٕ دُبارہٕ بیان

اوس یمٔن [7] دولتِ ایمان نصیب

کلمہ پٲرُکھہ گے بسعادت قریب

کیا کرِ لیٚس آسہ شقی [8] در ازل

معجزہ ژراوِٹھہ کرٕ جاٗدِس عمل

۱۔ پرِیٚھہٕ اکِس لٔنگس الگ الگ۔

۲۔ ظفرِ آوازِ سان ۳۔ نشہ (ن ا)

۴۔ ہرگز (ن ۲) ۵۔ اجازت

۶۔ مُلرِ مُلرِ ۷۔ معجزٕ منگن والیو ژٕ ۸۔ بدبخت۔

معجزہ ۱۲

گیبہٕ ببیہ دوہہ بیٚاکھ جاتھا جمع
تھلمہ پرٛن سون ژھسے ید چھی طمع
وونٹ پہ اِستاد ژھنٛے چھِے بروٚنٹھہ کنے
کھژِر کلا اُمی یشِز سے تھتر پتہ پتھ سنے
کھژِر پیٚنچہ آسن اَدٕ اِیمان اَوٚن
مولمک نبیٚین ذرا و کلا تھوٚو تہ گوٚن
حضرتن کھیکھ اَڈہ ماںچھ گوٚو
کنہٕ گیٚکھ کھیٚیہ بیٚلہ ژھم کافرو

معجزہ ۱۳

اَدٕ اَکھ دوٚہ بیٚنہ سٕے چھُم شک دِلس
کاس سٕے شک کرتہٕ سٕے حل مشکلس
دوٚپ سہ نبیٚین کھژِر لنگس کر نظر
حکم کر سس واتہٕ سٕے بروٚنٹھ کن تیتھہ
نورٕ دوٚپن ید یہ بنہٕ تہٕ شک سٕے ژٕلی
کوٚر نبیٚین حکم و یسہ آو وٕلی

مدا گے (ن ا) نزوا ہیٚم معجزٕ چھُ نہ یمس معجزس سینہ دوٚیمیس
نوسخس اندر یکہ وٕڈ درج کرنہٕ آمت مد۲ سا رِنی نوسخن اندر "اونٹ"
مد۳ لنگن (ن ۲)
مد۴ آسے (ن ب)

پیشِ نبیؐ آو سہ[1] سجدہ کران

گرٛتھ بیٚنہِ دوٚپ ہَس تہٕ بیٚیِ گوٚ پران[2]

شخص وُچھِتھ لوٚگ ڈینٛنہٕ ژوٚل ہیٚتھ تنگ

چھُنگ ژٕ بحق[3] مالکِ ملکؑ[4] و ملک[5]

معجزہ ۱۴

حضرت عبد[6] اللہ جحشن پہٕ دوٚن

جنگِ احد گرم[7] ییٚلے ژوٚر سپُن

جنگہٕ[8] منٛز شمشیر پھُٹِم گوم تنگ

کھڑِ رٕ لٔنٛڈا[9] دِژسٔ نہٕ کرٕ ژٕ جنگ

ہیٚژ منٛز اَتھس کیتھہ سعو کرٕ نٕل بیٚنہ

عام کوٚرُم قتل گُڈِم یام نٕنہ

ژانٛہ ہنہِ ہوٚنٛڈ بینہ نہٕ تنہٕ بیچھ کھیٚڈا[10]

تیز تہٕ براق سعو ڈیچھِم دوہے

---

(۱) سُہ اکھ لٔنگ (۲) کلمہ پران پران۔

(۳) خدایہ سٕنٛد طرفہٕ یا قسم خدا (۴) دُنیا یے جہان۔

(۵) عالم ملکوت۔

(۶) مشہور صحابی (۷) تیز باو (۸) جنگس اندر یہ شمشیر

استعمال کران کران۔ (۹) مخالفت ہٕنٛز جماعت منٛز۔

(۱۰) کے (ن ا) (۱۱) اسپھٕ پٕنٛز لوٗنی۔

معجزہ ۱۵

خو فتنہ پہنہ روٗدکوٗرن گٹ چھہ راتھ

اوس قتادس[1] گرٕ گژھنک سہ ساتھ[2]

دوٗپنہ مےٚ دِژ کھۄر لٔنڈا حضرتن

کاش یہ چھےٚ یدٕ ژہ دِہا ڈیشہن[3]

ژٔنڈ ہیمہ چی دِس ژہ شیطان چھی

دوٗر ژٕلی کرسہ دوٗیارٕ یمی

لٔنڈ[4] تہچھم ژٔنڈ مےٚ اُیس کلس

زٔنتہ گرفتار سپُن زلزلس

شمع سپُنہ[5] لیچہ وچھم وکہ مےٚ نٔنحو

پاٗدٕ گیم بڑو نسہڑ مےٚ شکلا کرٔ ہنچ[6]

معجزہ ۱۶

آو ابوجہل دوٗپن حضرتس

چھک ژٕ نبی وَنتہ مےٚ کیا ہمزاتھس

دوٗپ نبین بےٚ ژٕ مےٚ وَنہ یاسہ چھٔز

پانہ کری کتھ اکھ اَندری سہ نیز

---

[1] اکھ مشہور صحابی [2] ساعت (اجل)

[3] یہلہ ژٕ گے وَنہ بہکان کتنہ جایہ دِہ ہیکو نظر گژھی۔

[4] یہ شار چھہ اُکس نو سخنس اَندر اُعرس پیٹھ آمت۔

[5] سپُن (ن-۱) [6] شکلِ شیطان بی (ن ۲)

دوٚپنہٕ دوٚیُم چیزٕ[1] چھُ بِلکُل عجب
ٹُل اَتھ اَندرٕ کِنہٕ ریزٕ و شغب[2]
تکلمہ بوٗزِتھ گوٚو سُہ لعین خشمناک
درِ کِنہٕ پھٹلی تیمۍ ژٕ رِکھ[3] دِتِھ بخاک
ڈیٚنتِنہٕ حقن تس بیٚلہٕ دیُنگ مدد[4]
دوٚپنہٕ چھِہ یِی جود چھ کرٕ معجز

معجزٕ ۱۷

عکرمہ فرزندِ ابوجہل آو
اتہ لو ایمان ژٕ معجزہ[5] ہے و
آیہ سرا بو وہ لرس ہیوٚ[6] دراز
اوس بُتھِکس بیٚچھ[7] سُہ نبی سرفراز
اُس اَپارِ بُتھ بدٕ کُنی[8] کشاد
عکرمہ سوٗزِتھ کِنہٕ دپھ چھُے ژیٚے ناد
گوٚو سُہ دوٚنوٚ یام نیٚرِتھ آیہ کیٚنہ
عاجزیا ہیٚتِنہٕ نہایت[9] کرٕ نی

---

[1] دوٚیُم واقعہٕ یا سنے بے جان چیزٕک کلامہ کرُن [2] شور
[3] ژکھتہ (ن ۲) [4] توفیق [5] معجزہ مے (ن ۱)
[6] زیوٚٹھ [7] دوٚیمس بُتھِکس بیٚچھ
[8] کھیٚچ [9] وار یاہ۔

عفو کرِو یُد ہئے پنَس گوم زیر

حکم ژٹے حبارؔی چھِنے بالا[2] وزیر

دوپ نبیّین گژھ بلیہ چھیپرؔتھ بجائے[3]

گیہ تراؔوتھ زن بطھاتیز پائے

عکرِمس ہیے وُچھتھ[4] یقین پوٗر گو

تس شک و وسواس ز دِل دوٗر گو

معجزہ ۱۸

اوس نبی پاک بمیدان یکان

تیر چھوکھا آیہ تہمؔن کُن ٹِکان

سجدٕ کوٗرکھ تس شہِ لولاکسے

مدح و ثنا تس ہۄ افلاکسے[6]

حضرتِ صدّیقؔ دوٗ ٹھکھ یا رسولؐ

قبلۂ کُل چھُو نہ کرِو نا[8] قبول

اُسہ نہ دِیو سجدٕ گژھو سربلند

دوٗن نبیّن سجدٕ ہتے دِیُن ناپسند[9]

ے۱ تہہ تُھند ے۲ آسمان و زمین دوشوےنی پیپھڑ ے۳ پننہ جاپہ دوپ یمس
بُرھس پیپھڑ ے۴ نہ وُچھتھ ے۵ تہمِس (ن ۱۰) ے۶ یتہ چھِ آنحضرت
ہُنْد اکھ لقب۔ معنے چھُس "کائیناتس ژوٗنہ ہندی پاٹھو گاشراوَن دول"
ے یِد وے یتہ چھُ آنحضرت صلعم ہُند اکھ لقب۔ ابوٗز قبلۂ عبادت چھُ خانہ کعبے
یوت ے۸ "چھکھ نہ کرِکھنا" (ن ۲) ے۹ خلافِ شریعت۔

ییمو کلہِ دِیُت تسُو چھُہ رٔوا سُجدٕ دِیُن
غائرِ خُدا سُجدٕ چھُہ تاوان پیوٗن[1]

معجزہ ۱۹

دوت خراپیٹھ نبیؐ خیبرہ
دوٚپ نبییَنؐ ناو ژٕ گیا چھُے نٔرہ
دوٚپنہٕ یزید ابن شہاب چھُم مےٚ ناو
دوٚپسہ نبیٚینؐ چون غرض کیا چھُ باو
دوٚپنہٕ مےٚ مأرِک چھُہ یہوٗدیا مگر
تس کھَسنس ژانہہ نہٕ مےٚ دائمہ نہ نظر
یام کرٲن[2] قصد شہ مےٚ پیٹھ کھَسُن
ہِیاہٕ ٹھپہٕ تس اَدٕ مشکل سپُن
یان دِوان چھُس بہٕ دٔرِتھ بر زمین
یُتھنہٕ مےٚ نظر پیٹھ کھَسہِ مردِ لعین
اُسو مےٚ اجداد کھَسمٕو سروَرن[3]
دِینہٕ[4] کینیٚ رہبرن پأغمبرن[5]

---

[1] "خسران الدنیا والاخرہ" یعنی دُنیہس تہٕ دوٚیمس دُنیہس چھُہ تس تاوٗن پیوان یُس خُدایس ورأے کانٛسہ معبود مانہِ۔ [2] کرے (ن ا)
[3] جُہلہٕ پایہٕ انسانن [4] سۄ دینہٕ کی رہبرو پأغمبرن (ن ا) [5] مثلن حضرت عیسیٰ علیہ السلام۔

چھُس بہٕ اَسکے وونی نمی کاشنے منز

گڑتہٕ مےٚ یللّٰہ اَمہِ راسے منز[1]

ختم رسُلؐ چھکھ ژٕ مےٚ چھُم آرزو

چون کھسُن بوڈ مےٚ یُوٚ ہیے[2] آبرو

دوٚپسہٕ[3] نبیّن ژاو ژٕ مےٚ یغفوُر[5] ھُو

ژٕ یلیے بہٕ کھسے چون نسب کُن نہٕ رود

یہٕ ژٕ مےٚ گژھی مادٕ نرا اُکھ دِمے

دوٚپنہ مےٚ بس خدمت حضرت دِمے

اوس ہمیشہ توَ یکھہ کُن شہ نظر

حاضر خدمت بسفر تہٕ حضر[6]

امرِ نبیؐ آسیھے تس کانہہ اَنُن

لوٹ ہیتھ اَسس اَندرے تس لمن

حضرت نِیے[7] کوٚر سیٖٹھیلے تورُک سفر

ژٕ ہِن دوہَن افتادٕ شہ پیوٚ بیخبر

یان چھِس ڈیٚتہٕ تمہٕ اٰخر بُرِتھ

گو چھہ اَندری سوے جنت تَرِتھ

---

[1] ذاتہٕ منز۔ تمہٕ نسلہٕ اَندرٕ [2] یہوٗدی رانہٕ تلہ۔ سوارِ نش

[3] شے (ن ۱) [4] دوٚپ (ن ۱) [5] یافور (ن ۲) [6] حذر (ن ۱)

گرٕ بیھنہ وقتہٕ [7] لرہ۔ پتھر۔

معجزہ ۲۰

اُوسن بصحرا سہ نبی گو ندا
رحم مَنے پیہٕ کرتھ رسولِ خدا

دِژکھ نظر روٗسو گٹا اکھ وُٹھتھ
تس نِشہ شوٗنگتھ شکارِہا اُچھ وُٹھتھ

روٗسو کِچے دوٗ پیہ بہ چھس بچہ دار
یُس پہ شوٗنگتھ تتِہ اُمی کرُنس شکار

ید ژرمَنے ژراوتھ پیہٕ دوہ دِتھ بچن
رحمتہ چانے بچہ مسیأنی پچن

ژراو تِمو آیہ سو دوہ دِتھ دوان
تام وُٹھتھ گو سہ شکارۍ جوان

وُچھِنہ نبی عرض کوٗرُن حکم کر
دوٗ پیسہ تِمو گنڈ ہمیش روٗسس مُہر

نرووٗ اکھ روٗسو کِچے تمۍ بزوٗد
کلمہ پران ژُج شوہ ثناء و دروٗد

---

(۱) اے خداوندِ کریمہ سینہ قاصِد۔
(۲) تس نِشہ شوٗنگتھ سہ شکارۍ اُچھ وُٹھتھ (ن ۱)
(۳) یُس پہ شوٗنگتھ بو کرُس اَمہٕ شکار (ن ۲)
(۴) ٹکان ٹکان۔ واپس پتھ کرٕ آنحضور صلعم بنیٔہ بند۔
(۵) دوٗ پیسہ تِمو گنڈ تھ روٗسس مُہر (ن ۲) (۶) قبضہ تنز، مدٕ تپیزی سان۔
(۷) کلمہ پران ژُج ثناء و دروٗد (ن ۱-۲)

معجزه ۲۱

اوس بیہتھ مجلسے اندر رسوٗل[1]

ووت شکارِیا بعزمِ جہول

لوٗگ پزٕژھنے کیا چھُ بیتیت ازدحام[2]

یور دوٗپُس اکی چھُ رسوٗلِ انام[3]

شاہِ رسُل سرورِ دُنیا و دین

سُے مو کلے پُس چھُ تسُندُے یقین

دوٗپنس یہ یوٗت نام وُچھنہ معجز

اَکھ وَننس نہ اتھ لگیم یہ مز

دوٗپسیہ نبیٚن کیا چھُ غرضن چون وَن[4]

کیسنکہ لٹ بزونہِ کُن اَزن تمن

اَمرٕ کرتُس نیہ وُچھٕرمُتو زبان[5]

مدح و ثنا چون یہ کرہ نت بیان

دوٗپ نبیٚن کیسنکہ پچے وَن ژٕ حال

دوٗپنہ ژٕ چھک شاہِ رسُل باکمال[6]

سارے پنزی چون کلام و صفات

پرتھ کریُس تس زجہنم نجات

مدا بیخبر و جہول (ن ۱) بے خبر و جہول (ن ۲) جاہلہ سُندہ ہیو ارادہ گرِتھ مدا ۲ بر رہ ۳ مدا سارنے کُن سوزنہ آمت خدایہ سُند پیغمبر۔

مدا ۴ دوٗپ (ن ۱) مدا ۵ از چھ وَنان " مُژٕروتن "۔

مدا ۶ دوٗپنہ ژٕ چھک پاک رسوٗلِ خداے مدا ساری۔

پیٚمہ نہ کرِتھ پزٕھ شہ فنا گو خراب
وارٕ کرہ نس نارِ جہنم عذاب
بوٗز شکارٕی نہٕ مسلمان سپُن
حمدِ خدا صاحبِ ایمان سپُن

معجزہ ۲۲

آو اَکھ وٗنٹھ متےٚ بوٗ[1] بارکش[2]
چھُکھ شہ مُتیوٚمُت نہٕ متےٚ لاریاو فشہ[3]
بشتیے نیش ژوٗل شہ بوٗ اُران[4] جہات
چھُمنہٕ متےٚ کینہہ حال زٕ دأدِس متےٚ وات
گو شہ نبیؐ رحمتکے سینہٕ تس
ڈیُت شُتُرن[5] سجدٕ نبیؐ صاحبس
دوٚپ یمہٕ ژٕھتھ کَن نبیٚن ہوش کرٕ
ژاو ہٕتِسٕ[6] کرٕمہٕ دوٚ زٕ ہرگہ مزٕر
دوٚپ کھر نیمس ما لکتیے رٕٹھ تٕہار
دوٚنٹھ پیٹھ نِن بخوشی بارسار

---

[1] اوس [2] بور سارن دول [3] سیخ نوقصان گوم [4] تیمن اندن کُن ہیمن منز گنڈ فصیح آبادی اُس نہٕ [5] دوٚنٹھن۔ فارسی آمیز کوشرٕ ورتاون اوس اَمہ زمانہٕ فاشن۔ توٚرے چھُ دوٚنٹھن بدلہٕ فارسی "شتران" آمُن۔

[6] اُز چھُ "مزٕر" تہٕ وٕنان [7] سعہ زٕ یوسہ دوٚنٹھ منیر نستہ گنڈتھ آسان چھےٚ، یمہٕ کِہ ذٕریعہ موٚجب دوٚنٹھ پکناونہٕ یوان چھُ۔

بارِ دِگر وۄنٹ تتھس ١ آرام گو

پاٹھ تتھس شادی ٢ و آرام گو

معجزہ ۲۳

بوہرہ نہ دوٚپ مےٚ مشن بوٚ ٣ زیاد

بوٚ پۆ مےٚ روزان قرآن زانہِہتہ یاد

عرض کوٚرُم کرُ نہ دعا یارسوٗل ٤

ییٚمہ مشنن کوٚر سہ بہ نادان جہوٗل ٥

ھقیچ مےٚ کرُکھ لوٚنچہ اُکس زادرے

اُمہ تہ پۆ سینس زےٚ خداحل کرے

یام مُرتھم لوٚنٹ مشن دوٗر گو

حفظ توٚرُم سینہ مےٚ پرُنوٗر گو

پرُتھ دوہ یتھ زیادہ مےٚ گو حفظ وہوش

علمِ لدُنی ٦ دِتہ مےٚ لوٚگ اندرِ جوش

---

١ فرمان بردار ٢ شادیو آرام (ن ١)

٣ جادہ ٤ آن زان ٥ یاد وُتھر بڑیوم۔ از چھنہ "حفظ زُون" ونان۔ از چھہ ونان "حفظ گژھُن" یانے زبانی یاد روزُن۔

٦ جادہ کھوتہ جادہ

٧ علمِ لدُنی چھہ عام پاٹھو باطنی علمس ونان۔ ییٚتہِ چھہ مُراد علمِ حدیث یاد تھاونُک ذہنی قوت۔

معجزہ ۲۴

حضورنہ ییچھ زیوٚٹھ قد بوٚ ابنِ زید
لوٚکہ ٹھٹھو در غم و اندوہِ قید[۱][۲]

بأسے تسٕندی اسو شکیل و بلند
خویش[۳] دوہ پئتس کرِ وِنی زہرخند[۴]

لوٚکہ ٹھٹھو پارِ[۵] کوٚرُس خاطرس[۶]
عرض کوٚرُن رحمت کس مرورس

ٹھوٚوشہ تمو دستِ مبارک بُتسر[۷]
نوٗرِ بوٚرُت بُتھ سپنس زن قمر[۸]

قد سپنس سوٚم تہٕ زیچھر[۹] دوٗر گوس
ٹوٹھ لوٚکن گوشہ ہران[۱۰] نوٗر اوس

معجزہ ۲۵

عمرِ خطاب[۱۱]، آب موٚنگُس حضرتن
آبہٕ بُرِتھ پیالہ سہ ہیتھ گوٚ رتمن

---

۱ پریشانی ۲ زنتہٕ بأندی وانس اندر ۳ آشناو
۴ ریشمند (ن ۱) زیشن خند (ن ۲) "زہرخند" کانسہٕ ہندِس
عائبس یا اتہِس پیٹھ اسُن ۵ چھلہٕ ۔ ٹکہٕ ٹکہٕ ۶ دِلس
۷ زنتہٕ زوٗن ۸ لوٚبہٕ ڈن۔ ٹھوٚد (ن ۱) یہ شار چھنہٕ دوٚیمس
نسخس اندر دٲرج ۹ لانگرِ نحو قد ۱۰ بُتھچ شکل تام بدلیس تہٕ سپد
نوٗرٲنی ۱۱ یہ چھ حضرت فاروقِ اعظمس وَرٲسے بدل اکھ صحابہ

عمرو ڈیپان ڈیوٹھ سے آبس اندر
دال پئیو مُت گوڈ سے بجلدی نیبر
چھو نبئین آب کوٗرُن سے دُعا
گژھہ لوکٕٹے آس دوہے بڈھہِ زانہہ
بو نمتنہٕ تہٕ ژدرِ شہ وچھ راوِینٕ[1]
چھوٗات نہ تِمِس موے اَکھاہ بر بدن

معجزہ ۲۶

ژٕعچ اَکہ دوہ ہیہٕ اوسٕ نبیؐ در سفرؐ[2]
حضرتہٕ پیغمبر خاص سوو وٗنٹھ ژبرؐ[3]
دۄر کوہِ ہُن کھژ تہٕ لاریس یار
آے ژکِتھ تَس رٔٹِتھ دِل بِفگار[4]
موٗنکہ نبئین حکم سپُن داوِسے
رزِ ژٔٹتھ پیشِ نبیؐ اَنی تہٕ سوے

---

[1] آنحضور صلی اللہ علیہ وسلم ہند تشریف نیتہٕ پتہٕ کوٗ داریاہ کال بیٹلہٕ رِوایت کرن والی یہ عمرو ڈیچھ تیمہ وِزِ اوس پہٕ ژ نمتہٕ وُہر۔

[2] بیٹلہٕ یم سفرس اُسی۔

[3] حضرتہٕ پیٹر خاص وو ٹھیتہٕ ژبر۔ (ن ۱)

[4] دِل پھٹیتھ۔ بافگار۔ (ن ۱)

معجزہ ۲۶

بوز مُعیقبؓ چھہ یتھہ پیٹھ گواہ

اوس گرے اَکھ ہندے در مکہؓ شاہ

آو اکھاہ ییتھہ لوکٹا بڑو تھٹ کُن

بو اَکہ دوہہ کُٹہ لوکُٹ زامتن

دوپ پیمہ یمِس کرنہ دُعا یا رسولؐ

یُتھہ لَبہ بَرکتَ تہ[۲] کرس حق قبول

دوپ نبیَینؐ تس لوکٹس چھیینہ زیو

وَنیتہ ہہ کُس چھُس تہ مے کیا ناو پیوؤ؟

دوپ تہ چھکھ پاک رسولِ خدا

یُسنہ کرے پژھ چھُ شقی مُلحدا

دوپ نبیَینؐ تس تہ مے کوزُکھہ یوز کلام

لَب برکتھ[۳] دُنیہچ دینچ تمام

لَب برکتھ پزیتھ گنے نتھو زین سبب

در برکت شہرہ[۵] سپُن درعرب

مد[۱] اُمیس صحابہ سُند اسم شریف چھُ پزیتھ گنہ نوسخس اندر نیتھے پاٹھو۔

مد[۲] ”تہ“ چھُ حرف اَکس نوسخس اندر۔

مد[۳] لَب تہ برکت دُنیا و دینچ تمام (ن۱)

مد[۴] اُمی دُعاکہ بَرکتہ مد[۵] شہ سپُد مشہور۔

معجزہ ۲۸

ابنِ مُسَیب چھُ دپان ایہ کلام
مؤد ز انصاراؔ اکھا نیک نام
غوسُل دِتکھ تس تہٕ دوٗلہس کفن
پوٗختہٕ کھتا لوٗگ کرُنے موخچتہ زَن
دوٗپنہٕ محمّدؐ چھُ رسوٗل خُدا
وٗنی چھ یتُھے کینژہتہ کوٗرُن یہٕ خُدا

معجزہ ۲۹

عائشہ صدّیقہؓ دپان مصطفےٰؐ
داٗتی بمیدان جحوںؔ باصفا
داتہٕ وُنے غم زدہ گے نہ ملوٗل
کوٗرنہٕ دوہَن ترٛین پہنے تتھ قبوٗل
ترٛیمہِ دوہَ ہاٗ خوش سپُن از فضلِ رب
عرض سے کوٗر مکھ سۓ وَنُن کوٗتہ سبب
نورِ دوٗپکھ والدہ ییٚتھ چھَم دفن
زندٕ گژھن موٗنگ سۓ تس تہٕ ترٛین دوہَن

۱؎ تم صحابہٕ ییمو مدینہ شریفس اندر مکہ شریفہٕ پیٹھ آمتین مہاجر صحابن پناہ دِژ تہٕ باے بناوی۔

۲؎ حجازس اندر اکھ جاے۔

یُتھ پَرِ کَلمہ تہٕ مسلمان گژھے
ہیٚنتھ شوق زاںہٕ جنّت گژھے

گوٚ تہٕ دُعا کیٚنہہ تہٕ دوہن ترین قبوٗل
غم زدہ اوسُس پٕتوٗے دِل ملوٗل

پَرِتھ مےٚ کٔرِم گوم دُعا مستجاب
زِنٛدٕ سپٕنہٕ کوٗر مےٚ حقن فتح یاب

کَلمہ پٔرِن تہٕ کوٗرُن آخر وفات
لوٗبہنہٕ ۂتم اَز نارِ جہنم وفات

معجزٔہ ۳۰

گو اکہ دوہہ پیٚشِ نبی صلعم مُشرکا
کوٗر موٗمِرِ چھَم تہٕ پٔوٗمت چھُم دوکھا

مید تہٕ کرِتھ زِنٛدٕ موٗمِرِ کوٗر میانۍ
اَنہٕ بو ایمان مےٚ پَرِتھ بیٚہِتھ چانۍ

دوٚپ پتہٕ نبین صلعم ہو مےٚ تمۍ شُرِ قبر
قبرِ نیٚشِس اَیِن تہٕ تمو کرِ نظر

دوٚپُھکھ تمِس کوٗرِ تہٕ وَن کیا چھُے حال
نورِ دوٚپُن حمد علیٰ کُلِ حال

ف۱ یِہ یہ دُعا قبوٗل گژھِ ہَم۔ یہ مانہٕ بہ خوٗد ایہ شُرِ ہیٚنت مےٚ پیٚٹھ زنجیر پیٚچھ کرن ما آسہ تمیہ وَقتہٕ اَہِر کرِنِس وَنان۔ پچھ (ن ۲) ف۳ زِنٛدٕ گژھنہ علاوہ ف۴ دوٚپ (ن ۲) ف۵ تمۍ شُرین (ن ۱)

چھس بہ اندر جنتس یا رسولؐ
چھن عنایت مے بشمت شمولؐ[1]
دوپ نیبن ید ژ دپکھ حق غنی
زند کری بیہ[2] در دنیا انی
دوپنہ تہ کر[3] چھم مے غرض یارسولؐ
چھس بدنیا[4] متنفر تہ ملولؐ[5]
وچھ مے سہ دنیا دوہے اکھ قاعد خان
لثب مے خلاصی تہ رہائی ازان[6]
وچھ مے خدا اچہ کھوتہ ژور شفیق
مول موقھم مانج گرہ چھم نہ رفیق
ألی تسنزی پوز سوال وجواب
ژول سیہ ز دِل غم تہ موکھس اضطراب
شرک کورن دور موحّد سپن
کلمہ پورن خاصۂ ایزد سپن

---

[1] شامل۔ وسیلہ۔
[2] ــہ زند کری تہ بیہ در دنیا انی (ن۲)
[3] ــہ دوپنہ تہ کر مے چھم غرض یا رسولؐ (ن۲)
[4] دنیہس نش۔
[5] ــہ چھس بدنیا گامژے متنفر ملولؐ ۔(ن۱) [6] تمہ پتہ
[6] اکی ہے خدائس ایمان انن ودل مشمودا یہ سشند ثوکھ۔

معجزہ ۳۱

خاصیہ کتھا اُکھ زٕٹھتھ جابرن[1]
پیش اَنن دوپ نبین[2] حاضرن
ماز کھیٚیو اَڈو جہ اَکیتھ کُن ٹھُوو
جمع کرِو تو درت خالق وُچھو
پوٚر نبین اسمِ خدا انتلو وُٹھو
زِندٕ سپُد کتھ تہ وٕچھتھ تیز گو
لوگ وو دنی گاسہ کھیٚنہٕ یام تام
زِندٕ سپنو[2] حاضرِ مجلس تمام

معجزہ ۳۲

اوس مُعاذن[3] رض بنیمٕ کوٚر مُمتے
حُسن وُچھتھ اوس شہ گومُت موٚتے
دُشمنن اَکھ ووٚن تسٕ شرے آشنے
تنہِ پتہٕ معاذس[4] رض چھ پٔھچھ چھس نٕنے
کتھ پتہٕ حکیمن رنشے چھہ سکانہہ علاج
گیہ بُوزِتھ مُتنفر از مزاج[6]

---

[1] اَکھ مشہور صحابہ [2] ایمان گوکھ تانٕ
[3] حضرت معاذ بن جبل رض [4] مرض برص
[5] گوس یہ بوزِتھ متنفر مزاج (ن۲) [6] مزاج۔

ماجہ دۄپُن چھُمنہٕ یُتھ شوہر بکار

زانہہ تہٕ اُمس سیٖتھ ییمہٕ مےٚ وار

بوزِ معاذن رٔژتہٕ سہ گو دِل ملوٗل

اوس پٔوزُے آو بیشِ رسوٗلؐ

ھُتھر ژٕنتس ہٮ۪ش نبیٖنؐ لوٚر سیٖتھ

ھُتھر تہٕ جس تم نہٕ بمقصوٗد واتی

صاف بدن گو تہٕ گیس تن نہٕ ژٕ پیٖتھ

عاشق و دیوانہٕ تس آشنہٕ سیٖتھ

معجزہٕ ۳۳

آو قتاوس تہٕ بجنگِ اُحد

تیر اُکس اُچھ تہٕ سیٖن دٲدِ لد

کھانکھ تیر پھٔٹ بُتھس پیٹھ پیٖس

غم زدٕ گو شکل سیٹھا یچھ گیس

گو نبیٖسؐ نِشہ تہٕ دۄپُس حضرتنؐ

صبر کر یِکھ تہٕ تُلے چھےٚ جنّت وطن

تورٕ دۄپُن جنتکے چھُم خیال

چھُم مےٚ زنانہٕ لۄکٹ باجمال

---

۱ تم دوہ پٔژ وےٚ لٹکو لسنہٕ بسنہ ۲ "ته" "نابوٗد ساری نو سخنن"

اندر ۳ اکھ مشہوٗر صحابی ۴ "چھےٚ" "لفظک ژھوٚٹ ادا-

۵ اِرادٕ اوسُم شہید سپدتھ جنّت حاصل کرنُک۔

یُہ وُچھ یِزٕھ شکل مےٚ نفرت گژھس
دۄر زِ دِل مہر و محبت گژھس
اُچھ نبیٖن ٹونچ تہٕ بدستِ شریف
مۄٚہ ہُھکھ تتھ اُچھ آبِ لعابِ لطیف
کھانکھرس اندر سۄ لژکھ گیہ بجا
بڑو نہیہ کھۄ تہٕ تیز نظر نشہ شما
بارِ دیگر عرض کوٚرن یا رسول
گوٚرژھ مےٚ جنت نتہٕ بہ چھس دِل ملول
کوٚرسہ دُعا پادشہن شاد گو
ملکِ تسند جنت آباد گو

معجزہ ۳۴

خیبر کے جنگہ چھۄ کھا اکۄعش
آو سیٹھا سخ ڈیاں خلق تس

۱۔ دہنِ مبارکک زائدُ لعابہ۔
۲۔ قنادہ بلیاو تہٕ اُچھ یوٚ گس کھانکھرس اندر برابہ واتھ۔
۳۔ لوٚبہ ہُن ۴۔ گوٚرژھ مےٚ دۄہنی جنت نتہ چھس دِل ملول۔
۵۔ ورشہ ۶۔ پوشہ وُن سۄرگ۔
۷۔ اکۄعچ چھُہ اکھ جنگس اندر اکھ غازی او سمت۔
۸۔ اکۄعس" بدلہ چھُہ دوٚیمِس نوسخس اندر" اکھ نمس" لیکھنہ
۸۔ دۄہنی۔

اَکھ چھو کیسہ کینہہ نہ بلہٕ اَیر دوا

کر چھہ کرُن اَکھ دوٗن[1] علاج بدوا

بیشِہ نبیؐ آو موٗنھکہ تس لعاب

چھع کھ نہ بلہو گوٚ زِ شفا کامیاب[2]

نعتِ شریف

چھکھ تہٕ شفا بخشِ[3] مرضن یا رسولؐ

دم مےٚ شفا[4] کرٛ مےٚ غرضن یا رسولؐ

چھم گوٚنہن ہندِ[5] مےٚ مرضن بے شمار

بے نوٕ ہٕشس[6] کر مےٚ دوا چھس بزار[7]

اکھ نظرا کاسِہ مےٚ سارے مرضن

چھُنہٕ اکھاہ چھم مےٚ ژوہ پاری مرضن

چانٛی نظر خاص تہٕ از کیمیا

سعدن بنہٕ خاکس[8] تتہٕ مےٚ بخشتم ضیاء[9]

---

[1] اَکھ زخمس بلاج ژھانڈنے چھُ فضوٗل۔

[2] شفا لبنس منز گو کامیاب۔

[3] شفا دِنہٕ والی   [4] صفا (ن ۱)

[5] ہند (ن ۲)   [6] بے کٔسن اُمِنتِس۔ بے نوا مریضس

[7] بحالت زار۔ پراگندہٕ

[8] خاکس مےٚ بخشتم (ن ۲)   [9] نور۔

غرقِ گونٲہ آسس بزیرِ پنٲہ[1]
ووڑنی[2] منےٚ ہنا عفو بنیم ناسنا

چھکھ ژٕ شفیع سون رفیع المکان[3]
کانِ کرم[4] چون قلم کُن فکان[5]

خستہٕ[6] گمتۍ کیتۍ ژٕ لےٚ نِش شاد گے
بستہٕ گمتۍ رُشتہٕ آزاد گے

کیا گژھِ دریاے محیطس[8] خلل
تل گمٕتِس[9] گردِ ہتس کاسہ مل

بُد گوہنہٕ ستۍ بہٕ چھُس دِل ملول
حل گژھِ مُشکل بطفیلِ[10] رسولؐ

سوز الٰہی ژٕ تمِس پیٹھ درود
تیوٗت وقت یوٗت تمِس فضل و جود[11]

---

[1] چھپن جایہ تل [2] سہ ووڑنی منےٚ ثناء عفونمائے نما
[3] تھدِ پایک [4] فیاضی ہُنٛد مرکز [5] یتھہٕ کنٛہہ اللہ تعالےٰ کُنہ چیزس پادٕ کرنک ارادٕ کرِ اتھ حُکُم چھُ دِوان "یہ ستیدن" تہٕ اتی چھُ سُہ چیز وُجوٗدس اندر یِن ہیوان۔ یتھے کیٚنہ یتھے تِہنٛد قلم کٲتِس آمتِس کرم کرنس پیٹھ یِوان چھُ تس چھُ حل مُشکل سپدان
[6] پھُٹمتھ پیمتھ [7] محکم۔ مضبوط [8] سارِی سے دُنیہس نال ولتن وول دریاے رحمت [9] پامال انسانس [10] بوسالت بفیض [11] فیاضی۔

بر ہمہ اولاد و بیاران تمام
سوز ژٕ بارانِ درود و سلام
کر مےٚ شفاعت تہٕ حمایت[1] نصیب
در دو جہان چھکھ ژٕ قریب[2] و مجیب[3]

•

خاتمہ[4] کتاب

شکرِ خدا گومُت رسالہ تمام
موٗ ختہٕ ژٕ وُچھ یوٚ ختہٕ۔ مہٕ وُچھ رشتہٕ خام[5]
قعر[6] ییٚمی بحرِ محیطک ژٕ ژھانڈ[7]
شعر مہٕ وُچھ آسہٕ ڈُنگل کاس زانڈ[8]
بڑونہہ مےٚ اُمُ خُلُق[9] نبیؐ در قلم
فکر مےٚ راوُم[10] مُنزٕ ی[11] تروُم قلم[12]

---

[1] طرف داری۔ امداد [2] نکھ [3] عرضس جواب دِنہٕ والی۔
[4] ییتھ کِنہٕ چھُ غالبن پرتھ کتابہٕ آخری خط نوٹ تھاونہٕ آمُت۔ مگر ناشرو چھُ حذف کوٚرمُت [5] ییمہٕ واقعہ (موٗختہٕ پھلین) ہنز خام شاعری [6] ژوٗک [7] مولوی صاحب چھُ مذہبِ اسلامس بحرِ محیط تصور کران۔ ییمہٕ اندر تمو کیتھہ خاص موضوع (لال) مثلن مغازی النبیؐ شکل و شمایل آنحضرتؐ بیترِ کھاٚلی تہٕ نظمہٕ وکھ [8] ییمہٕ شاعر سیتو چھُ موٗلوم سیدان زِ "شکل و شمائل آنحضرتؐ" کتابہ چھےٚ مولوی صاحبن ییمہٕ بڑونہہ منظوم کرٕنہٕ [9] پریشان خیال رودمُت [10] درمیانہ [11] یژھنس کاسِتھ [12] فنا کیٚرمُت ترٲوُم۔

رٗوٗد معطّل وننہٕ معجزات[۲]

کتہٕ لسیہٕ[۳] اِنسان ستھیٚنہٕ کامیاب

دوت پنُن وقت ونُن سہل گو

کار سہل یا[۵] بیٚیلے اہل گو

شیٖحہٕ تہٕ نرٛواہ شخصہ سنہ گو تمام

یا ببرکتٕ نظم ہٕ معجزِ نظام

تھو حفہٕ سپُد عاشقنے کیٚٹ تیار

بلبُلنے ون ژٕ خبر پھول بہار

رانہٕ[۹] موغل اوٚن وُچھ کیا پرٛون چھوٗ گُل[۱۰]

کر درِ نگاشس کرِ پاسس دو گُل[۱۱]

---

[۱] ملتوی - حالانکہ برٛونٹھے چھک یہ کتاب ایکھٕ تاک اِرادٕ اوسمٕت -

[۲] مے ژھانٛجے اصل "معجزات النبیؐ" تہٕ کیازِ مے اوس خیال یہ مَا چھے فارسی زبانٛنی اندر لیکھنہٕ آمُت - اَما پوٗز مے لَبہٕ نہٕ کُنہ - لہٰذا ہیکو نہٕ تیٚقیق یا ٹھٕونٛنہ زِ یہ کتاب چھا طبع زاد کِنہٕ ترجمہ[۳] زِندٕ روز ہمیشہ خاطر -

[۴] سارِیے معجزٕ کامہ کرنس اندر [۵] بیٚیلہٕ تأثیری کُن وُزن لَجٕ -

[۶] ۱۳۰۷ھ ہجری - اَمہ وَرِی یہ پتہٕ کاہ[۱۱] وَری گزٕھیٚھٕ گَیہٕ مولوی صاحب رحمت حق[۷] برگزٕ واجینَحْ[۸] تیمہٕ آ یہٕ منظوم زعقل چھیٚے خاران سید ان[۹] پیٚتیپیٚت چھہٕ مولوی صاحب غالیبہ یا تہٕ تمام سخن شناس لو کن گن

اِشارٕ گوٚمُت فتنہٕ بدخواہ نقاد[۱۰] مثلاً اکہٕ قِسمک خاص دل قِسم -

[۱۱] یِتھہٕ کنہو زین دوز کیمپن نشلن لکھہ ڈٕ کیمپن تہٕ بمہ سینہ کاشسن اندر گزھان چھہٕ -

برانٛی[1] منٛس مُشکہ کھوتہ خوش چھےٚ گانٛد

ترٛاوِ بتبر چھاوِ[2] یتبرٕ[3] خرٛ تہٕ دانٛد

جادٕ[4] وٕنُن سادٕ دِلن کیٚشُت چھُ ژٕسہ[5]

حرف آ کےٚ بُس بیٚلے درخانہ کس[6]

---

[1] بر باطن انسانس کُن اِشارٕ۔

[2] چھاوٕ (ن ۲)

[3] مُشکہ روٚستے اکھ کھچھ "چھاوِ یبری" (ن ۲)

[4] کلامہٕ زیٹھراوُن۔

[5] رشس (ن ۲۰) [6] اگر کانٛہہ زانٛی کار آسہ۔ یس تاریخی موضوع آسہ مولوم تہٕ اَتھ پہٕ منظوم پیش کشِس ہیکہ پرکھاوِتھ۔